

Etnobotànica de Gallecs.

Plantes i cultura popular al Baix Vallès

COL·LECCIÓ VICENÇ PLANTADA

11

M. Àngels Bonet Galobart

Mònica Roldán Molina

Jordi Camprubí Amat

Joan Vallès Xirau

**C e n t r e
d'Estudis
Molletans**

Etnobotànica de Gallecs.

Plantes i cultura popular al Baix Vallès

M. Àngels Bonet Galobart

Mònica Roldán Molina

Jordi Camprubi Amat

Joan Vallès Xirau

COL·LECCIÓ VICENÇ PLANTADA

■ ■ ■

Primera edició: Juny de 2008

© Ajuntament de Mollet del Vallès

Impressió: I. G. Santa Eulàlia,
Santa Eulàlia de Ronçana (Barcelona)

Dipòsit legal: B-23780-2008

ISBN: 978-84-931604-8-7

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	9
1.1. Situació del territori	11
1.2. Clima i edafologia	14
1.3. Paisatge i vegetació	14
1.4. Geografia humana i de serveis	15
1.4.1. L'agricultura	15
1.4.2. La ramaderia	21
1.4.3. El sector terciari	22
1.5. Antecedents etnobotànics	23
1.5.1. Etnobotànica a Gallecs	25
2. METODOLOGIA	27
2.1. Treball de camp. Les entrevistes	27
2.2. Els informants	28
2.3. Presentació dels resultats	31
3. RESULTATS. Catàlegs etnobotànics	33
3.1. Catàleg de plantes amb usos medicinals, alimentaris, amb accions tòxiques o amb altres utilitzacions	33
3.2. Catàleg d'altres plantes amb usos tradicionals a Gallecs	129
3.3. Catàleg de barreges de plantes medicinals	215
3.4. Catàleg de licors i altres begudes	224
4. ANÀLISI DELS RESULTATS	229
4.1. Els usos de les plantes	229
4.2. Noms populars de les plantes a Gallecs	237
4.3. Consideració final	239

5. RECULL GRÀFIC	241
6. BIBLIOGRAFIA	257
7. ANNEXOS	
Annex 1. El informants i les condicions de realització de les entrevistes	267
Annex 2. Noms populars de les plantes i el seu corresponent nom científic	289
Annex 3. L'Alfabet Fonètic Internacional: símbols i exemples	301
Annex 4. Glossari	303

PRESENTACIÓ

L'obra que teniu a mans, *Etnobotànica de Gallecs. Plantes i cultura popular al Baix Vallès*, és un recull de passat i present. Un passat que es perd en la nit dels temps i un present amb perill de no esdevenir futur. Durant segles, els coneixements s'han transmès, per via oral, de pares a fills; però, avui, a les societats occidentals industrialitzades, aquesta forma de transmissió de la informació s'ha trencat i cert tipus de coneixements corren el risc de desaparèixer. La recuperació de la memòria oral és fonamental. Certament, el temps ens va en contra, però encara som a temps de recopilar els coneixements de les darreres generacions que conserven aquests sabers populars. Una saviesa popular àmplia i diversa que ens parla de la història recent, de les feines del camp, de l'observació del paisatge i el temps, de les relacions entre familiars i veïns, de remeis casolans... Les plantes constitueixen una font inesgotable de saviesa popular i la gent gran de la nostra terra ho sap perfectament. Coneixen les plantes, les aprecien i les utilitzen: bé per menjar, bé per guarir malalties. Les receptes d'herbes (infusions, tisanes, maceracions, etc.) són encara vives en la memòria de moltes persones, i, en la majoria dels casos, els principis actius que contenen aquestes plantes n'avalen l'eficiència farmacèutica del seu ús.

Gallecs, amb totes les seves peculiaritats i singularitats històriques, ha esdevingut una illa verda envoltada de zones urbanitzades i vies de comunicació. Gallecs és una finestra oberta en el present que ens permet veure un tros de la plana vallesana d'abans. Gallecs és un territori de paisatge i natura agraïts, on s'ha preservat bona part de la saviesa popular associada a la vida rural. La gent de Gallecs és, en el fons, la protagonista d'aquest llibre. Són ells, i ningú més, els únics coneixedors dels remeis casolans associats a les plantes d'aquest territori: Magdalena Torras, Neus Ros, Maria Ros Fontserè, Pilar Boada, Marina Duñach, Isidre Molist, Teresa Planes, Josep Artigas, Josep Matheu, Josep Crusats, Francesc Pedragosa, Ramon Pedragosa, Salvador Pedragosa, Rosa Torrents, Vicenç Compte, Matilde Compte, Pere Joan Alsina, Teresa Cuscó, Enrique Nieto, Pepita Pou, Salvi Safont, Francisca Butjosa, Josep Molist, Dolors Molist, Maria Ros Malgà, Josep Pou, Josepa Colomé i Llorenç Belmonte. Ara bé,

sense la feina i el bon saber fer dels autors, M. Àngels Bonet, Mònica Roldán, Jordi Camprubí i Joan Vallès, aquest llibre no seria una realitat. Ells han sabut conversar amb els informants, han gravat i anotat meticulosament les seves explicacions i, amb la seva formació acadèmica, han estructurat i dotat de valor científic el text editat. El resultat final és una obra magnífica que preserva per sempre més una part molt important del nostre patrimoni cultural.

Aquest llibre és el resultat de l'accèssit atorgat en la V Beca de Recerca Vicenç Plantada, l'any 2002. Ara constitueix el número 11 de la col·lecció Vicenç Plantada. Felicito els membres del CEM que, com sempre, amb la seva feina, el seu bon criteri i el seu guiatge, ens estan preservant i, alhora, divulgant el coneixement de la nostra terra i de la nostra identitat.

Josep Monràs i Galindo

*Alcalde de Mollet del Vallès i
president del Centre d'Estudis Molletans*

1. INTRODUCCIÓ

Aquest treball s'emmarca en la línia de recerca en etnobotànica catalana del Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona, una síntesi de les línies de la qual, amb els treballs que s'han fet fins ara, es pot trobar a Vallès *et al.* (2007). La temàtica d'estudi es troba en el marc multidisciplinari de les ciències naturals i socials i té com a finalitat principal investigar les relacions entre les persones i el seu entorn vegetal o, dit en altres paraules, la gestió –acurada i intel·ligent, sovint tant que, el seu procés i els seus resultats són una part de la ciència popular que engruixeix més que no sembla la cultura popular– dels recursos naturals vegetals per les comunitats humanes.

L'objectiu fonamental del treball és establir els catàlegs etnoflorístics dels territoris estudiats, és a dir, arribar a dreçar-ne els inventaris de les plantes que són conegudes, apreciades i utilitzades per la gent que hi viu, amb especificació de llurs noms i llurs diferents usos. El fet de disposar de catàlegs florístics acurats permet valorar quantitativament de manera comparada el pes de les plantes útils en el conjunt de plantes del territori, entre d'altres formes amb l'establiment de l'anomenat índex d'etnobotanicitat (percentatge de plantes útils en la flora d'un territori), que dona una idea de l'afecció –reflectida en el coneixement– de la gent del lloc per la natura circumdant.

Gallecs és una mena de petit oasi de natura –i, encara més, d'imbricació de natura i cultura– que la perseverança d'unes quantes persones de bona voluntat –amb l'ajut de la casualitat, l'atzar o el destí, tot s'ha de dir–, ha permès de preservar en una àrea que havia estat primer coberta de vegetació natural –en temps molt reculats–, després explotada per l'agricultura –com és lògic en una plana de terra fèrtil i de clima benigne i això encara en èpoques que gent avui viva pot recordar– i finalment –i això ho pot veure tothom actualment– urbanitzada i industrialitzada de manera intensiva i sovint desordenada, com a conseqüència de moments històrics i polítics en els quals la natura no era gaire valorada i respectada, almenys des del poder.

Les petites dimensions no priven pas Gallecs de rellevància com a espai natural. I el fet d'ésser situat en un entorn no gaire amable des del

punt de vista paisatgístic i ambiental li confereix un interès especial, podríem dir de reserva. Certament, aquest territori preserva biodiversitat silvestre (pel que fa a les plantes, clapes de vegetació natural), agrobiodiversitat (camps, horts, vinyes, vergers) i etnobiodiversitat (sabers populars sobre les plantes; Hernández-Bermejo, 1997, Vallès *et al.*, 2000). A més, aquesta mena d'espais verds enmig del gris del ciment tenen un valor positiu per als ciutadans, que és fins i tot caracteritzat des del punt de vista psicofísic sota el nom d'efecte Ulrich i consisteix en una disminució de l'estrès i la inducció d'un estat de relaxació lúcida que es manifesta per la major amplitud de les ones alfa de l'electroencefalograma per la contemplació de la vegetació i de l'aigua (González Bernáldez, 1989).

Considerant el que hem dit als paràgrafs precedents i havent fet ja alguna recerca etnobotànica al Vallès, vam pensar que aquest espai tan peculiar seria un bon tema d'estudi des d'aquest punt de vista. Un cop acabat, podem dir que no anàvem pas errats, car els informants d'aquest territori ens han fornit dades que, ni qualitativament ni quantitativament, no són pas de cap manera inferiors a les que hem obtingut en altres territoris. La informació recopilada contribuirà a completar el catàleg etnoflorístic del Vallès Oriental, iniciat amb dos estudis previs sobre etnobotànica de la comarca: un sobre la vall del riu Tenes (Bonet, 1991, 1993; Bonet *et al.*, 1992) i un altre sobre el massís del Montseny que inclou les poblacions vallesanes de l'Alt i el Baix Montseny (Bonet, 2001; Bonet & Vallès, 2002a, 2002b, 2002c, 2003, 2005, 2006, 2007).

Aquest treball s'ha fet gràcies a l'accèssit que vam obtenir, el 2003, a la V Beca de Recerca Vicenç Plantada. Hem d'agrair al Centre d'Estudis Molletans aquesta concessió i el fet que aquest producte del treball pugui veure la llum a la interessant i pulcrament editada col·lecció Vicenç Plantada. L'agraïment s'ha de personalitzar en la Consol Garcia-Moreno i en Jordi Bertran, amb els quals hem tingut una bona quantitat de plaents reunions per anar discutint diferents aspectes del treball i que ens han ajudat a millorar-ne molts detalls. Ells també ens van posar en contacte, des del principi, amb alguns informants, tasca en la qual també ens cal regraciar les dades proporcionades per Lluís Ansó, Jaume Arnella, Montserrat Canet, Marina Duñach, Isidre Estrada, Enric Garcia-Pey, Teresa Garnatje, Antoni Giner, Isidre Molist, Neus Ros i Maria Ros. En Jordi Bertran, a més, ens ha cedit gentilment uns mapes de Gallecs que n'il·lustren molt bé el territori. Així mateix, ens cal regraciar Gemma Safont

i Manel Cunill per l'assessorament en temes agronòmics, Glòria Arimon per la revisió lingüística del text i Teresa Garnatje, Joan Martínez i Joan Carles Villalonga i a I. G. Santa Eulàlia per les observacions puntuals que hi han fet. Finalment, no podem –ni volem– deixar de reconèixer la col·laboració dels informants, sense els quals –i això no és cap lloc comú ni parlar per parlar– aquest llibre no hauria sigut possible. Els autors hem transcrit i, a voltes, interpretat o comentat la saviesa que ells ens ha transmès i estem contents d'haver-ne pogut deixar constància per al profit de les generacions que vindran.

1.1. Situació del territori

Situat a la plana vallesana, el territori de Gallecs (Fig. 1) inclou parts de diferents municipis del Vallès Oriental i el Vallès Occidental, però té en els termes municipals de Mollet del Vallès i Parets del Vallès la major part de la seva extensió i del seu paisatge característic. L'àmbit geogràfic de l'àrea de Gallecs té una superfície total de 753 ha, 455,45 de les quals pertanyen al municipi de Mollet del Vallès i 70,19 al municipi de Parets del Vallès. Gallecs és delimitat al nord per les fronteres dels termes municipals de Lliçà de Vall, Lliçà d'Amunt, Palau-solità i Plegamans; al sud, per l'autopista AP-7; a l'est, pel límit entre els termes municipals de Parets del Vallès i Lliçà de Vall; i a l'oest, pel límit de Palau i Santa Perpètua de Mogoda (Fig. 2a i 2b). Aquest territori, envoltat per importants extensions de teixits industrials i residencials i de xarxes de comunicació, constitueix un buit metropolitana de sòl no urbanitzat, i una de les escasses reserves d'espai rural a l'àrea metropolitana (Gispert & Safont, 2001).

J. Camprubi

Figura 1. Conreus de cereals a Gallecs

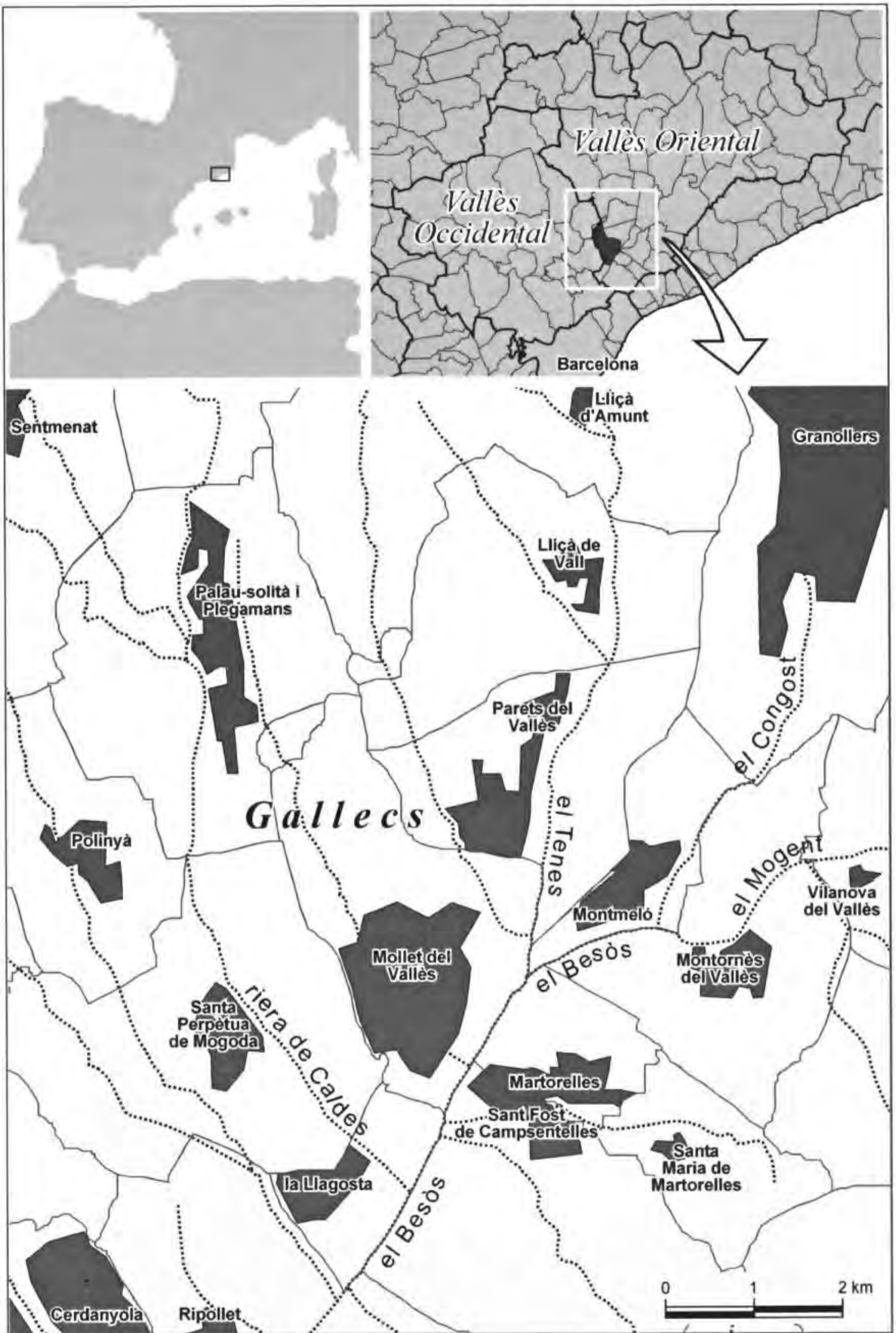

Figura 2a. Localització de l'Espai Rural de Gallecs. Font: Bertran, 2008

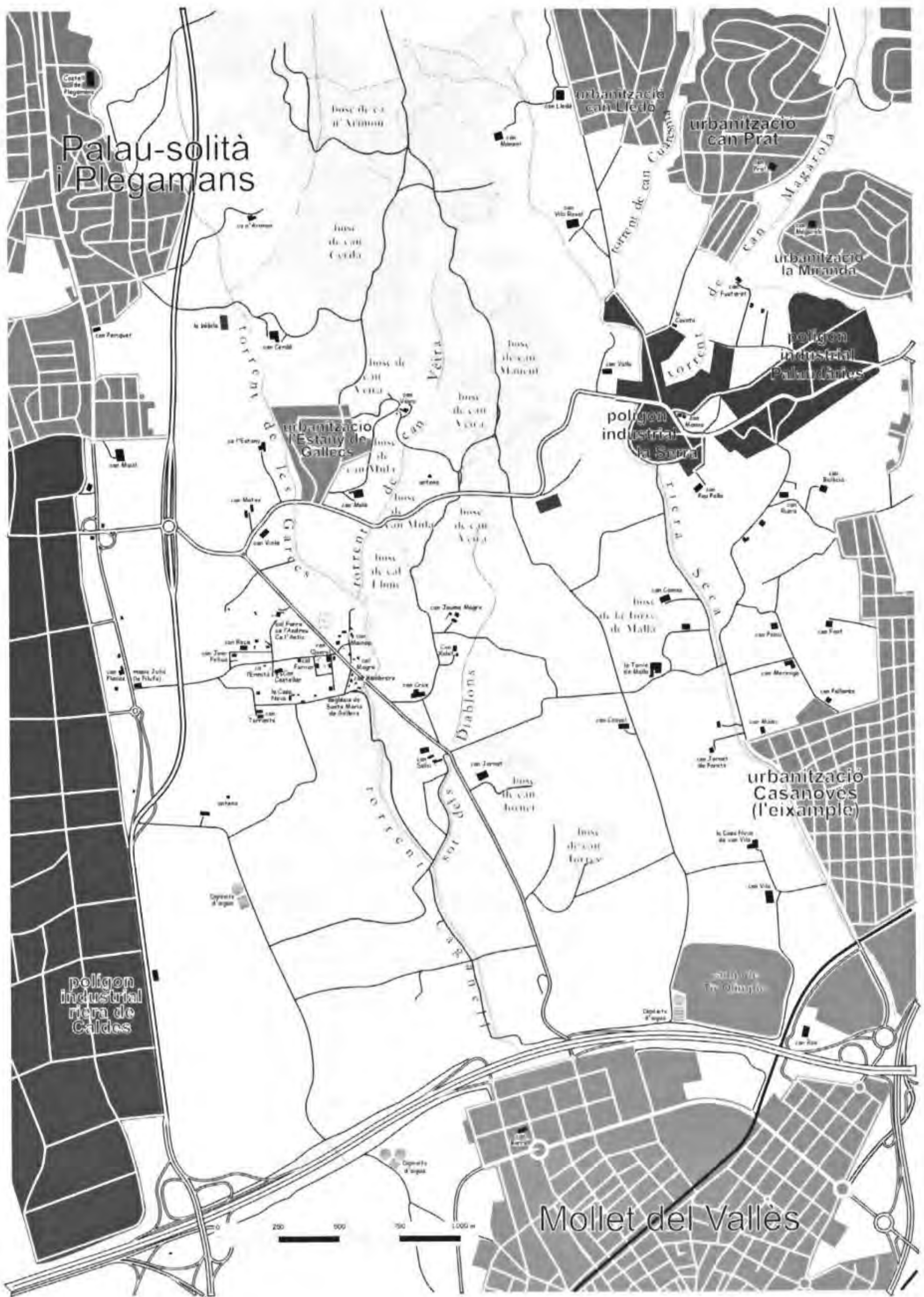

Figura 2b. Mapa de Gallecs. Font: Bertran, 2008

1.2. Clima i edafologia

El clima de la zona és típicament mediterrani. La temperatura i la precipitació mitjanes hi són de 14,7°C i 626 mm respectivament. S'observa que la distribució de les pluges és irregular durant l'any; la tardor és el període de més precipitacions. La pluviositat, la ventilació i la insolació són homogènies a tota l'àrea de Gallecs (Gispert & Safont 2001).

La terra té un pH bàsic, amb un alt contingut en carbonats en el cas de la zona de la serra dels Bandolers, i presenta un baix contingut de nitrogen i de matèria orgànica. Un paràmetre que presenta uns valors superiors als considerats mitjans en sòls agrícoles és el fòsfor assimilable, fet possiblement atribuïble a la fertilització que s'hi ha realitzat durant anys i en el cas dels sòls de la zona del torrent Caganell, a la inundació periòdica per aigües no depurades (Gispert & Safont 2001).

1.3. Paisatge i vegetació

A Gallecs, distingim diferents tipus d'espais des del punt de vista paisatgístic: l'espai forestal, l'espai obert i l'espai humit. Gallecs és forestal al sector nord i en dues petites zones centrals. Hi ha diferents zones boscoses: can Torres, can Jornet, Torre de Malla, can Maiol, can Mulà i can Veire. Els boscos uniformes corresponen als alzinars i rouredes, amb una franja de pins bords al capdamunt, que ocupen les carenes i els vessants del sector septentrional, particularment al nord de la carretera de Granollers a Sabadell (Riera, 2003). L'alzina (*Quercus ilex*), el roure martinenc (*Quercus humilis*) i el pi bord (*Pinus halepensis*) hi són les espècies dominants. També hi trobem el pi pinyer (*Pinus pinea*), però no tan abundantment. Al sotabosc hi ha marfull (*Viburnum tinus*), heura (*Hedera helix*), galzeran (*Ruscus aculeatus*) i ginestó (*Osyris alba*). Allà on la densitat arbòria ho permet, s'estenen les estepes (*Cistus monspeliensis* i *C. salviifolius*), el romaní (*Rosmarinus officinalis*), la gatosa (*Ulex parviflorus*) i el fenàs (*Brachypodium phoenicoides*), entre moltes altres espècies. A les depressions de la capçalera del torrent Caganell, el roure martinenc (*Quercus humilis*) pren el relleu a les alzines i hi comparteix el tapís dels boscos en recuperació.

Gallecs és agrícola als sectors central i meridional i a les clarianes del sector nord. Gairebé 675 ha, el 90% del sòl, són espais oberts: conreus, majoritàriament, però també hi ha erms i brolles (Riera, 2003).

La xarxa hidrogràfica bàsica de Gallecs és configurada pel torrent Caganell (eix principal de la zona), els seus afluents, el torrent de can Veire i el torrent dels Diablons o de Can Salvi. L'any 2001, l'Ajuntament de

Mollet va condicionar una zona d'aiguamolls al torrent Caganell, a l'alçada de Can Salvi. Aquesta actuació ha propiciat l'establiment d'un ecosistema humit que ha estat colonitzat progressivament per una diversitat d'espècies vegetals. Ultra els arbres típics de ribera, com ara *Fraxinus angustifolia*, *Populus alba* i *Ulmus minor*, hi trobem altres plantes de medis aigualosos, com joncs (diverses espècies de *Scirpus* i *Juncus*), bogues (*Typha latifolia*) i canyissos (*Phragmites australis*).

1.4. Geografia humana i de serveis

1.4.1. L'agricultura

A Gallecs, la major part del territori és de secà, excepte petites franges ubicades al voltant de les rieres i torrents, que permeten el reg. Les espècies conreades als camps han anat variant en el decurs dels segles, en funció de la disponibilitat, de la productivitat i de la demanda. Des dels blats antics, els cigrons o els favons fins al blat de moro híbrid o els fesols, l'evolució ha marcat una dràstica reducció de l'autarquia en favor de la productivitat. La superfície agrària útil (camps de conreu) és de 545,15 ha, és a dir, el 74,42% de les 753 ha totals del territori. Aquesta activitat agrícola es concentra al voltant del 50% de les masies, sovint amb caràcter merament testimonial, com a complement d'altres ocupacions professionals dels seus propietaris (Gispert & Safont 2001; Safont 2008).

Pel que fa al cultiu dels cereals d'hivern, l'ordi n'és el més estès, i el blat i la civada també hi són presents, encara que en menor proporció. L'aprofitament que se'ls dona és l'elaboració de pinsos. Respecte dels farratges, les espècies més típiques són el raigràs, el veçot, l'alfals, la trepadella, la melca i el blat de moro. De les oleaginoses, la colza i el gira-sol es conreen per evitar el monocultiu de cereal. La producció va destinada a l'elaboració d'olis. A principis del segle XX, la vinya (Fig. 3) cobria pràcticament la totalitat de les serres dels Bandolers i de Sant Valerià. D'aquesta extensió, avui només en resten unes peces a l'extrem meridional de la carena del camí dels Bandolers. Els conreus llenyosos ocupen tan sols l'1% de les terres cultivades (Gispert & Safont 2001, Riera 2003).

Tradicionalment, els horts s'han localitzat als indrets que eren més propers a les cases de pagès. La zona amb una major concentració hortícola ha estat la rodalia de l'església de Santa Maria. Les finques de la Torre de Malla, can Blanc i can Vila, entre d'altres, tenen actualment una dedicació important a l'horticultura (Fig. 4 i 5). Les hortalisses més representatives són el calçot, la ceba tendra, l'enciam, la mongeta del ganxet i la patata (Riera 2003).

*Foto cedida per
M. Ros Fontserè*

Figura 3. Joan Ros Herrero, pare de Neus i Maria Ros (informants d'aquest treball) en una vinya de Gallecs. Setembre de 1968

J. Camprubi

Figura 4. Cultiu de mongeta del ganxet a la Torre de Malla

M.À. Bonet

Figura 5. Horts a la zona dels aiguamolls de can Salvi

L'any 2000 es va constituir l'Associació de pagesos de Gallecs, formada per 29 pagesos del territori que treballen dins d'aquest espai rural. El propòsit principal d'aquesta associació era orientar la producció cap als productes ecològics de qualitat per a alimentació humana, establint un vincle entre el productor i el consumidor. Tenint en compte aquest objectiu, es van plantejar l'establiment d'un nou model de gestió agrícola a llarg termini, econòmicament viable i més respectuós amb el medi ambient, que afavorís la biodiversitat, la millora de la fertilització del sòl i la introducció de varietats tradicionals, i que garantís la qualitat dels aliments: l'agricultura ecològica. Diferents agents s'implicaren en aquest canvi d'orientació de l'agricultura: el pagès, el Consorci de l'Espai d'Interès Natural de Gallecs, el Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural (DAAR) de la Generalitat de Catalunya i, per últim, diferents universitats (Escola Superior d'Agricultura de Barcelona –adscrita a la Universitat Politècnica de Catalunya–, Universitat de Barcelona i Universitat de Girona), les quals s'encarreguen de la recerca. Actualment, gràcies al Pla de Gestió Agrícola sostenible, s'està experimentant amb la diversitat (s'experimenta, per exemple, amb diferents tipus d'espelta per fer pa). Aquest pla promou també l'ús d'energies renovables i ha permès el reconeixement europeu de la mongeta del ganxet Vallès-Maresme amb la Denominació d'Origen Protegida (Fig. 6; Safont, 2008).

Figura 6. Presentació comercial de la mongeta del ganxet produïda a Gallecs

En els últims anys, com a conseqüència d'aquest nou plantejament, hi ha hagut un canvi substancial en els tipus de conreus. L'any 2003 hi havia una àmplia zona dedicada al monocultiu de cereals, reflex dels conreus que reben els ajuts de la Unió Europea, regits per la Política Agrària Comuna (PAC). Seguint els cereals, hi havia els farratges, per a aquelles explotacions vinculades a la ramaderia que tenen ubicada la granja fora de l'àmbit d'estudi, i les oleaginoses (Riera 2003).

En el moment actual, s'observa una reducció important del monocultiu de cereal. Per tal d'augmentar la biodiversitat, s'ha propiciat la utilització de varietats locals que s'adaptin bé al medi i que siguin resistents a plagues i malalties. Per famílies de cultius, el 2006, les lleguminoses gra (erb) i els cereals (blat Montcada i Alcalà, espelta i triticale) eren els que ocupaven la major part de la superfície en reconversió cap a l'agricultura ecològica. El 2007 s'incrementà el conreu de cereals i s'introduí el cultiu de l'ordi; el cultiu de l'espelta augmentà lleugerament, igual que la superfície dedicada a l'alfals (ja que es considera bo per iniciar la reconversió) i al feñigrec. Actualment s'està experimentant amb el cultiu dels cigrons, amb la intenció d'intensificar-lo en el futur. La diversificació dels cultius ha propiciat la introducció de nous conreus destinats a l'alimentació humana, com la mongeta del ganxet, el blat panificable i les hortalisses de

temporada, i l'obtenció de productes de qualitat amb una marca pròpia i amb un valor afegit, com ara el pa d'espelta i la coca de Sant Galdric. També hi ha l'experiència del cultiu del blat Montcada per fer el pa de Gallecs (Safont, 2008).

1.4.1.1. Antecedents històrics de la situació actual de l'agricultura

L'agricultura a Gallecs és el resultat de diversos factors polítics que han ocasionat canvis en el sistema agrícola durant els darrers trenta anys. L'agricultura d'aquesta zona –fins a la dècada dels anys setanta del segle passat– va ser similar a la d'arreu de Catalunya. S'hi va viure la mecanització del sector agrari, amb l'abandonament de les tècniques més tradicionals. Es va intensificar l'agricultura, augmentant la densitat de bestiar a les granges i, en conseqüència, la quantitat de residus orgànics. Aparegueren els fertilitzants químics i els plaguicides i es va començar la planificació i construcció de basses per augmentar la superfície de regadiu.

La breu cronologia que es descriu a continuació ajuda a interpretar les condicions a què s'han trobat sotmesos els pagesos de Gallecs i justifica també l'agricultura a temps parcial característica de l'indret, així com la implantació de cultius de mínim risc econòmic.

El 1968 es produí un gran moviment migratori cap a Barcelona que va originar una forta demanda d'habitatges a les immediacions d'aquesta ciutat. Hi havia la necessitat de descongestionar la ciutat i una de les solucions va ser la planificació d'una nova ciutat a Gallecs, que havia de tenir 130.000 habitants. Aquest mateix any es redacta el Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona on es pren la decisió de construcció d'aquesta ciutat. Dos anys després, el Ministerio de la Vivienda, a l'empara del Decret llei 7/1970 d'actuacions urbanístiques urgents (ACTUR), va expropiar una àmplia zona rural repartida entre set municipis del Vallès Occidental i Oriental (Mollet del Vallès, Parets del Vallès, Santa Perpètua de Mogoda, Palau-solità i Plegamans, Lliçà de Vall, Montcada i Reixac i Polinyà). El canvi polític que va representar la transició cap a la democràcia i la forta pressió popular en contra de l'ACTUR de Santa Maria de Gallecs, van fer que aquest projecte no s'arribés a executar.

A partir del moment de l'expropiació, l'evolució dels conreus a Gallecs va seguir una dinàmica diferent a la de la resta de poblacions de la plana vallesana. Alguns propietaris abandonaren les explotacions i els masovers buscaren un lloc de treball més segur a la indústria. Els agricul-

tors visqueren una situació de desordre a causa de la qual part dels terrenys restaren erms i algunes de les masies foren ocupades per gent de pas.

El 1977 es crea la Comissió en defensa de Gallecs, que aglutina el moviment en contra de la urbanització de Gallecs fins l'octubre del 2004. L'any 1980 el Reial decret 1503/1980 va transferir a la Generalitat de Catalunya les competències de l'antic Instituto Nacional de Urbanización (INUR), així com tot el patrimoni immobiliari adscrit a aquest organisme. Aquest mateix any, per mitjà de la Llei 4/1980, la Generalitat creà l'Institut Català del Sòl (INCASOL) al qual foren transferides les antigues propietats de l'INUR. El 1982 es va regular l'ús agrícola d'alguns territoris i els terrenys expropiats van passar a la Generalitat (INCASOL). Es va signar un acord entre Generalitat i municipis per edificar i es qualificaren els terrenys com a sòl urbanitzable no programat. Es decideix que els terrenys al sud de l'autopista AP-7 es puguin urbanitzar (actuals barris de Can Borrell i Santa Rosa de Mollet).

L'Ajuntament de Mollet, l'any 1988, redacta un pla de protecció de Gallecs. Tot i tenir la seguretat que seria denegat, es redactà amb la intenció que arribés als tribunals perquè es demostrés a través dels peritatges que la zona tenia valor per ser considerada no urbanitzable. El juny de 1998, quan el govern de Madrid canvià la llei del sòl i tots els terrenys van passar a ser considerats urbanitzables si no eren protegits, l'Ajuntament de Mollet del Vallès va aprovar la modificació del PGOU (Pla General d'Ordenació Urbana), basat en la qualificació del sector de Gallecs com a sòl urbanitzable no programat. Amb l'ajut d'un equip de l'UPC va redactar el Pla Especial de Protecció de Gallecs, que preveia una modificació del règim del sòl per convertir-lo en sòl no urbanitzable d'especial protecció. Aquest pla es va lliurar a la Comissió d'Urbanisme de Barcelona (de la Generalitat de Catalunya) però no va ser aprovat. Tot amb tot, era imprescindible la redacció d'aquest Pla de Protecció abans de l'aprovació de la llei estatal. L'objectiu era arribar als tribunals de justícia per decidir si Gallecs tenia valors agrícoles i ambientals.

Finalment, amb una clara política de preservar la zona, el 17 d'octubre de 2000, els ajuntaments de Mollet del Vallès i Parets del Vallès van promoure la creació del Consorci de l'Espai Rural de Gallecs amb la voluntat de mantenir i millorar els valors biològics del territori. El Consorci es va convertir en el primer element de gestió de l'espai. Aquesta entitat ha desenvolupat tasques en agricultura i medi ambient, així com en coneixement, ús i difusió de l'espai. L'entrada en funcionament del nou Consorci de l'Espai Natural de Gallecs

estava observada en el Pla Director Urbanístic de l'ACTUR de Santa Maria de Gallecs, que es va aprovar el maig de l'any 2005.

Actualment Gallecs està en tramitació com a Paratge Especial d'Interès Natural (PEIN), la qual cosa significa que no s'hi pot construir. Només en el cas que el municipi de Mollet tingués necessitats de créixer en serveis i, sempre que el territori municipal no els pogués oferir, es podria recórrer a aquests terrenys. En l'actualitat, el propietari del sòl és el Consorci de l'Espai d'Interès Natural de Gallecs i els ajuntaments estan en representació minoritària. La majoria dels agricultors tenen una font d'ingressos externa (empreses de serveis, de jardineria, per exemple) o exerceixen professionalment en un àmbit diferent de l'agrícola. Tot i així, es continuen responsabilitzant de la finca, que és objecte d'un vincle afectiu peculiar. En conjunt, tots aquests esdeveniments han fet que Gallecs sigui actualment una de les àrees agrícoles contínues més extenses de la plana vallesana, amb un entorn rural que és, avui, testimoni del que en altre temps fou el paisatge d'aquesta plana.

1.4.2. La ramaderia

La ramaderia ha sofert una disminució progressiva ocasionada per la manca de seguretat i altres factors que han dificultat la seva expansió natural, com la denegació dels permisos d'obres que haurien permès l'engrandiment de les explotacions. Aquesta situació ha derivat en el fet que, actualment, la ramaderia sigui pràcticament inexistent a la zona.

*Foto cedida per
M. Ros. Fontserè*

Figura 7. Maria Ros Fontserè amb una vaca i un vedell, davant de can Jornet, durant la guerra de 1936-39

1.4.3. El sector terciari

Gallecs ofereix a les poblacions que l'envolten espai i activitats de lleure, culturals i educatives vinculades a la natura i a temes mediambientals. Les escoles utilitzen amb freqüència aquesta possibilitat. Cal destacar la tasca dels serveis d'educació ambiental que hi ha en el territori: Servei d'Educació Ambiental de Mollet (SEAM) i l'Escola de Natura de Parets. Passejar, anar a cavall i en bicicleta, la fotografia, la pintura paisatgística i l'observació d'ocells són activitats que es practiquen al llarg de tota la xarxa de camins existent. També s'organitzen concerts de música i diverses festes populars, com la festa major de Gallecs i la fira de la mongeta del ganxet i del cigró.

Una part de l'espai és dedicada a equipaments diversos. N'és un exemple l'agrobotiga de Gallecs (Fig. 8), gestionada pels propis pagesos de la zona. Responent a una creixent demanda de consum de productes ecològics, en aquesta botiga es posen a l'abast del públic els productes de Gallecs (i d'altres procedències) sempre amb un criteri de proximitat i de sostenibilitat. Aquest establiment disposa de productes ecològics de la comarca certificats, amb garantia de procedència, i productes procedents de cooperatives agràries. Altres equipaments i serveis són els terrenys ocupats per les emissores de Ràdio Nacional d'Espanya, situades al turó de Can Veire i a la carena dels Bandolers.

| *Camprubi*

Figura 8. Interior de l'agrobotiga de Gallecs

1.5. Antecedents etnobotànics

Des que el botànic nord-americà Harshberger encunyà el 1895 el terme etnobotànica, aquesta ciència ha tingut, d'una banda, un gran desenvolupament i una gran diversificació i, per altra part, un conjunt de definicions que, més àmplies unes, més restrictives les altres, sempre han girat entorn de la utilització i el coneixement populars de les plantes, tant en les societats anomenades primitives, en què la dependència persona-planta és més forta, com en la nostra societat industrialitzada actual.

Un treball etnobotànic és, podríem dir que per definició, un treball en equip, atesa la diversitat d'aspectes que abasta. Sens dubte, tota recerca científica ha de fer-se en equip, però aquesta disciplina ho exigeix particularment. En paraules d'un dels cappers d'aquesta ciència, el francès Jacques Barrau (1971), l'etnobotànica es troba a la cruïlla entre les ciències naturals i les ciències humanes.

La major part dels botànics del segle passat i de la primera part de l'actual han tingut una gran preocupació pels usos populars de les plantes. Atès que la major part d'ells eren metges o farmacèutics, s'han interessat particularment pels aspectes curatius d'aquestes utilitzacions.

El segle XX ha comportat un descens gradual de la consideració de les plantes en terapèutica i, en conseqüència, una minva de l'interès per les aplicacions remeieres populars de les plantes. Això no significa, però, que els coneixements populars sobre els usos medicinals de les plantes no existeixin. Sens dubte, hi són, bé que afeblits, i convé no deixar passar massa temps abans d'inventariar-los. Cal fer un esforç per conservar aquest patrimoni cultural i no només pel seu valor intrínsec, sinó també com a font de coneixements científics. En el moment actual, en el marc d'un renovellat interès pels principis actius d'origen natural, molts estudis farmacològics parteixen d'espècies vegetals fins ara poc conegudes o estudiades que són suggerides per estudis d'etnobotànica farmacèutica. En aquest sentit, les campanyes auspiciades per l'Organització Mundial de la Salut (OMS) –totes en terres del que s'anomena tercer món– juguen un paper molt rellevant. Tot amb tot, també es poden obtenir dades d'interès de plantes més properes. A les terres ibèriques (usem aquest adjectiu per designar els territoris de la Península Ibèrica, les Illes Balears i els Pirineus), el grau d'utilització de les plantes ha estat molt alt i la transmissió generacional dels coneixements populars sobre els vegetals ha estat assegurada fins a la dècada de 1960.

A partir dels anys seixanta del segle XX, la industrialització canvià enormement la situació: els pobles i les zones de muntanya foren abandonats, els conreus tradicionals foren també negligits o modificats i un gran nombre de plantes caigué en desús. Les persones que tenien el saber popular van sofrir un procés d'aculturació que els menà, entre altres coses, a no transmetre els seus coneixements a les generacions següents, les quals, d'altra banda, poc s'hi interessaven. És a causa d'aquesta situació que ara és urgent recuperar uns sabers i uns usos que són patrimoni gairebé exclusiu de persones grans, la mort de les quals comporta la pèrdua d'una informació preciosa.

L'Etnobotànica –com la Botànica en general– en les terres ibèriques –i, més generalment, mediterrànies occidentals– té el precedent il·lustre del Dr. Pius Font i Quer (1888-1964), el qual recollí un cúmul de sabers populars sobre les plantes –obtinguts al llarg de les seves campanyes en terres ibero-nord-africanes– en diversos treballs i, sobretot, en un llibre (Font, 1961) del qual ja s'han fet 12 edicions. En el moment actual, però, comença a haver-hi un grup nombrós, actiu i geogràficament diversificat d'estudiosos de l'etnobotànica ibèrica, alguns membres del qual han fet d'aquesta ciència la seva única o principal línia de recerca. L'especialització més corrent entre aquests investigadors és la de les plantes medicinals, bé que d'altres menes de vegetals útils (plantes alimentàries, tintòries, per a fabricació d'estrís..) o aspectes com la paleoetnobotànica no són pas negligits. Després de la fugaç existència d'un Grup Català d'Etnobotànica –que arribà a publicar dos Butlletins interns, el 1986 i el 1987–, l'organització d'un Seminari d'Etnobotànica a Barcelona el maig de 1992 i, sobretot, la celebració a Còrdova el setembre de 1992 del primer Congrés Internacional d'Etnobotànica van ser els nuclis de cristallització d'un grup que pretén posar en relació els estudiosos de l'etnobotànica ibèrica i que, tot actuant de manera relativament informal, celebrà dos seminaris, un a Granada el març de 1993 i un altre a Còrdova el març de 1994, amb les finalitats de bescanviar informació bibliogràfica i metodològica, elaborar fitxes marc per a un banc de dades comú i coordinar les recerques en curs. L'esmentat primer Congrés Internacional d'Etnobotànica tingué continuïtat en el segon, que tingué lloc l'any 1997 a Mèrida (Yucatán, Mèxic), el tercer (Nàpols, 2001), el quart (Istanbul, 2005) i en la proposta del cinquè que és previst que se celebri a l'Argentina el 2009. En l'àmbit dels Països Catalans s'han celebrat ja quatre Jornades d'Etnobotànica en llengua catalana (Torrent, 2001; Viladrau, 2004; Xixona, 2006; Artà, 2008).

Quant a les zones estudiades, hi ha regions que són ja prou ben conegudes des del punt de vista etnobotànic. Trobem després zones que comencen a ésser explorades o considerades per fer-hi estudis detallats. Finalment, hi ha territoris dels quals només tenim dades esparses que provenen d'estudis antics o de recerques puntuals actuals. A Catalunya, el Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona començà, fa una vintena d'anys, una línia de recerca en etnobotànica que ha començat ja a donar els seus fruits en forma de tesis doctorals i de llicenciatura dedicades al tema. La comarca de la Cerdanya, a cavall entre les demarcacions administratives de Lleida, Girona i els Pirineus Orientals, fou el primer territori estudiat. Després es dugueren a terme recerques a la vall del riu Tenes (Vallès Oriental), a les comarques de la Segarra, el Pallars Jussà i el Pallars Sobirà, el Capcir i el Conflent, a les Guillerries, al Montseny, a l'alta vall del riu Ter i a l'Alt Empordà. A hores d'ara, estan en marxa també investigacions al Ripollès (vegeu Vallès *et al.*, 2007 i les referències que conté).

1.5.1. Etnobotànica a Gallecs

No tenim pas notícia de cap recerca etnobotànica duta a terme a Gallecs abans que la que presentem aquí. Les úniques –i més aviat escasses– aportacions d'aquesta mena del territori que ens ocupa es troben a l'obra escrita (tant publicada com inèdita) i a l'herbari de mossèn Andreu Malgà i Bonastre (Fig. 9). Aquest clergue, oncle matern de Magdalena Torras i Malgà –la Magdalena de can Jornet, una de les informants d'aquest treball–, va ser un botanòfil que visqué a Gallecs durant la primera dècada del segle XX i morí l'any 1919 a Sant Pere de Ribes. A part del material bibliogràfic actualment conservat a l'Arxiu Històric Municipal de Mollet (procedent de la biblioteca de can Jornet), destaca un herbari amb un total de 50 plecs (sabem que n'hi havia hagut més). Es tracta de recol·leccions de plantes fetes per Malgà en diverses poblacions catalanes, entre les quals Gallecs, Tiana i Sant Pere de Ribes. Aquest herbari es troba en un bon estat de conservació (Fig. 10). També cal esmentar diverses llibretes manuscrites i un àlbum amb il·lustracions de plantes (Bonet *et al.*, 2005). Tant a les llibretes com en algunes fitxes dels plecs d'herbari hi trobem algunes informacions d'interès etnobotànic, com ara noms populars de les plantes.

*Foto cedida per
M. Ros Malgà*

Figura 9. Retrat de mossèn Andreu Malgà i Bonastre (1873-1919)

M.À. Bonet

Figura 10. Reproducció d'un plec de l'herbari de Mn. Malgà. L'etiqueta indica, a més del nom científic, el nom català de la planta (nyàmera), el lloc i la data de recol·lecció (Gallecs, agost de 1905)

2. METODOLOGIA

2.1. Treball de camp. Les entrevistes

En diversos desplaçaments a la zona d'estudi, hem realitzat entrevistes a persones que podien proporcionar-nos informació referida als noms i als usos tradicionals de les plantes a Gallecs. Sempre hem explicat als informants el tipus de treball que estàvem duent a terme, per tal que comprenguessin que els coneixements populars sobre les plantes, dels quals ells són dipositaris, tenen un gran valor i amb el nostre treball el que pretenem és recollir-los per evitar que es perdin. Tal com ja havíem experimentat en alguns estudis previs, els informants comprenen el sentit d'aquesta mena d'estudis, i ens han ofert sempre la seva col·laboració de manera desinteressada i fins i tot entusiàstica. Creiem que aquest primer contacte i la capacitat d'arribar a la gent que volem entrevistar són importants per obtenir resultats satisfactoris. És fonamental aconseguir de crear el clima de confiança i de motivació necessaris perquè, a través d'una conversa espontània i distesa, les persones amb qui parlem ens transmetin els seus coneixements. A tothom –i especialment a la gent gran– li agrada parlar del que coneix, sempre que vegi que interessa a la persona que té al davant. Pensem, d'altra banda, que ha de ser sempre prioritari un tracte humà agradable i respectuós amb els informants, per damunt de l'interès per obtenir informació. És cert que una de les principals virtuts de l'etnobotànic és la paciència. No es pot voler anar de pressa, en aquesta mena d'estudis. Sempre que ho hem cregut necessari, hem fet una segona i una tercera visita, per tal de complementar la informació.

És imprescindible, d'altra banda, referir tots els remeis i altres usos ressenyats a mostres testimoni de les plantes en qüestió. El millor és fer amb els informants una petita sortida al camp, als llocs on habitualment recol·lecten les plantes, per tal d'evitar confusions. Moltes de les espècies medicinals usades solen trobar-se en les immediacions de les cases (a l'hort, marges de camps i de camins, etc.). Les mostres de plantes recol·lectades han estat premsades, determinades i conservades en forma de plec d'herbari. Aquests plecs han estat dipositats a l'herbari BCN del Centre de Documentació de Biodiversitat Vegetal de la Universitat de

Barcelona. També hem procurat que els informants ens mostressin els mètodes de conservació de les plantes i de preparació dels remeis.

Gairebé en tots els casos les converses han estat enregistrades –sempre amb el previ consentiment de l'informant– i posteriorment n'hem fet la transcripció. La llengua parlada té una riquesa de matisos que en part podran ser reflectits en la transcripció, mentre que es perdrien, inevitablement, si només disposéssim de les anotacions breus preses durant l'entrevista. Un altre avantatge de l'enregistrament de les converses és el fet de poder recollir els noms populars de les plantes amb totes les variants que n'apareguin. L'enregistrament de les converses i la seva posterior transcripció presenta l'inconvenient de ser un procés molt laboriós, però, tot i així, creiem que aquest procediment és el més adequat perquè garanteix una major fidelitat a la informació recollida durant la conversa i evita la pèrdua de dades. De manera secundària, a més, les converses enregistrades poden ser fonts d'estudi per a lingüistes, antropòlegs o altres estudiosos de la cultura popular.

2.2. Els informants

En el moment present encara hi ha moltes persones grans de la comarca que són dipositàries d'una rica cultura popular referida a les plantes. En molts casos, aquestes persones ja no viuen en el medi rural, però hi han residit la major part de la seva vida i, per tant, poden ser valuoses fonts d'informació sobre l'ús tradicional de les plantes al territori. Hem fet un total de 16 entrevistes, al llarg de les quals hem parlat amb 28 persones: 14 dones i 14 homes, d'una mitjana d'edat de 68 anys. (Taula 1 i Fig. 11).

La persona més gran i la més jove entrevistades (casualment de la mateixa família, avi i nét: Josep Matheu i Josep Artigas, de la Torre de Malla) tenien, respectivament, 89 i 27 anys en el moment de fer les entrevistes. La segona informant de més edat, Magdalena Torras, de can Jornet (la qual, en parlar-hi, tenia 87 anys), morí el mes de març de l'any 2004. Gairebé tots els informants tenen en comú haver nascut a Gallecs o rodalia, i haver-hi viscut pràcticament tota la vida. Acostumen a provenir de famílies de tradició pagesa.

Nom i cognoms	Professió	Lloc de residència	Any de naixement (i de defunció si escau)
Magdalena Torras i Malgà	mestressa de casa	Can Jornet, Gallecs	1915-2004
Neus Ros i Fontserè	mestressa de casa	Gallecs	1932
Maria Ros i Fontserè	mestressa de casa	Can Forner, Gallecs	1923
Pilar Boada i Vergés	mestressa de casa / pagesa	Can Castellar, Gallecs	1926
Marina Duñach i Torras	mestra i cuinera	Mollet del Vallès	1945
Isidre Molist i Colomé	empleat telefònica (jubilat) / pagès	Mollet del Vallès	1942
Teresa Planes i Castellà	botiguera	Mollet del Vallès	1951
Josep Artigas i Matheu	pagès (formació professional agropecuària)	La Torre de Malla, Gallecs (Parets del Vallès)	1977
Josep Matheu i Oller	pagès (jubilat)	Parets del Vallès	1915
Josep Crusats i Prat	herbolari (jubilat)	Parets del Vallès	1932
Francesc Pedragosa i Torrents	pagès (enginyer tècnic agrònom)	Mollet del Vallès	1959
Ramon Pedragosa i Miró	pagès	Mollet del Vallès	1925
Rosa Torrents i Colomer	mestressa de casa	Mollet del Vallès	1927
Salvador Pedragosa i Miró	pagès	Mollet del Vallès	1923
Vicenç Compte i Escudé	pagès	Cal Campaner, barri de Santa Rosa (Mollet del Vallès)	1946
Matilde Compte i Escudé	mestressa de casa	Mollet del Vallès	1937
Pere-Joan Alsina i Cuscó	veterinari (explotació agrícola de la seva propietat a Gallecs)	Santa Eulàlia de Ronçana	1960
Teresa Cuscó i Garriga	mestressa de casa / pagesa	Can Vila, Gallecs (Mollet del Vallès)	1931
Enrique Nieto	treballador taller mecànic (jubilat) / horticultor	Mollet del Vallès	1937
Pepita Pou i Giribet	professora de pintura (jubilada)	Barcelona	1929
Salvi Safont i Estrada	pagès / ramader	Can Salvi, Gallecs	1945
Francisca Butjosa i Banús	mestressa de casa / pagesa	Can Xambres, Gallecs	1916-2006
Josep Molist i Butjosa	pagès	Can Xambres, Gallecs	1944
Dolors Molist i Butjosa	mestressa de casa	Caldes de Montbui	1947
Maria Ros i Malgà	mestressa de casa	Martorelles	1933
Josep Pou i Mundó	ramader (jubilat) / pagès	Mollet del Vallès	1936
Josepa Colomé i Busquets	botiguera de comestibles (jubilada)	Mollet del Vallès	1937
Llorenç Belmonte i Reyes	jubilat	Santa Eulàlia de Ronçana	1932

Taula 1. Relació d'informants, amb indicació de la professió, lloc de residència i any de naixement

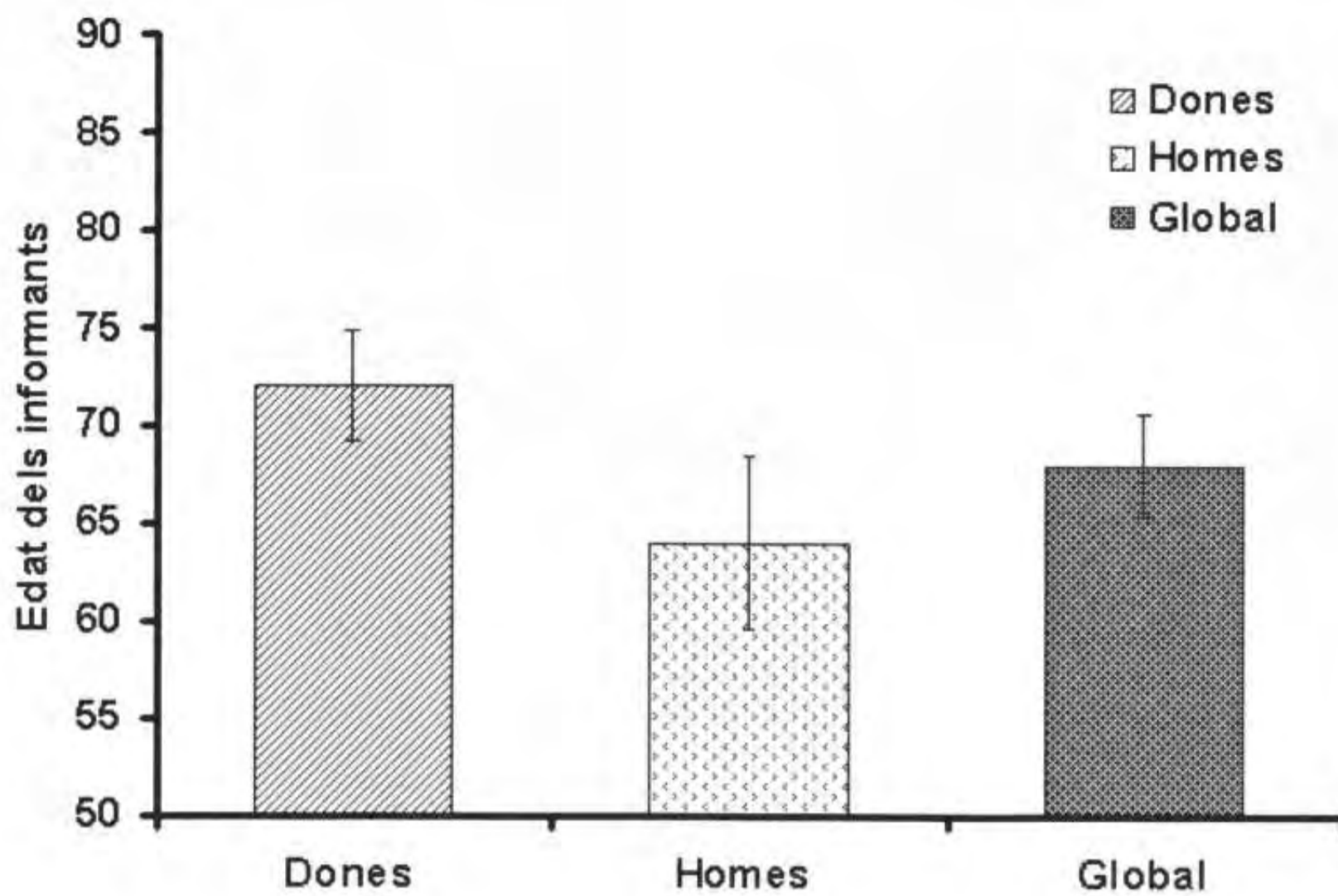

Figura 11. Distribució de l'edat dels informants segons el sexe

J. Camprubi

Figura 12. Moment de la realització d'una entrevista a Vicenç Compte i Matilde Compte

2.3. Presentació dels resultats

A través de les converses mantingudes amb les 28 persones entrevistades, hem recollit informació de 272 espècies de plantes útils. Aquesta informació fa referència als noms i als usos tradicionals (medicinals i d'altra mena) de les plantes a Gallecs.

Hem agrupat les dades recollides en els següents catàlegs:

- 1) Catàleg de plantes amb usos medicinals, alimentaris, amb accions tòxiques o amb altres utilitzacions.
- 2) Catàleg d'altres plantes amb usos tradicionals a Gallecs.
- 3) Catàleg de barreges de plantes medicinals.
- 4) Catàleg de licors i altres begudes.

Els dos primers catàlegs estan formats per fitxes de plantes amb la informació agrupada en diferents apartats: ús medicinal, ús alimentari o condimentari, plantes usades en alimentació animal, plantes tòxiques, plantes d'ús relacionat amb la casa, plantes d'ús artesanal, ornamental, lúdic, plantes fumables o amb altres usos. En tots els casos, se segueix l'ordre alfabètic dels noms científics de les espècies. Aquesta informació és la que consta en primer lloc. A continuació hi apareixen el nom o noms populars recollits durant les entrevistes (amb la corresponent transcripció fonètica) i una breu descripció de la planta i del seu hàbitat. Tot seguit s'especifica la part de planta utilitzada, el tipus d'ús (amb la transcripció de la descripció de l'ús feta per l'informant) i la forma de preparació (i d'administració si escau). Indiquem en cada cas la font de la informació (número d'entrevista). Finalment, s'agrupen en un apartat d'observacions tots aquells comentaris sorgits al llarg de la conversa que hem considerat interessants, tant si estan directament relacionats amb l'ús tradicional de les plantes al territori estudiat com si aporten informació sobre altres aspectes de la cultura de la societat pagesa de la nostra comarca. Són comentaris que tenen molt a veure amb la història recent de Gallecs.

En el tercer catàleg, encapçalem cadascuna de les formulacions de barreges de plantes amb un nom que indica la seva acció terapèutica. Tot seguit indiquem la font d'informació, els ingredients (noms populars i noms científics de les espècies que intervenen en el preparat i part de la planta utilitzada), la descripció de l'ús feta per l'informant, la forma farmacèutica i el tipus d'ús (intern o extern).

Finalment, agrupem en un catàleg breu algunes receptes de licors i altres begudes que hem recollit a les entrevistes. Indiquem, en cada cas, els diferents components que les integren, la manera com es preparen, les seves propietats i altres dades interessants proporcionades pels informants.

3. RESULTATS. Catàlegs etnobotànics

3.1. Catàleg de plantes amb usos medicinals, alimentaris, amb accions tòxiques o amb altres utilitzacions

Presentem, en aquest catàleg, les fitxes de les 40 espècies de plantes amb usos tradicionals a Gallecs per a les quals hem recopilat un major volum d'informació. Les espècies apareixen ordenades per nom científic (seguint el criteri de Bolòs *et al.* 2005). Per a cada espècie es consignen, a més, la família botànica i el número de plec d'herbari (els plecs confeccionats amb les mostres testimoni de les plantes han quedat dipositats a l'herbari BCN, del Centre de Documentació de Biodiversitat Vegetal de la Universitat de Barcelona). Tot seguit s'indiquen la forma vital, la distribució geogràfica i l'ecologia de la planta. A continuació recollim els noms populars de l'espècie a Gallecs, tot indicant entre claudàtors la transcripció fonètica amb els símbols de l'Alfabet Fonètic Internacional (Nolan, 1995), la qual cosa ens permet de reflectir les variants de cada denominació.

Les diverses aplicacions (medicinals, alimentàries i d'altra mena) que s'atribueixen a cada planta s'han agrupat segons la part usada; quan s'utilitza un producte derivat de vegetals (per exemple oli d'oliva, farina de blat, sucre) s'indica entre parèntesis com a producte elaborat. Es fa constar, per a cada ús, la font d'informació (número de l'entrevista; en cas d'haver entrevistat més d'una persona en la mateixa entrevista, s'indica acompanyant el número de l'enquesta amb les lletres a, b, c, d). Hem procurat de traduir en termes més o menys tècnics el que els informants ens han transmès, però també reflectim la manera tal com s'han expressat (a l'apartat 'Descripció de l'ús'), amb la intenció de ser el màxim de fidels a la terminologia popular. Per als usos medicinals hi ha un apartat que fa referència a la preparació, la forma farmacèutica, i el tipus d'ús (intern o extern), i també s'indica si es tracta d'un remei destinat a medicina humana o a veterinària. Un apartat d'observacions agrupa, en cas d'haver-n'hi, comentaris dels informants referits a cada ús en particular. Per a les aplicacions alimentàries, indiquem igualment la descripció de l'ús feta per l'informant i la forma de preparació. Hem recollit també altres

tipus d'usos i les accions nocives o tòxiques. Un darrer apartat de la fitxa agrupa les dades referides a ecologia, sistemàtica, recol·lecció, conservació o cultiu de la planta, en els casos en què els informants s'hi han referit.

Aquest catàleg es complementa amb un altre catàleg d'usos on s'agrupen aquelles plantes per a les quals la informació recollida ha estat menor (catàleg 3.2), un catàleg de barreges de plantes medicinals (catàleg 3.3) i un catàleg de licors i altres begudes (catàleg 3.4).

Agrimonia eupatoria L. (*Rosaceae*).

BCN 29619

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia de distribució eurosiberiana. Marges de camins, prats, etc., preferentment en sòls humits.

NOMS POPULARS

Gramònica [γρᾶμόνικᾱ]

Herba de les sangs [έρβᾶδελᾶσᾶνς]

Herba del 'garrotillo' [έρβᾶδελγᾶrutίλ῀]

Servereta [sᾶrβᾶrétᾱ]

Serverola [sᾶrβᾶrólᾱ]

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antihipertensiu/Depuratiu sanguini

FONTS. 2, 13, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "La meva mare tenia una planta que era per a les sangs, que deia que li abaixava la pressió (la feia servir per rebaixar). Però va morir de la pressió alta; va tenir una embòlia" (2). En feien bullir la fulla (fresca o seca) per fer-ne 'aigua de les sangs', per fer baixar les sangs, quan s'estava 'enconstipat' (l'enconstipat relacionat amb la sang que pujava al coll) (13a, 13c). "Els avis de casa prenien una herba que en deien servereta, i en bevien nou dies. Deien que anava bé per a la pressió, que els netejava la sang" (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "Es cuidava, l'avi; quan a ell li semblava que li voltava el cap, feia una novena de servereta, que deia ell. "Cada any feia un parell de novenes. I va viure 97 anys" (15b).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "Jo tinc un llibre de plantes, i en diu un altre nom que s'hi assembla: serverola. Però a casa en dèiem servereta" (15b). "A casa en deien herba de les sangs. Abans se'n feien moltes, de novenes" (15a).

Antitussigen

FONT. 8.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n prenia aigua per calmar la tos "aquella tos forta i seca, tos de gos, deien. La mare l'escaldava i ens la feia prendre amb sucre" (8).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

"Abans n'hi havia força, i ara no n'hi ha. Fa un mànec i, a la punta del mànec, floreix. N'hi ha una mata al cantó de l'emissora, allà al marge, arrambada al marge de l'emissora" (2). "La mare l'anava a collir, la feia assecar i la penjava (tota la mata)" (8). En trobaven a la verneda: "Feia una espiga amb tot de floretes i molta fulla verda. Quan s'asseca queda vermellosa tota la planta. La collien quan començava a pujar; la feien assecar (13a, 13c).

Allium cepa L. (*Liliaceae*).

BCN 28655

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia bulbosa cultivada com a hortalissa.

NOMS POPULARS

Calçot / calçots [kəlsót/s] (grill de ceba blanca cultivat)

Ceba / cebes [séβə/s]

Ceballot / ceballots [səβəlot/s] (grill nascut d'una ceba)

USOS MEDICINALS

Bulb

Antigotós/Antiuricèmic

FONT. 3.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per fer disminuir l'àcid úric: "Un quart de litre d'aigua, tres grans d'all partits, una llimona [*Citrus limon*] feta a trossets i una ceba".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. "Ho poses en remull i l'endemà ho coles i t'ho beus". Macerat (ús intern). Vegeu també l'apartat de barreges de plantes.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Vegeu fitxa corresponent a all (*Allium sativum*).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Tallada, mitja ceba, i posada a prop del llit; a la nit cal respirar-ho, per a la tos" (9b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. La ceba, tallada. Sense forma farmacèutica. Inhalació (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Depuratiu

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Neteja molt el cos" (6a). "Depurativa" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Preventiu de malalties en l'aviram

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Recorda que hi va haver una malura dels pollastres i que els donaven aigua d'una barreja de fetgera [*Anemone hepatica*], melsera [*Polypodium vulgare*], felera [*Aristolochia pistolochia*] i ceba (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Posaven, a la caldera grossa, 20 quilos de ceba i aquestes herbes. Decocció. Tisana (ús intern). Vegeu també l'apartat de barreges de plantes.

DESTINACIÓ. Veterinària.

USOS ALIMENTARIS

Bulb

FONTS. 1, 6, 10.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “De sopa de ceba, se'n donava a les criatures que començaven a menjar; i sopa de farigola [*Thymus vulgaris*], i sopa d'all [*Allium sativum*]” (1). “Uns coreans se n'enduien un sac i se les menjaven” (6a). “Las cebolletas [cebes tendres] se comen en verde, en crudo. A mí me gusta comerlas así” (10b).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Bulb

Ús fitosanitari

FONT. 6

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Ceba, alls [*Allium sativum*] i tabac [*Nicotiana tabacum*]: barrejat va bé per al pugó (és un insecticida natural)” (6b). Vegeu-ne la preparació i forma d'utilització a la fitxa corresponent a l'all (*Allium sativum*).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“A les cebes els passa igual que als cigrons: la fulla se'ls fa malbé. Els cigrons sempre són humits. Si hi passes al matí, a l'hora de la fresca, l'endemà, tots morts” (4). Per penjar-les, les cebes, les trenaven amb elles

mateixes: “Amb la mateixa cua: com que quan es treu és una mica tendra no es trenca com si fos seca” (9). “Las llaman cebolletas porque son de una cebolla grande, los hijos que ha echado. Se metieron en setiembre y ahora [pel març] están hechas” (10b). Cultiu del calçot: el calçot es fa de la ceba. Al febrer compren la ceba (ceba blanca, que ja és per a calçot), la cuiden i al mes de juny o juliol la planten: “Les posem a l’era, les neteges i els talles la punta i l’arrel. Llavors, posades en caixes, per dur-les al camp, i plantades com aquell qui planta patates. Comencem a plantar a mig agost. Un cop fets els ceballots, els calcem perquè siguin més blancs i més llargs. Hi ha qui no els calça, però si es calcen, la ceba puja més dreta”. Quaranta anys enrere el camp on actualment fan els calçots [a la Torre de Malla] era vinya (és sorrenc) (5).

Allium sativum L. (*Liliaceae*).

BCN 29832

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia bulbosa cultivada com a hortalissa

NOMS POPULARS

All / alls [aʎ/s] / [aj/s]

USOS MEDICINALS

Bulb

Antiàlgic

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "És bo per al dolor" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per als refredats, a l'hivern. Però ha de ser amb llimona [*Citrus limon*], mel i una mica d'aigua" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. "Agafo mitja llimona [*Citrus limon*] i una mica d'aigua calentona, una culleradeta de mel i un gra d'all ben gros trinxat ben petit". Ingestió directa (ús intern). Vegeu l'apartat de barreges (anticatarral).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "Ho he fet quatre o cinc dies i va bé".

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antigotós/Antiuricèmic

FONT. 3.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per a l'àcid úric".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Maceració en aigua durant tota la nit: "Un quart de litre d'aigua (en un pot que no sigui d'alumini), tres grans d'all partits, una llimona [*Citrus limon*] feta a trossets, i una

ceba [*Allium cepa*] (si és grosseta, mitja, i millor vermella). Allò, ho poses en remull i l'endemà ho coles i t'ho beus". Macerat (ús intern).
Vegeu l'apartat de barreges.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "Fas nou dies, pares, tornes a fer-ho. Ho vaig anar fent a temporades".

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic/Antitussigen

FONTS. 6, 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "És bo per als paràsits" (6b). "Per a la tos de cucs" (9a). "Deien que aquella tos era de cucs, i que amb l'oli es rebenta-ven. Jo, això, també ho havia fet als meus" (9b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. La seva mare trinxava un all i amb oli d'oliva i sucre, ben remenat, i li ho feia beure a la nit (9a).
Barreja medicinal. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "Jo considero que l'all té efectes curatius". D'altra banda, recorda que va prendre un medicament de la farmàcia que es deia 'Neox', i a partir de llavors mai més no va patir de cucs (9a).

Antihipertensiu

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La seva jove va dir-li que per fer baixar la pressió anava bé prendre all picat barrejat amb suc de taronja. D'altra banda, digué que el seu sogre es menjava cada dia una cabeça d'all (9b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Es pica l'all al morter i es barreja amb suc de taronja [*Citrus sinensis*]. Barreja medicinal (ús intern).
Vegeu l'apartat de barreges.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "A les botigues de dietètica venen perles d'all per a la pressió".

Antisèptic/Antiinflamatori

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "L'all és antisèptic i antiinflamatori" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cardiotònic

FONT. 6

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “És bo per al cor” (6b)

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. “Un gra d'all menjat al matí, en dejú” (13c).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Bulb

FONTS. 1, 3, 4, 6, 8, 11, 12, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Se'n donava a les criatures que començaven a menjar (“sopa d'all”) (1). “El seu marit preparava l'allioli: hi posava tota una cabeça d'alls. Si fas pollastre a la brasa, hi dóna una aroma molt bona” (3). “Torrada amb all” (4). “A les torrades. I amb les amandines d'enciam i tomàquet i ceba, un granet d'all tendre, a mi m'hi agrada” (6a). “Jo n'he menjat, i en menjo. Ara mateix, avui em prendré un plat de sopa de verdura, així, tallada ben petita, i hi posaré un gra d'all ben tallat. I potser ho faré dos o tres dies” (6b). A les faves fetes a la catalana s'hi posa all (8b). “Rovellons, pebrassos i ous de reig a la brasa, amb all i julivert [*Petroselinum crispum*]” (11). “Els ous de reig també feien molta il·lusió; es feien a la brasa, o amb salsa, amb all i julivert i tomàquet [*Solanum lycopersicum*]” (11). “Al rostit, una o dues fulles de llorer [*Laurus nobilis*] i una cabeça d'alls” (12). El seu sogre té oliveres i sala olives; hi posa alls (cabeces senceres), farigola [*Thymus vulgaris*] i pell de llimona [*Citrus limon*] (13c).

PREPARACIÓ. Preparació de les faves a la catalana: “En una olla hi poso oli, retallons de cansalada, all tendre, un tomàquet [*Solanum lycopersicum*] petit i un brot de menta [*Mentha spicata*], i les faves netes. Les sacsejo. De seguida són cuites. Quan quasi són cuites hi poso botifarra negra. Si no fan gaire suquet hi afegeixo una mica de vi” (8b).

Preparació de les olives: “La gent que en salava hi posava pastanaga [*Daucus carota*], all i pell de llimona [*Citrus limon*]. S’han de posar les olives nou dies en aigua i all i pell de llimona. Nou dies en aigua, i anar-la canviant. Després es posen en salmorra (13c).

Preparació de la salmorra: es posa aigua a bullir i es deixa refredar. Quan és freda s’hi posa un ou acabat de fer. S’hi va afegint sal i es va remenant, i quan l’ou puja vol dir que hem fet la salmorra i ja podem posar-hi les olives.

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Bulb

Ús fitosanitari

FONT. 6

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. Ceba [*Allium cepa*], alls i tabac [*Nicotiana tabacum*]: “Per al ‘pungó’ [pugó], vaig agafar ‘colilles’ [burilles], les vaig posar amb aigua i l’endemà o l’endemà passat, amb aquella aigua vaig ruixar la planta. És un insecticida natural” (6b).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Els alls arriba un moment, a la primavera, que es buiden. Perquè no es buidin cal arrencar-los el dia de Sant Joan abans no surti el sol. Abans, el dia de Sant Joan, tothom arrencava els alls. I encara ara: el dia de Sant Joan, al matí, abans no surti el sol, has d’arrencar els alls” (4). “El dia de Sant Joan, arrenca els alls, o si els arrenques el dia abans, almenys entrar-los el dia de Sant Joan, abans no hi toqui el sol. I els poses allà, i no en quedarà cap de buit. Si són entrats el dia de Sant Joan, els penges allà, i no passis ‘cuidado’, que l’any vinent, quan ja hi haurà els altres, encara aquelles cabeces són sanes com el dia que les has arrencat. I altres vegades, vas a mercat, i veus que les cabeces han quedat buides. Què els passa, als alls, que els queda aquell forat? Allò és curiós” (6a). “L’all, si es planta en lluna nova puja cap a dalt. Si el fas amb estaca, que en facis poquet, el fas i el poses bé (amb l’arrel a baix). Doncs si el fas de lluna nova quan neix, neix al revés: se t’ha girat, et puja a dalt i neix al revés. Nosaltres n’havíem fet quantitat (una hectàrea) i llavors no ens n’adonàvem perquè fèiem solc i el tiràvem i no queia de punta” (15a).

Althaea officinalis L. (*Malvaceae*).

BCN 29621

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta vivaç pluriregional. Sòls humits de contrades mediterrànies i de l'estatge montà.

NOM POPULAR

Malví [məβí] / [malβí]

USOS MEDICINALS

Arrel

Anticatarral

FONTS. 1, 2, 3, 4, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “L'arrel de malví era per quan estaves molt constipat: et feies una tassa d'herbes amb arrel de malví. De vegades també hi posaves una figa seca [*Ficus carica*]” (3). “Recordo que aquí a casa hi havia l'arrel de malví, i que la feien servir per als constipats. I agafaves figues seques, i em sembla que hi posàvem panses [*Vitis vinifera*] i alguna nou [*Juglans regia*], i ho fèiem bullir tot. I allò ens ho donaven a casa per als constipats” (4). Era per als refredats (13). Vegeu l'apartat de barreges de plantes (anticatarral).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen/Expectorant

FONTS. 4, 16.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'aigua d'arrel de malví és molt bona per a la tos, per estovar la mucositat del pit (16). Se'n fa un xarop per a la tos, juntament amb figues seques [*Ficus carica*] i regalèssia [*Glycyrrhiza glabra*] (4).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern). Xarop (ús intern). Com que és una aigua que rebaixa bastant, és bo de prendre-la amb mel (16). Vegeu la preparació del xarop a l'apartat de barreges (antitussigen).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Ús terapèutic indeterminat

FONTS. 1, 2, 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sap que l'arrel de malví es feia servir, però no recorda per a què (9).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "L'he sentida anomenar, l'arrel de malví, però jo no l'he vista" (1). "L'arrel de malví era molt apreciada", si bé no l'havien utilitzada: "A casa no n'entràvem, d'herbes. Per a l'arrel de malví tothom anava cap a la farmàcia" (2).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

"N'haviem tingut una planta. La teníem per aquí a la vora de la casa" (3). "Jo sé que quan érem petits deien: 'Aneu a buscar l'arrel de malví', que, precisament, era allà que fa aquella arqueta, que hi sortia l'aigua de quan regàvem, perquè sempre n'hi hagués" (4). "A can Flaquer n'hi havia una mata, a la vora del rec, que sempre vessava i tenia molta aigua (també hi havia la figuera de coll de dama)". No en recorden l'ús, però sí que recorden que la seva mare els feia anar a collir arrel de malví i els deia que no espatllessin massa la mata (8a, 8c). "A can Castellar en tenien. La seva mare l'arrencava amb un magalló" (13).

Arundo donax L. (*Poaceae*).

BCN 29825

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta llenyosa introduïda (d'origen asiàtic). Rieres, rambles, llocs humits, marges de conreus de les contrades mediterrànies. Molt sovint cultivada en els horts.

NOM POPULAR

Canya [káɲə]

Usos

Fulla

Ús domèstic (antisèptic)

FONTS. 6, 12.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les bótes del vi les rentaven amb aigua de fulla de canya verda, de presseguer [*Prunus persica*] i de noguera [*Juglans regia*], i un grapat de sal (6). Feien bullir fulla de canya i sal i ho utilitzaven per netejar les bótes (12).

PREPARACIÓ. Ho feien bullir a la caldera que totes les cases de pagès tenien per fer la calderada per al bestiar (6). Vegeu també el catàleg de barreges: ús domèstic (antisèptic).

MODE D'UTILITZACIÓ. “Primer hi passaven una calderada d'aigua ben calenta d'aquesta (feien una estuba): una bona estuba i llucuet –que és sofre– al final” (12).

Tija (canya)

Construcció

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'utilitzaven sostres senzills fets amb canyes per penjar-hi les figues, el raïm o altres fruites que es volguessin fer assecar (6a).

OBSERVACIONS. “Els anys de la postguerra es mirava d'estalviar. Sempre miraves de portar alguna cosa a casa; sortir per anar a passar el temps, com ara, no es podia fer. Era necessitat per a les

famílies perquè, de cèntims, no n'hi havia. Un portava una mica de llenya (la llenya, si no, s'havia de comprar); un altre portava tres canyes per fer un sostre que volgués fer per penjar les figues o el raïm, o el que fos. Si cada dia portava unes quantes canyes, al cap de l'any, quan venia el temps, tenia aquelles canyes per penjar les figues”(6a).

Ús agrícola

FONT. 8.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Als horts les canyes són molt usades per 'nesprar' [asprar] tomaqueres i mongeteres (8a).

OBSERVACIONS. “Les canyes de les tomaqueres i mongeteres (al capdamunt, on es creuen) les lligàvem amb joncs [*Scirpus holoschoenus*]” (8b).

Ús artesanal

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La canya es feia servir per fabricar els coves usats per tragar palla. Feien una estructura amb canyes partides, i amb vímet [*Salix fragilis*] ho trenaven. D'altra banda, els pals de les escombres de palma [*Phoenix dactylifera*], usades per escombrar a dins, eren també de canya.

Ús lúdic (jocs infantils, instruments musicals)

FONTS. 4, 12, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A l'escola, per jugar, els nens es feien un canut de canya per tirar-se lledons [*Celtis australis*] (12, 13). De les canyes verdes se'n feien xiulets (de la membrana de dalt) (12). Feien flautes de canya, amb forats, i també xiulets. Per fer flautes, la canya havia de ser una mica verda (té un tel que fa de membrana, vibra). Canya picada: una canya oberta pel mig, per picar (13).

Ús ornamental

FONTS. 11, 12, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Per la festa major no hi havia envelat. Posaven canyes: feien una paret de canyes, amb les fulles i tot, que amb el vent feia soroll, i era bonic. Després llogaven cadires, una estora i una làmpada, i fanalets” (11). “El tancat de la festa major el feien amb canyes verdes” (12). “L'envelat de la festa major el feien amb canyes, amb la fulla i tot (feien com una tanca)” (13).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Tija (canya)

Infecció

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA. “Al meu home se li va infectar una mà amb la canya” (9b). “La canya és verinosa: si et talles amb una canya, és dolent. Quan són verdes és quan són més dolentes”. Un seu oncle en va morir, d'un tall que es va fer amb una canya: no en va fer cas i se li va infectar; va morir del tètanus. El tall se'l va fer fent punxa a les canyes per ‘nesprar’ [asprar] les mongetes (9a).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, CONSERVACIÓ, RECOL·LECCIÓ O CULTIU

“En els marges dels camps van bé per al vent” (2a).

Borago officinalis L. (*Boraginaceae*).

BCN 29840

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia de distribució mediterrània. Herbassars nitròfils de les contrades mediterrànies marítimes.

NOMS POPULARS

Borraja / borrages [buráʒə/s]

Borratxa / borratxes [burátʃə/s]

Pa-amb-vi [pamβi]

USOS ALIMENTARIS

Flor

FONTS. 6, 9, 12.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “El pa-amb-vi, que en dèiem nosaltres: quan érem canalla, les collíem i ens en menjàvem la flor” (6b). “Aquella que fa una flor lila i la fulla una mica rasposa, i la flor, la canalla, ens la menjàvem” (9b). La flor es menja: “Anàvem a doctrina, i per allà en aquells marges n’hi havia i les xuclàvem, ens les menjàvem; eren dolces” (12).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS. Respecte del nom –pa-amb-vi– digué: “Hi ha coses que no quadren” (6a). “Les anàvem posant una a dins de l’altra i en fèiem una enfilada llarga; s’aguantaven” (9b).

Tija i fulla

FONTS. 2, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La fulla es menja. “Arrebossades, diuen que són tan bones per acompanyar la carn” (2b). “La Clementina feia tot això, cards, borratxes, a l’hort, i a mi em cridava l’atenció” (15a). “La borratxa és molt fina, el que passa és que és una mica empipadora de triar, però se’n planta per menjar. Nosaltres, a casa, no n’haviem menjat, però la gent que vaig tenir després a casa a ajudar-me, sí. Era el ‘tronc’ el que menjaven.” (15a). “Nosaltres, a casa, la borratxa també la menjàvem; n’haviem menjada molta” (15b).

PREPARACIÓ. “La fulla tendreta, arrebossada: farina i ou, barrejat, espesset, però no massa, passar-hi les fulles i fregir-ho amb l’oli ben calent. Queden cruixents, boníssimes. Els trèiem la part del nervi, que és més dur” (15b).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS. “Les de menjar són d’una altra mena, no són aquestes” (6b). “Són borratxes igualment” (6a). “A mi m’agrada més això que no pas la flor de carbassó [*Cucurbita pepo* var. *oblonga*]: agafa menys oli” (15b).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“A can Jornet, se les menjaven, les borratxes, que en tenien per allà a la vora del safareig (se les menjava la Dolores). Van venir unes de Barcelona, i, quan van veure borratxes, elles sí que semblaven borratxes, amb un desesper a collir-les!” (2). “N’hi havia per aquells marges” (12). “La borratxa neix un any per l’altre: allà mateix torna a sortir” (15a).

Celtis australis L. (*Ulmaceae*).

BCN 29845

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbre caducifoli propi de les regions temperades de l'hemisferi Nord. Vores de camins, marges de conreus i roquissars. En alguns indrets, cultivat a petita escala per aprofitar-ne les branques.

NOMS POPULARS

Lledó [ləðó] (fruit)

Lledoner [ləðuné]

USOS ALIMENTARIS

Fruit

FONTS. 4, 6, 8.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Els lledons tenen la forma d'un gra de pebre, però molt gros, i són molt dolços. Abans se'n menjaven" (4a). "Primer queda tot l'arbre groc (dels lledons) i en acabat es tornen negres. Als estornells els agraden molt" (4a). "Quan érem petitets havíem d'anar a menjar lledons, que allò és os completament, de tou no té res. Però, mira, llavors, la canalla..."(6a). "És molt dolç, però tot és pell" (8a).

DESTINACIÓ. Alimentació humana i animal.

ALTRES USOS

Fruit i branca

Ús lúdic

FONTS. 4, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per jugar, quan érem petits, però amb canyes [*Arundo donax*], per tirar bales. És fort com un pinyol d'oliva, però rodó, ben rodó" (4a). A l'escola, per jugar, es feien un canut de canya per tirar-se lledons. Amb una branca de lledoner que fes força feien mandrons. I fones amb corda (13b).

Fusta

Ús artesanal

FONTS. 6, 12.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fabricació de forques i bastons: "Anaven molt bé, aquestes forques, i al mercat es venien. De la fusta de lledoner també se'n poden fer bastons. És una fusta forta" (6a). "Mànecs de lledoner. Els mànecs de les eines, els feien fer: hi havia el ferrer, que se'n cuidava. Posava el mànec i un tascó, i te 'llausava' [llossava] les magalles" (12).

PREPARACIÓ. "Quan vivíem a Marata venien uns homes de Vilafranca i els tallaven. Se'l començaven a mirar. I a un li posaven un tronquet, que s'obris, i era per fer aquestes forques de fusta, que unes tenen dues pues i n'hi ha que en tenen tres o quatre, o un forcat, o el que fos. L'arbret s'ha de cuidar de jove: si li posaves aquella 'trampa' li feies fer aquell gest. Ho lligaven amb un cordill i un tronquet d'aquí a aquí, i ja estava. I si volien fer un forcat, que és més gros i té dues pues i aquí en té una de dreta, llavors en posaven un altre d'aquí cap a aquí, que aquest s'aguantés separat. Allò necessitava tres anys, per fer-se. Però com que el lledoner s'esperava i l'amo també..." (6a).

OBSERVACIONS. Creu que eren d'una empresa, que es dedicaven a això: "Venien cada any dues o tres vegades: a primers de maig i després, a la tardor, pel setembre, tornaven a venir. Si un sortia malament el tallaven i el llençaven. Es coneix que era gent que s'hi guanyava la vida. Passava que, aquella gent, per deixar-los fer això, et servien la finca de forques. Deien: 'Aquest any n'hem tingut molt: deixarem tres forques'" (6a).

Planta sencera

Ús ornamental

FONT. 4.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Fa bona ombra, i té l'avantatge que no fa mosques ni mosquits, com la figuera; no porta sucre. És una planta molt fresca".

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

Hi ha un lledoner gros a la vora dels horts que hi ha prop de l'església de Gallecs, on hi havia hagut l'antiga masia de can Blanc. "L'hi he vist sempre" (4a). "Hi havia uns arbres, allà a Marata que ens hi ficàvem dos o tres a dins, i hi cabíem bé. Foradat i no es mor: viu de la pell" (6a).

Citrus limon (L.) Burm. (*Rutaceae*).

BCN 46853

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbre originari del sud-est asiàtic. Cultivat a les comarques mediterrànies marítimes d'hivern temperat.

NOMS POPULARS

Llimona [limónə] (fruit)

Llimoner [limuné]

USOS MEDICINALS

Fruit

Anticatarral

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per als refredats, a l'hivern, agafo mitja llimona, una miqueta d'aigua calentona i un gra d'all. Ho pico i m'ho empasso, sense mastegar, i no fa pudor (quan el mastegues és quan fa pudor, l'all). Ho he fet quatre o cinc dies i va bé". Vegeu el catàleg de barreges de plantes (anticatarral).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiacneic/Depuratiu sanguini

FONT. 6

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per a la canalla, que quan tenen quinze o setze anys els comencen a sortir grans pertot arreu: sofre pres amb unes gotes de llimona, una culleradeta, cada dia al matí. Jo ho havia fet: sofre amb una mica de llimona, per netejar la sang" (6a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Barreja medicinal (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidiarreic

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "A casa, a l'estiu, feien aigua de llimona. Per a les diarrees de l'estiu anava molt bé" (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. L'aigua de llimona es prepara simplement escorrent la llimona i barrejant-ne el suc amb aigua fresca. Ingestió directa (ús intern). Vegeu el catàleg de licors i altres begudes. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "L'aigua de llimona, la prenem sense sucre".

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "D'aigua de llimona, moltes vegades en faig". També preparaven aigua d'arròs [*Oryza sativa*], clareta, per prendre amb la mateixa finalitat.

Antitussigen/Anticatarral

FONT. 10.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Al seu poble (és originari d'un poble de la província de Palència) preparaven un xarop per a la tos i refredats. Hi posaven llimona, dàtils [fruits de *Phoenix dactylifera*] i mel (10c).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Xarop (ús intern). Vegeu el catàleg de barreges (antitussigen/anticatarral).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Si tens 'arenilla' [sorra], una llimona escorreguda i un rovell d'ou debatut" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Reforçant

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Aquest remei el va aconsellar a la meva mare una senyora d'Alella molt amiga de la família, per a la meva germana, que ja devia tenir disset o divuit anys, i va anar-li molt bé. Resulta que la meva germana va anar a aplec a la Cisa a peu (és a Mataró, quasi, una mica abans). Ballaven sardanes tot el dia i a la nit tornaven a venir. I va agafar un cansament i va tenir una mica de 'gangli' en un pulmó. Es va posar malalta i va arribar que no menjava res. No volia menjar res de res. Era un problema; era una noia de divuit anys ja, però a l'hora de menjar, plorava la mare i plorava la filla (la mare ens criava molt bé). La Carmen d'Alella (teníem unes amistats molt bones en una gran masia d'Alella, que no tenien fills) va dir a la meva mare: 'Deixa-me-la endur una temporada, a veure si menja. Ja n'hi posaré poquet i anirà fent'" (15a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. “Agafes nou ous de gallina fets del dia (d’aquells tan rossos) i els poses en una plata de vidre. Després agafes llimones, de nou en nou, i vas escorrent llimones fins que cobreixin els ous, i quan estigui cobert, prou, però si et ve de dues llimones, afegeix-les-hi: de nou en nou. Fes les novenes (tenien moltes manies amb això de les novenes). Això, ho poses que no hi pugui entrar res, i a sol i serena nou dies. Al cap de nou dies et quedaran els ous ben desfets, et quedarà com un caldo, tot desfet. Després agafes vi ranci fet vostre, vi de raïm, i si comptes que d’això n’hi ha un litre, agafes un litre de vi ranci i l’hi poses. I nou cullerades de sucre del negre. I allò, amb un batedor de sopes –abans no hi havia ‘túrmix’– ho bats ben batut, i amb un filtre ho filtres ben filtrat i et quedarà com un xarop”. Xarop (ús intern).

MODE D’UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. “Cada dia, quan es llevi, n’hi dones un gotet”.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

FONTS. 2, 3, 13.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. “Jo quan faig el pollastre al forn hi poso llimona i herbes aromàtiques” (2). “Era per salar olives; la gent que en salava hi posava pastanaga [*Daucus carota*], all [*Allium sativum*] i pell de llimona” (13). “La pell de llimona és un dels ingredients de la ratafia” (3). Vegeu també el catàleg de licors i altres begudes.

PREPARACIÓ. Preparació del pollastre per fer al forn: “Agafo un pollastre sencer, el buido de dins i hi poso una llimona pelada (el suc el tiro per sobre i l’altra mitja la poso a dins), hi poso sajolida [*Satureja montana*], una mica de romaní [*Rosmarinus officinalis*] i una mica de farigola [*Thymus vulgaris*], sal i pebre [*Piper nigrum*], i a fora també sal i pebre. I ho poso al forn (sense posar-hi oli ni res), i al cap d’una hora ja està fet. Ha de ser fer el pollastre sencer; si el fas mig o un quart no queda tan bo” (2). Preparació de les olives: S’han de posar les olives nou dies en aigua, i anar-la canviant (surt l’aigua ben verda). Llavors es posen en salmorra. El seu sogre té oliveres i ho fa; també hi posa alls (cabeces senceres), farigola i pell de llimona (13c).

OBSERVACIONS. Preparació de la salmorra: vegeu fitxa corresponent a l’all (*Allium sativum*).

Coriaria myrtifolia L. (*Coriariaceae*).

BCN 29664

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbust semicaducifoli mediterrani. Sovint dominant en bardisses damunt sòl moderadament humit. Té el seu òptim a la muntanya mediterrània humida.

NOMS POPULARS

Roldor [rulðó] [ruðó]

Usos

Fulla

Ús tintorial

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "El roldor el venien a buscar allà dalt a les Franqueses, d'una fàbrica de tints" (6a).

PREPARACIÓ. "El posaven a bullir no sé com, i a l'aigua de tenyir les pells hi posaven suc d'aquell".

OBSERVACIONS. "Hi havia una fàbrica de tenyir pells a les Franqueses, allà a la vora de l'estació, em sembla. I buscaven el roldor, aquella gent, allà on fos" (6a).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Part aèria tendra

Discinètic per als animals

FONTS. 6, 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA. "Si hi anava el ramat, ara, aquest temps [mes de maig] i trobaven un racó que hi hagués roldor tendre i començaven a menjar-ne gaire, la meitat de les ovelles no anaven al corral: es quedaven ajagudes pel camí, borratxes. No se'n moria cap, això, no. Però queien: el roldor tendre és fatal" (6a). "Per aquí n'hi ha, però no es fa servir per a res; és dolent" (9a).

Letal per als animals

FONT. 2.

DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA. "És dolent: deien que els bens que en menjaven es morien" (2a).

Toxicitat indeterminada

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA. "És dolent" (9a).

**OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ,
CONSERVACIÓ O CULTIU**

"Aquella fulla verda que fa, a nosaltres ens la feien aplegar. A casa, jo n'havia anat a aplegar. L'aplegàvem, el posàvem allà a l'era a assecar i llavors venien aquests de la tintoreria. I la pagaven a tant el sac. El collíem i quan s'assecava una mica el tallàvem, el posàvem al sol, i ho escorries, i aquella fulla les fàbriques de tint te la compraven" (6a). "Per aquí n'hi ha, però no es fa servir per a res" (9a).

Crataegus monogyna Jacq. (*Rosaceae*).

BCN 29858

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Petit arbre de distribució eurosiberiana. Bardisses i boscos caducifolis clars, de les zones mediterrànies a l'estatge montà.

NOM POPULAR

Arç blanc [arzβlãŋ]

USOS MEDICINALS

Brots florits

Antihipertensiu/Estimulant circulatori

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Activa la circulació de la sang. Pot prendre's sol o bé barrejat amb fulla d'olivera (la fulla d'olivera fa baixar la pressió alta i l'arç blanc és per a la pressió i per activar la circulació)". Vegeu l'apartat de barreges.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Ús terapèutic indeterminat

FONT. 2.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Jo he vist aquesta gent castellana que en cullen la flor, però no sé per a què" (sap, però, que l'home que la collia tenia sucre) (2a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "Aquest home deia que havia de caminar molt, perquè en tenia molt, de sucre" (2a).

USOS ALIMENTARIS

Fruit

FONTS. 2, 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Aquests granets vermells són per menjar els ocells a l'hivern, que no hi ha res" (2b). Se'n menjaven el fruit, si bé "té poca cosa, perquè hi ha un pinyol molt gros" (9b).

DESTINACIÓ. Alimentació humana i animal.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

L'observació d'un arç blanc en un marge de camp a la banda de la zona de la variant de Palau suggerí a la informant el següent comentari: "Aquest està espantat, perquè el martiritzen, aquí, entre el llaurar per alt [el camp], i aquí que seguen l'herba... Tothom té dret amb els arbres!" (2b).

Cydonia oblonga Mill. (*Rosaceae*).

BCN 46849

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbret d'origen asiàtic cultivat com a fruiter.

NOMS POPULARS

Codony [kuðónj] (fruit)

Codonyer [kuðujé]

USOS MEDICINALS

Fruit

Antidiarreic

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "El codony restreny molt".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

FONTS. 9, 11, 12, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "La meva sogra en feia confitura, encara no fa gaire que en va fer. Ella és de Màlaga, i allà també n'hi ha i també fan codonyat" (9a). "Qui en fa, encara, és en Jaume, que una vegada ens en va donar" (9b). "Hi havia codonys; devien fer-ne confitura" (11). "La mare i la iaia en feien confitura" (12). En menjaven per postres; també se'n feia confitura (13).

PREPARACIÓ. Elaboració de confitura (codonyat). "Allò és molt dolç, perquè s'hi posa molt sucre" (9b).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Ús domèstic

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Collien els codonys ben madurs i els posaven a dins dels armaris perquè la roba fes olor" (15a).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

"En algun hort, en cases, encara n'hi ha algun, de codonyer" (9a).

Cynodon dactylon (L.) Pers. (*Poaceae*).

BCN 29686

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia pluriregional. Prats anuals en les proximitats de llocs habitats, vores de camins, marges de conreus i llocs trepitjats.

NOM POPULAR

Gram [gram]

USOS MEDICINALS

Arrel

Antihipertensiu/Refrescant

FONTS. 2, 3.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "A casa la feien servir per rebaixar. Jo asseguraria que el que era bo era l'arrel". Recorda que la seva mare en feia aigua en el foc de llenya, amb una olla de terra i "el que hi havia a dins a l'olla no eren fulles; del que corre per sobre, que hi ha les fulles, no n'hi havia" (2b). "Una vegada va venir un senyor naturista i en Joan estava vermell (de fer foc, que estava cremant herbes), i li va dir: 'Aquí tens la medecina, el gram: fes-te aigua de gram, Joan, que estàs molt vermell'" (3).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "Aquest senyor era un metge que es va dedicar a la medicina natural (va ser dels primers, quan encara no n'hi havia gaires, no com ara, que n'hi ha molts). I deia: 'Vosaltres aquí teniu totes les medicines'. Es deia Xicola; visitava a Sabadell" (3).

Diürètic

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "És bo per als ronyons, per fer orinar, el gram" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "Quan vam venir aquí a aquesta casa, l'any 1942 o 1943, només hi havia que gram, als camps. L'arrencàvem i el cre-

màvem. Una pallissa grossa, ens havia donat, el gram, perquè n'hi havia molt. I va venir un moment que van venir uns herbolaris amb uns carros, i van dir: 'No el cremeu pas, deixeu-lo aquí a la vora'. De Montcada o de Ripollet, d'aquest cantó de baix: venien amb el carro a buscar gram. Havien vingut per mediació d'en Llagasta, un negociant de la Llagosta que tractava molt amb coses del camp (faves, el que fos) per portar-ho als vaquers de Barcelona. I aquell home havia fet pujar aquells dels carros" (6a).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

"Això i la canyota és el pitjor. La canyota [*Sorghum halepense*] es feia a les vinyes i costava molt de fer perdre" (1). "El gram, que sempre s'escampa i no acabes mai!" (3). "El gram també és dolent, però es pot eliminar més bé [ho digué referint-se, per comparació, al 'trèvol', planta del gènere *Oxalis*]. Abans no s'eliminava tant com ara perquè no es treballava la terra tan fonda, amb els cavalls. I el gram tenia la soca sempre a sota. Ara, amb els tractors, es remena molt la terra i s'arriba a fer perdre" (4). "A les vinyes hi havia la canyota i el gram, i tant la canyota com el gram, llaurant fondo desapareixen (amb el sol, a l'estiu, s'assequen). La canyota és una espècie de sorgo bord. El gram fa moltes ramificacions, per sobre i per sota també. I segons com te'l mires, si és molt espès, sembla que sigui blat: fa una fulla com la del blat. Però així com l'ordi i el blat puguen enlaire, aquest es queda arrapat a terra. De semblant al blat, ho és quan és petit, quan puja, ja no" (9).

Equisetum telmateia Ehrh. (*Equisetaceae*).

BCN 29862

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia perenne distribuïda per les terres temperades i fredes de l'hemisferi Nord. Desenvolupa tiges de dues menes, unes de fèrtils, portadores dels esporangis, i les altres estèrils, que es recullen a la primavera i s'utilitzen seques com a medicinals. Boscos de ribera i sèquies; viu prop de l'aigua, en llocs on el nivell freàtic varia poc al llarg de l'any.

NOMS POPULARS

Cua de cavall [kúəðəkəβáɫ]

Cua de mula [kúəðəmúlə]

Sangua [səɲnúə]

USOS MEDICINALS

Part aèria estèril

Antisèptic/Vulnerari (per curar ferides)

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La seva sogra, l'aigua de cua de cavall la feia servir per desinfectar: "Així com nosaltres fèiem la farigola, ella feia la cua de cavall, per rentar petites ferides, pelades, si una cosa se t'infectava. Ella tenia mal a les ungles, i s'ho feia".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Bany (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Depuratiu

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "La cua de cavall és molt bona: hi ha molts frares que la recepten a aquests que han tingut alguna cosa de sida; porta molt de silici. Va bé per netejar: va bé per netejar tot el cos, i també per als bronquis". Sovint prepara una barreja per prendre amb aquesta finalitat. Vegeu l'apartat de barreges de plantes (depuratiu).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. "Jo faig un grapat de cua de cavall, farigola [*Thymus vulgaris*] i una mica d'orenga [*Origanum vulgare*], o de vegades hi poso 'mançanilla' [*Matricaria recutita*]. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "A última hora, les herbes netegen el cos, el controlen" (6a).

Diürètic

FONTS. 6, 8, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Per fer orinar”. La compra trinxada, i la pren per combatre la retenció de líquids (“fa anar molt al lavabo”) (8). “Per orinar” (13). “És diürètica. Sovint la pren barrejada amb boixerola [*Arctostaphylos uva-ursi*] o arenària [*Herniaria glabra*], farigola [*Thymus vulgaris*] i regalèssia [*Glycyrrhiza glabra*] (6b). Vegeu l'apartat de barreges (diürètic).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern). Vegeu l'apartat de barreges (depuratiu).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “La regalèssia hi dóna bon gust (se n'hi posa poca). Hi ha moltes herbes que són diürètiques” (6b).

ALTRES USOS

Part aèria estèril

Ús lúdic (jocs infantils)

FONTS. 2, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “És aquella que es desmunta, i la tornàvem a muntar i hi jugàvem” (2). “Hi ha molta gent que la fa servir per a remei, però nosaltres la fèiem servir per jugar: aquesta planta, l'agafes, la trenques i queda buit, i la tornes a posar. I llavors fèiem veure que la desmuntàvem bufant” (15).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Es fa sempre per la vora de l'aigua” (2). “De cua de cavall, se'n fa en alguns llocs que és humit de per aquí” (6). N'han vista a la riera, als torrents (8). Saben que es fa a la vora de les rieres, en llocs d'aigua. “Anava a Barcelona a comprar-la, perquè aquí a Mollet la venien tallada, i ella la volia sencera. Deia que no la volia trinxada perquè hi barrejaven altres coses” (9). Sap que n'hi ha a la verneda (12). “La trobàvem a la verneda” (13). Es fa en recs que hi hagi aigua, com els ‘créixems” (15).

Eucalyptus globulus Labill. (*Myrtaceae*).

BCN 29696

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbre australià cultivat com a ornamental i com a arbre forestal a les contrades mediterrànies marítimes d'hivern temperat.

NOMS POPULARS

Eucaliptus [əwkəlíptus] [kəlíptu] [kəlíptus]

USOS MEDICINALS

Fruit

Anticatarral

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La seva sogra feia un xarop dels fruits per als constipats (9b).

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Anticatarral/Descongestiu broncopulmonar

FONTS. 6, 8, 9, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Va molt bé per fer-ne bafs per als refredats. Tota la casa en feia olor. També em van dir que anava bé fer-se'n banys de peus” (6b). “Per als bronquis” (8). En feien fer bafs als cavalls: “Els posaven una olla ben gran al davant i els tapaven el cap amb una manta. Primer no ho volien, però quan veien que els anava bé perquè els destapava, ja ho volien, perquè trobaven que els anava destapant el nas de la mucositat, i ells mateixos anaven abaixant el cap i estaven quiets. Els cavalls, de vegades es constipen, i la mucositat se'ls posa al nas, i veus que bufen més, en treballar es tapen, s'ofeguen” (9a). “De la fulla se'n feien bafs quan s'estava refredat i tapat. També ho feien als cavalls” (9b). “Bafs de ‘caliptu’, per als ‘enconstipats’, amb una olla i una tovallola tapant el cap. Ara diuen que també va bé posar-hi un trosset de regalèssia [*Glycyrrhiza glabra*]” (13c).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Bafs (ús intern). Banys de peus (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Teníem dos ‘caliptus’, que érem els únics que en teníem, aquí al poble. Que després es van morir tots dos. Diuen que els ‘caliptus’ han d’estar en parella, no ho sé... En venien a buscar els pagesos per fer bafs als cavalls i a les vaques” (11).

Ficus carica L. (*Moraceae*).

BCN 24887

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbre mediterrani (d'espontaneïtat dubtosa als Països Catalans). Molt cultivat com a arbre fruiter. La planta silvestre (var. *caprificus* Risso) viu a les roques assolellades de la regió mediterrània.

NOMS POPULARS

Figa / figues [fiʎə/s] (infructescència)

Figuera [fiʎəɾə]

Figues seques [fiʎəsékəs] (infructescència dessecada)

USOS MEDICINALS

Infructescència (figa)

Anticatarral

FONTS. 3, 4, 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fa una aigua per als refredats (3a, 4a), juntament amb malví [*Althaea officinalis*], panses [*Vitis vinifera*] i nous [*Juglans regia*] (4a). "Et feies una tassa d'herbes amb arrel de malví. De vegades també hi posaves una figa seca" (3a). Recorda haver preparat moltes vegades una barreja de plantes per vendre feta amb malví [*Althaea officinalis*], saüquer [*Sambucus nigra*], figa de moro [*Opuntia maxima*], una o dues figues seques, mill del sol [*Lithospermum officinale*], "sarsa" [*Rubus ulmifolius*], orella d'ós (*Ramonda myconi*), liquen d'Islàndia [*Cetraria islandica*], regalèssia [*Glycyrrhiza glabra*] i ortiga blanca [*Lamium flexuosum*], que era per als constipats, estovava (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). Vegeu l'apartat de barreges (anticatarral).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen/Expectorant

FONT. 4.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fa un xarop per a la tos, juntament amb malví i regalèssia: "Jo el poso en pràctica i l'havia recomanat a molta gent, i va molt bé. El sabia de la meva sogra. Per al pit carregat va molt bé" (4b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). Vegeu-ne la preparació a l'apartat de barreges (antitussigen/expectorant).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. “Això es beu tres vegades al dia, ben calentó, amb una cullerada de mel” (4b).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Ús terapèutic indeterminat

FONT. 6

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “La figa seca feta bullir és medicinal” (ho recorda de la seva mare i de la seva àvia) (6a).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Làtex

Antiberrugós

FONTS. 6, 7, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “La llet de figa serveix per cremar berrugues” (6b). “La llet, per cremar les berrugues” (7). “La llet de les figues deien que era bona per a les berrugues; aquella llet que fa quan la trenques” (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Aplicació directa (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Infructescència (figa)

FONTS. 11, 12, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “De les figues en feien confitura” (12). “Menjaven figues amb pa” (13b).

OBSERVACIONS. “A la província de Lleida –que la mama era de la província de Lleida, i era de família pagesa– les assecaven i les enfarinaven, i la iaia, de vegades, ens n'enviava. Però aquí, no havia sentit dir que es fes. Prunes [*Prunus domestica*], magranes [*Punica granatum*], palosantos [*Diospyros kaki*], raïm [*Vitis vinifera*] i figues era la fruita d'aquí” (11).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“N'havíem tingut una, de figuera. La teníem per aquí a la vora de la casa” (3a). “De figueres sempre n'hi ha hagut moltes, a Gallecs. A totes les vinyes hi havia figueres. I les figues, així com les altres coses –com el raïm– no volien que n'agafessis –la mama ja no ens hi deixava anar–, de les figues no et deien cap cosa, si en menjaves. No hi donaven valor. Així com al raïm hi donaven valor perquè feien vi i potser se'l venien, les figues, com que no se les venien, no hi donaven valor. Aquí a casa també n'hi havia una, de figuera” (11). “Les figues blanques les feien assecar (les assecaven al sol). “De figues, n'hi havia moltes; no s'apreciaven gaire” (13b).

Foeniculum vulgare Mill. (*Apiaceae*).

BCN 29867

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia mediterrània. Comuna a les vores de camins, marges de conreus i talussos de tot el país.

NOMS POPULARS

Fonoll / fonolls [funój/s]

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antisèptic bucal

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n pot fer aigua per beure i per netejar la boca (6).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

Col·lutori (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Ús terapèutic indeterminat

FONTS. 1, 4.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sap que es feia servir per a remei, no recorda per a què (1). “El fonoll que es cull del marge es fa servir més que tot per a infusió, perquè fa molta branca, és molt dur, per menjar” (4).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

FONT. 2.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sap que se'n fa servir la 'llavor' (2).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Pot menjar-se com a verdura: la primera bullida

es llença, l'aigua, i després es menja com a verdura. Té aquell gust d'anís" (6).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

FONTS. 1, 2, 4, 6, 9, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La seva filla Marina l'utilitza per guisar (1). "Quan hi havia olives, això es feia servir per posar a les olives. També es menja, bo i tendre" (2). "Fonoll i sajolida [*Satureja montana*] per salar olives" (13). "Quan floreix, les puntetes, per fer amanit, però si no és així, el fonoll d'aquí és dur. Ha de ser cultivat" (4). Ells no n'havien menjat, d'amanit, però saben que hi ha gent que se'l menja. "Si en veig, me'n poso una mica a la boca" (9). "Els conills s'ho mengen" (2). Agrada als conills, i els en collien (6).

DESTINACIÓ. Alimentació humana i animal.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

"Pels marges n'hi ha molt" (1). L'observació d'aquesta planta als marges —on floreix amb profusió durant el mes de setembre, moment en què férem l'entrevista— li feu recordar la matafaluga (*Pimpinella anisum*), que pertany a la mateixa família botànica (2). "De fonoll n'hi ha molt als marges i als ermots. Els cargolins s'hi enfilen" (9).

Glycyrrhiza glabra L. (*Fabaceae*).

BCN 47276

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia perenne originària de l'Àsia Central i Occidental i de l'Europa Meridional. Llocs herbosos, humits, principalment a la vora dels rius. Contrades mediterrànies poc plujoses. De vegades cultivada als horts o jardins.

NOM POPULAR

Regalèssia [rəɣələsjə]

USOS MEDICINALS

Arrel

Anticatarral

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Bafs d'eucaliptus [*Eucalyptus globulus*] per als constipats, amb una olla i una tovallola tapant el cap. Ara diuen que també va bé posar-hi un trosset de regalèssia” (13c).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Aerosol (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen/Expectorant

FONTS. 4, 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De l'arrel de regalèssia se'n fa un xarop per a la tos, juntament amb malví [*Althaea officinalis*] i figues seques [*Ficus carica*] (4b). Recorda haver preparat moltes vegades una barreja de plantes per vendre, feta amb malví [*Althaea officinalis*], saüquer [*Sambucus nigra*], figa de moro [*Opuntia maxima*], mill del sol [*Lithospermum officinale*], “sarsa” [*Rubus ulmifolius*], orella d'ós [*Ramonda myconi*], liquen d'Islàndia [*Cetraria islandica*], figues seques [*Ficus carica*] i ortiga blanca [*Lamium flexuosum*], que era per als constipats, estovava. Cada hivern, amb paper de diari, feia deu o dotze o quinze piletetes” (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). Decocció. Tisana (ús intern). Vegeu la preparació del xarop a l'apartat de barreges

(antitussigen/expectorant) i de la tisana a l'apartat de barreges (anticatarral/expectorant).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "Això es beu tres vegades al dia, ben calentó, amb una cullerada de mel" (4b).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Corrector de sabor

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sovint prepara una barreja de farigola [*Thymus vulgaris*], cua de cavall [*Equisetum telmateia*] i boixerola [*Arctostaphylos uva-ursi*] o bé arenària [*Herniaria glabra*]: "Va bé per netejar i la regalèssia hi dóna bon gust (se n'hi posa poca)" (6b). Vegeu l'apartat de barreges (depuratiu).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Arrel

FONTS. 8, 9, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per xuclar" (8). "L'arrel es xucla, i és molt bona. Se la menjava la canalla, però, segurament, en una aigua d'herbes, barrejada amb alguna altra cosa, també se n'hi pot posar, perquè és una cosa que és bona" (9b). "Per mossegar-la" (13).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

"La solies fer a la vora d'una paret o en algun marge. Allà a Girona en tenien en un camp d'avellaners i, quan hi anàvem, sé que el meu 'nano' sempre en volia. I la feinada era per arrencar-la, perquè costa, d'arrencar-la: l'arrel va bastant fonda. Allà on la tenien no la regaven pas" (9b).

Juglans regia L. (*Juglandaceae*).

BCN 29877

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbre submediterrani oriental cultivat com a arbre fruiter.

NOMS POPULARS

Anou / anous [ənoʊ/s] (fruit)

Noguer [noɣé]

Noguera [noɣéɾə]

Nou / nous [noʊ/s] (fruit)

Nouera [nuéɾə]

USOS MEDICINALS

Fruit

Anticatarral

FONT. 4.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per als constipats feien aigua d'arrel de malví i també hi posaven figues seques [*Ficus carica*], panses [*Vitis vinifera*] i potser alguna nou" (4).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).
Vegeu l'apartat de barreges de plantes (anticatarral).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Depuratiu sanguini

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feien una novena d'aigua de fulla de nouera amb iode per purificar la sang: "Això ho havia pres el meu pare, que sempre tenia molts grans, furóncols i coses així. Prenia això i llavors no n'hi sortien. Els furóncols sortien de les sangs brutes, i això netejava les sangs" (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "Ho preniem durant nou dies seguits: el primer dia hi posaven una gota de iode, el segon dia dues, i acabaven per nou".

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. El iode l'anaven a buscar a la farmàcia, en tenien una ampolleta. "Cap als anys 1940 i més endavant a molta gent li van sortir malalties d'aquestes, potser perquè es va començar a menjar més després de passar molta gana. Es venia d'una guerra, que s'havien passat molts mals tràngols, i en començar a menjar més, el cos potser els feia com una reacció" (15a).

USOS ALIMENTARIS

Fruit immadur sencer (nous verdes)

FONTS. 3, 9, 11.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ingredient principal de la ratafia (3). Elaboració del 'vi de nous' (3). "De nous verdes se'n posen a la ratafia" (9b). "El senyor de can Castellar sempre feia un licor de nous i ens en donava una ampolla. Era un licoret fet amb aiguardent, molt fort (jo no en podia pas beure). El feia amb aiguardent i 'anous' tendres" (11).

PREPARACIÓ. Elaboració de ratafia i altres licors: vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Ús domèstic

FONTS. 6, 9, 12.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "A la bóta del vi, quan la buides, s'hi ha de cremar lluquet, perquè sinó, es pot fer agre. Però primer les bótes s'havien de rentar. Es rentaven amb aigua de fulla de canya verda [*Arundo donax*], de presseguer [*Prunus persica*] i de noguera, i un grapat de sal (6). Li sembla recordar que, amb aigua de fulla de noguera, rentaven les bótes del vi (9b). Sap que la fulla de noguera també era bona per fer això (netejar les bótes) (12).

MODE D'UTILITZACIÓ. Vegeu fitxa corresponent a la canya (*Arundo donax*).

PREPARACIÓ. Decocció. Vegeu també fitxa corresponent a la canya.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

"Hi havia alguna noguera, no moltes" (11). "De nogueres, a Gallecs n'hi ha molt poques" (12).

Laurus nobilis L. (*Lauraceae*).

BCN 29880

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbre propi de gairebé tots els països mediterranis. Cultivat i subespontani en boscos humits de la regió mediterrània, principalment a les comarques marítimes.

NOMS POPULARS

Llorer [ləwré] [luré]

USOS MEDICINALS

Fruit

Antitussigen

FONT. 3.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “La mare, quan érem petites, que a la nit teníem aquella tos seca que no podies parar d'estossegar, ens feia empassar una ‘aglà’ de llorer picada, i aquelles pessigolles al coll et passaven” (3a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. “Picava l’aglà de llorer per fer-ne una pasta. Hi posava una mica d’aigua, i com que era molt amarg i no la volíem, de vegades hi posava una mica de sucre”. Sense forma farmacèutica. Ingestió directa (ús intern).

MODE D’UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. “Ens ho feia empassar quan ja érem al llit”.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “Abans, quan anaves al metge era perquè a casa ja t’havien fet totes les coses que sabien. Això ens ho havien fet moltes vegades (a can Farell, a Santa Eulàlia)”.

Ús terapèutic indeterminat

FONTS. 6, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Recorda que a la botiga d’herbolari “hi havia un caixó que deia: ‘olives de llorer’, que jo no he pogut saber mai per a què servien. Ho vaig preguntar en una botiga de dietètica i no m’ho

van saber dir. Em sembla que és que treien un oli, i aquest oli el feien servir per a alguna cosa” (6b). “Per a remei també és bo per a alguna cosa, però no recordo per a què” (15b).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “No tots els llorers treuen ‘olives’” (6b).

USOS ALIMENTARIS

Fulla

FONTS. 1, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Si necessito una fulla de llorer, surto i l'agafo de la planta” (l'utilitzen per guisar) (1). N'usa la fulla per posar a la cassola: “Quan faig estofat, i als cargols, també: quan els bullo hi poso llorer i farigola [*Thymus vulgaris*]” (2b). “Es posa al rostit. La mare el feia servir per als condiments del menjar: farigola [*Thymus vulgaris*], romaní [*Rosmarinus officinalis*], canyella [*Cinnamomum zeylanicum*] (de vegades) i una mica de llorer, per al rostit. Jo també ho faig” (4). “La fulla sempre s'ha usat per guisar” (6). “Per posar als estofats, al rostit” (8b). “El llorer es posa als guisats” (10b). “Al rostit, una o dues fulles de llorer, i una cabeça d'allís [*Allium sativum*]” (12). “El posem al rostit i als estofats; per això el tenim aquí” (15b).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS. “Tocaves una mica el llorer o que t'hi toqués la roba, i quan eres allà baix a l'entrant ja et deien: ‘Has tocat el llorer’, de l'olor que fa” (6a).

ALTRES USOS

Branca

Ús ornamental i religiós

FONTS. 12, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a la benedicció del diumenge de Rams: “Es duia un tros de llorer (de palmons, a pagès, ningú no en duia)” (12). “Al llorer d'anar a beneir el Ram hi penjaven rosaris de sucre i caramels” (13).

Planta sencera

Creences, dites i tradicions

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Si una persona planta un llorer i se li mor, es mor ell, també” (15a).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Aquest ‘llaurer’ m’hi ha sortit, aquí” (2b). “Quan vam venir ja hi era, aquest ‘llaurer’; fa molts anys” (10b). “Aquí n’hi havia bastants, de ‘llaurers’” (12). “Es feien manats de plantes per assecar, i es penjaven cap per avall. Les branques de llorer i també els fonolls, els feien assecar al sostre de les golfes o en algun altre lloc sec” (13). “El ‘llaurer’ està malalt, té les fulles enganxoses. Se li posa com un oli” (15a). “Surten com uns pòlips a sota de les fulles, i allò els xucla la saba i per sobre queden llents. Agafo una ruixadora hi poso una mica de rentaplats, i el ben ruixo (m’he d’enfilar) i queda net; se’n va l’enganxamenta” (15b).

Lavandula latifolia Medik. (*Lamiaceae*).

BCN 29882

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Mata mediterrània pròpia de brolles i matollars. Regió mediterrània, principalment al domini de l'alzinar; ascendeix a la muntanya submediterrània.

NOMS POPULARS

Espígol [əspíɣul]

Lavanda [ləβánðə]

USOS MEDICINALS

Part aèria florida

Antiàlgic/Antiequimòtic

FONTS. 3, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n preparava un alcohol per fer fregues. "Romaní [*Rosmarinus officinalis*] i espígol en esperit de vi, per fer fregues. D'espígol hi posàvem la flor i el que anava seguint la flor, encara que hi anés alguna fulla. Si tenies una mica de dolor, si et feia mal l'esquena, un genoll..." (3a). "Per al dolor, o per quan et donaves un cop. Se'n feien fregues" (13c).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Maceració en alcohol. Posat en esperit de vi durant set dies (13c). Loció (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antialopèic

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Era per reforçar el cabell" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Maceració en alcohol. Loció (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "L'espígol és la lavanda"(6b).

ALTRES USOS

Planta sencera

Perfumeria

FONTS. 2, 8.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Fa aquella olor tan forta... A mi no m'agrada gens. Jo tenia una colònia d'espígol, que me la van regalar, i la vaig encetar i la vaig donar, no m'agradava. Tinc la planta, en tinc una 'mota' [mata] molt grossa”. Com a medicinal no l'havien utilitzada (2b). “És la colònia de lavanda” (8d).

Ús domèstic

FONTS. 9, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'esmentaren com a planta usada per fer saquets d'olor (9b). “Herba seca de lavanda en una bosseta, per perfumar els armaris” (15b).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, CONSERVACIÓ, RECOL·LECCIÓ O CULTIU

“Aquí, per exemple, mai no hi ha hagut espígol, al bosc de casa no n'hi ha hagut mai” (1). Quan tenien la botiga d'herbes anaven a collir-lo cap a la banda de can Manent i Sant Valerià (a Lliçà): “Allà hi havia uns camps que n'hi havia, senties l'olor. També hi havia poliol [*Mentha pulegium*]” (6b).

Lippia triphylla (L'Hér.) Kuntze (*Verbenaceae*).

BCN 29886

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta arbustiva originària de Xile i cultivada als horts i jardins com a espècie medicinal i com a planta ornamental.

NOM POPULAR

Marialluïsa [məɾiəluízə]

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiàlgic/Antiinflamatori gastrointestinal

FONTS. 3, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La prenen tant per gust com si el dinar s'ha posat malament: "Abans, es feia servir per al mal de ventre. Si tenies una mica de mal de ventre o mal d'estómac, de seguida: 'Pren-te una tasetta d'això o d'allò'. Moltes vegades, havent sopat, abans d'anar a dormir, una tassa d'herbes: una mica de marialluïsa, una mica de til·la [*Tilia platyphyllos*]" (3a). "A casa som molt aficionats a la marialluïsa; és molt bona" (3b). "Per al mal de panxa" (13).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió o decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "Ara, la gent no vol tenir feina a fer-se aigua d'herbes, de seguida es prenen altres coses; nosaltres, no" (3).

Digestiu

FONTS. 1, 2, 7, 8, 11, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per pair tenim la marialluïsa. La canalla de casa, que ja són grans, si un dia els sembla, havent dinat, posen un pot al foc i es fan marialluïsa. I la Marina, si algun dia ve una visita aquí a casa, li fa una tassa de marialluïsa" (1). La pren barrejada amb til·la [*Tilia platyphyllos*] i menta [*Mentha spicata*]. Aquesta barreja té un gust molt agradable. La sol prendre a l'hivern, "que et ve de gust una cosa

calenta” (2b). “D’aigua de marialluïsa, en feien per a les vaques, per pair” (del seu record, ja estava modernitzat, venia el veterinari; s’usaven poc les plantes) (12). “Per ajudar a pair” (15).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió o decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària.

OBSERVACIONS. “És un ‘sant’ que hi tenim molta devoció. La maria-lluïsa és en infusió” (1). “Escaldada (la mama només li feia arrencar el bull)” (8). L’esmentaren com una de les plantes medicinals més usuals (7, 11).

USOS ALIMENTARIS

Fulla

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. Elaboració de ratafia. Vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Sempre n’hem tingut, de marialluïsa, més que no pas camamilla [*Matricaria recutita*], perquè hem tingut més fàcilment una mata de marialluïsa, que no pas plantar camamilla. Segur que si vaig a la cuina en trobo alguna rama, perquè sempre en tenim, de marialluïsa” (1). Recorda, de quan era petit, que a casa seva hi havia una bossa amb tot d’herbes guardades, i “una d’elles era la flor de saüc [*Sambucus nigra*]. Hi havia també farigola [*Thymus vulgaris*] i marialluïsa”. Les aplegaven a la masia de Mollet on vivien (can Flaquer) (7).

Malva sylvestris L. (*Malvaceae*).

BCN 29889

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia (o lleugerament llenyosa a la base, el segon any de vege-
tar) distribuïda pels territoris temperats i freds de l'hemisferi Nord. Vores
de camins, solars abandonats. Regió mediterrània i estatge montà.

NOMS POPULARS

Malva / malves [malβə/s]

USOS MEDICINALS

Flor i fruit

Ús terapèutic indeterminat

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “És bona, la malva: la flor i aquella grana que fa.
La grana, també l'arplegaven, i era per a les persones, per beure” (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antiinflamatori intestinal

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “També es feien pegats de la fulla” (els sembla
que eren per a la panxa) (15).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Cataplasma (ús ex-
tern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria (flor i fulla)

Anticatarral

FONT. 2.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Recorda que les feien servir per al cavall:
quan ‘s'enconstipava’ (2).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Bafs (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. La feien bullir com calderada i la po-

saven al morrió del cavall perquè respirés allò (2).

DESTINACIÓ. Veterinària.

Antiinflamatori intestinal

FONTS. 8, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per al ventre" (8). "Els cavalls també agafaven molt mal de ventre. L'aigua de malves (de tota la mata) els arreglava molt la panxa" (15).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana, veterinària.

OBSERVACIONS. "A casa, les malves, els les havien donat per menjar i per beure. En tenien moltes, de malves, i quan el bestiar es posava malalt els ho donaven barrejat amb el menjar" (15b). "La mula i el matxo eren més valents, però els cavalls, si els cansaves massa, si arribaven del camp molt treballats i els donaves tota l'aigua que volien, es començaven a rebolcar, s'inflaven. El cavall és molt delicat" (15a).

Antisèptic/antiinflamatori bucal

FONT. 15

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Als cavalls, a l'estiu, quan mengen molt verd, se'ls omplen molt les barres, els queda la boca que no mengen bé" (15a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Bany (ús extern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Feien bullir aigua de malves i els en rentaven la boca: "Feien una monyeca i, al vespre, quan s'arribava de treballar, havies de lligar el cavall bé, obrir-li la boca, i amb un pal llarg així i, a la punta, una monyeca que sucaves en el suc aquest, ben sucada. I li rentaves la boca amb allò" (15a).

DESTINACIÓ. Veterinària.

Resolutiu

FONTS. 1, 2.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "De les malves, se'n feien cataplasmes amb llard de porc, per rebentar un gra, i coses així, quan hi havia un mal infectat. S'agafava tota la planta" (1). "Al pare, quan va estar malalt del peu, n'hi feien posar pegats; va tenir-hi una infecció" (2).

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma o emplastre (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana, veterinària.

OBSERVACIONS. "De les malves, se'n feien moltes coses, tant per a les persones com per a les bèsties, més per a les bèsties que per a les

persones, perquè tenien més problemes amb les bèsties que amb les persones” (1).

Ús terapèutic indeterminat

FONT. 3.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feia alguna cosa, li sembla que la collien per al bestiar (3a).

DESTINACIÓ. Veterinària.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Quan queia la flor quedava això [els fruits], que són uns botonets, que ens ho havíem menjat. En dèiem botons de les malves. Quan veies una malva i tenies ganes de menjar-ne, n'agafaves” (9).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS. “La malva fa aquella floreta lilosa; és una planta molt coneguda” (saben que té usos medicinals però no l'havien usada) (9).

Part aèria

FONT. 4.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Això es donava molt al bestiar: als conills, als porcs i fins a les vaques, per menjar (com a verd, com a farratge)” (4).

DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Flor

Ús ornamental i religiós

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Les flors de malva les posen a les catifes de Corpus, com les de ginesta [*Spartium junceum*]” (9).

Matricaria recutita L. (*Asteraceae*).

BCN 29890

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Herba anual de distribució eurosiberiana. Rostolls, vores de camins, etc., de la terra baixa mediterrània a l'estatge montà.

NOMS POPULARS

Camamilla [kaməmíʎə]

Mançanilla [mənʂəníʎə]

USOS MEDICINALS

Inflorescència

Antisèptic ocular

FONTS. 9, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per rentar els ulls (ho havien fet): “Ara no ho fem, però ho havíem fet” (9). “Bona per als ulls” (13).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Bany ocular (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “Com a digestiva es fa ara, que venen aquelles bossetes, però abans jo crec que es feia servir més per als ulls” (9b).

Depuratiu

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Pren una barreja de plantes “per netejar el cos”, entre les quals hi ha la camamilla (6b). Vegeu l'apartat de barreges de plantes (depuratiu).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu/Antiinflamatori intestinal

FONTS. 1, 10, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Per pair tenim la camamilla i la marialluïsa [*Lippia triphylla*]” (1). “Buena para tomarla en infusión” (10c). Per fer pair: “Quan estaves ple d'haver menjat molt” (13).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció o infusió. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vomitiu

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “A mi, la camamilla em fa vomitar (en canvi, la farigola [*Thymus vulgaris*], la menta [*Mentha spicata*] i la marialluïsa [*Lippia triphylla*], no). Si estàs marejat i no pots treure, prens camamilla i t'ajuda a treure”.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció o infusió. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Inflorescència

Elaboració de ratafia

FONTS. 1, 3, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una de les plantes aromàtiques que posen a la ratafia.

PREPARACIÓ. Elaboració de ratafia: vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“L'havien tingut cultivada, però se'ls va perdre” (1). En té a l'hort de sembrada (4). “És silvestre” (9). “Yo cojo sólo la flor. Los que la venden lo ponen todo, pero yo recojo sólo la flor” (la té cultivada a l'hort) (10c). “Es podia fer en tendre o feta assecar; altres vegades la compràvem. També hi ha la camamilla borda [*Anthemis arvensis*], però buscàvem la bona, per al mal de panxa” (13).

Mentha pulegium L. (*Lamiaceae*).

BCN 29895

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Herba perenne pròpia de les terres temperades i fredes de l'hemisferi Nord. Pradells damunt sòls humits. Terra baixa mediterrània.

NOMS POPULARS

Poliol [puliól]

Poniol [puniól]

USOS MEDICINALS

Fulla i summitats floríferes

Antiinflamatori intestinal

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per fer aigua d'herbes per al mal de ventre, per a la panxa" (15a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió o decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. . "Poliol i orenga [*Origanum vulgare*], per als rostits, per als estofats" (15a). "Jo en poso a les sopes (sopes de pa: sopes d'all, que dèiem abans). Hi poso farigola [*Thymus vulgaris*] o poniol" (15b).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

Quan tenien la botiga d'herbes anaven a collir-lo cap a la banda de can Manent i Sant Valerià (a Lliçà): "Allà hi havia uns camps que n'hi havia, de polioli, senties l'olor. També hi havia espígol" (6b). En tenen una mata a can Roca, a Santa Perpètua, i un conegut seu en cull per prendre (8). "Sempre en collíem a Sant Hilari" (15).

Mentha spicata L. (*Lamiaceae*).

BCN 29995

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia perenne d'origen incert. Espècie cultivada com a medicinal en horts i jardins; ocasionalment subespontània en herbassars ruderals.

NOMS POPULARS

Menta [méntə]

Menta de les faves [méntəðələzfabəs]

'Hierbabuena' (nom castellà)

USOS MEDICINALS

Fulla

Digestiu

FONTS. 2, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La pren barrejada amb til·la [*Tilia platyphyllos*] i marialluïsa [*Lippia triphylla*] "a l'hivern, que et ve de gust una cosa calenta" (2b). "Per fer pair" (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió o decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

FONTS. 1, 3, 4, 8, 9, 13, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Aquí a casa n'hi ha molta, de menta. Quan fas faves n'hi poses". "Es feia servir per condimentar les faves. I la posàvem als menjars: en coure els cargols, hi posaves un grapat de menta. Fèiem molts menjars amb menta, abans" (4a). "En tenia i uns castellans que venien me l'arrencaven. La collien per posar-la al caldo (en deien 'hierbabuena'). La meva mare no feia mai faves que no n'hi posés" (8b). "A la seva dona [d'en Vicenç], que en pau descansi, li agradava posar-se-n'hi una fulleta quan menjava el caldo. Se'n po-

sava una fulleta al plat per donar-li gust” (9b). “Sí, li agradava molt, ja en venia acostumada de la seva mare” (9a). “A les faves, no tenim costum de posar-n’hi, però és una planta que m’agrada: me’n posaré una fulla a la boca i la mastegaré” (9b). “N’hi havia i n’hi ha molta. S’utilitza per a les faves” (13). “Se’n posa un bon grapat a la ratafia” (3a). La utilitzaven per elaborar la ratafia (15b).

PREPARACIÓ. “Per exemple, la fava catalana: quan fas el sofregit, n’hi poses. Si te les vols menjar com a ‘ensaladilla’, quan les bulls, hi poses menta. Quan fas cargols, en fer-los bullir, hi poses menta, i els cargols canvien de paladar, de gust: tenen un sabor més bo” (4a). “La fava a la catalana es fa estofada: en una olla hi poso oli, retallons de cansalada, all tendre [*Allium sativum*], un tomàquet [*Solanum lycopersicum*] i un brot de menta, i les faves netes. Les sacsejo. De seguida són cuites. Quan quasi són cuites hi poso botifarra negra. Si no fan gaire suquet hi afegeixo una mica de vi” (8b). Elaboració de ratafia: vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“És la menta que tothom té, que a casa també en teníem” (2b). La tenen cultivada (“fa l’espiga de color blanc, i és més aromàtica que la que en diuen ‘piper mint’”) (3a). “Aquí a la botiga em demanen menta, i no en tenia, i en vaig fer. Però, abans, a la vora del safareig, n’hi havia hagut sempre, de menta. Potser també se n’havia assecat (l’assecàvem perquè a l’hivern no n’hi havia)” (4a). “N’haviem tinguda de plantada” (9a). La tenien a l’hort (15b).

Olea europaea L. var. *europaea* (Oleaceae).

BCN 29898

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbre mediterrani cultivat com a planta oleífera i pels seus fruits.

NOMS POPULARS

Oli d'oliva [oliðulíβə] (producte elaborat)

Oliva [ulíβə] (fruit)

Olivera [ulíβérə]

USOS MEDICINALS

Fulla

Antihipertensiu

FONTS. 4, 6, 8, 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per a la pressió; jo en prenc. Sóc hipertens: havia estat a 24 i a 15 i vaig baixar a 11 i a 7" (4). "La fulla d'olivera és per fer baixar la pressió alta i l'arç blanc [*Crataegus monogyna*] per a la pressió i per activar la circulació de la sang" (pren una barreja de fulla d'olivera i arç blanc, però també es poden prendre per separat) (6b). Per fer baixar la pressió (8d, 9b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Nou fulles d'olivera, per tassa (6b). Per un litre d'aigua, un grapat de fulles (8d). Feta bullir uns minuts i deixar-la reposar cinc minuts: "Quan arrenca el bull, jo la hi tiro –això, amb totes les herbes–, llavors la deixes que bulli una mica, tapada, la deixes reposar cinc minuts i ja te la pots prendre" (9b). Decocció. Tisana (ús intern). Vegeu també el catàleg de barreges (antihipertensiu).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "En preparo un litre, ho tinc a la nevera, i cada dia al matí, un got" (4). Se'n pren un vaset cada dia en dejú. El seu marit en pren (una setmana sí i l'altra, no) (8d). "Diuen que se n'ha de fer una novena" (9b).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. Una veïna seva sort n'ha tingut, de la fulla d'olivera, que ara té la pressió ben bé (9b).

Oli d'oliva (producte elaborat)

Antihelmíntic (per als cucs)

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Prendre una cullerada d'oliva amb sucre, en dejú, era un remei per als cucs de la canalla (deien que els cucs s'ho menjaven i quedaven rebentats)”.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Ingestió directa (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ha de prendre en dejú durant set o nou dies.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiotàlgic

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per al mal d'orella dels nens feien servir l'oli de llangardaix [*Lacerta sp.*]: s'agafava un drap de llana, es perfumava amb fum de flor de saüc [*Sambucus nigra*], s'untava d'aquest oli i l'aplicaven a l'orella (15a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Maceració del llangardaix en oli d'oliva: “Agafaven el llangardaix i el ficaven a dins d'una ampolla que fes el broc gros. I aquella ampolla l'omplien d'oli d'oliva verge i la tapaven ben tapada. L'hi ficaven viu, i el llangardaix diu que es passava dies allà, morint-se”. Apòsit (ús extern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. “S'agafava un drap de llana, es cremava flor de saüc i es perfumava aquell drap ben perfumat i s'untava d'oli de llangardaix, i per la part que no s'untava es feia un doble i els el posaven a l'orella (a la nit, quan anaven a dormir)”.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “Una mica, l'oli, penetrava. Jo ho havia vist fer a la meva iaia (la meva mare ja no ho havia volgut fer). Abans n'hi havia molts, de llangardaixos, pels marges (ara se n'ha perdut la mena, del llangardaix; aquí no se'n veuen)”.

Antipiròtic (per a les cremades)

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “L'oli d'oliva és bo per a les cremades”.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Aplicació directa (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Coadjuvant en el tractament del tifus

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n prenia per a una passa de tifus que va haver-hi a Mollet: "A causa del tifus es fan unes crostes als budells, i quan es rebentaven és quan tenien l'hemorràgia. L'oli va amorosint i no s'hi feia allò" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Depuratiu sanguini

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per netejar les sangs —que tenia tot de granets pertot arreu— em feien prendre sofre barrejat amb oli d'oliva i una mica de vi ranci (6a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Es barregen dues cullerades de sofre amb una mica d'oli d'oliva i una culleradeta de vi ranci. Barreja medicinal (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "Remenat i, 'cataclac', dues cullerades aviat te les havies empassat. Sé que també eren uns dies determinats, nou o deu o dotze, no ho sé. Et deien: 'Quan te llevis, a prendre això, que ho tens aquí preparat'".

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "De vi, no n'he begut mai, però aquella vegada, sí".

Laxant/Purgant

FONTS. 6, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una cullerada d'oli d'oliva, en dejú, per purgar: "Si prenguéssim una cullerada d'oli cada dia al matí aniríem molt bé. De vegades ho he fet" (6b). "L'oli d'oliva és molt bo per als animals; purga. De vegades, quan tenim una gallina malalta, l'agafem i li posem un raig d'oli a la boca" (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Ingestió directa (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana, veterinària.

OBSERVACIONS. "L'oli va molt bé" (6b).

Vulnèrari (per a curar ferides)/Cicatritzant

FONTS. 4, 13, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Llavors, nosaltres treballàvem amb volants, amb les dalles. No hi havia 'cuidado' [precaucions] com ara. Per aquí i per

allà hi havia fustes, llenya, i era fàcil fer-se una pelada. Si et punxaves amb una forca de ferro el primer que feies era perfumar-ho amb fums d'oli d'oliva; feia marxar el dolor i era desinfectant (fins contra el tètanus) (4a). “La meva mare sabia fer els galls capons, que es deia antigament. Els feia caponant-los (els operava, els treia els testicles): l'agafava, l'obria de darrera li passava els dits, li treia els testicles i després el cosia i els hi posava una barreja feta amb oli d'oliva i cendra de sarment [*Vitis vinifera*]. Aquests pollastres els posava a part en un local ben net (perquè els altres no els piquessin), i es passaven tres o quatre dies tristois, i perdien la cresta. De tant en tant se'n moria algun, però si no es moria el mateix dia ja no se solia morir. Ara els capons els fan amb pastilles, però abans es feia així” (15a). “A la cort del porc hi havia una ampolla negra que la hi havia vist sempre, i era un llargardaix (“llargandaix”) [*Lacerta* sp.] que l'atipaven d'oli fins que, de tant oli, s'ofegava”. No sap per a què s'usava: “No l'havia fet servir mai, però era anomenat” (1). “L'oli de llargardaix s'usava per a les ferides. En portaven les trementinaires que passaven” (13). En relació amb l'oli d'oliva vegeu també la fitxa corresponent a nap (*Brassica napus*) al catàleg 3.2.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Brases de foc, i posar-hi oli. Perfums (ús extern). Es barreja cendra amb oli d'oliva. Pasta (ús extern).
MODE D'UTILITZACIÓ. “El fum de l'oli d'oliva curava la ferida. Tallava la sang: posaves el dit allà sobre i de seguida veies que la sang quedava agrumollada, feia com una crosta impermeable” (4a). “Agafava cendra de sarment, que fos ben neta (ja la tenia guardada: cremava sarment en un lloc que fos ben net, i guardava la cendra per als capons que feia cada any), i oli d'oliva. Ho cosia amb fil blanc d'aquells de les botifarres, de cotó [*Gossypium* sp.], que es desfeia, i hi posava aquesta pasta feta amb cendra i oli d'oliva” (15a).

DESTINACIÓ. Medicina humana, veterinària.

OBSERVACIONS. “Abans, hi havia sempre foc encès, a les cases de pagès” (4a).

USOS ALIMENTARIS

Fruit (oliva)

FONTS. 10, 12, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tallar les olives i salar-les (10). “Els que tenien olives les partien o les tallaven i les salaven” (13).

PREPARACIÓ. “Les tallàvem una miqueta, o un cop, i posades a salar.

Ara ja no ho fem, qui ho fa és el meu consogre” (10). Quan salaven les olives hi posaven fonoll [*Foeniculum vulgare*] i sajolida [*Satureja montana*] (13). “Les olives, trencades amb un cop de roc, i posades amb sal i fonoll” (ells les compraven) (12). Vegeu també fitxes corresponents a all (*Allium sativum*) i a fonoll (*F. vulgare*).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Oli d'oliva (producte elaborat)

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A la sopa de farigola i a molts altres plats i també al sofregit s'hi posa sal i un bon raig d'oli.

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“En un camp que potser hi havia cent oliveres n'hi havia una que era mascle. L'olivera mascle feia només dotze o tretze olives, però grosses com nous, més grossetes que un ou de colom. I no en feia mai més d'una dotzena. No es podia esporgar ni es podia tocar: li treien l'herba de la soca, i que no l'esporguessis mai: ‘No toqueu les branques d'aquell, que és el mascle’. Ves, aquella olivera, què redimoni devia tenir, que fes allò!” (6a). A la propietat que tenen a Girona tenen 14 o 15 oliveres (12). “A Gallecs no n'hi havia gaire, d'oliveres” (13).

Opuntia maxima Mill. (Cactaceae).

BCN 46078

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Cactus arborescent originari d'Amèrica tropical; naturalitzat a la regió mediterrània. Plantat per fer tanques i per cobrir talussos assolellats a les contrades mediterrànies marítimes. Ha esdevingut subespontani, sobretot al litoral.

NOMS POPULARS

Figa de moro / figues de moro [fiɣəðəməɔru] / [fiɣəzðəməɔru] (fruit)

Figuera de moro [fiɣérəðəməɔru]

USOS MEDICINALS

Cladodi (anomenat pala o penca)

Antitussigen/Expectorant

FONT. 16.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Se'n preparava un xarop per estovar el pit".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. "Es treuen les punxes de la pala, s'obre pel mig i s'hi posa sucre candi o sucre moreno. Es tanca i es cus pel volt (amb fil i agulla) i es posa en posició vertical a dins d'un recipient. El suc que es recull és un xarop bo per a la tos i els refredats". Xarop (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Flor

Anticatarral/Expectorant

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Recorda haver preparat moltes vegades una barreja de plantes per vendre feta amb aquesta planta, malví [*Althaea officinalis*], saüquer [*Sambucus nigra*], mill del sol [*Lithospermum officinale*], "sarsa" [*Rubus ulmifolius*], orella d'ós [*Ramonda myconi*], liquen d'Islàndia [*Cetraria islandica*], figues seques [*Ficus carica*], regalèssia [*Glycyrrhiza glabra*] i ortiga blanca [*Lamium flexuosum*], que era per als constipats, estovava: "Cada hivern, amb paper de diari, feia deu o dotze o quinze piletes. Molta gent venia a buscar-ho a casa. Va molt bé: estova" (6b). Vegeu l'apartat de barreges de plantes (anticatarral/expectorant).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tota la barreja de plantes en un litre d'aigua. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 16.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Preparació d'una barreja de plantes feta amb flor de figuera de moro, cabellera de blat de moro [*Zea mays*] i farigola [*Thymus vulgaris*]. Vegeu l'apartat de barreges de plantes.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Per menjar. Vora l'església de Gallecs n'hi havia. Quan anàvem amb l'avi campaner a arreglar l'església n'haviem menjat moltes vegades. Allò has d'obrir-ho amb un ganivet –no ho pots pas tocar amb les mans, perquè fa unes punxes tremendes–, i treure el de dins” (9b).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Aquí a can Borrell (que encara hi és, però ara ja és un barri, la masia està restaurada, i hi ha una plaça), també n'hi havia. Als marges; com més inhòspit és, més s'agafen” (9a). “Figues de moro, en marges” (11). “Quan vam anar a Canàries, vaig quedar parat amb la ‘cochinilla’. Jo no sabia què era. Hi havia les figues de moro que estaven totes pansides, i és perquè els posen la ‘cochinilla’, unes paparretes que xuclen el que té i amb allò donen color als pintallavis i al bíter” (15a).

Origanum majorana L. (*Lamiaceae*).

BCN 29900

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Petita mata originària del sud-est mediterrani. Cultivada com a ornamental i aromàtica.

NOM POPULAR

Marduix [mərdúʃ]

USOS MEDICINALS

Planta sencera

Repel·lent d'insectes

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “No és el marduix aquella que diuen que si la poses a la finestra espanta els mosquits? Em sembla que és el marduix. El marduix o l'alfàbrega [*Ocimum basilicum*]” (9b).

Summitats floríferes

Antiotàlgic

FONTS. 1, 8, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per calmar el mal d'orella de la canalla: “Ara, les criatures, no en tenen tant, de mal d'orella, però abans... Jo n'havia patit molt” (1). “Feien oli de marduix per al mal d'orella” (15a).

PREPARACIÓ, FORMAFARMACÈUTICA I ÚS. Es cremava la flor. Fumigació (ús extern). Un brot de marduix sofregit en oli. Gotes òtiques (ús extern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Li sembla que se'n feien bafes a l'orella, com amb la flor de saüc [*Sambucus nigra*] (ho recorda de la seva àvia) (1).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “Us parlo de les coses d'abans. Actualment vivim més artificialment: tot és córrer. Però, a mi, la meva àvia, m'havia explicat moltes coses, que a mi m'han servit, i les he explicat a altra gent, com vosaltres, que em pregunten coses. A mi m'agrada explicar” (1). Recorda que la seva mare en tenia i “quan passava per allà feia així —la tocava amb la mà i l'olorava—, feia molta olor”. No en recorda l'ús (8b).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“N’havíem tingut, a casa, de marduix, però ara no. Abans, les cases tenien un petit jardí, i entre veïnes es donaven esqueixos, les arrels... Avui dia es va a la floristeria, i ja està. Es viu... no sé, es viu més per sobre. Abans, a totes les cases hi havia el seu marduix, la marialluïsa [*Lippia triphylla*], la ruda [*Ruta chalepensis*]. Avui, com que això ja no es gasta, la gent no ho sap. Avui dia vas a la farmàcia, pagues i calles” (1).

Origanum vulgare L. (*Lamiaceae*).

BCN 29742

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia o petita mata de distribució eurosiberiana. Vorada poc humida del bosc caducifoli. Muntanya mitjana i contrades mediterrànies humides i subhumides.

NOMS POPULARS

Orenga [uréŋɣə] [uréŋə]

USOS MEDICINALS

Summitats floríferes

Depuratiu

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Va bé per netejar tot el cos, i també per als bronquis. Hi ha moltes herbes que són diürètiques" (6b). Vegeu l'apartat de barreges.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. "Jo faig un grapat de cua de cavall [*Equisetum telmateia*], farigola [*Thymus vulgaris*] i una mica d'orenga, o de vegades hi poso 'mançanilla' [*Matricaria recutita*]" (6b). Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "Última hora, les herbes netegen el cos, el controlen" (6a).

Ús terapèutic indeterminat

FONT. 1.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Em sembla que es feia aigua d'orenga, però no em recordo per a què servia".

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Summitats floríferes

FONTS. 3, 8, 9, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "La que els ajudava a matar el porc en deia 'oréga-no'; la posava als embotits" (8b). "Per a les pizzes, és, però a mi no

m'hi agrada" (9b). "Per als rostits, per als estofats" (15a). "Jo no en gasto gaire; és una mica forta. Sé que en posen a la ratafia" (3a). Vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ O CULTIU

"Sempre en collíem a Sant Hilari" (15a).

Papaver somniferum L. (*Papaveraceae*).

BCN 46071

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia anual pluriregional. Cultivada a petita escala com a ornamental o per les seves càpsules –emprades com a medicinals–, i a vegades subespontània. Difosa, sobretot a l'Àsia occidental, on és cultivada pel seu làtex, que forneix l'opi.

NOMS POPULARS

Cascall / cascalls [kəskáj/s] / [kəskáλ/s]

'Dormidera' [durmiðerə] (adaptació del nom castellà 'adormidera')

USOS MEDICINALS

Càpsula

Antisèptic/Antiinflamatori faringi

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Nosaltres teníem una planta al jardí que en dèiem cascalls. I a la meva germana, que tenia afonia, li van dir que allò, fer-ho bullir i fer-ne gàrgares" (15a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. "Aquella càpsula, fer-la bullir i fer-ne gàrgares, i encara que te n'empassessis una mica". Decocció. Gargarisme (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "Ho feia i li marxava una mica l'afonia. Ara sabem que el cascall és droga, però nosaltres, llavors, no ho sabíem".

Hipnòtic

FONTS. 1, 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "A totes les cases de pagès hi havia una planta que en deien cascalls, i la meva àvia ja deia: 'Aquesta planta, si agafes la llavor i la poses a sota el coixí, serveix per fer dormir. Tota la capseta. Fixa't: en aquell temps, la meva àvia ja sabia que, aquelles capsetes, a sota el coixí, feien dormir" (1). "Es donava a la canalla petita per fer dormir. A Andalusia la feien servir molt (allà en diuen 'adormidera')" (9a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús extern). Infusió (probablement). Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. Ella no ho havia provat; ho explicava la seva àvia (1). No sap com la preparaven (9a).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Càpsula

FONTS. 1, 9, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA. “Amb els coneixements que hi ha ara sobre les drogues, sabem que les roselles són les germanes petites de les drogues que tant ens perjudiquen” [referint-se als cascalls] (1). “En definitiva, ve a ser una droga. Els drogaven, pobrets: per això dormien!” (9a). “Deien que era droga” (13c).

OBSERVACIONS. “A l'Afganistan n'hi ha i hi fan un tall i diu que allò és la droga. Jo un dia vaig quedar parada quan ho vaig veure a la televisió” (9b).

ALTRES USOS

Planta florida

Ús ornamental

FONTS. 9, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Aquí, de cascalls, n'hi havia molts. En collíem per fer rams, perquè la flor és molt maca. Jo estava tipa de collir-ne” (9b). “Hi havia cascall, aquí, però nosaltres ho teníem com a flor, perquè fa una flor bonica, com una rosella grossa” (15a).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Pels marges i pertot arreu n'hi havia. Quan vivíem a cal Batista me'n recordo d'haver-ne collit (parlem de més de 60 anys enrere)” (9b).

Parietaria officinalis L. subsp. *judaica* (L.) Bég.
(*Urticaceae*).

BCN 29745

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia pluriregional. Replecs i escletxes amples de murs i parets, en llocs ombrívols i sovint un xic ruderalitzats. Freqüent a tot el país.

NOMS POPULARS

Herba roquera [ɛrβərukérə]

Mollera roquera [múlerərukérə]

Morella roquera [murélərukérə]

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antihipertensiu

FONT. 2.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els sembla que era per rebaixar: "Tenim un veí que la prenia per a la sang" (2).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONTS. 6, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Diürètica" (6b). "La morella roquera és per a l'orina, per fer orinar, com el pèl d'espiga [*Zea mays*]. La venien a buscar molt. També es gastava per als animals, però per als cavalls més aviat gastaven malva [*Malva sylvestris*]" (15a). "Si hi ha infecció grossa no va bé; aquestes herbes són per si un no està massa malalt. Jo tenia infecció i m'ajudava a orinar però no em treia la infecció" (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària.

Litotríptic

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Diürètica, per a la pedra. Per si tens 'arenilla'

[arena]. 'Rompe piedras', en diuen en castellà" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

FONT. 10.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Agrada molt als cargols: "Se cría mucho, de ésta, y les gusta mucho a los caracoles" (10).

DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Part aèria

Al·lèrgogen

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA. "El dia que jo tallo herba d'aquesta, els ulls em fan un mal... Tant és que la talli a la primavera com a la tardor, sempre m'ho fa" (6b).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

"N'anaven a buscar a la Marineta (quan estava en ruïnes). S'enganxava a les parets" (2). "L'herba roquera s'enganxa. Sempre n'hi ha, d'aquesta herba. Allà on tiro el sabó de la rentadora n'hi ha; es veu que no li fa pas res" (6a). "N'hi havia molta però no la feien servir per a res" (13).

Portulaca oleracea L. (*Portulacaceae*).

BCN 46835

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia anual pluriregional. Conreus i vegetació ruderal, en sòls humits de les proximitats dels habitatges humans.

NOMS POPULARS

Verdolaga / verdolagues [bərðuláɣə/s]

USOS MEDICINALS

Part aèria tendra

Ús terapèutic indeterminat

FONTS. 8, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Creu que és medicinal: “Es buena para medicina, para algo del cuerpo (para la tensión o para la anemia)” (8d). Li sembla que se'n feien pegats: “És carnosa: aguanta l'escalfor i la humitat” (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern). Emplastre (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria tendra

FONTS. 2, 4, 8, 9, 10, 13, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Quan n'és el temps, aquí –a l'agrobotiga– les venem per menjar. Fas una truita de verdolaga, com si fos d'espínacs, i oblida't que és verdolaga, no ho coneixeries. Com a verdura normal, com mongeta tendra, també és bona. A Andalusia en posen als ‘potajes’” (4b). “La verdolaga, em recordo que, quan era tendra, la meua tia la feia amanida, com si fos enciam: amanida amb sal, oli i vinagre. Encara hi ha gent que ho fa” (9b). “També es fa en truita. Aquí no hi havia costum de menjar-ne, però la Marina Duñach, que és cuinera, en té allà a les mongetes i em va dir que no les arrenqués” (15a). Sap que es mengen a la zona d'Alacant (8d). És un menjar que es donava

als porcs, abans: “Esperàvem que hi hagués verdolagues per donar-les als porcs” (4a). “Aquesta fins i tot es menja” (10a). “La donaven a les vaques” (13). “Només s’ho menjaven les vaques, els conills, no” (2b).

DESTINACIÓ. Alimentació humana i animal.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“És planta de regadiu. Això, encara que ho tinguis un mes penjat així, ho tornes a sembrar i neix: és del pitjor que hi ha” (4a). “És una herba que neix entremig de les tomaqueres [*Solanum lycopersicum*]; és una planta grassa” (4b). “Creix si regues; si no, no” (5). “La verdolaga es feia al regadiu: n’hi havia unes tofes, que tenies feina a treure-les. Si un camp de blat de moro es fa molt bo i creix molt, l’herba no hi té res a fer, perquè el mateix cultiu no deixa entrar el sol i l’herba no hi creix. Tot i així n’hi creix alguna, com la verdolaga, perquè no necessita tant sol i li agrada l’ombra. La verdolaga, al mig del blat de moro [*Zea mays*] hi tenia molta vida. Com que ara aquí, de regadiu, no queda res, no se’n veu” (9a). “Aquí a l’hort n’està ple. Si la trenques, és plena d’aigua” (10a).

Rosmarinus officinalis L. (*Lamiaceae*).

BCN 29937

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Mata aromàtica de distribució mediterrània present als alzinars esclarissats i a les pinedes, brolles i matollars, preferentment sobre terreny calcari.

NOM POPULAR

Romaní [ruməni]

USOS MEDICINALS

Brots florits

Antiàlgic/Antiinflamatori ossi

FONT. 3.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Romaní i espígol [*Lavandula latifolia*] en esperit de vi, per fer fregues. Si tenies una mica de dolor, si et feia mal l'esquena, un genoll" (3). Vegeu el catàleg de barreges.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Maceració en alcohol. Loció (ús extern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Aplicació en forma de fregues.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONTS. 2, 8.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "El romaní el fan servir per a moltes coses; em penso que rebaixa la sang" (2).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. La cità com una de les plantes medicinals més conegudes i usades (8).

Reforçant capil·lar

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per reforçar el cabell" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Maceració en alcohol. Loció. (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Reforçant de la memòria

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Menges unes quantes flors de romaní en dejú, no

sé si amb una mica de mel, i això diu que va tan bé per a la memòria” (6a).
PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Ingestió directa de la flor (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “Més que res, aquestes coses, és la voluntat que un hi posa” (6a).

USOS ALIMENTARIS

Brots florits

FONTS. 2, 4, 9, 13, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Als guisats, una mica de romaní, una mica de farigola [*Thymus vulgaris*] i una mica de sajolida [*Satureja montana*]” (2). En posa al rostit, juntament amb farigola, llorer [*Laurus nobilis*] i, de vegades, canyella [*Cinnamomum zeylanicum*] (4). Se'n pot posar a les olives [*Olea europaea* var. *europaea*] quan se salen (juntament amb sajolida, farigola i altres herbes aromàtiques) (9). La utilitzaven per als guisats; hi havia qui en posava a les olives en salar-les (13). Una de les plantes aromàtiques que solen posar a la ratafia (15).

PREPARACIÓ. Elaboració de ratafia: vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Planta mel·lífera

FONTS. 2, 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Consideren que la mel de romaní és una mel molt bona; és blanca (2a, 2b). “La mel de romaní és de les millors que hi ha” (6a).

OBSERVACIONS. “Què deu tenir el romaní, en aquella flor?” (6a).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Els romanins, al bosc. Però, on els busques, ara? Se me n'han mort dos” (2). “Van venir els de l'Incasol a netejar el bosc, i allà a la punta, al solell hi havia un romaní maco, maco, que fins de vegades quan regaves allà el regaves una mica –que el romaní no vol pas ser gaire regat–, doncs van venir aquests i, si l'haguessin tallat, hauria quedat descontent, però és que no el van tallar, el van fer malbé amb la màquina, cap aquí, cap allà. I què han fet? Doncs mira, que s'ha acabat el romaní, i era el romaní més maco que hi havia per aquí. Era una planta que aquella terra li havia agradat molt” (6a). El seu pare va trasplantar uns romanins perquè volia posar abelles; encara els tenen (11). El collien al bosc, igual que la farigola (13).

Sambucus nigra L. (*Caprifoliaceae*).

BCN 29943

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbre de distribució eurosiberiana. Bardisses humides de l'estatge montà i les contrades mediterrànies humides i subhumides. Sovint cultivat als horts, vora les cases de pagès i als espais ruderalitzats com a espècie medicinal.

NOMS POPULARS

Saüc [səuk]

Saüquer [səwké] / [səuké] / [suəké]

USOS MEDICINALS

Inflorescència

Anticatarral

FONTS. 1, 6, 11.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per als constipats: posaven la flor –que fa mala olor– en un fogó de carbó, i la tiraven a la brasa, i amb una tovallola, la gent respirava allò" (1). Per als constipats va molt bé, estova: se'n prenia aigua barrejada amb altres plantes: malví [*Althaea officinalis*], figa de moro [*Opuntia maxima*], orella d'ós [*Ramonda myconi*] i regalèsia [*Glycyrrhiza glabra*], entre altres (vegeu l'apartat de barreges) (6). "De la flor de saüc en feien bafs per als constipats" (11).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació ("es crema la flor en brases de foc") (ús intern). Decocció. Tisana (ús intern). Bafs (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "Si hi havia flor tendra, tendra i, si no, la gent en guardava de seca. És una planta que té molta fama com a medicinal" (no en recorda cap més ús) (1).

Antiotàlgic

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Abans, quan tenien mal d'orella els nens, s'hi aplicava un drap perfumat amb flor de saüc i untat d'oli de llangardaix".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. "Es cremava flor de saüc i se'n perfumava un drap de llana". Fumigació (ús extern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. “Aquell drap, ben perfumat, s'untava d'oli de llangardaix, i per la part que no s'untava es doblegava i els el posaven a l'orella (a la nit, quan anaven a dormir)”.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “Una mica, l'oli, penetrava”.

Antiparotidític (per a les galteres)

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La flor, feta assecar, era per tractar les galteres: “Perquè no baixessin a la part baixa dels homes”.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Escalfaven la flor (a dins d'una bossa) i la posaven a les galtes amb un drap lligat al cap perquè s'aguantés. Apòsit (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic ocular

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La flor de saüquer, feta bullir, es feia servir per rentar els ulls. La utilitzaven encara que fos tendra.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Bany ocular (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Ús terapèutic indeterminat

FONTS. 7, 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Recorda que es parlava de l'esperit de flor de saüc, però no sap per a què s'utilitzava (7). Cremaven la flor de saüquer tendra i en feien fums: “Recordo que a casa, amb els fogons que hi havia, de carbó, el fum aquell el respiraves, però ara no em facis dir per a què, no me'n recordo” (9b).

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Esperit o essència (ús intern). Fumigació (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Aquí darrere n'hi havia un, d'arbre de flor de saüc, però s'ha perdut” (1). Recorda, de quan era petit, que a casa seva hi havia una bossa amb tot d'herbes guardades, i una d'elles era la flor de saüc (també hi havia farigola i marialluïsa); les aplegaven a la masia de Mollet (can Flaquer) (7). Recorden que es collia la flor de saüc (8a, 8c). “Abans n'hi havia molts, i ara no se'n veuen gaires. Fa molta flor: quan és florit queda tot blanc” (9a). “Per allà a la riera de Gallecs encara n'hi ha algun” (9b). Collien la flor tendra i la posaven en un garbell perquè s'assequés (13).

Spartium junceum L. (*Fabaceae*).

BCN 29956

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbust mediterrani. Pastures més aviat seques, brolles clares. Regió mediterrània, principalment a les contrades marítimes.

NOM POPULAR

Ginesta [ʒinéstə]

Usos

Flor

Ús ornamental i religiós

FONTS. 9, 13, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Usada per confeccionar les catifes de Corpus (9, 13, 15). Utilitzen ginesta i clavells [*Dianthus caryophyllus*]: “La ginesta la fem servir només per fer el color groc de la senyera. La poses apilada, i hi dóna molta vida, és molt maca” (9b).

PREPARACIÓ. “Has de desfer la ginesta, talles els clavells. La ginesta l'anem a collir (la tallem) i després la desfullem” (9b).

OBSERVACIONS. “L'any passat vam ser cinc persones a fer la catifa” (9b).

Part aèria

Ús artesanal

FONTS. 2, 8.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Utilitzada per fabricar escombres: “El pare feia escombres de bruc [*Erica arborea*] i de ginesta” (2). Se'n fan escombres (8).

PREPARACIÓ. “Tallada, fer un manyoc, i amb un pal” (8).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“De flor groga, al bosc, només hi havia la gatosa i la ginesta” (1). “Aquí n'està ple, n'hi ha molta” (9b). L'anaven a collir per Corpus, per fer les catifes de flors (13, 15).

Thymus vulgaris L. (*Lamiaceae*).

BCN 29961

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Petita mata de distribució mediterrània occidental. Regió mediterrània; ascendeix a l'estatge montà i, rarament, al subalpí.

NOM POPULAR

Farigola [fəriˈɔlə]

USOS MEDICINALS

Brots florits

Antisèptic

FONTS. 6, 8, 9, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Per rentar ferides, aigua de farigola. En glopejo quan em fa mal el postís” (6). “Abans, quan anaves al dentista, si tenies mal a la boca o si t'arrencava un queixal, era el primer que et receptava: glopejar aigua de farigola” (8). Abans s'utilitzava molt per curar ferides, tant de les persones com dels animals (cavalls): “Quan hi havia el meu pare, ell la feia servir molt per desinfectar” (9). “Per fer banys de seient si tens irritació a baix” (13).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Bany (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària.

Depuratiu

FONTS. 6, 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Moltes plantes són depuratives; la millor de totes és la farigola” (6). Se'n pot prendre aigua: “La Quimeta, aquesta d'aquí dalt, l'anava a collir molt i se la bevia” (9). Vegeu també l'apartat de barreges.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONTS. 4, 6, 8, 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Si et trobes, una festa, que no has paït: una sopa

de farigola; neteja” (6). Recorden que el seu pare es preparava sopes de farigola (9).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

Preparació de la sopa de farigola: “Farigola escaldada, i sopa de pa. Aquella aigua de farigola, colada. Hi tires el pa a sobre i un raiget d’oli. Queda la sopa de farigola, cap més secret” (4). Per preparar la sopa de farigola, fa bullir aigua amb un feixet de farigola. Quan ha bullit, treu la planta, la cola i hi tira el pa, sal i un raig d’oli, i que bulli una mica (8).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari (per netejar ferides)

FONTS. 1, 2, 6, 9, 13.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. “La farigola bullida és desinfectant, per a les ferides: si et fas un tall, t’ho rentes amb aigua de farigola. En feien servir molta, més per a les bèsties que per a les persones. És imprescindible, encara avui, tenir farigola a les cases: és desinfectant. Llavors teníem moltes vaques, i hi havia molts problemes, i en fèiem servir molta. Això, i les malves [*Malva sylvestris*]” (1). Bona per rentar mals (2). “Abans no hi havia l’aigua oxigenada, hi havia l’alcohol, però l’alcohol pica. També hi havia l’aigua timolada, que és com l’aigua de farigola. Era per rentar ferides: un raig d’aigua timolada” (6). “L’aigua de farigola la feien servir per netejar les ferides” (13). “Quan els cavalls s’encetaven del coll (del collar, perquè és per on fan la força) els ho rentaven amb aigua de farigola i els hi posaven sofre, perquè el sofre asseca” (9).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Bany (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària.

USOS ALIMENTARIS

Brots florits

FONTS. 1, 2, 3, 4, 8, 9, 13, 15.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. “Sopa de pa amb un brotet de farigola. La meva filla en gasta moltíssima, de farigola. A tot arreu posa farigola; un home n’hi porta del bosc” (1). “Quan faig estofat, i als cargols, també (quan els bullo hi poso llorer i farigola)” (2). “La mare la feia servir per als condiments del menjar: farigola, romaní [*Rosmarinus officinalis*], canyella [*Cinnamomum zeylanicum*] (de vegades) i una mica de llorer [*Laurus nobilis*], per al rostit. Jo també ho faig” (la farigola de llimona,

Thymus × citriodorus, també la fa servir) (4). Per posar als estofats, al rostit, als guisats (8, 13). De farigola se'n posa a les olives, quan se salen, de vegades juntament amb sajolida [*Satureja montana*] i romaní (9, 13). “Jo en poso a les sopes: hi poso farigola o bé poniol [*Mentha pulegium*]. Sopes de pa: sopes d'all, que dèiem abans” (15). “Al meu pare, mira que li agradava. Sopava ell la mar de gust, amb una sopa de farigola” (9). Un dels ingredients de la ratafia (3, 15).

PREPARACIÓ. Sopa de farigola: “El pare tallava el pa ben petitó, l'escaldava amb l'aigua de farigola, i hi posava sal i un raig d'oli, i ja estava” (9).

Ratafia: vegeu-ne el procés d'elaboració al catàleg de licors i altres begudes.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

La té plantada al jardí (2). A l'agrobotiga ven la farigola de llimona [*Thymus × citriodorus*]: “Per mi, això és un empelt. És més groguenca i fa olor de llimona” (4). “De farigola n'hi ha de més d'una classe” (6). “A la carretera de Vilanova i la Geltrú anant cap a Cubelles, n'hi ha un marge així que és maco, quan floreix, de color de rosa. I és una farigola que no la toquis perquè la policia et posa una multa: diu que està protegida. Una vegada va sortir per la tele. Però vaja, tota la farigola és bona. Jo sé que, a casa, mai no ha faltat la farigola” (6). “La farigola es fa al bosc i als erms, als erms quan ja fa temps que són erms. Es fa en marges secs i pedregosos, en terres més aviat dolentes, terres magres, que se'n diu” (9). La collien al bosc, igual que el romaní (13). Sempre en té (ara, aquí, no n'hi ha però n'hi porten de la banda de Lliçà, li porten farigola del bosc). “Hi havia una herba que era molt igual que la farigola (no em recordo del nom, em sembla que en deien fumana). Anàvem al bosc a buscar farigola i havies de vigilar que no fos fumana, perquè era molt semblant, però havies de fer així i olorar-la, perquè la fumana no feia gens d'olor i, si bé t'ho miraves, era una mica més verda. I, per mediació de mossèn Malgà, sabíem que era molt bona per al mal de pedra” (1). Nota: la informant fa al·lusió al seu oncle matern Mn. Andreu Malgà, botànic afeccionat i bon coneixedor de la flora de la comarca. La planta a què es refereix podria ser l'espècie *Fumana laevipes*, coneguda amb el nom d'herba del mal de pedra, segons el recull de noms de plantes de Masclans (1981).

Tilia platyphyllos Scop. (*Tiliaceae*).

BCN 29962

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbre eurosiberià. Boscos caducifolis a les contrades mediterrànies plujoses i a l'estatge montà. Sovint plantat com a arbre ornamental i com a espècie medicinal.

NOMS POPULARS

Til·la [tillə] (bràctea amb flor)

Til·ler [tillé]

USOS MEDICINALS

Bràctea amb flor

Sedant

FONTS. 2, 9, 13, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “La til·la és per tranquil·litzar” (de vegades la pren barrejada amb marialluïsa [*Lippia triphylla*] i menta [*Mentha spicata*]) (2b). “Se'n pren aigua per als nervis” (9). “Bona per als nervis (13c). “La til·la és tranquil·litzant. No sé que serveixi per a res més que per dormir: tranquil·litza, va bé” (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. “Si un està dèbil, til·la amb un rovell d'ou” (15b).

EFFECTES SECUNDARIS. “La til·la diu que rebaixa molt, i a casa m'havien donat til·la amb un rovell d'ou. Una cosa compensava l'altra” (15b).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“A Gallecs potser n'hi ha algun en alguna casa, de til·ler” (9). Li sembla que a can Querol n'hi havia un, de til·ler, i anaven a buscar-la allà (13c).

Urtica dioica L. (*Urticaceae*).

BCN 29814

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia eurosiberiana. És nitròfila i viu en herbassars ruderals humits.

NOMS POPULARS

Ortiga / ortigues [urtiγə/s]

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antiàlgic

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Si tens un dolor molt fort, molt fort, agafes un grapat d'ortigues, t'hi fregues ben fregat, i et marxa: et dóna circulació a la sang" (6b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica. Aplicació directa (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "És una mica bèstia" (6b).

Antiberrugós

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Diuen: 'Si tens una berruga, al matí, quan surtis, mira si trobes una ortiga i te la fregues'. I va bé: en tres dies marxa" (6a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica. Aplicació directa (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONTS. 6, 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "L'aigua d'ortigues és bona per fer baixar la pressió" (6b). "L'aigua d'ortigues és molt bona per rebaixar la sang. D'aigua d'ortigues se n'havia pres molta" (15a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

EFFECTES SECUNDARIS. “Segons qui, ho havia fet massa, i la hi rebaixava massa i tot” (15a).

Digestiu

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'havien fet aigua per donar al bestiar quan estava empatxat.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Veterinària.

Estimulant circulatori

FONT. 3.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Diuen que són bones per a la circulació. Jo, de vegades, ho faig: les cullo, les tallo una miqueta, les faig assecar entre sol i ombra i me'n faig una tassa d'aigua, perquè tinc una cama no gaire bona i és més aviat de circulació”.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “No fa molt –potser tres o quatre mesos– va venir un a dur el butà, que no parlava gaire de per aquí (no sé si era portuguès) i em va demanar si en tenia, i li vaig dir que sí, i en va collir. Va dir que van bé per a la circulació” (3a).

Ús veterinari

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Quan les truges parien (abans, eren unes truges del país, molt grans) de vegades, quan acabaven de parir no volien donar de mamar als garrins, i llavors, perquè volguessin donar de mamar, agafàvem ortigues i els les passàvem pel braguer d'elles, i com que allò els picava ja volien que els garrins mamessin. Això només ho feien al moment de parir; un pic es calmaven, ja els passava”.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica. Aplicació directa (ús extern).

DESTINACIÓ. Veterinària.

OBSERVACIONS. “Les races de truges que hi ha ara són molt pacífiques, però abans hi havia truges mig empeltades d'aquestes silvestres i eren molt geloses, quan parien, eren rabioses, no t'hi podies acostar. Les d'ara s'han creuat amb races belgues i són més pacífiques, però abans

hi havia unes truges aquí, que eren del país, que eren com toros, que si se t'abraonaven havies de saltar de la cort perquè t'haurien mossegat”.

Ús terapèutic indeterminat

FONT. 2.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sap que és medicinal, però en desconeix la utilitat (2a).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Grana

FONT. 2.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “La grana d'ortiga i la dels cardots [*Silybum marianum*] agrada molt a les cadernereres” (2a).

DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Part aèria

FONTS. 1, 3.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “La truita d'ortigues és boníssima. Tenen un gust de ‘terra i herba’. Per fer-les en truita, escaldades (per treure’ls una mica l’amargor), i després, a la paella” (3b). “Haviem criat indiots i quan trobaven una mata d'ortigues, es desvivien! Era el que els agradava més; feien una cantada quan trobaven una mata d'ortigues! Les devoraven” (1).

DESTINACIÓ. Alimentació humana i animal.

ALTRES USOS

Part aèria

FONT. 8.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per rentar-se el cabell (“lo cueces y para el pelo es divino: para lavarte el pelo”) (8d).

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Ortigues d'aquelles que piquen abans n'hi havia pertot arreu; et feies un mal, sempre. Ara no n'hi ha ni la meitat” (2a). “Per fer-les en truita, quan ha plojut, que puguen, tallar el tros de dalt” (3a). “Hi ha gent que les cull: el Lluís Nét venia a buscar-ne” (8b). “Aquí hi havia una classe d'ortiga que tenia la fulla ben petita [cf. *Urtica urens*], i jo em recordo que per allà a Sant Hilari hi havia una altra mena d'ortigues que tenen la fulla més llarga, més prima, i són més altes i tot” [cf. *Urtica dioica*] (9b).

Vitis vinifera L. (*Vitaceae*).

BCN 29972

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Arbust sarmentós propi de les zones temperades i fredes de l'hemisferi Nord. Cultivat a gran escala com a fruiter i per a l'obtenció de vi, i subspontani. De vegades apareix amb aspecte silvestre als boscos de ribera de la regió mediterrània.

NOMS POPULARS

Cep / ceps [sep/s]

Panses [pánsəs] (fruits dessecats)

Raïm [rəim] (infructescència)

Sarment [sərmén] (branca)

Vi [bi] (producte elaborat)

Vinagre [bináγrə] (producte elaborat)

Vinya [biɲə]

USOS MEDICINALS

Cendra de fusta de sarment

Cicatritzant/Vulnerari (per a curar ferides)

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La seva mare usava una pasta feta amb oli d'oliva i cendra de sarment per curar la ferida dels pollastres quan els caponava (15a).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Barreja d'oli d'oliva amb cendra de sarment. Pasta (ús extern).

MODE D'UTILITZACIÓ. Aplicació directa. Vegeu-ne el detall a l'apartat d'usos medicinals de la fitxa corresponent a *Olea europaea* (oli d'oliva).

DESTINACIÓ. Veterinària.

Panses (fruit dessecat)

Anticatarral

FONT. 4.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Aigua d'arrel de malví [*Althaea officinalis*], figues seques [*Ficus carica*], i em sembla que hi posàvem panses i alguna nou

[*Juglans regia*], i ho fèiem bullir tot. I allò ens ho donaven a casa per als constipats”. Vegeu també l’apartat de barreges (anticatarral).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Esperit de vi (producte elaborat)

Antiàlgic/Antiinflamatori

FONTS. 3, 13.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. “L’esperit d’arnica [*Pallenis spinosa*] és per als cops” (3). “Esperit d’espígol [*Lavandula latifolia*] per al dolor, o per quan et donaves un cop” (13).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Maceració en alcohol: “Agafàvem esperit de vi i hi posàvem la flor d’arnica, i quan et feies un cop te’n feies fregues” (3). L’espígol posat en esperit de vi durant set dies (13). Loció (ús extern).

MODE D’UTILITZACIÓ. “Se’n feien fregues” (3, 13).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vi (producte elaborat)

Antipneumònic

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. “Per a les pulmonies” (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Feien uns pegats de vi ranci amb farina de blat, ben espès. Cataplasma (ús extern).

MODE D’UTILITZACIÓ. S’aplicava amb un drap, ben calent, al pit.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “Això m’ho han fet a mi: jo als deu anys vaig tenir la primera pneumònia, i encara no hi havia antibiòtics, i em feien pegats d’aquests. I amb els pegats i la sulfamida que hi havia llavors me’n vaig sortir”.

Depuratiu/Antiictèric

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. “Per netejar les sangs (jo tenia tot de granets per tot arreu) em feien prendre dues cullerades de sofre, una mica d’oli i una culleradeta de vi ranci” (6a). Es feia bullir una planta [li sembla que era malrubí, *Marrubium vulgare*] en vi ranci, que reduís a la meitat. És depuratiu i anava bé per a la icterícia. S’havia de prendre a cullerades (6b).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desinfectant

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan es feien un tall s'hi posaven vi: anar-s'ho mullant amb vi.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Aplicació directa (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Reforçant

FONTS. 6, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Anaves a cal ferrer i agafaves el cagaferro, que eren les restes de la fornal, del carbó i el ferro, quan s'apagava. Allò es picava i ho posaven en vi, i era per reforçar” (6b). Vegeu també el remei reforçant recollit a la fitxa corresponent a llimoner (*Citrus limon*) (13).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Es picava el cagaferro i es barrejava amb vi. Barreja medicinal (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vinagre (producte elaborat)

Antiàlgic/Antiinflamatori faringi

FONTS. 9, 11, 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Per al mal de coll, una torrada xopa de vinagre rebaixat (9a). Aplicaven una llesca de pa torrat xopa de vinagre per al mal de coll: “Deien que treia el foc” (11). “Una torrada amb vinagre i una mica de pebre [*Piper nigrum*], i embolicat amb dos draps (per no escaldar-se) i posat al coll, per al mal de coll” (13).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. “El vinagre, una mica rebaixat perquè, si no, se t'encetava: xopaves la torrada en un plat amb el vinagre rebaixat” (9a). Cataplasma (ús extern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es posava al coll, i embolicat amb un mocador perquè se t'aguantés, i l'hi tenies una estona. Quan era fred ja t'ho podies treure” (9a).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “A mi no m'agradava, no ho podia sofrir” (9b).

Antipiròtic (per a les cremades)/Antipruriginós

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Vinagre, que fos natural, per a les cremades i per a les pessigades d'abella” (13).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense preparació. Aplicació directa (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari (per curar ferides)

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per curar el coll encetat als cavalls" (15b).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció en vinagre ("agafàvem pell de roure [*Quercus pubescens*], més aviat d'un roure vell, que ja tinguéss la pell feta, i vinagre, i ho fèiem bullir"). Bany (ús extern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "Amb aquell suc els ho xopàvem i se'ls curava bastant".

DESTINACIÓ. Veterinària.

OBSERVACIONS. "Als cavalls, de vegades se'ls encetava el coll potser perquè s'aprofitava massa el collar".

USOS ALIMENTARIS

Panses (fruit dessecat)

FONT. 4.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Bacallà amb panses: menjar típic de Quaresma (4a).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Vi (producte elaborat)

FONTS. 3, 4.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Elaboració del 'vi de nous' (amb vi i nous verdes) (3). "El suca-mulla era pa amb vi i sucre" (4a). "Nosaltres havíem begut el vi calent, als matins: el pare anava al bosc a treballar, i quan acabava de munyir, abans d'anar al bosc, la torrada i el vi calent (torrada amb all, o altres, amb vi i sucre). Ja tenia unes terrines de terra, i amb un perolet petit, expressament per al vi, ho escalfaven. I com més calent se'l podien beure, millor"(4b).

PREPARACIÓ. Preparació del vi de nous: vegeu el catàleg de licors i altres begudes. La típica suca-mulla: "A nou o deu anys, a casa meva, a les set del matí, agafaves una torrada de pa de quilo, treies les crostes, agafaves un pot d'alumini, agafaves la garrafa de vi i hi posaves vi. El tros de pa te'l menjaves amb un tros de fuet, amb truita o amb un tros de cansalada a la brasa. I anaves bevent el vi del pot. I quan acabaves de menjar-te el pa amb fuet i t'havies begut el vi, llavors agafaves les crostes remullades en el vi i te les menjaves. Era com una sopa amb vi. I, a quarts de nou del matí, després d'haver menjat això, mongetes del ganxet [*Phaseolus vulgaris*] i un ou ferrat (les mongetes que sobraven de sopar, fregides amb un ou ferrat), abans d'anar a col·legi" (tenia deu anys) (4b).

DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Planta fumable

FONT. 8.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La fulla de cep es fumava, però creu que era millor la fulla d'avellaner [*Corylus avellana*] (8a).

Fusta

Ús combustible

FONT. 15.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Abans, tothom l'aprofitava molt, la fusta de sarmen, per fer carn a la brasa. I encara avui dia (el que té una mica de manies). La carn a la brasa surt boníssima, molt gustosa”.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

Quaranta anys enrere el camp on actualment fan els calçots [a la Torre de Malla] era vinya (és sorrenc) (5). “Les cases grans tenien celler, i hi penjaven el raïm per fer les panses” (6b). “Normalment, el raïm blanc, per fer pansa (l'assecaven directament, sense escaldar ni res). A Mollet hi havia molta vinya” (13). Antigament hi havia molts boscos, que es van arrencar per fer-hi vinya. I després, el canvi de cultiu va ser cap als farratges i els cereals” (7).

Cultiu de la vinya a Gallecs. “Per aquí, abans, tot era vinya. Les vinyes s'havien d'ensulfatar: a les vinyes solia haver-hi un pou perquè “si volies anar a ruixar aquells ceps, hi havies de portar l'aigua, i si hi havia aquell sot i hi havia una mica de pou, treies l'aigua i llavors allà hi posaves el sulfat (portaves dues galledes de casa, amb el sulfat). I hi havies de posar una mica de calç, perquè si hi posaves el sulfat sol socarraves el raïm (ara ja t'ho donen barrejat però abans s'havia de barrejar així)” (6a). “Quan érem petitets, la canalla havíem d'anar a menjar raïms d'un cep que sabíem allà a la vinya del veí, i ja li preniem el moscatell. Però vaja, ja ho sabia això. Perquè, a més a més, quan arribaves a casa et preguntaven on havies anat, i no podies dir massa disbarats: ‘Ja heu anat al cep del Manel de la Serra!’. Les vinyes van començar a desaparèixer cap a l'any 1920, però als anys 1945-50 encara n'hi havia. Llavors, el camp ja es començava a deprimir, i va començar a sortir algun tractor i, és clar, les vinyes i els arbres i els marges feien nosa” (6a). “De la via –de can Vila i la Casa Nova– a la part de baix tot eren avellaners, i en canvi cap aquí dalt, tot

eren vinyes. A la Casa Nova hi havia uns cellers amb unes bótes molt grans” (6b). “En aquell temps, i a principis de segle, allà a la carretera de Caldes –a can Planas de la riera de Caldes–, allà feia censos a la Torre de Malla, i havia de portar portadores de raïm; i el ‘matadero’ [escorxador] de Parets, també. D’aquí a allà, en línia recta bé hi deu haver quatre o cinc quilòmetres (de can Planas al centre de Mollet), doncs tots havien de portar portadores de raïms al temps que eren (la part). A la finca hi havia un masover i conreaves el que podies (50 quarteres, 30, 20), però havien de donar la part a l’amo” (6a). “Abans era així: ells et donaven aquelles terres, però tu els havies de donar allò. O si es volien fer una casa, els donaven la terra, però cada any havien de pagar un tant a l’amo. I allò passava de pares a fills. Era el cens. Si arribava un moment que deies: ‘Això vull redimir-ho’. Llavors ho redimies i ja quedava teu” (6b). “Però ha portat moltes raons, això” (6a). “Ara quan van expropiar tot això de Gallecs, hi havia qui encara tenia alguna vinya, i tenia cens perpetu; és a dir, que ‘era seu, però no era seu’. Són coses que es feien aquell temps, que no es donava el valor que ara es dona a les coses” (6b). “Cada quinze dies hi havies de passar el cavall per llaurar-la, perquè, en remoure la terra, aquella terra aguanta molt més la humitat. Si tu una terra no la remous i no plou, s’asseca molt. Si aquella vinya la vas llaurant, aquella vinya anirà aguantant la humitat. Tu esgarrapes una mica, i a sobre és seca, però tres dits a sota, la terra manté la humitat. I, a més, evites que hi hagi herba, perquè l’herba et xucla la humitat i els nutrients; es menja l’aigua que necessita el cultiu. Si fem tractament amb herbicides és perquè l’herba és un competidor del cultiu” (9a). “La primera casa d’aquest barri –Santa Rosa, de Mollet– es va fer l’any 1928. Ja hi havia el tren; hi havia un pontet petit, per passar un carro, just” (9b). “Tot això eren vinyes i conreu. El 50% de Gallecs eren vinyes, i l’altre era conreu: les terres més dolentes eren vinyes i les més bones de baix als fondals eren conreu. El gota a gota es pot utilitzar en els arbres, en la vinya i en l’hortalissa. Ara amb poquíssima aigua es pot regar, quan abans regàvem per terra” (9a).

Varietats de raïm. “De raïm, hi havia el picapoll, el malvasia, els jaumets –que venien per Sant Jaume– i el moscatell, que n’hi havia poc (el tenien comptat). Feien vi dolç i vi de missa, amb el moscatell (que el devien barrejar amb malvasia, perquè no en tenien gaire, de moscatell)”. D’altra banda, els raïm senzills, dels que en feien vi, els penjaven per fer panses: “Aquí també teníem unes rengleres de raïms, i ho fèiem: els penjàvem de dos en dos al sostre, i quedaven com panses, i molt bones. Els penjàvem

en un altell que teníem (11). “Totes les cases teníem la nostra vinya per a consum propi. El vi no era de massa grau. Feien un rosadet” (12). A Mollet hi havia molta vinya. Normalment, el blanc, per fer pansa l’assecaven directament (ni escaldat ni res) (13). La seva vinya és l’única que queda a Mollet (15).

Elaboració de vi. “En una bóta gran (de 1.000 litres) hi posaven tot el suc i la rapa; servia per fer sortir el dolent. Al cap d’un mes ho buidaven i treien la rapa. També hi posaven vi bullit per augmentar-ne el grau. El vi havia de ser trafegat en lluna vella de març: es podia posar en una altra bóta. El solatge es treia, i així no es tornava dolent” (12).

Socarrat de la lluna. “Un home que tenia una vinya aquí dalt (que, per cert, era carnisser; ara potser tindria 150 anys, perquè ja era vell), carregat de manies, un dia ens truca aquí, a les quatre del matí, que era negra nit i tots dormíem. I el meu pare surt al balcó i diu: ‘Què vols en aquesta hora, que us passa alguna cosa?’ I li diu: ‘És que vull els vostres nois, perquè m’enganxin els cavalls i em vinguin a llaurar la vinya’. Nosaltres, aquí, teníem cavalls, és clar. Diu el meu pare: ‘Ara, a les quatre del matí?’ I li va contestar l’home: ‘Sí, perquè ara, a dos quarts de cinc fa el socarrat la lluna, i tinc tota aquella part de baix de calcides [cf. *Cirsium arvense*], i si la llaurem de quarts de cinc a quarts de nou, segur que mato les calcides’. Quan canvia la lluna (de lluna plena, que comença a fer-se petita) té unes hores que fa el socarrat, són unes hores determinades. I nosaltres ens en rèiem (vaja, en aquell moment ens va empipar!). Doncs les vam matar quasibé totes, les calcides, no totes, però la majoria es van morir! Aquest avi, ell, per exemple, quan havia de podar la vinya, si canviava la lluna, ell parava” (15).

Zea mays L. (*Poaceae*).

BCN 29830

FORMA VITAL, DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I ECOLOGIA

Planta herbàcia anual originària de Mesoamèrica, cultivada com a cereal i com a farratge.

NOMS POPULARS

Blat de moro [bláððámóru]

Cabell de la panotxa [kəβéjðəlapənótʃə] (estils/estigmes)

Cabell de l'espiga de blat de moro [kəβéjðələzpríγəðəbláððámóru] (estils/estigmes)

Cabellera de blat de moro [kəβəjérəðəbláððámóru] (estils/estigmes)

Cabellera de l'espiga de blat de moro [kəβəjérəðələzpríγəðəbláððámóru] (estils/estigmes)

Cabellera d'espiga [kəβəjérəðəzpríγə] (estils/estigmes)

Cabellera de panolla [kəβəjérəðəpənólə] (estils/estigmes)

Cabellera de panotxa [kəβəjérəðəpənótʃə] (estils/estigmes)

Cabells d'espiga [kəβéjzðəzpríγə] (estils/estigmes)

Camot de blat de moro [kəmotðəbláððámóru] (tija, un cop segada l'espiga)

Panolla [pənólə] (espiga)

Panotxa [pənótʃə] (espiga)

Pèl del blat de moro [pélðəbláððámóru] (estils/estigmes)

Pèl de panotxa [pélðəpənótʃə] (estils/estigmes)

Pèl d'espiga [pélðəzpríγə] (estils/estigmes)

USOS MEDICINALS

Estils/estigmes (anomenats habitualment cabellera de blat de moro)

Diürètic

FONTS. 2, 3, 6, 8, 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per a l'orina" (2). "La cabellera de blat de moro és molt diürètica. A casa en donaven als cavalls quan els agafaven un 'cop de sang', que deien. Els donaven aigua de la cabellera de panolla" (3b). "El pèl de panotxa és per a l'orina" (6a). "Va bé per a l'orina; neteja, com l'arenària [*Herniaria glabra*]. Per a la pròstata també aju-

da, però per a la pròstata hi ha la boixerola [*Arctostaphylos uva-ursi*]” (6b). “En feien aigua per fer orinar” (8). “El que abans es feia per orinar era el cabell de la panotxa, de l’espiga de blat de moro” (9).
PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).
MODE D’UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. “El metge va dir a la meva germana que encara que se’n volgués prendre dos litres diaris, no fa cap mal, neteja” (6b).

DESTINACIÓ. Medicina humana, veterinària.

Ús terapèutic indeterminat

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. Li sembla que la cabellera de panotxa, a més d’anar bé per fer orinar també era bona per a la diarrea o per al restrenyiment (“per a una cosa d’aquestes dues es gastava cabellera de panotxa”) (6a).

OBSERVACIONS. L’informant no recordava amb seguretat l’ús medicinal.

Gra

Ús terapèutic indeterminat

FONT. 6.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. “El blat de moro té alguna altra aplicació: el gra, posat en una mà de morter. Sé que n’aixafàvem. Per a què ho havíem gastat? No ho sé. Però tinc present que la meva mare tenia un morter i aixafava grans de blat de moro” (6a).

USOS ALIMENTARIS

Gra i farina

FONTS. 2, 4, 12.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. Als coloms, els donaven blat de moro i blat [*Triticum aestivum*] (2b). Gra i farina de blat de moro per al bestiar (4, 12).

DESTINACIÓ. Alimentació animal.

OBSERVACIONS. “Hi havia temporades –la temporada que no hi havia caçadors– que els deixàvem anar, els coloms, i llavors ja se n’anaven per ells, però sempre tenien el menjar a casa” (2b).

Tija (anomenada camot) i fulla

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. “Camots i fulles, tallat, per a les vaques; el camot porta molt sucre” (13).

DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Bràctea

Ús domèstic

FONT. 13.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De les fulles de les espigues en feien matalassos (màrfegues).

Tija (anomenada camot)

Ús domèstic i agrícola

FONT. 9.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els camots del blat de moro es feien servir per fer jaç per al bestiar.

OBSERVACIONS SOBRE ECOLOGIA, SISTEMÀTICA, RECOL·LECCIÓ, CONSERVACIÓ O CULTIU

“Abans es feia blat de moro, feien gra, feien blat [*Triticum aestivum*], feien ordi [*Hordeum vulgare*]” (1). “Abans de passar això de l'expropiació era molt diferent: doble cultiu, se'n feien moltes hectàrees, el que ara es vol aconseguir ja es feia. Es feia cereal, després s'hi feien les patates [*Solanum tuberosum*], en l'altre cereal s'hi feia el blat de moro, de vegades, allà mateix s'hi feien les mongetes [*Phaseolus vulgaris*]. A tot arreu on era semi-regadiu s'hi feia doble cultiu” (3b). “Nosaltres, des d'aquí fins a dalt aquest marge, ho havíem sembrat tot de blat de moro per fer farina per al bestiar” (4). “A Gallecs, nosaltres havíem fet blat de moro al secà. Anava bé per fer una mica de rotació, però el blat de moro al secà dóna molt poc (és una planta que requereix molta aigua). El fèiem bastant separat l'un de l'altre; produïa poc, però encara Déu n'hi do. Sí, es collia blat de moro. Recordo també haver fet cigrons [*Cicer arietinum*], algun any” (7). “A un que tenia blat de moro vaig demanar-li una bossa de cabellera de blat de moro per tenir-ne per a tot l'any” (6b). “A can Flaquer havien vingut a buscar-ne, de cabellera de blat de moro” (8). “El blat de moro és una planta d'aigua. Es regava. Si se'n feia al secà s'havia d'anar llaurant la terra, perquè així mantenia més la humitat, i eliminaves l'herba; evitaves que s'emportés l'aigua i nutrients. La sequedat la senten més les plantes de cultiu que no pas les silvestres; les silvestres són més resistents” (9). “D'aquí fins a Mollet quasi tot eren vinyes. Hi havia molt blat de moro, vinya i blat. Jo anava a espellonar blat de moro a can Castellar. Només hi deixaven dues 'fulles' per lligar les espigues de dues en dues. Les penjaven en un pal de fusta i, en creu, s'aguantaven” (11). “Quan treia espiga ho tallàvem i en fèiem feixos o piles i ho portaves al paller, i es guardava tot l'hivern. Abans se'n feia molt: on ara hi ha la Derbi, cap a Montmeló, de Mollet cap a Santa Perpètua, hi havia molts camps de blat de moro. Les panotxes les posaven en pals perquè s'assequessin” (13).

3.2. Catàleg d'altres plantes amb usos tradicionals a Gallecs

Aquest catàleg és un complement del catàleg de plantes precedent (3.1). S'hi apleguen 232 espècies sobre les quals hem recopilat informació diversa referent als usos o a altres aspectes relacionats amb la cultura popular. Com en el catàleg anterior, es presenten les fitxes de plantes ordenades per ordre alfabètic de nom científic. Hi consten també la família botànica, el número de plec d'herbari, els noms populars (amb la transcripció fonètica), una breu descripció de les característiques i la distribució geogràfica de la planta. A continuació es transcriu la informació proporcionada pels informants, tot fent constar entre parèntesis el número de l'entrevista corresponent.

Abutilon theophrasti Medik. (*Malvaceae*).

BCN 52640

Soja borda [sɔʒəβórðə]

Planta anual introduïda, cultivada i naturalitzada a la vegetació ruderal, en vies d'expansió com a mala herba. Contrades mediterrànies, en altituds inferiors als 400 m.

Esmentada com a mala herba: "Ha vingut amb els pinsos" (5).

Aconitum napellus L. (*Ranunculaceae*).

BCN 24702

Acònit [kónit] (producte elaborat)

Espècie centreuropea subalpina. Herbassars megafòrbics i comunitats semblants. Sobretot a l'estatge subalpí, però penetra a l'alpí i al montà. Extremadament tòxica.

"El 'cònit' és un líquid que es donava als cavalls. Els cavalls, abans, treballaven molt, i de vegades es grataven molt, i es deia que era una alteració de la sang, i els donaven 'cònit' perquè deien que els rebaixava les sangs" (9a).

Adiantum capillus-veneris L. (*Polypodiaceae*).

BCN 52682

Planta herbàcia rizomatososa (falguera) de distribució mediterrània. Coves, pous, fonts, en llocs humitejats per l'aigua.

“Se'n feia a la mina, però ara s'ha perdut. La veies a la vora d'allà on hi havia aigua. Feia unes mates verdes; era molt bonica, però jo no l'havia vista mai a florir. Al pou també n'hi havia. És una planta que necessita molta humitat” (1). “Es fa en llocs humits, en fonts; al pou de can Flaquer sempre n'hi havia” (8a).

Aesculus hippocastanum L. (*Hippocastanaceae*).

BCN 29618

Castanyer bord [kəstəjɛβórt]

Castanyes bordes [kəstájɛzβórðəs] (fruit)

Arbre de distribució submediterrània cultivat com a ornamental.

Per a les morenes, és bo portar una castanya borda a la butxaca: “L'any passat no hi vaig anar, a buscar-ne, però sempre en tinc per aquí. Suposo que és una creença i no et sabria dir si és efectiva o no, però jo ho havia fet, i què t'haig de dir, anys enrere que no ho feia m'havien empipat molt més que no pas ara. La gràcia és portar-la sempre a sobre” (9a). “Em penso que l'home ha de dur la femella i la dona la mascle. La castanya, en un costat té una veta que sobresurt; la que sobresurt per un costat és mascle, i la que se'n va endins és femella. Això m'ho va explicar un a mi, per això ho sé” (6b). “Sé que havien aixafat castanyes, que deien que eren bordes. Per què se les prenien? No ho sé, no n'havia pres mai, jo” (6a). “Aquí a la rambla n'hi ha, de castanyers d'aquests bords, i la feina que tens per collir-ne, perquè tothom les arreplega (les cullen quan cauen de l'arbre, que la closca encara és verda i la castanya encara és tendra)” (9b).

Agave americana L. (*Agavaceae*).

BCN 46860

Atzavara [ətzəβáɾə]

Espècie introduïda (oriünda de Mèxic). Cultivada com a ornamental i naturalitzada en costers assolellats i calents.

“La penca de l’atzavara fa molts fils. I com que fa punxa, estiraves la cotna de la peça i al capdamunt, la punteta aquella la tallàvem un tros així (tallaves un trosset avall, amb un ganivet) ho aprimaves una mica, i per treure cargols, per menjar cargols [com un escuradents]. Com que de cargols n’hi havia molts, quan ne coïes ja n’hi havia d’haver per a tres o quatre dies: per a les patates, per a l’arròs, per als macarrons” (6a). “El cargol era una carn, i en aquell temps no hi havia de tot: abans no era com ara, que vas al supermercat i trobes de tot. Es menjava del que es tenia, del que es collia” (6b).

***Agrostemma githago* L. (*Caryophyllaceae*).**

BCN 5737

Nielles [niéləs]

Planta herbàcia originària probablement d’Orient. Pròpia dels camps de cereals, del litoral a l’estatge subalpí, dels quals es considera una mala herba.

“Es feia enmig de la trepadella; era dolenta” (2a, 2b).

***Allium roseum* L. (*Alliaceae*).**

BCN 31259

Ceba borda [séβəβórðə]

Planta herbàcia bulbosa. Marges, vores de camins de les contrades mediterrànies.

Un cop trompades (“aquell ‘plumero’ [plomall], com de ceba borda”) i seques les utilitza per fer rams (2a).

***Aloe vera* (L.) Burm f. (*Liliaceae*).**

BCN 27242

Àloc [áloə]

Planta originària del nord-est d’Àfrica. Cultivada als jardins i rarament subespontània.

Indicada per al tractament de les taques de la cara i també per a les cremades (li ho va dir la seva jove, i en va comprar una planta i ho ha utilitzat):

“És molt carnosa i fa com una gelatina, i només et passaves una mica la gelatina per aquí, i ja estava. Al principi, que tenia més constància a posar-me-n’hi, semblava que se m’aclarien una mica. També va molt bé per a les cremades: quan te cremes, posar-te-n’hi; refresca molt. Encara tinc el test amb la planta. Ara està de moda: en fan sabó i moltes coses” (9b). “És una planta semblant a l’atzavara. Es fa servir per curar ferides i llagues. És un ús actual, abans no se’n parlava” (13c). “Va molt bé per a les taques de la pell de les persones grans (iaies). Ho agafaven, ho tallaven, i aquell suc que fa se l’hi posaven, i marxaven aquelles taques. Ara d’aquesta planta en fan cremes de la cara de les senyores” (15a). “Has de ser molt constant. Jo me n’he posat en aquestes taques de les mans, i se m’han aclarit. Però llavors tornes a anar al sol i et tornen a sortir” (15b).

***Amaranthus retroflexus* L. (*Amaranthaceae*).**

BCN 52605

Blet [blɛt]

Blet verd [blɛββɛrt]

Planta anual originària d’Amèrica del Nord, esdevinguda subcosmopolita. Comunitats ruderals de sòls profunds, horts i vinyes, etc. Regió mediterrània i muntanya mitjana.

Esmentada com a mala herba: “Els blets surten tant al regadiu com al secà” (5).

***Anacyclus clavatus* (Desf.) Pers. (*Asteraceae*).**

BCN 31260

Margarida borda [mæɾɣæɾitəβórðə]

Planta anual pròpia de les vores de camins de les contrades mediterrànies (i estatge montà submediterrani).

“És com una margarita, però no té fulles; fa com un botó groc”. No en sap el nom ni la utilitat, però digué que els herbolaris la cullen: “Hi ha un herbolaris de Mollet que, a garbes, se l’emportava; m’agradaria saber per què tenia tant interès, aquell home. A garbes! Deu fer quatre o cinc anys”. També va veure que, a can Salvi, les anaven assecant. Ells no l’havien utilitzada per a res, ni per als conills (2a).

Anemone hepatica L. (*Ranunculaceae*).

BCN 29834

Fetgera [fədʒərə]

Herba fetgera [érβəðəfədʒərə]

Planta herbàcia eurosiberiana. Fons de barrancs, boscos, clarianes. Abundant en boscos, principalment caducifolis.

“L’herba fetgera és bona per al fetge. I és molt important tenir el fetge bo: el fetge és el depuratiu de la sang”. Recorda que hi va haver una malura dels pollastres i que els donaven aigua d’una barreja d’herbes, entre les quals hi havia aquesta; també hi posaven herba felera, herba melsera i ceba (vegeu el catàleg de barreges: preventiu de malalties en l’aviram). “La fetgera tu l’agafes així, i són les tres fulles del fetge, les tres ales, i tu et mires el fetge sencer, i fa tres ales” (6b).

Anthemis altissima L. (*Asteraceae*).

BCN 52602

Margarida borda / margarides bordes [məɾɣərítəβórðə] / [məɾɣərítəzβórðəs]

Planta anual mediterrània pròpia de les contrades mediterrànies marítimes més o menys plujoses. Poc habitual a les comarques barcelonines (més abundant a les comarques de Girona i a les del sud del País Valencià). Nota: Recol·lectada pels volts de la Torre de Malla.

Esmentada com a mala herba (5).

Anthemis arvensis L. (*Asteraceae*).

BCN 31625

Camamilla borda [kaməmílləβórðə]

Planta anual pluriregional, pròpia de les terres temperades i fredes de l’hemisferi Nord. Terres cultivades, vores de camins, pradells de plantes anuals. Estatge montà i regió mediterrània.

“També hi havia molta camamilla borda; no feia gens d’olor” (13c).

***Antirrhinum majus* L. (*Scrophulariaceae*).**

BCN 46074

Conillets [kuniłéts]

Planta perenne pròpia de la regió mediterrània occidental. Terra baixa i estatge montà inferior.

“Se’n fa, per aquí. Els conills no s’ho mengen” (1). Els collien per als conills (8b).

***Apium nodiflorum* (L.) Lag. (*Apiaceae*).**

BCN 31261

Créixem / créixems [kréʃəm/s]

Planta aquàtica de distribució pluriregional (mediterrània-eurosiberiana). Rierols, recs, sòls humits de les contrades mediterrànies i de l’estatge montà.

“De créixem, hi ha aquest i un altre de petit; té més estima el petit” (15a). Vegeu fitxa corresponent a *Rorippa nasturtium-aquaticum*.

***Araujia sericifera* Brot. (*Asclepiadaceae*).**

BCN 299975

Miraguano [mirəɣwánu]

Liana originària del sud-est d’Amèrica. Cultivada i subespontània o naturalitzada als suburbis i horts. Contrades mediterrànies marítimes.

Esmantada com a ornamental: “N’hi havia a les tanques de les cases” (8b).

***Arbutus unedo* L. (*Ericaceae*).**

BCN 29836

Arboç [ərβós]

Cireres d’arboç [sirérəzðərβós] (fruit)

Cirereta d’arboç [sirərétəðərβós] (fruit)

Arbre perennifoli mediterrani propi de les màquies i alzinars.

El seu pare n’havia fet confitura: “La feia bullir una mica i la colava amb un drap de bri. Ho escorria i tot el ‘pinyolet’ quedava allà” (8b). “En menjaven, de cireres d’arboç. Encara n’hi ha, al bosc” (13). “Aquí es va perdre, que és una planta que, a la muntanya de baix [és a dir, al Montnegre-Corredor i la Conreria] n’és ple, de cirerers d’arboç” (1).

Arctium minus Bernh. (*Asteraceae*).

BCN 33443

Llapasses [ləpásəs]

Repalassa [rəpəlásə]

Planta herbàcia d'àmplia distribució dins la regió eurosiberiana. Herbasars nitròfils, generalment en sòls humits.

“El meu pare havia pres, per al mal d'estómac, aigua d'arrel de repalassa. La repalassa fa una fulla molt gran, una mica aspra. Es cria als marges i als torrents. Fa una arrel gruixuda, i l'arrencàvem. Com que a l'hivern es mor, això, la guardàvem seca. L'aigua d'arrel de repalassa deia que li alleujava molt l'estómac” (15a). “S'enganxen molt i fan unes fulles peludes”. Les bullien i les donaven a les gallines (2b).

Arctostaphylos uva-ursi (L.) Spreng. (*Ericaceae*).

BCN 32189

Boixerola [buʃəɾóla]

Arbust boreoalpí i eurosiberià, estès principalment per les zones muntanyoses. Joncedes, landes, matollars, carrascars, boscos de pi roig, etc. De l'estatge dels carrascars a les fagedes.

“La boixerola és bona per a la pròstata. Fa una fulla com la del boix, una fulla molt dura”. La utilitza també barrejada amb altres plantes (farigola, cua de cavall, arenària i regalèssia) com a depurativa (per netejar) (6b). Vegeu el catàleg de barreges de plantes. “És una planta que posaven a les sàrries de carbó, per tapar-les (això m'ho va dir un de la part de Teruel). Fa una fulla ben igual que la del boix [*Buxus sempervirens*]. Aquí hi posaven boix, però hi ha llocs que hi posaven això” (6b).

Aristolochia pistolochia L. (*Aristolochiaceae*).

BCN 52786

Felera [fələra]

Herba felera [érβəfələra]

Planta herbàcia mediterrània, d'un color verd grisenc, pròpia de les brolles i erms, en terrenys calcaris.

Es donava a les gallines per prevenir malures; formava part d'una barreja on també hi entraven l'herba fetgera, l'herba melsera i la ceba (vegeu el catàleg de barreges: preventiu de malalties en l'aviram) (6b).

Artemisia campestris L. (*Asteraceae*).

BCN 32041

Rebentapedres [rəβentəpédɾəs]

Mata de distribució mediterrània occidental. Erms arenosos i també, no tan abundant, damunt sòls profunds argilosos. Regió mediterrània; ascendeix a l'estatge montà.

“El meu marit n'havia presa per a les pedres dels ronyons. Sempre deia, a l'hora de dinar: ‘Fes-me herbes’. Un pot de vidre, i en prenia uns quants dies. I si ell sabia que algú tenia mal de pedra, els en portava. N'havia tingut molt, de mal de pedra, i últimament ja no se'n queixava. La planta fa una mata grossa i la fulla petitona, que ni es veu, molt petitona, i al costat fa el granet, i quan és seca queda el granet (no feia flor). S'havia de collir quan ja era una mica seca (pel setembre o l'octubre), que feia aquell granet petit, com mill. Pel camí vell dels Pinetons n'hi havia molta, unes mates així, altes. El pare sempre n'anava a buscar; a sacs, la collia. I mira, no sé si va ser o no va ser, però el meu home, de mal de pedra, no en va tenir més, i n'havia tingut moltes vegades” (9b).

Arum italicum Mill. (*Araceae*).

BCN 32358

Fulles de cremadura [fúləzðəkɾəmədúrə]

Sarriasses [səriásəs]

Planta herbàcia de distribució mediterrània. Boscos de ribera, llocs frescos.

“Per a les cremades, les havíem fet servir: per la cara lluent de la fulla, una mica d'oli d'oliva, i embenat. Curava. Per exemple, per a cremades de la cuina. Aquesta planta fa bastant de mata grossa i quan espiga fa un brot com un lliri; és com un lliri. La fulla més aviat tira a ser lliri que no pas una altra cosa. Fa com un lliri, quan floreix i després fa unes boletes vermelles. Té la cara de sobre de la fulla que és més lluent, doncs per aquesta cara de sobre l'agafaven que fos ben curiosa, ben neta, i quan es feien una

cremada untaven la fulla per aquesta cara lluenta amb una mica d'oli d'oliva, te l'hi posaven i ho embenaven. I curava. Això ho havíem fet molt (més que tot ho feien les dones). Al torrent n'hi havia" (15a). "Curava i no s'hi enganxava res" (15b). "No eren ni per als conills, ni per a les gallines, ni per a res" (2b). "Això deien que és verinós. Semblen lliris d'aigua; es fan pels torrents. Encara per allà al torrent, alguna vegada que hi hem anat a caminar n'he vist. I això [el fruit] és vermell" (9b). "No se'n veu gaire, però se'n veu algun" (9a).

***Asparagus acutifolius* L. (*Liliaceae*).**

BCN 29976

Espàrrecs [əspárəks] (turió)

Esparreguera [əspərəyéə]

Arbust lianoide mediterrani. Alzinars i garrigues de les contrades mediterrànies.

"La truita d'espàrrecs té un gust!". Té alguna esparreguera al jardí (2b). "D'esparregueres, n'hi ha poques, aquí" (10b). Per fer truites (13).

***Asplenium trichomanes* L. (*Polypodiaceae*).**

BCN 24723

Planta herbàcia (falguera) de distribució pluriregional (subcosmopolita). Roques i parets ombrívols, de la regió mediterrània a l'estatge montà.

La tenen vista (8a, 8b).

***Atropa belladonna* L. (*Solanaceae*).**

BCN 19513

Belladona [beʎəðónə]

Planta herbàcia eurosiberiana. Clarianes de boscos humits, amb sòl enriquit en nitrogen per descomposició bacteriana de l'humus exposat a la insolació; també es fa en herbassars nitròfils, sobre terreny calcari. Principalment a l'estatge montà.

"De belladona, abans, n'hi havia en pomada" (9b).

Avena barbata Pott ex Link in Schrad. (*Poaceae*).

BCN 49867

Cugula [kuyúlə]

Cugula borda [kuyuləβórðə]

'Nòvios' [nóbjws] (nom castellà pronunciat amb fonètica catalana)

Promesos [prumézus]

Planta herbàcia anual de distribució mediterrània. Vores de camins, marges de camps de conreus i erms.

Mala herba dels sembrats (2a). Quan no era espigada es donava als conills (8b). "La canalla es perseguïen i es tiraven les espiguetes, perquè queden enganxades a la roba, i segons les que quedaven enganxades, tants promesos tenies" (8b). "La cugula és una espècie de civada. Ara ja procuren que no se'n faci gaire, la ruixen. Si en veïes en un camp deïes: 'Pobre pagès, quina collita tindrà, aquí'. Es veïen uns rodals d'això!" (9b). "N'hi ha de dues o tres classes, i és molt de mal fer perdre perquè fa llavor per a tres anys: fa tres grans, i aquests grans, un any neix un, l'altre any neix l'altre i l'altre any neix l'altre. Es queda a la terra, i encara que l'eliminis un any, l'any que ve naixerà l'altre gra: tens llavor per a tres anys. I si es va reproduint, no acabes mai. Un camp infestat d'això es menja el blat o l'ordi. Si n'hi ha poc, no, però si n'hi ha molt, s'ho menja. Ara hi ha herbicides, per controlar-ho, però abans era molt difícil. L'única solució que hi havia era fer rotació de cultius: deixar de plantar cereals i plantar altres coses. Amb l'"ufals", per exemple, com que segues l'"ufals" en verd, si hi ha cugula la segues, i la llavor encara no està feta (o trepadella, que fa una flor rosa, la trepadella). De forma natural, és la manera d'eliminar-la" (9a). "Els nens en diuen 'nòvios' i la fan servir per jugar. La cugula és el principal problema del cereal, perquè és una espècie de gramínia i li fa competència directa. L'única manera d'eliminar-la (a partir del mes que ve ho he de provar) és llaurar-ho: quan surti el sembrat, i surti la cugula, llaurar-ho. Perquè hi ha un tros, a sobre la casa, que n'està ple, de cugula. Potser aquest any, amb els pèsols... però igualment sortirà. L'única manera és treballar-la: per això diuen que la cugula es perd si fas rotació. Per exemple, si jo ara, al febrer, hagués fet gira-sol, com que el treball al febrer-març, quan comença a brotar la cugula, l'elimino" (10a).

Avena sativa L. (*Poaceae*).

BCN 29839

Civada [siβáðə]

Planta herbàcia anual cultivada com a cereal.

"Per a cavalls i vaques. Els va molt bé: refresca. I al cavall, que és fort de sang, li anava bé (les faves, en canvi, no els anaven bé). La civada feia

molta cansalada al porc”. Varietats de civada: la negra és més resistent, no cau tant (les formigues, en la civada, fan molt mal; aquesta és més ‘troncuda’, té el tronc més pelat); la blanca és semblant a la rossa; la rossa és la que es feia més aquí (si era per a farratge, era la millor) (12).

***Avena sterilis* L. (Poaceae).**

BCN 52787

Cugula [kuyúlə] [kukúlə]

Cugula borda [kuyúləβórðə]

‘Nòvios’ [nóbjws] (nom castellà pronunciat amb fonètica catalana)

Promesos [prumézus]

Planta herbàcia anual pluriregional. General a tot el territori però rara a les valls pirinenques.

“Quan no era espigada es donava als conills. La canalla se’n tiraven les espiguetes, perquè queden enganxades a la roba, i segons les que quedaven enganxades, tants promesos tenies” (8b). Esmentada com a mala herba (5). Mala herba dels sembrats (2a). “És molt dolenta perquè fa llavor per a tres anys” (informació referida també a l’espècie *Avena barbata*) (4a).

***Beta vulgaris* L. subsp. *vulgaris* var. *crassa* (Alef.) Helm (Chenopodiaceae).**

BCN 50761

Remolatxa [rəmulátʃə]

Sucre [súkrə] (producte elaborat)

Sucre candi [súkrəkándi] (producte elaborat)

Sucre roig [súkrərótʒ] (producte elaborat)

Planta herbàcia biennal, d’arrel carnosa i grossa, originària de les costes d’Europa. Cultivada i de vegades subespontània en indrets ruderals.

Una cullerada d’oli d’oliva amb sucre, pres en dejú set o nou dies, era un remei per als cucs de la canalla (deien que els cucs s’ho menjaven i quedaven rebentats) (15). Se sembraven per tenir-ne per al bestiar (4a). “La remolatxa era molt bona: se’n feia molta per donar a les vaques. Quan es collia s’havia de rascar per treure’n la terra” (9b). Se sembrava remolatxa, s’arrencava i s’apilava (13b).

***Bidens subalternans* DC. (*Asteraceae*).**

BCN 31401

Planta herbàcia anual originària de les zones tropical i subtropical americanes, naturalitzada modernament a la regió mediterrània occidental. Vinyes, garroferars, regalls de carreteres, en sòls no especialment humits. Contrades mediterrànies marítimes; ascendeix molt rarament fins a la base de l'estatge montà.

Esmentada com a mala herba: “N'està ple. Fa unes punxes primes com una agulla, que es claven molt a la roba (ho fa quan és seca, quan és tendra, no). Temps enrere no en veia, i ara fa una sèrie d'anys que aquesta herba ha 'aterrat' aquí. Si et descuides una mica, segons per allà on passes, quedes ple d'aquestes punxes. Si portes mitjons, s'hi agafa com un dimoni! Abans no la tenia present, i ara n'hi ha pertot arreu” (9a).

***Brachypodium phoenicoides* (L.) Roem. & Schultes (*Poaceae*).**

BCN 52599

Fenals [fənáls]

Planta herbàcia mediterrània. Herbassars marges, prats secs, brolles boscos clars, de les contrades mediterrànies a l'estatge montà.

Esmentada com a herba dels marges (5).

***Brassica napus* L. (*Brassicaceae*).**

BCN 46856

Nap / naps [nap/s]

Hortalissa originària de la regió mediterrània. Cultivada a les comarques humides per les seves arrels comestibles i d'ús farratger, i rarament naturalitzada.

“Hi havia l'ungüent de nap, que anava molt bé: anava bé quan et feies un tall, o per als voltadits (quan es muny a mà en surten, de vegades: s'infla l'ungla). T'hi posaves allò i t'ho embolicaves i al tercer dia ho tenies curat. També anava bé per curar furóncols”.

Ingredients. Nap, oli d'oliva i cera verge.

Preparació. “El nap, tallat com si fessis patates fregides. I agafaves oli –havia de ser oli pur d'oliva, oli d'oliva verge–, i el fregies, com que

fessis patates fregides, que no es cremés, però ben fregit. Quedava un unguent”.

“Per un litre d’oli agafaven un quilo de nap (d’aquest de les vaques, tant és que sigui d’aquest verd com del vermell) el netejaven ben net i, sense pelar, el feien a fulls com per fer patates rosses, i el fregien en oli, però havia de ser oli pur d’oliva. Quan era ben fregit (sense deixar-lo cremar) el treien i en aquell oli, per un litre d’oli hi posaven mig quilo de cera verge. Ha de ser cera de les abelles, d’aquella que has tret de la mel (nosaltres teníem ruscs, que l’abella es fa la bresca ella sola, i ho escorriem i ho fèiem amb aquella cera, que era la cera verge. També en venen, de cera verge, però costa més de desfer que aquella). Es deixava bullir, que es fongués, i llavors es filtrava amb un filtre, i ja n’omplien uns potets. Potser també hi posaven una essència. Quedava un unguent de color groguet, força maco, feia goig. Aquest unguent va molt bé per a moltes coses. Encara en tenim un potet allà al porxo, però deu ser ranci. El preparava la meva germana i ens en portava. Era bo per a ferides i inflamacions. Treu molt el foc. Ho feien servir molt per quan les vaques agafaven ‘mamitis’ als braguers: els feien una bona frega d’allò i els marxava el foc. I per als voltadits també anava molt bé. Els voltadits sortien molt, abans, quan es munyia a mà: s’inflava tot el volt de l’ungla, i fins sortia pus, i feia molt mal. De vegades fins i tot queia l’ungla. Posant-t’hi això et quedava curat”. Ell s’hi va curar una infecció que li va sortir a l’orella (probablement agafada per contacte amb el bestiar –vedells, vaques). Li ho van haver d’obrir (“com que era al tendrum, l’antibiòtic no hi feia res”), però es va tornar a reproduir, i les pomades que li van receptar no li feien efecte. S’ho va curar netejant-ho amb alcohol (“al vespre em banyava l’orella ben banyada amb esperit de vi”) i posant-s’hi unguent de nap cada dia se li va curar (15a).

Se semblaven per tenir-ne per al bestiar (4a). “Quan hi havia explotacions petites, que es tenien porcs, vedells, gallines, es feien naps per donar als porcs” (vegeu també fitxa corresponent a alfals, *Medicago sativa*, en aquest mateix catàleg) (11). Naps i remolatxes se’n guardaven molts per a l’hivern (naps: encara que fossin glaçats). Els feien bullits, per al bestiar, al matí i al vespre (calderada). Per al bestiar era necessari tenir una fogaina, un foc amb una caldera. “Sota el torrent hi havia un camp de naps maco” (13b).

***Brassica oleracea* L. (*Brassicaceae*).**

BCN 32181

Col / cols [kól/s]

Cols gegantes [kólzəγántəs]

Planta herbàcia pròpia originàriament de les costes atlàntiques europees. Cultivada com a hortalissa.

“Per al mal de ventre, abans, què ens havien fet? Torraven una fulla de col, hi posaven llard i te la posaven a la panxa” (9b). Se sembraven per tenir-ne per al bestiar: “Al bestiar els coïem el menjar: perolada (cols, naps, remolatxa). Hi havia les cols gegantes, que ara tampoc no n’hi ha, que feien fins a dos metres d’alçada, i anàvem traient les fulles per al bestiar. Cap a la banda d’Arbúcies encara hi ha algun lloc que n’hi ha” (4a).

***Brassica rapa* L. subsp. *oleifera* DC. (*Brassicaceae*).**

BCN 52785

Colza [kólzə]

Planta herbàcia pròpia de les regions temperades. Cultivada com a farratgera i per les granes oleíferes.

“La colza sembla una col; la fulla és com de col, fa la mateixa olor que la col” (2a). “Se la venen per fer oli industrial. Es conrea; abans, no” (2b)

***Bromus hordeaceus* L. (*Poaceae*).**

BCN 52583

Cua de cavall [kúəðəkəβàʎ]

Planta herbàcia anual de distribució pluriregional. Prats, pastures, marges i vores de camins. De les contrades mediterrànies a l’estatge subalpí.

En collien per als conills (2b). “Semblava, en més petit, parenta de la canyotà [*Sorghum halepense*], aquella espiga. I en deien cua de cavall; a mi m’ho sembla, de la tia Pilar, que ho deia” (2a). “No n’hi ha molta però, de vegades, barrejada amb els cereals, en veus. I els herbicides no li fan res, perquè és gramínia” (no en sap el nom) (9a).

Bryonia cretica L. subsp. ***dioica*** (Jacq.) Tutin (*Cucurbitaceae*).

BCN 29841

Carbassina [kəɾβəsina]

Liana de tiges herbàcies de distribució pluriregional. Bardisses i matollars de llocs frescals, de les contrades mediterrànies a l'estatge montà.

“Les puntes es fan en truita, com els espàrrecs. Han de ser les puntes quan són tendres, després ja no. Nosaltres no ens ho menjàvem, però en Florentino i en Manel sí. Es fan als esbarzers; és com una ‘enredadera’ molt gran. Creix molt: talles la primera punta i va brotant, brotant. Hem tingut gent –a ajudar-nos– de tot arreu: de Tarragona, de Morella, i ells ho van dir: ‘Proveu-ho’. Ho vam tastar i és bo” (15).

Buxus sempervirens L. (*Buxaceae*).

BCN 52788

Boix [boʃ]

Arbust perennifoli submediterrani. Boscos i matollars, damunt sòls secs, preferentment en terreny calcari.

Les branques de boix eren usades per tapar les sàrries de carbó (6b). “La fusta de boix és per treballar, per fer-ne bastons o coses treballades. Ho veus molt a les fires. El boix és una fusta molt bona” (9a).

Calendula arvensis L. (*Asteraceae*).

BCN 29637

Llevamans [leβəmans]

Herba anual mediterrània i submediterrània. Prats anuals, vores de camins i marges, de les zones mediterrànies a l'estatge montà.

“Es fa als marges. Fa quatre o cinc fulles que són ampletes i donen el volt a la planta, i fa l'espiga, i al cap de l'espiga fa una floreta groga que quan s'obre fa allò com les margarides. L'arrel fa un tronxo fondo avall, bastant gruixudeta” (6a). En veiérem de florits en ple mes de desembre: “És estrany. En 38 anys que som en aquesta casa, no ho havia vist mai tant com aquest any: al cementiri sempre hi portem crisantems, doncs aquest any hi vam poder portar roses” (2a). En observar una fotografia de *Calendula officinalis* digué que “la mateixa planta hi és silvestre, pels marges, que fa la fulla una mica rasposa”. Però no en deien cap nom ni l'havien feta servir per a res (9b).

Calendula officinalis L. (*Asteraceae*).

BCN 29977

Boixac [buʃák]

Herba anual introduïda (d'origen incert) cultivada com a ornamental.

Vegeu fitxa corresponent a *Calendula arvensis*.

Cannabis sativa L. (*Cannabaceae*).

BCN 24735

Bri [bri] (fibra)

Cànem [kánəm] (planta i fibra)

Planta anual oriünda de l'Àsia Central. Cultivada àmpliament a la plana del Vallès com a planta tèxtil durant el segle XIX i fins a començaments del segle XX.

“En feien cordes i veles de vaixells: tot el velam era de cànem. Les cordes de cànem eren les més valuoses i fortes; abans gairebé ho eren totes. També se'n feien llençols; els llençols de cànem eren molt frescos. Quan una aixeta perd, hi emboliquen una mica de fibra de cànem. Els enguixadors també en gastaven”. A Mollet se n'havia cultivat molt, però ells ja no ho havien aconseguit. Del seu record, “es van introduir les patates i es va acabar el cànem. Portava molta feina: s'havia de segar, fer-lo assecar, anar-lo girant, espolsar-lo. A l'hivern el posaven a les basses grans que hi abocaven el rec [basses canemeres], hi posaven els feixos de cànem; a sobre hi posaven pedres grans per ensorrar-lo. Quan veien que estava bé el bregaven [amb la bregadora] i per l'altra punta feien sortir les 'clamuixes' [canemuixa]: feien la 'clamuixera', la pila; allò s'havia de llençar, i anava molt bé per encendre foc. Del cànem en feien fardells, el guardaven a les golfes i quan tenia bon preu se'l venien” (8a, 8c). “Anys enrere es feia molt cànem. Aquestes basses de can Cruz eren fetes per posar el cànem en remull. Ara, les tres basses (una amb dues parets) les han arreglat per regar els horts” (1). “S'havia cultivat molt, a Mollet. Jo no ho he arribat a aconseguir, però encara hi ha llocs que hi ha vestigis de les basses de cànem. Allà a la fàbrica de la Coca-Cola (a sota Martorelles) hi ha una bassa que hi posaven el cànem en remull. Fa quatre o cinc anys que encara hi havia la bassa. I potser encara en algun altre lloc n'hi ha alguna. A Mollet se n'havia fet molt. El cànem tenia moltes utilitats” (9b).

Capsella bursa-pastoris (L.) Medik. (*Brassicaceae*).

BCN 46079

Bossa de pastor [bósəðəpəstó]

Citrons bords [sitrónzβórts]

Herba anual pròpia de les regions temperades i subtropicals esdevinguda subcosmopolita. Herbassars ruderals, camps, horts, camins. De la plana a l'estatge alpi.

La coneix i sap que és medicinal però mai no l'ha usada (6b). La collien per als conills (8b).

Capsicum annuum L. (*Solanaceae*).

BCN 24737

Bitxo [bítʃu] (fruit)

Pebrot [pəβrót] (fruit)

Pebrotera [pəβrutérə]

Planta anual originària de Mesoamèrica. Cultivada com a hortalissa; se'n cultiven tant varietats amb fruits dolços com picants.

En feien conserva (12). Per menjar amanit i també escalivat. També se'n feia conserva (amb tomàquet). Els bitxos els penjaven per fer-los assecar: quan són vermells es penja tota la mata (13).

Castanea sativa Mill. (*Fagaceae*).

BCN 29844

Castanyer [kəstəjə]

Castanyes [kəstájəs] (fruit)

Arbre submediterrani introduït en temps antics des de l'Orient Proper, i naturalitzat. Sovint dominant en boscos caducifolis alterats per l'home. Terrenys silicis dels estatges montà inferior i mediterrani muntanyenc, principalment a les contrades de clima marítim; descendeix a la plana mediterrània humida.

“El meu pare era de Sant Hilari i allà baixaven camions de castanyes per als porcs (les posàvem en remull, i per als porcs). La castanya és com l'aglà. Allò sí que eren porcs: matàvem un porc i penjàvem la cansalada i les botifarres al rebost. Sense nevera ni cambra ni res, i no es feia malbé (que ara, el que compres, si no ho tens a la nevera, ja se t'ha fet malbé). Aquí només s'hi

posava pebre i sal, i prou. La carn era molt massissa: porcs que tenien un any i un any i mig. Ara, els porcs tenen quatre mesos. No pot ser el mateix” (4a).

***Centaurea aspera* L. (*Asteraceae*).**

BCN 29846

Travarades [trəβəráðəs]

Herba mediterrània de tiges anguloses i més o menys endurides a la base. Vores de camins, erms i prats secs.

“Es feia una planta grossa així d’un parell de pams, i passaves amb el cavall, i s’enfrontava allà a l’arada i podien més les arrels que el cavall. És una planta que fa molta arrel, i la collien per menjar, com un enciam, però és petit, com cosconilles. Ara han vingut els tractors i les han tretes del camp. Ara no en sé cap. S’assemblava molt a la clavellina” (6a). Saben que la feien servir per alguna cosa “aquestes cabecetes que fa, morades” (en desconeixen l’ús antidiabètic) (2a, 2b).

***Centaurea calcitrapa* L. (*Asteraceae*).**

BCN 24742

Florivies [floribíəs]

Planta biennal mediterrània. Camins, terres calcigades, de la regió mediterrània a la muntanya mitjana.

“Fa unes punxes com agulles. Punxa molt, és perillós i tot, quan s’infecten els camps d’això. Fa tres agulles i a cada agulla hi fa tres llavors, i s’escampa com una mala cosa. Quan floreix fa una floreta rosada” (15a).

***Centaurea collina* L. (*Asteraceae*).**

BCN 29847

Rotabou [rotəβów]

Planta herbàcia mediterrània nord-occidental. Fenassars, camps de cereals. Regió mediterrània, principalment a la terra baixa de clima marítim.

“Hi havia una altra planta que punxava i feia una bola que, quan s’obria, feia la flor groga: unes cabeces grosses grogues. Quedava present perquè feien unes ‘motes’ [mates], i no t’hi podies acostar perquè punxava. La

vèiem quan anàvem cap allà a l'antena, pel mig dels camps" (la té present de l'any passat, en un marge del mig d'un camp; la va veure travessant camps a través). "Aquest any no n'he vista". No en coneix el nom. Tampoc no sap que sigui medicinal (2b). Els n'ensenyàrem una mostra i ens en digueren el nom. La tenen molt vista, perquè a Gallecs se'n fa: "Es fa als marges; al camp ja no l'hi deixem fer, perquè passa l'arada i ho arrenca tot" (6a).

***Centaurea cyanus* L. (*Asteraceae*).**

BCN 29651

Blauet [bləwét]

Herba anual de distribució eurosiberiana. Camps de cereals, principalment a l'estatge montà i a les contrades mediterrànies plujoses.

Esmementada com a herba del camp: "Més aviat als marges. Aquestes herbes, al mig del camp hi neixen si aquell camp es queda ermot: al cap d'uns anys hi creixen aquestes herbes" (9a). "S'ha perdut, no se'n veu, ara" (9b).

***Ceratonia siliqua* L. (*Fabaceae*).**

BCN 32177

Garrofa / garrofes [gəɾɔfə/s] (fruit)

Garrofer [gəɾufé]

Arbre mediterrani molt sensible al fred. Màquies dels sòls secs. Cultivat a gran escala a les comarques litorals. Naturalitzat del Montsià al Baix Llobregat (rarament subespontani al nord del Llobregat).

Alimentació de cavalls (12). "Les garrofes, molt, eren per als cavalls" (13). Vegeu també fitxa corresponent a alfals, *Medicago sativa*.

***Cetraria islandica* Acharius (*Parmeliaceae*).**

BCN-Lich-15693

Liquen d'Islàndia [líkəndíslándjə]

Liquen de lacínies brunes que forma gesses a l'estatge subalpí. Molt usat en farmàcia, per les seves propietats medicinals, fins ben entrat el segle XX.

Forma part d'una barreja pectoral per al tractament dels constipats preparada a l'antiga botiga d'herbolari del seu pare; els altres components de la

mescla eren: figues seques [*Ficus carica*], flor de figuera de moro [*Opuntia maxima*], mill del sol [*Lithospermum officinale*], flor de saüquer [*Sambucus nigra*], arrel de malví [*Althaea officinalis*], arrel de ‘sarsa’ [*Rubus ulmifolius*], orella d’ós [*Ramonda myconi*], ortiga blanca [*Lamium flexuosum*] i un tros de regalèssia [*Glycyrrhiza glabra*]. Vegeu el catàleg de barreges (anticatarral / expectorant) (6b).

***Chelidonium majus* L. (Papaveraceae).**

BCN 29851

Planta herbàcia eurosiberiana. Herbassars ruderals, en indrets ombrívols i humits.

“Diuen que en treuen el iode” (els ho va dir un senyor que no és català). “Però no sé com se’n diu, de la planta. Quan la trenques fa una llet groga. Cada any es mor però torna a brotar, fa grana; és de temporada. A la vinya n’hi ha” (15a).

***Chenopodium album* L. (Chenopodiaceae).**

BCN 29658

Blet [blɛt]

Blet negre [blénnéɣrə]

Planta herbàcia originàriament distribuïda per les regions temperades i fredes de l’hemisferi Nord, esdevinguda subcosmopolita. Sovint dominant en comunitats ruderals de plantes anuals; també freqüent a les terres cultivades. De la terra baixa mediterrània a l’estatge subalpí.

Esmentada com a mala herba (5, 9a). “De blets, hi ha el blanc i el negre” (9a).

***Chondrilla juncea* L. (Asteraceae).**

BCN 29852

Màstec / màstecs [mástək/s]

Planta herbàcia pròpia de les regions temperades i fredes de l’hemisferi Nord. Erms, vores de camins, sobre sòls profunds però secs. Regió mediterrània, abundant sobretot a la baixa muntanya poc plujosa; ascendeix a l’estatge montà.

“Es feien servir d’enciam, com un enciam” (4). Bons per amanir: “Quan són tendres, que surten, que han llaurat la terra. Tot amb un plegat

surt una florada, i fas una amanida” (6b). Al temps de la guerra havien menjat amanides de màstecs, i recorda que eren bons (11). “Els màstecs es menjaven amanits, com l’enciam” (13). “Els màstecs els amaníem. A mi m’agraden molt; el màstec m’agrada encara ara” (15b). També en donaven als conills (8). “Abans no era com ara, que sempre pots anar a comprar un enciam. El màstec és una planta molt amable” (6a). “És molt sec” (15a). “Quan hi havia gana ens ho menjàvem tot” (15b). “No sé si brota o si torna a sortir mata nova, perquè si surt al mig dels camps, ha de ser planta nova. I els màstecs surten bastant al mig dels camps” (2b). “És una planta que abans n’hi havia molta i ara no hi és. A la primavera els seguíem per fer amanida, com ara hi ha la ‘xicòria’ [xicoira], a la muntanya, que és collida quan marxa la neu. Aquí no n’hi ha, però els màstecs són molt semblants (el mateix tipus de fulla, molt semblant). Fan una arreleta bastant fonda. Jo n’havia anat a collir. Fins en portàvem a mercat a Mollet a vendre” (4). “El màstec fa molta llet. Per collir per menjar ha de ser molt tendre” (6a). “Surten al mig dels camps i als sembrats” (13). “A l’hivern, que no hi havia res més, anàvem a la vinya i allà hi trobàvem els màstecs, i fèiem l’amanida dels màstecs. Els màstecs i els colissos era el que es feia per aquí” (15b).

Chrysanthemum sp. (*Asteraceae*).

Crisantems [krizəntéms]

Gènere de plantes herbàcies originàries d’Europa i del Nord d’Àfrica, amb nombroses varietats cultivades amb finalitat ornamental.

Són les flors més usades per portar al cementiri (2a).

Cicer arietinum L. (*Fabaceae*).

BCN 29659

Cigrons [siyróns]

Planta anual d’origen asiàtic. Cultivada i alguna vegada subespontània.

“Els cigrons sempre són humits. Si hi passes al matí, a l’hora de la fresca, l’endemà, tots morts. Els cigrons porten molta humitat, i només es poden tocar a l’hora del sol. Són molt delicats” (ara no en fa, a l’hort, de cigrons, però n’havia fet) (4a).

***Cichorium endivia* L. (*Asteraceae*).**

BCN 46854

Escarola [əskə'ɔlə]

Planta herbàcia mediterrània cultivada; rarament subespontània.

Sap que és medicinal i li sembla que és bona per fer orinar (15b).

***Cichorium intybus* L. (*Asteraceae*).**

BCN 29660

Xicòria [ʃik'ɔɾjə]

Planta herbàcia de distribució eurosiberiana. Sòls calcigats més o menys humits. Muntanya mitjana i regió mediterrània.

“Al temps de la guerra, que no hi havia cafè, molts el feien de xicòria; fins hi havia paquetets de xicòria”. L’informant creu que es tracta d’aquesta planta, que l’anaven tapant, quan es fa grossa, per fer-ne cafè: “És perquè fa un suc negre i és molt amargant; l’arrel es torrava i se’n feia cafè” (6b). “N’hi ha, però ara fa molt temps que no en veig” (9a).

Nota. Informació sorgida en parlar dels màstecs (*Chondrilla juncea*). Sembla, però, més probable, que la que s’usés per elaborar el sucedani del cafè fos *Cichorium intybus* i no *C. juncea*.

***Cinnamomum zeylanicum* Nees (*Lauraceae*).**

BCN 47283

Canyella [kə'ɲelə]

Arbre tropical, de l’escorça del qual s’extreu la canyella, que és adquirida al comerç.

Usada en l’elaboració de la ratafia (3). “Si vols agafar una bona borratxera, fes una sangria i agafes canyella en pols i n’hi tires una mica. La canyella, en si, és dolça” (4a). “La mare la feia servir per als condiments del menjar: farigola [*Thymus vulgaris*], romaní [*Rosmarinus officinalis*], canyella [*Cinnamomum zeylanicum*] (de vegades) i una mica de llorer [*Laurus nobilis*], per al rostit; jo també ho faig” (4b).

Cirsium arvense (L.) Scop. (*Asteraceae*).

BCN 29853

Calcida / calcides [kəlsíðə/s]

Cards [kərts]

Planta herbàcia pluriregional. Herbassars nitròfils, vores de camins, camps de conreu. Estatge montà i regió mediterrània; ascendeix a l'estatge subalpí.

Esmentada com a mala herba (5, 9a). “Surten més si fas raigràs” [*Lolium perenne*] (5). “La calcida és una espècie de cardot, però petit; fa una fulla verda allargada” (9a).

Citrullus lanatus (Thunb.) Matsum. & Nakai (*Cucurbitaceae*).

BCN 29662

Síndria [sínðriə] (fruit)

Sindriera [sinðriérə]

Xíndria [jínðriə] (fruit)

Planta herbàcia anual oriünda de Sudàfrica. Cultivada pel seu fruit comestible.

En feien conserva (de la pell, amb sucre): ho feien a trossets, i a bullir (12).

Citrus aurantium L. (*Rutaceae*).

BCN 46080

Aiguanaf [ajʎənáf] (producte elaborat)

Taronger agre [truŋzəayrə]

Arbre originari del sud-est asiàtic. Cultivat a les comarques mediterrànies marítimes d'hivern temperat.

“L'aiguanaf és feta de la flor del taronger agre. Se'n gastava; era per al mareig” (15a).

Citrus medica (L.) Burm. (*Rutaceae*).

Poncem [punsém] (fruit)

Poncemer [punsəmé]

Arbret o arbust poc o molt espinós originari del sud-est asiàtic, cultivat a les contrades mediterrànies marítimes pels seus fruits, els poncems.

“El xarop de poncem, el compraven. No duia alcohol, era dolcet, una mica com caramel” (15a). Vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

Citrus sinensis (L.) Osbeck (*Rutaceae*).

BCN 24752

Taronger [truŋzɛ]

Taronja [tróŋzə] (fruit)

Arbre originari del sud-est asiàtic. Cultivat a les comarques mediterrànies humides d'hivern temperat.

Per fer baixar la pressió va bé l'all barrejat amb suc de taronja (9b). Vegeu el catàleg de barreges (antihipertensiu).

Clematis flammula L. (*Ranunculaceae*).

BCN 29856

Vidriella [biðriélə]

Liana mediterrània freqüent als alzinars, als matollars i als marges i talusos de les contrades mediterrànies marítimes.

“De vegades, jugant, en fèiem corones. Fa una flor blanca, com unes estrelletes. N’hi havia al bosquet, al cantó del marge” (2b).

Clematis vitalba L. (*Ranunculaceae*).

BCN 29857

Ridolta [riðóltə]

Liana de distribució eurosiberiana i força més gran que l'espècie precedent. Bardisses i vorades de boscos, de les contrades mediterrànies humides o subhumides a l'estatge montà.

La tija de ridolta, els xicots la fumaven (8a). “La ridolta, te’n recordes que la fumàvem? I crema la boca” (2a). “Ens la fumàvem, quan érem petits” (13c). “Fa malbé els arbres, puja i escanya els arbres. I a la gent els agrada: als boscos, allà on n’hi ha una, la respecten” (2b).

Coffea arabica L. (*Rubiaceae*).

BCN 46852

Cafè [kəfɛ]

Arbrè tropical de fulles persistents, de color verd fosc. La seva llavor, anomenada gra de cafè, és adquirida al comerç.

El marro del cafè l’usen en la confecció de les catifes de Corpus (en fan cada any, per Corpus, a la rambla de Mollet) (9b).

***Convolvulus althaeoides* L. (*Convolvulaceae*).**

BCN 52584

Corretjola [kurədʒólə]

Escorretjola [əskurədʒólə]

Planta herbàcia mediterrània. Prats sabanoides d'albellatge de les contrades mediterrànies marítimes.

“L'escorretjola es va estenent sempre per terra. N'hi ha de més d'una classe” (9a).

***Convolvulus arvensis* L. (*Convolvulaceae*).**

BCN 29663

Corretjola [kurədʒólə]

Escorretjola [əskurədʒólə]

Planta herbàcia pluriregional. Vores de camins, camps de conreus i ambients ruderalitzats.

“S'embolica molt al mig dels ‘fresons’ [maduixots]” (4a). “No s'enfila, va caminant per terra. Sol ser dels horts. Als camps de cereals, si n'hi ha, no la veus: el cereal, en ser més alt, l'ofega. Als horts el sòl està més lliure, té més insolació i creix més bé” (10b).

***Coriandrum sativum* L. (*Apiaceae*).**

BCN 49859

Coriandre [kuriándrə]

Planta herbàcia anual originària de l'Iran. Rarament cultivat com a medicinal i aromàtic; naturalitzat localment a les contrades mediterrànies.

“Semblant al julivert: un condiment per als menjars que fa molta olor” (8d).

***Corylus avellana* L. (*Betulaceae*).**

BCN 29831

Avellana / avellanes [bəʎánə/s] (fruit)

Avellaner [bəʎəné]

Espècie eurosiberiana de port arbustiu pròpia dels boscos caducifolis frescals. Freqüent, sobretot, a les parts més humides de l'estatge montà; des-

cendeix a les contrades mediterrànies plujoses. Diverses varietats de conreu es planten intensivament per recollir-ne els fruits.

“Al temps de la guerra, la fulla d’avellaner l’assecaven i l’engrunaven per fumar-la com a tabac” (8a). “A les vinyes hi havia alguna filera d’avellaners” (11).

***Crocus sativus* L. (Iridaceae).**

BCN 32170

Safrà [səfrà] (estigmes)

Planta bulbosa d’origen incert cultivada des de molt antic a les zones de clima temperat.

“Aquí no n’hi ha hagut mai, de safrà” (9b).

***Cucumis melo* L. subsp. *melo* (Cucurbitaceae).**

BCN 46851

Melons [məlóns] (mata i fruit)

Planta herbàcia originària de l’Àfrica tropical i d’Àsia, extensament cultivada pels seus fruits comestibles.

Tota la vida ha cultivat melons: “El melón de secano es más dulce; el de regadío siempre sale un poco más soso, se hará más grande, pero sin embargo el de secano se hace más dulce, más entero, es mejor”. Té previst fer-ne també aquest any (10c).

***Cucumis sativus* L. (Cucurbitaceae).**

BCN 46850

Cogombre [kuyómbrə] (fruit)

‘Pepino’ [pəpínu] (fruit, nom castellà pronunciat amb fonètica catalana)

Planta anual provinent de l’Índia. Cultivada com a hortalissa.

Conservat en aiguardent s’usa per al mal de panxa: “Por allí, por la tierra nuestra [Toledo], lo echamos en una botella con anís, por ejemplo (nosotros, por allí, aguardiente), y lo tienes, y cuando te da el cuerpo malo o te duele la barriga, te pones una copita de esto y te lo bebes; es como un jarabe. Cuando está el pepino naciendo, que está muy pequeñito, como un dedo, le pones un cacharro de cristal (de zumo, de esos grandes), lo entras dentro, y allí va cre-

ciendo. Cuando crece, lo cortas, se enjuaga y se llena de aguardiente, de anís. Dura mucho tiempo: te lo vas bebiendo y vas añadiendo. Es para cuando te encuentras mal, como antes el agua del Carmen” (8d). La fulla li fa al·lèrgia (picor) a la pell “Aquell pelet, el toco i ja rasco, com si tingués puces” (2a).

Cucurbita ficifolia C.D. Bouché in Verh. (*Cucurbitaceae*).

BCN 29980

Carbassa de cabell d'àngel [kəɾβásəðəkəβéʎdájɜə] (fruit)

Planta herbàcia originària de Mesoamèrica i Sudamèrica. Cultivada pels seus fruits.

Se'n fa confitura (13).

Cucurbita pepo L. (*Cucurbitaceae*).

BCN 29859

Carbassa [kəɾβásə] (fruit)

Carbassera [kəɾβəsérə]

Carbassó [kəɾβəsó] (fruit de la varietat *oblonga*)

Planta herbàcia anual originària de Mesoamèrica i Sudamèrica. Cultivada com a hortalissa.

“Si mengem les llavors de la carbassa, porten zenc, que va bé per a la pròstata” (6b). “Ara es menja la flor del carbassó; diuen que és molt bona” (9a, 9b). “De flor de carbassó, n'hem menjada arrebossada” (15).

Cuminum cyminum L. (*Apiaceae*).

BCN-S-1523

Comí [kumí]

Herba anual d'origen incert cultivada des de molt antic pels seus fruits aromàtics. Rarament cultivada als Països Catalans.

“N'haviem posat a les coques (la meva sogra en feia). Després, en lloc d'això hi tiràvem un raget d'anís” (9b). De vegades, a l'aigua d'arròs hi posaven una mica de comí per donar-hi una mica de sentida (15a). Vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

Cynara cardunculus L. (*Asteraceae*).

BCN 29860

Card [kart]

Herbacol [érβəkól]

Planta herbàcia mediterrània. Cultivada en els horts; de vegades subespontània en herbassars ruderals.

“Fa la flor blava, d’un blau molt viu. La posaven en remull la vigília per a l’endemà, i amb aquella aigua feien el mató. És com una escarxofa, però punxosa” (1). “L’herbacol era per fer mató” (2a). “També hi havia una herba que en deien l’herbacol, i l’herbacol era per fer el mató, abans, que es feia el mató a casa. Em sembla que era com un cardot. També en venien a l’herbolari” (6a). Havia sentit dir que servia per fer mató, però ella no n’havia fet (9b). “N’hi ha molts que se’l mengen, però s’ha de pelar. Jo en vaig plantar un any, que eren macos. Vam provar de fer-ho, van quedar blancs, bonics, però eren amargs com el fel. Llavors aquelles senyores van dir que no vam saber-ho fer, que s’han de pelar. La fulla que fa és molt semblant a l’escarxofa; fa un tronxo llarg i alt. En venen a la plaça. Llavors també hi ha l’herbacol, que és per fer mató” (15a, 15b). “La Clementina feia tot això, cards, borratxes, a l’hort, i a mi em cridava l’atenció. Tots aquests cards són del tipus de l’escarxofa” (15a).

Cynara scolymus L. (*Asteraceae*).

BCN 46848

Escarxofera [əskərʃufərə]

Escarxofa [əskərʃófə] (receptacle floral)

Planta herbàcia mediterrània cultivada com a hortalissa.

Sap que les fulles d’escarxofa són depuratives. D’altra banda, la barreja d’aigua de fulla d’escarxofa i puntes d’esbarzer van dir-li que va bé per al colesterol (vegeu el catàleg de barreges: hipolipemiant) (6b).

Cyperus rotundus L. (*Cyperaceae*).

BCN-39997

Jonça [jónsə]

Planta herbàcia pluriregional. Molt abundant als nostres horts, on representa una mala herba difícil d’eliminar.

“Fa la fulla llarga i la soqueta com si fos la xufla. Un cop és sec és igual que la xufla” (4a). Esmentada com a mala herba (5, 9a). “Fa la fulla estreta i llarga” (9a).

***Dahlia pinnata* Cav. (*Asteraceae*).**

BCN 52784

Dàlia / dàlies [dáljə/s]

Planta herbàcia originària de Mèxic cultivada amb finalitat ornamental.

“A can Querol els agradaven molt les plantes, i tenien plantes aromàtiques i de jardí: tenien unes dàlies precioses, i roses, de tot; tenien un jardí preciós. El pare sempre em portava dàlies. Per Santa Maria i per la Festa Major sempre anàvem a can Querol, que era on hi havia més flors, i en collíem. I a l'església, cada diumenge hi posàvem flors naturals d'aquí” (11).

***Daucus carota* L. subsp. *sativus* (Hoffm.) Arcang. (*Apiaceae*).**

BCN 46847

Pastanaga [pəstənáγə]

Herba d'arrel engruixida (raça de cultiu), cultivada com a hortalissa.

“La pastanaga diuen que va tan bé per a la vista i també per a la pell. A la meva néta, cada dia, abans de sopar, la seva mare li fa menjar una pastanaga (una menja una pastanaga i l'altra, una poma)” (9b). Preparació de brou d'arròs i pastanaga per al tractament de la diarrea infantil (9b). Vegeu el catàleg de barreges de plantes (antidiarreic). Hi ha qui en posa a les olives quan se salen (13).

***Dianthus caryophyllus* L. (*Caryophyllaceae*).**

BCN 31272

Clavells [kləβéʎs]

Herba vivaç originària de la regió mediterrània. Cultivada com a ornamental.

Utilitzen clavells de diversos colors a les catifes de Corpus: amb clavells vermells fan el vermell de la senyera que sol aparèixer a la catifa que confeccionen els veïns del barri de Santa Rosa. Fan una catifa de cinc per dos metres a la rambla de Mollet. L'any 2005 el clavell els el

van fer pagar a vint cèntims; un any van anar a buscar-los al Maresme. També utilitzen sal tenyida de diferents colors (amb tint de drogue-ria), gespa i marro de cafè. El primer any també van utilitzar encenalls tenyits (9a, 9b).

Diospyros kaki L. f. (*Ebenaceae*).

BCN 52627

‘Palosanto’ [pálusántu] (nom castellà pronunciat amb fonètica catalana)

Arbre originari de la Xina i el Japó. Cultivat als jardins, sobretot a les contrades plujoses.

Una de les fruites que era habitual, abans, a Gallecs (11).

Diplotaxis eruroides (L.) DC. (*Brassicaceae*).

BCN 29861

Citró / citrons [sitró / sitróns]

Herba mediterrània estesa i abundant per tots els nostres camps, vinyes, garroferars, vergers; poc o molt, fruita i grana gairebé tot l’any.

En collien per donar als conills (2a, 2b, 8b, 9): “El citró tendre, els conills també se’l menjaven; quan ja és fet, que ja està revellit, no, que ja no val res” (9b). “Jo n’havia anat a buscar” (9a). Esmentada com a mala herba (5, 9a): “Citrons, que fan una flor blanca. Quan plou, a l’època de pluges, al setembre, que s’han segat els camps, si és un any que plogui se’n fan molts, és molt abundant” (9a). No és una herba problemàtica: “Quan comença a créixer el sembrat, la va tapant i es va quedant en res. Ara sí que es veuen perquè el sembrat és petit. Però quan el sembrat sigui més alt ja no es veuran” (10a). “És una mala herba, però no de les pitjors: un cop arrencada, desapareix. És una herba de temporada. Ara –mes de novembre– els camps en són plens” (13a).

Dipsacus fullonum L. (*Dipsacaceae*).

BCN-29691

Card [kart]

Planta herbàcia biennal pluriregional pròpia de les regions temperades i fredes de l’hemisferi Nord. Herbassars de sòls nitrogenats humits, sobre-

tot a les clarianes del bosc. De l'estatge montà a la terra baixa mediterrània; rara a les contrades poc plujoses.

“Aquesta mena de card es fa a prop de l'aigua, però no ben bé a dins de l'aigua. En fem rams” (15).

***Dryopteris filix-mas* (L.) Schott (*Polypodiaceae*).**

BCN 29692

Falguera [fəlyərə]

Planta herbàcia rizomatosa (falguera) de distribució eurosiberiana. Boscos humits, principalment als estatges montà i subalpí.

“Es fan als boscos, en llocs humits” (9b).

***Echinops ritro* L. (*Apiaceae*).**

BCN 31273

Cards [kərts]

Planta herbàcia d'àmplia distribució mediterrània. Fenassars, joncedes, preferentment sobre terreny calcari. Contrades mediterrànies (i estatge montà submediterrani).

“Aquí darrera mateix, abans de fer obres, en sortien uns, de cards, que eren preciosos, amb una flor blava”. Digué que algú se n'havia endut per fer rams (1).

***Erica arborea* L. (*Ericaceae*).**

BCN 46081

Bruc [bruk]

Arbust alt mediterrani que, a d'altres llocs (Canàries, Àfrica del Sud) pren aspecte d'arbre. Brolles, sobre sòl poc humit, de vegades dominant, sobre substrat silici (o sòls descarbonatats). Contrades mediterrànies marítimes.

Utilitzat per fabricar escombres: escombres de bruc (2a, 8b). “Escombres de bruc per escombrar a fora (l'escombra de dins, en canvi, era de palma amb el mànec de canya). Utilitzat també per fer una flamarada per cremar el pèl del porc durant la matança. Anaves al bosc a buscar el bruc” (13b). S'utilitzava també per tapar les sàrries de carbó (6a).

Erodium cicutarium (L.) L'Hér. in Aiton (*Geraniaceae*).

BCN 52608

Agulles [əγújəs]

Herba anual pluriregional. Vores de camins, pradells i horts, en llocs ruderaltzats.

La collien per donar als conills (2a, 2b). “N’hi ha molta, d’aquesta” (2b). Quan el fruit és sec es cargola i la canalla s’entretenia a veure com girava, perquè l’extrem simulava l’agulla d’un rellotge: “Quan són fetes, fan com un rellotge, es cargolen; agulles en dèiem. L’aguantes i es cargola i va venint amb tu” (2b). El mateix nom l’apliquen també a altres espècies del mateix gènere (que hàgim vist, *E. malacoides*).

Eryngium campestre L. (*Apiaceae*).

BCN 31274

Panical [pənikál]

Herba rígida i espinosa, d’arrel gruixuda i profunda. Erms, conreus, guarets, vores de camins, talussos, prats eixuts i matollars.

Sap que és bona, però no sap per a què. “He provat de matar-la però té una arrel molt fonda” (2b). “La flor del panical la feien bullir una mica, i per rentar ferides” (sembla que la seva mare els ho havia fet) (2a). “Hi ha un conte que explicava la mare que deia: ‘Per la flor de panical per a la cama del meu pare, que li feia tant de mal’. Això, la mare ho explicava” (2b). “Només ne tenia presenta una ‘mota’ [mata] allà darrera, en tenia una i aquella la vaig matar, perquè sempre que segava em punxava. No és rara però és escassa” (2b). Els n’ensenyàrem una mostra, collida en un marge de vora la casa, i tot i no saber-ne la utilitat digueren que la flor de panical era anomenada (6a, 6b). “En Manel, que és de la banda de Morella, sempre diu que va a buscar ‘setas de cardo’ [*Pleurotus eryngii*], que són bolets. Es fan en aquests cards que es diuen panicals” (15a).

Euphorbia lathyris L. (*Euphorbiaceae*).

BCN 29866

‘Cagámutxo’ [kayəmútʃu]

Herba robusta introduïda (originària de l’est de la Mediterrània), pròpia de les comunitats ruderals. Cultivada antigament com a medicinal (purgant dràstic i vomitiu).

“Com se’n deu dir, en català? Fa cagar molt” (2a) “Però ho han provat, i no va... Ho va provar l’Anita i no li va anar bé” (2b). “Si la prens, vas, no et pots aixecar del vàter. A can Roca n’hi ha una ‘mota’ [mata]” (8b). Amb calç i amb el suc d’aquesta planta pintaven els raïms de la vora dels camins de les vinyes per dissuadir la gent de robar-ne. Es feia a les fileres de les vores dels camins. Es diu: ‘La por guarda la vinya’(9a, 9b). “A les vinyes hi posaven cagamutxo. Me’n recordo que, amb les nenes de can Querol, de l’alcalde, que eren amigues meves, un dia anàvem a buscar bolets. I anant a buscar bolets –i era la seva vinya– vam menjar raïms, i vam agafar un mal de ventre! Es veu que aquelles nenes no ho sabien. Allò ho posaven per les vores perquè no els prenguessin el raïm; feien com que ensulfatessin tots els voltants de la vinya. En deien cagamutxo (era una planta). No et matava, però agafaves una gran descomposició. I ho feien perquè venien de Mollet a prendre’ls el raïm. La vinya donava molta feina” (11).

Euphorbia marginata Pursh. (*Euphorbiaceae*).

BCN 52601

Flor de núvia [flóðənuβjə]

Herba robusta originària d’Amèrica del Nord cultivada als jardins com a ornamental.

“Me la van portar de Múrcia (una veïna que s’estava aquí i hi va anar perquè hi tenia la família). Allà en tenen als jardins per fer bonic” (2b).

Euphorbia serrata L. (*Euphorbiaceae*).

BCN 31275

Llet de cabra [ləððəkáβrə]

Lleteres [lətérəs]

Planta perenne rizomatosa pròpia de les brolles, prats, conreus i marges de camins. Regió mediterrània; ascendeix a la muntanya mitjana.

Per cremar berrugues: “Aquesta planta, que la trenques així i surt llet (en dèiem llet de cabra), la trenques i te l’hi poses, i si pot ser, fer-ho uns quants dies. També va bé la figa, que fa la mateixa llet, quan la trenques. Aquesta llet és una cosa que crema, i mata la berruga. En qua-

tre dies desapareixen” (ho ha fet i li ha anat bé) (6b). “I millor al matí, que sigui molla de rosada (així, aquella planta té més vida)” (6a). “Si et mulles amb aquella llet que fan, molesta” (15a). “Ara no n’hi ha gaire; abans n’hi havia moltes” (2a). Els mateixos noms populars s’apliquen també a altres espècies del gènere: *Euphorbia helioscopia*, *E. peplus* i potser encara alguna altra.

***Fragaria* × *ananassa* (Weston) Duchesne ex Rozier**
(*Rosaceae*).

BCN 52598

‘Fresons’ [frəzòns] (adaptació del nom castellà)

Maduixera [məðuʃérə]

Herba de distribució eurosiberiana. Vorada i clarianes dels boscos més o menys humits. Principalment a l’estatge montà i a les contrades mediterrànies plujoses.

Cultivada a l’hort de l’informant: “Esto es fresa; voy a echarles un poco de agua, porque no aguantarían hasta el lunes. Si caen cuatro gotas se mantienen bien, pero si no, hay que regarlas un poco para que aguanten” (10c).

***Fumaria capreolata* L. (*Papaveraceae*).**

BCN 52585

Fumària [fumárjə]

Planta herbàcia anual distribuïda per les terres temperades i fredes de l’hemisferi Nord. Vores de camins, murs, terres cultivades. Contrades mediterrànies marítimes; ascendeix a l’estatge montà.

És una de les herbes que collien per als conills (8b). “Aquest any n’he vista als camps de favons” (no en sap el nom popular) (9a). “Es fica molt al cereal, però és fàcil de matar. Amb l’agricultura ecològica, ja veurem”. Digué, respecte del nom, que “és après dels tècnics” (12). Observacions referides possiblement també a l’espècie següent (*F. officinalis*).

***Fumaria officinalis* L. (*Papaveraceae*).**

BCN 52586

Fumiera [fumérə]

Fumana [fumánə] (nom de fiabilitat dubtosa).

Planta herbàcia anual pròpia de les terres temperades i fredes de l’hemisferi Nord. Horts, vinyes, vergers. Regió mediterrània i muntanya mitjana.

Els demanàrem si en diuen cap nom: “Fumera, o fumana? S’ha de fer memòria perquè són noms que no els hem fet servir mai més” (2a).

***Galactites tomentosa* Moench (*Asteraceae*).**

BCN 29699

Cardots petits [kərðótzɾətíts]

Planta herbàcia anual mediterrània. Sovint dominant en pastures seques i cardassars. Contrades mediterrànies marítimes, abundant principalment a les de clima temperat i relativament plujós.

Per menjar amanits (li sembla que és aquest el que es menja) (2a).

***Galium aparine* L. (*Rubiaceae*).**

BCN 27293

Rèvola [rɛβulə]

Planta herbàcia anual pluriregional. Terres cultivades i herbassars ruderals, de la regió mediterrània a la muntanya mitjana.

Esmentada com a mala herba: “S’enganxa i creix molt; és dolenta per al blat” (8a). “La rèvola fa una fulla petita i el ‘tronc’ és aspre. Fa un gra rodó, una llavor rodona, que s’agafa a la llana i a la roba. I si neix al mig del sembrat s’emparra en el blat” (reconegué un plec d’herbari de la planta que li mostràrem) (9a).

***Hedera helix* L. (*Araliaceae*).**

BCN 29869

Heura [ɛwɾə]

Liana perennifòlia pluriregional. Boscos i raconades ombrívols de les comarques mediterrànies i de l’estatge montà.

“Aquella heura que tinc allà a la paret, quan hi ha la flor, s’omple d’abelles. En tinc una allà a darrera a casa, que l’arrenco i torna a sortir” (2a). “De vegades arriben a ofegar els arbres, els escanyen” (2b). “Pel seu natural creix més que tot en els boscos. Hi ha gent que la fa créixer a les parets de les cases per fer bonic, però també porta moltes bestioles, i arriba a fer malbé la pedra de les cases, perquè fa unes arrels que s’enganxen. I si és en un lloc de molta pluja sempre hi ha la humitat enganxada a la paret, perquè no s’asseca” (9a, 9b). Fulles d’heura, posades a dins d’un llibre: les feien servir de punt de llibre (13c).

***Helianthus annuus* L. (*Asteraceae*).**

BCN 29870

Gira-sol [girəsól]

Pipes [pípəs] (fruit)

Planta herbàcia perenne originària d'Amèrica del Nord, cultivada pels seus fruits oleaginosos comestibles, les pipes.

“Són bonics, però no en menges ni una, se les mengen els ocells!” (no els han collit) (1). “Aquí, el problema que hi ha és que, com que som una reserva d'ocells (no podem caçar ocells), hi ha molts ocells, i et quedes sense collita de pipes. En tot cas n'hauríem de fer tots, perquè no hi perdes només un” (10a).

***Helianthus tuberosus* L. (*Asteraceae*).**

BCN 46069

Nyàmeres [ɲámərəs]

Patates nyàmeres [patátəzɲámərəs]

Planta herbàcia perenne oriünda d'Amèrica del Nord. Cultivada a petita escala pels seus tubercles comestibles (les nyàmeres). Naturalitzada en herbassars de sòls humits, principalment al riberal de rius i rieres de terres de clima plujós. Terra baixa i muntanya mitjana.

“Aquestes plantes han deixat d'existir. Era com un gira-sol, però feia una patata. La canalla anàvem a descolgar les patates nyàmeres i ens les menjàvem. A la verneda de cal Blanc n'hi havia” (1). “Això fa una flor com si fos una margarita, com un gira-sol en petit. Sé que a casa n'haviem anat a arrencar”. Li sembla que es feien bullir (les patates) per a remei, no pas per menjar (4a).

Nota: Apareix una mostra d'aquesta planta a l'herbari de Mn. Andreu Malgà, de l'agost de 1905.

***Helichrysum stoechas* (L.) Moench (*Asteraceae*).**

BCN 29872

Flor de Sant Joan [flóðəsəɲzuán]

Petita mata mediterrània, molt aromàtica. Brolles, garrigues i matollars, en indrets secs i assolellats. Regió mediterrània; ascendeix rarament a la muntanya submediterrània.

“Aquí es feia molt la flor de Sant Joan, que ara s’ha perdut. Als marges, n’estava ple. Fa com una espiga groga, i feia molta olor. N’hi ha molta a l’Hospital General de Catalunya”. No recorda per a què s’utilitzava (1).

***Herniaria glabra* L. (Caroyphyllaeae).**

BCN 29706

Arenària [əɾənərjə]

Herba petita, de tiges ajagudes, distribuïda per les terres temperades i fredes de l’hemisferi Nord. Sòls arenosos o argilosos amb poca vegetació. De les contrades mediterrànies poc o molt humides al límit inferior de l’estatge montà.

“És una herba petita que va per terra; fa com una xarxa, que ho toques i tot són boletes. Bona per netejar els ronyons i per treure les pedres. És per orinar, com el cabell de panotxa [*Zea mays*]. Nosaltres segàvem un ‘ufals’ [*Medicago sativa*], que en fèiem manats, i hi havia trossos que n’hi havia” (6b).

***Hordeum distichon* L. (Poaceae).**

BCN 24902

Pàmula [pámulə]

Planta herbàcia anual cultivada com a cereal.

A diferència de l’ordi cerveser, aquest té aresta. És cultivat habitualment com a farratge per al bestiar (2b). “La pàmula és llarga” (2a).

***Hordeum murinum* L. subsp. *leporinum* (Link) Arcang. (Poaceae).**

BCN 29707

Cua de mula [kuəðəmúlə]

Planta herbàcia anual mediterrània. Molt abundant a les vores de camins, conreus i llocs ruderals de les contrades mediterrànies.

“Es fa pels marges” (1). Esmentada com a mala herba: “Surt als camps de raigràs” (5).

***Hordeum vulgare* L. (Poaceae).**

BCN 46843

Ordi [órðil]

Ordi cerveser [órðisærβəsə]

Planta herbàcia anual originària de l'Àsia Sud-occidental i de l'Àfrica Septentrional. Probablement fou la primera planta conreada com a cereal; actualment s'usa com a farratge i per produir malt.

En diuen ordi cerveser perquè en fan la cervesa, però sembla que actualment no es planta: “Era aquell que no tenia aresta; aquest d'ara té aresta” (2a). “Ara se sembra el cerveser. Abans, el de muntanya” (8a). “Aquí domina l'ordi, perquè és més rendible. No és tan perjudicat de la sequedat, aguanta més. S'han fet uns tipus d'ordi que són més resistents. L'ordi és aquest que abans se semblava per fer cervesa: l'ordi cerveser. És un estil d'espiga diferent. Abans se semblava l'ordi de muntanya, que era com una pinya: petit, molt curt i rodó. Però tenia un problema: abans, que se segava amb volant i amb màquines amb els cavalls, se segava el sembrat ara [mes de maig], en verd, i s'apilava i fermentava i creixia a dins de la pila. Però ara, amb les màquines de segar modernes (‘cosechadoras’) no es podria fer, perquè tenia un ‘tronc’ molt prim i es trencaria de seguida. I van haver de canviar de varietat, i per això se sembra aquest que en diuen ‘cerveser’. Però els de la cervesa no el volen, perquè ells ja tenen el seu ordi. I ells volen la seva llavor per assegurar-se que és aquell. Aquest, tot va per a pinso per als animals” (4a). “El cerveser, el de sis rengles, quan espigava era maco perquè sí” (12).

***Hypericum perforatum* L. (Clusiaceae).**

BCN 29874

Herba de Sant Joan [érβəðəsajʒuán]

Planta herbàcia perenne distribuïda per les terres temperades i fredes de l'hemisferi Nord. Herbassars de vores de camins, brolles i camps de conreu.

“La flor la posaven en esperit de vi per a fer fregues per als cops. Se't guarda molt temps” (3a).

***Inula viscosa* (L.) Aiton (Asteraceae).**

BCN 31279

Planta herbàcia perenne mediterrània. Arenys de rius, camps abandonats, vores de camins, terres remogudes, en indrets secs i assolellats, sovint dominant.

“Fa una ‘mota’ [mata] molt grossa. No n’havia sentit dir cap nom” (2b).

***Iris germanica* L. (Iridaceae).**

BCN 31278

Lliri blau [ˈliriβláw]

Planta herbàcia bulbosa d’origen incert. Cultivada com a ornamental; de vegades subespontània en llocs rocosos i marges de camins.

N’hi havia pels marges i n’havia collit per fer rams; a la seva mare li agradava. En deien lliri blau (9b).

***Juniperus communis* L. (Cupressaceae).**

BCN 29878

Ginebró [ʒinəβró]

Arbret o arbust de distribució eurosiberiana. Boscos clars i matollars, de les contrades mediterrànies plujoses a l’estatge alpí.

“Del gra, posat en aiguarent, en fan licors” (ho ha vist a la banda de Girona, a prop de la Bisbal) (9b).

***Lactuca sativa* L. (Asteraceae).**

BCN 46842

Enciam [ənsiám]

Planta herbàcia originària de l’Orient Mitjà. Cultivada com a hortalissa.

En cultiva de diverses varietats: ‘Oreja de burro’, ‘Maravilla’ (10c).

***Lactuca serriola* L. (Asteraceae).**

BCN 49240

Enciam bord [ənsiámbórt]

Planta herbàcia anual. Herbassars ruderals, de les contrades mediterrànies a l’estatge montà.

Esmentada com a mala herba: “Això és com un enciam bord” (2b). “N’hi ha poc” (5).

Lamium flexuosum Ten. (*Lamiaceae*).

BCN 26731

Ortiga blanca [urtíyəβláŋkə]

Planta herbàcia mediterrània. Vernedes, bardisses humides de les contrades mediterrànies plujoses marítimes i de l'estatge montà.

Utilitzada per preparar una barreja de plantes d'acció anticatarral, juntament amb figues seques [*Ficus carica*], flor de figuera de moro [*Opuntia maxima*], flor de saüquer [*Sambucus nigra*], arrel de malví [*Althaea officinalis*], arrel de 'sarsa' [*Rubus ulmifolius*], orella d'ós [*Ramonda myconi*], líquen d'Islàndia [*Cetraria islandica*] i regalèssia [*Glycyrrhiza glabra*]. Vegeu el catàleg de barreges (6b).

Ligustrum lucidum Aiton (*Oleaceae*).

BCN 38645

Troana [truánə]

Arbret de capçada arrodonida, densa, originari de l'Àsia Oriental. Cultivat com a ornamental, principalment a les contrades mediterrànies.

"Això, aquí, s'ha plantat sol: un ocell ha fet una llavor. Ho fan en jardins; a casa en tenim una, però no ha florit mai" (2a).

Lilium candidum L. (*Liliaceae*).

BCN 46841

Lliris d'aiguarent [lírizðajɣwərðén]

Planta herbàcia bulbosa de distribució pluriregional. Cultivada com a ornamental i com a planta medicinal.

"Aquella flor, esqueixada i posada en aiguarent, era per quan es tallaven. El meu pare, de petit, tallant llenya amb la destal es va tallar el dit del peu: l'hi van enganxar amb això; l'hi van curar només amb això" (8b).

Linum usitatissimum L. subsp. *usitatissimum* (*Linaceae*).

BCN 47281

Bri [bri] (fibra)

Farina de llinosa [fərinəðəlinóʒə] (producte elaborat)

Lli [li]

Llinosa [linóʒə] (grana)

Planta herbàcia anual d'origen incert (se suposa que podria haver derivat de la subsp. *angustifolia*). Antigament conreada com a planta medicinal i

com a planta tèxtil. Actualment, la llavor i la farina de llinosa són adquirides al comerç.

“De la farina de llinosa, abans, se’n feien cataplasmes per al mal de coll. La meva mare me n’havia posat molts” (6b). “La grana de llinosa la posàvem amb aigua en remull, i quedava l’aigua tota llepissosa; aquella aigua era per fer anar de ventre” (9a, 9b). En donaven a les truges quan parien: “Les truges, quan parien, normalment anaven restretes. I quan els tiràvem el menjar, els hi tiràvem una mica de grana de llinosa perquè anessin més fines de ventre. També al pinso (que els el dàvem remullat). Això, jo ho havia fet, amb el pinso de les truges” (9a). Quan feien confitura de cireres d’arboç [*Arbutus unedo*], un cop feta, la colaven amb un drap de bri (8b).

Lithospermum officinale L. (*Boraginaceae*).

BCN 29887

Mill del sol [miʎðəlsól]

Planta herbàcia perenne de distribució eurosiberiana. Clarianes de boscos i herbassars ruderals, sobre sòls humits.

”Era una planta primeta, bastant alta (quan havia d’espigar devia fer cap a dos pams o una mica més) i la fulla era primeta i llarga. I l’espiga era prima com el dit i feia unes boletes blanques. Es feia pels torrents. Deien que era per al mal de ventre. Em recordo una vegada que el pare el va collir (devia pensar que, com que era bona, per tenir-lo). I no n’he vist mai més” (2b). Ingredient d’una barreja de plantes d’acció anticatarral que preparaven antigament quan a casa seva tenien botiga d’herbolari; els altres components de la barreja eren: figues seques [*Ficus carica*], flor de figuera de moro [*Opuntia maxima*], flor de saüquer [*Sambucus nigra*], arrel de malví [*Althaea officinalis*], arrel de ‘sarsa’ [*Rubus ulmifolius*], orella d’ós [*Ramonda myconi*], ortiga blanca [*Lamium flexuosum*], liquen d’Islàndia [*Cetraria islandica*] i regalèssia [*Glycyrrhiza glabra*]. Vegeu el catàleg de barreges (6b).

Lolium perenne L. (*Poaceae*).

BCN 52587

Raigràs [rəjɾás]

Planta herbàcia de distribució pluriregional. Vores de camins, llocs trepitjats, prats molt pasturats. De la terra baixa a l'estatge subalpí.

“És d'ara: a les granges en sembren molt per als bens” (4a). “Es cultiva com a farratge. També, de vegades, ho sembren a les vores de les autopistes perquè s'aguanti la terra quan plou: hi fan això o trepadella [*Onobrychis viciifolia*] o 'ufals' [*Medicago sativa*]” (9a). “És una manipulació genètica del margall [*Lolium rigidum*]. Molt bo per a les vaques; té molta proteïna, i no els fa gas a l'estómac, com passa de vegades amb l'ufals' i la trepadella. L'ufals' s'havia de collir a la fresca i estendre'l. El raigràs, si el sembraves pel setembre, pel desembre ja feien una dallada –molt bona–, i per Sant Josep, una altra” (12).

Lolium rigidum Gaudin (*Poaceae*).

BCN 31283

Margall [məɾɟá]

Planta herbàcia anual mediterrània. Conreus i llocs ruderals de les contrades mediterrànies i de l'estatge montà.

“A l'hort hi havia margall: unes mates lluentes, que se les menjaven els conills. Jo la tinc present d'anar-la a collir per als conills” (2a). “Se'n fan unes 'mates' [mates] més grosses! Molt bona per als conills” (2b). “Per donar als conills” (8b, 8c). Esmentada com a mala herba: “Mala herba per als cereals: ve a ser com el raigràs [*Lolium perenne*]; el raigràs sí que és alimentació, però aquest és silvestre. Surt més que tot en els cereals” (9a). “Com que és mata baixa, el cereal l'ofega” (10a).

Lonicera implexa Aiton (*Caprifoliaceae*).

BCN 31286

Gallarets [gəɫəɾéts]

Mareselva [məɾesélβə] [marisélβə]

Liana mediterrània de fulla perenne pròpia dels alzinars, màquies i garrigues.

“Gallarets o mareselva. I per què en dèiem gallarets? Ara sé que se’n diu mareselva, però jo em recordo que en dèiem gallarets. Fa una olor molt fina, però les abelles no hi van” (2a, 2b). Observà la fotografia de la planta en un llibre, i digué que la tenia vista del bosc, i que fa olor (9b).

***Lythrum salicaria* L. (Lythraceae).**

BCN 29724

Herba perenne pluriregional que pot arribar a fer un metre i mig d’alçada. Herbassars dels sòls humits i marges dels cursos d’aigua.

La té vista, de dins de l’aigua (8b).

***Mantiscalca salmantica* Cass. (Asteraceae).**

BCN 24925

Herba ramificada mediterrània que es fa als herbeis i marges de camps. Contrades mediterrànies i estatge montà.

La coneix i sap que se’n feien escombres. Es fa en llocs humits; l’anaven a tallar per fer escombres, que es gastaven molt. No recorda com en deien (1). “Fa un plomall (‘plumero’) blau, i jo en faig escombres; en tinc una a casa. Jo tallava el ‘plumero’ per a l’escombra, i ara n’hi ha moltes, però per aquí no n’hi ha cap, que deu ser per l’herbicida. A mi m’agrada molt, em va molt bé: escombros allà darrera, on hi tinc el gos” (2a). “Abans es feien servir per a escombres per a l’era, allà on es batia” (2b). “Però, a casa no n’hi havia mai cap, d’aquestes; a casa les feia el pare de bruc i de ginesta. Jo ni la coneixia, aquesta planta. I llavors vam venir aquí, i les vam veure, i en vam fer escombres, i com que em vaig endur la grana, ara a casa n’hi ha” (2a). “Se’n feien escombres. Era pels marges, al camp, no. Encara n’hi ha alguna”. A diferència de les travarades [*Centaurea aspera*], “aquesta de les escombres, el cavall la tombava” (6a). Quan era a la mida que els semblava que estaven bé les arrencaven per fer-ne escombres (13).

Nota. No coneixen el nom de cabeçudes amb el qual s’anomena la planta en algun altre lloc del Vallès (concretament, aquest nom ens el digué en Josep Dantí, de Santa Eulàlia de Ronçana).

Marrubium vulgare L. (*Lamiaceae*).

BCN 29726

Malrubí / malrubins [malruβí] / [malruβíns]

Mata tomentosa grisenca de distribució pluriregional. Vegetació ruderal, de les contrades mediterrànies a l'estatge montà.

Es feia bullir en un litre de vi ranci, que reduís a la meitat; s'havia de prendre a culleradetes. És depuratiu i anava bé per a la icterícia. Aquest remei va recomanar-lo una dona a un seu amic que “al servei militar li van prendre la pistola, i va agafar molta depressió, perquè li anaven a fer un consell de guerra. I es tornava groc, i el metge no el sabia curar. I aquesta dona li va dir que fes aquest remei. El mal que tenia era icterícia, i amb poc temps es va curar”. Per com li va explicar que era l'herba, d'un color cendra i molt amargant, creu que podria ser que fos aquesta (6b). “Els malrubins, si en busques no en trobes. Jo em recordo que, a casa, n'hi havia el galliner ple” (2a). “Els guardaven per a les abelles” (2b). “Que un any que van fer molta mel, va ser dolenta, negra, la mel, per culpa dels malrubins (era forta, però no amargant). Jo no en menjava gens. Aquesta [referint-se a la seva germana Maria], sí” (2a). “Quan s'acabava la mel de casa me'n deixaven cinc quilos per a mi” (2b). La planta, la tenen vista, ja que és habitual als marges dels camps de Gallecs, però ells no l'han usada (6a, 6b).

Medicago sativa L. (*Fabaceae*).

BCN 29891

Alfals [ufáls]

Planta herbàcia pròpia de les terres temperades i fredes de l'hemisferi Nord. Espècie cultivada com a planta farratgera; sovint subespontània en herbassars, prats, vores de camins, etc.

“Bo per regular l'àcid úric (que ve de menjar embotits, menjar carns i menjar de tot). Jo tenia molt àcid úric i recordo que un mecànic em va explicar que una vegada va anar a un dinar d'una convenció i va demanar peix, i un company de taula li va dir: ‘Com és que demana peix en un país de carn bona?’ I és perquè tenia àcid úric. I aquell li va dir que li donaria un remei bo: ‘ufals’ sec, fer-ne infusions. Li va dir que ho provés. Ell tenia àcid úric i no li baixava amb les pastilles receptades pel metge, i amb això li va baixar” (4a). De petita va caure i es va torçar el peu, i amb la mula la van portar a casa, i el seu pare li va embenar el peu amb un pegat fet

d'ufals' tendre, cansalada rànica i un ou del dia. L'endemà li va sortir la negror i ja no li feia mal ni ho tenia inflat (8b). Es picava i tenia algun ús medicinal (13). "Ufals' era el que més es collia. Era per a les vaques; s'assecava, i per a verd" (4a). Se'n feien camps de menjar per al bestiar; també en donaven als conills (10b). "L'ufals' sec és el millor farratge, una alimentació molt bona, amb palla. Però és molt car. Als cavalls se'ls donaven naps, combinat amb 'ufals' sec, i una mica de gra i garrofes. Un 'ufals' dura cinc anys; la trepadella dura menys. L'ufals' i la trepadella se'ls ha de donar sec perquè si no, els pot fer gas a l'estómac" (12). L'ufals' el feien assecar per a l'hivern (13). "De vegades ho sembren a les vores de les autopistes perquè s'aguanti la terra quan plou: hi fan això o trepadella o raigràs" (9a).

***Melissa officinalis* L. (*Lamiaceae*).**

BCN 29731

Tarongina [truŋʒinə]

Planta herbàcia perenne submediterrània. Espècie d'espontaneïtat dubtosa, possiblement només subespontània. Vorada de bosc caducifoli i herbassars, en indrets humits. Terra baixa mediterrània humida i subhumida; ascendeix a l'estatge montà submediterrani.

"Pel nom, em sona, la tarongina" (9b).

***Mentha × piperita* L. (*Lamiaceae*).**

BCN 29997

Menta [mèntə]

Menta dels moros [mèntəðəlmórus]

Planta herbàcia perenne. Espècie cultivada com a medicinal en horts i jardins; ocasionalment subespontània en herbassars ruderals. Es tracta d'un híbrid entre *M. aquatica* i *M. spicata*, que es reproduïx únicament per via vegetativa (esqueixos, per exemple).

"Una menta que va venir d'uns que estaven a l'Àfrica" (1). "Aquesta deurà ser aquella que en diuen dels moros, que diu que és molt fina i molt bona" (ho digué en ensenyar-li una mostra de la planta). Ho sé perquè a casa la Magdalena, havia tingut cavalls llogats –feien quadra– i els havien portat menta d'aquesta, i la Magdalena va dir que era la que feien servir els moros" (2b). "Més verda que no pas la 'hierbabuena' [*M. spicata*], que és més grogosa" (10c).

***Morus alba* L. (*Moraceae*).**

BCN 52588

Morera [murérə]

Arbre oriünd de l'Àsia Oriental. Sovint cultivat com a ornamental a la terra baixa i a la muntanya mitjana.

“El fruit es menjava. N’hi havia tres o quatre de grans a can Magre” (13a).

***Myristica fragrans* Houtt. (*Myristicaceae*).**

BCN 50769

Nou moscada [nówmuskáðə] (llavor)

Arbre tropical originari de les Illes Moluques. La llavor del seu fruit, la nou moscada, és adquirida al comerç.

Usada en l’elaboració de la ratafia (3). Vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

***Nicotiana tabacum* L. (*Solanaceae*).**

BCN 48711

Tabac [təbák] / [təbáku] (producte elaborat)

Tabaquera [təbəkérə]

Planta herbàcia anual originària d’Amèrica del Sud. Cultivada localment i de vegades subespontània.

“Per al pugó, vaig agafar burilles, les vaig posar amb aigua i l’endemà o l’endemà passat, amb aquella aigua vaig ruixar la planta. És un insecticida natural” (6b). Vegeu també el catàleg de barreges (ús domèstic, insecticida).

***Nigella damascena* L. (*Ranunculaceae*).**

BCN 52641

Planta-herbàcia anual. Fenassars en sòls de natura calcària de les contrades mediterrànies.

Li n’ensenyàrem una mostra i digué que la tenia vista dels marges, però que fa molts anys que no n’ha vista. No en deien cap nom (9b).

***Ocimum basilicum* L. (*Lamiaceae*).**

BCN 29897

Alfàbrega [əlfáβrəγə] / [ufáβrəγə]

Fàbrega [fáβrəγə]

Planta herbàcia anual d'origen asiàtic tropical. Espècie cultivada als horts, als jardins i a les llars.

“L'alfàbrega fa molta olor. Allunya les mosques i els mosquits (un testet posat a la finestra del menjador o de l'habitació). Els que venen planter al mercat en venen” (6a, 6b). “A la finestra, per allunyar els mosquits” (13). “Jo l'he vista en test, i no es fa gaire alta. Fa molta olor: hi passes una mica la mà i fa molta olor” (9b). Vegeu també fitxa corresponent a mar-duix (*Origanum majorana*) al catàleg 3.1.

***Onobrychis supina* L. (*Fabaceae*).**

BCN 52589

Trepadella borda [trəpəðéʎəβórðə]

Planta herbàcia mediterrània nord-occidental. Pastures seques, sobre terreny calcari, de la muntanya mediterrània i submediterrània.

Molt bona per donar als conills (8b).

***Onobrychis viciifolia* Scop. (*Fabaceae*).**

BCN 29899

Trepadella [trəpəðéʎə]

Herba vivaç originària de l'Europa Central i Meridional. Cultivada en gran escala com a planta farratgera, i de vegades subespontània.

“La feien als camps per a les vaques (ara ja no en fan). Feia una mel molt bona, molt fina” (2a, 2b). “Quan teníem trepadella teníem molta mel” (2a). “Nosaltres, en aquell temps, fèiem: ‘ufals’ [*Medicago sativa*], trepadella, que ara no n'hi ha gaire, gairebé s'ha perdut. Només era per als vedells, a les vaques no se'ls en podia donar massa perquè els feia un cop de sangs al braguer; era massa forta. Els cavalls tampoc no en podien menjar: els feia una frisança, i fins els podia matar. Només en podien menjar els vedells. I els vedells que hi ha ara no en mengen, només mengen palla i pinso” (4a). “En verd, per a tota mena de bestiar (truges, vedells). En sec, per donar a les ovelles. I els cavalls també en menja-

ven. Ara hi ha feina a trobar-ne llavor, de trepadella. Encara hi ha un pagès de Santa Perpètua que en fa (l'Antonio, aquell que és casat amb la Roser, encara en té un camp). La donaven als conills; els donaven 'ufals' i trepadella (herba dels marges no els en donaven) (10b). Esmentada com a planta farratgera (12). De vegades ho sembren a les vores de les autopistes perquè s'aganti la terra quan plou: hi fan això, 'ufals' o bé raigràs" (9a).

Orobanche crenata Forssk. (*Orobanchaceae*).

BCN 29743

Freres [fràrəs]

Planta anual mediterrània paràsita sobre fabàcies anuals cultivades (com les faveres o les pesoleres); sovint plaga important. Contrades mediterrànies i estatge montà.

Esmentada com a mala herba: "Surten a les faveres" (5).

Oryza sativa L. (*Poaceae*).

BCN 39208

Arròs [ərós]

Planta herbàcia anual oriünda del sud-est asiàtic. Cultivada com a cereal als deltes i a les planures inundables.

Per a la diarrea, brou de pa: tres grapats d'arròs i un crostó de pa, fet bullir i colat (1). Preparació de brou de pa, arròs i pastanaga [*Daucus carota*] per al tractament de la diarrea infantil (9b). Vegeu el catàleg de barreges de plantes (antidiarreic). Vegeu també el catàleg de licors i altres begudes.

Oryzopsis miliacea (L.) Asch. & Graebn. (*Poaceae*).

BCN 52590

Planta herbàcia mediterrània. Camps abandonats, solars, camins. General en tot el territori.

"Això tira a canya [*Arundo donax*] o, més aviat, a canyota [*Sorghum halepense*]. Fa uns 'plumeros' molt macos i hi poses tres o quatre clavells [*Dianthus caryophyllus*] i fa un ram ben bonic" (2b).

Oxalis debilis Humb., Bonpl. & Kunth (*Oxalidaceae*).

BCN 52606

Pa-i-vi [paɪβi]

Pa i tu vi [paɪtuβi]

Trèvol [trɛβul]

Trèvol bord [trɛβulβòrt]

Planta herbàcia bulbosa introduïda (originària d'Amèrica del Sud). Vegetació ruderal dels sòls humits. Contrades mediterrànies marítimes.

“Te'l menjaves en verd, tal com ve, el tronxet i la fulla, i feia una picantor a la boca, però no era dolent” (9a, 9b). Considerada una mala herba dels horts: “Això és un trèvol, però un trèvol bord, no és el vertader. És una merda!” (2a). “Com més el talles, més creix. És el que més temem; no hi ha qui ho mati. Aquesta herba –la llavor– va venir amb el pinso dels porcs” (4a).

Pallenis spinosa (L.) Cass. (*Asteraceae*).

BCN 31291

Àrnica [árnika]

Planta herbàcia mediterrània anual o biennal. Fenassars, marges i prats, sobre sòls secs més o menys profunds. Regió mediterrània.

“La posaven a dins d'una ampolla amb esperit de vi, i per als cops. S'hi posava la flor, que és bastant grossa, i havia d'estar a sol i serena nou dies. Té la fulla més aviat peluda, em sembla. Floreix bastant tard. A casa encara n'hi ha una mica, que almenys ja té quaranta o cinquanta anys. A l'altre cantó del marge de l'antena n'hi ha, però gairebé no en queda. No n'he vist enlloc més. N'hi havia una allà dalt al camí, que ja no existeix; n'hi havia una ‘mota’ [mata] molt maca” (2b). “L'esperit d'àrnica és per als cops. Em recordo que agafàvem esperit de vi i hi posàvem la flor d'àrnica, i quan et feies un cop te'n feies fregues. Per Sant Joan se collia la flor d'àrnica. Aquí a casa ho havíem fet servir molt. Sé que dèiem: ‘Aquest any encara està bé, esperem l'any que ve’”. No recorda que posessin l'ampolla a sol i serena; sí que recorda que hi deixaven les flors a dins (3). “La típica àrnica, que et poses per als cops. Si queies o et feies un cop, amb la bicicleta. Abans no hi havia tantes pomades com ara”. Era un líquid, no recorda bé com es feia, suposa que es posava a macerar (no havia vist preparar-ho) (4b). Digué que li sona, però que aquest any no l'ha vista: “Ja s'haurà perdut” (1).

Panicum miliaceum L. (*Poaceae*).

BCN 12911

Mill [miʎ]

Planta herbàcia cultivada i naturalitzada als llocs ruderals. Contrades mediterrànies i estatge montà.

“N’haviem sembrat per barrejar amb el pinso que donàvem als animals (bestiar de carn, d’engreix, vedells). I per als ocells: els ocells, això, és el seu menjar preferit” (9a). “Jo en compro en rama per donar als periquitos” (9b). “Se sembla pel maig perquè necessita molta temperatura per desenvolupar-se. El problema és que ha de passar tota l’època d’estiu, i com que a l’estiu plou poc, no treballa. Quan és espigat sembla l’arròs: fa una espiga com l’arròs però més petita. I hi veies uns estols d’ocells! Al Marroc en fan molt, és molt típic d’allà” (9a).

Papaver rhoeas L. (*Papaveraceae*).

BCN 29903

Badabadoes [baðəβəðóks]

Republicans [rəpuβlikáns]

Rosella / roselles [ruzéʎə/s]

Planta herbàcia pluriregional. Camps de cereals, vores de camins, guarets, etc. Regió mediterrània i muntanya mitjana.

“La rosella (la fulleta verda), si és molt tendra es pot menjar amanida. Quan s’acabava l’enciam i escarola, com que tot era molt car ens tiràvem a això per a amanir” (15b). “L’any passat no l’altre, a banda i banda de la carretera era vermell de roselles, que era maco! I això que la rosella, per a l’agricultura, és un enemic, però era vermell, vermell, preciós” (1). Esmentada com a mala herba: “Es fa a tot arreu, però on traspunta més és als sembrats. Si el sembrat és dolent, la rosella predomina per sobre del sembrat, però si el sembrat és bo, l’herba sempre està a sota, i el mateix cultiu l’ofega. En dèiem republicans perquè és vermella” (9a). “L’any passat-n’hi havia moltes, de roselles. Aquest any, no. Segurament sortiran més tard” (10a).

***Passiflora caerulea* L. (*Passifloraceae*).**

BCN 29747

Claus Crist [kláwzðækristu]

Clavells de Crist [klβéλzðækristu]

Corona d'espines [kurónəðəzpinəs]

Liana originària d'Amèrica tropical cultivada als jardins com a ornamental.

“És una planta que s'enfila i fa una flor molt curiosa” (8b). “Amb el fred que ha fet, ara està molt espantada, però si fa un bon estiu ja tornarà a créixer”. La tenen que s'enfila per la paret d'un cobert, prop de la casa. Respecte del nom, digué que en diuen un nom així, corona d'espines (de la creu de Jesús), però no sabia si era ben exacte (10b).

***Petroselinum crispum* (Mill.) Hill (*Apiaceae*).**

BCN 29905

Julivert [zulibért]

Planta herbàcia distribuïda per les terres de l'hemisferi Nord. Cultivada molt sovint als horts com a condiment, i subespontània en terres cultivades o ruderals i a les roques o parets ruderalitzades.

“El julivert és per fer pixar: és molt diürètic, fa orinar molt. També es pot fer en truita” (13c). “Per a les picades; hi ha gent que també en posa al sofregit de l'arròs” (9b). Per fer picades i bolets a la brasa (vegeu fitxa corresponent a l'all, *Allium sativum*, al catàleg 3.1) (11).

***Phaseolus vulgaris* L. (*Fabaceae*).**

BCN 46837

Mongeta / mongetes [muŋzétə/s] (fruit, gra)

Mongetera [muŋzətərə]

Planta herbàcia anual introduïda, originària de Mesoamèrica. Espècie cultivada com a hortalissa i com a llegum de gra.

“Se'n pot fer truita: si en queden, per exemple, es poden aprofitar fent-ne una truita” (3a). “Es menjaven moltes mongetes seques (del ganxet). Se'n feien moltes, de mongetes, més que no pas cigrons. I l'única verdura que es menjava era la mongeta tendra; si volíem menjar alguna altra verdura, hàviem d'anar a can Veire, que venien a Barcelona, al Born, i tenien cols,

coliflors, bledes; però aquí no en fèiem. Es menjava molta mongeta seca i ‘tocino’ [porc], i conills” (11). “Mongeta del ganxet: se n’han fet 2 kg la temporada passada (ha anat força bé). Se n’ha fet tota la vida: al tros de regadiu que hi ha al costat de la torrentera; també el que es regava amb pous. Però ja no se’n feien; gairebé havien desaparegut, perquè és una mongeta molt més cara. I ara s’ha tornat a posar de moda, ha fet una revifalla” (3b).

Phoenix dactylifera L. (*Arecaceae*).

BCN 52783

Dàtils [dátils] (fruit)

Palma / palmes [pálmə/s] (fulla treballada)

Palmó / palmons [pəlmó] [pəlmóns] (fulla)

Palmera introduïda, originària d’Àfrica del Nord i del sud d’Àsia. Cultivada com a ornamental i pels seus fruits, els dàtils, i naturalitzada. Contra-des mediterrànies marítimes.

Al seu poble (és originari d’un poble de la província de Palència) preparaven un xarop per a la tos i refredats. Hi posaven llimona [*Citrus limon*], dàtils, i mel (10c). Vegeu el catàleg de barreges (antitussigen / anticataral). Les escombres d’escombrar a dins eren de palma, amb el mànec de canya [*Arundo donax*]. Palmes i palmons per anar a beneir el ram el Diumenge de Rams: “Fèiem la benedicció al voltant de l’església. Després fèiem creus amb fulles del palmó beneït, i les penjàvem a les portes i a les quadres per espantar les bruixes” (13).

Pimpinella anisum L. (*Apiaceae*).

BCN 47278

Anís [ənis] (producte elaborat)

Matafaluga [matəfəluɣə]

Planta herbàcia anual d’origen oriental. Espècie adquirida al comerç.

“La ‘llavor’ de la matafaluga la fan servir per fer bunyols de Setmana Santa”. S’afegeix a la pasta de farina, llet i ou amb què es preparen els bunyols. “La matafaluga és més bona que el fonoll, és més fina; el fonoll és més vulgar. A mi m’agrada molt més aquella. Aquesta ‘grana’ es compra, aquí no n’hi ha, i no sé quina planta és. Una vegada en va portar el

Lluís, i deia que era fonoll, però la grana és diferent, és més grossa (observarem els fruits del fonoll, i digué que el gra del fonoll és més ample, i el de matafaluga és més primeta i més llarga). I potser si en fes viuria, em sembla que a casa n'hi ha una mica" (2b). Saben que de la grana posada a macerar en aguardent en fan l'anís. "El fonoll deu ser de la mateixa família, s'hi assembla" (9a, 9b). L'anís és usat per elaborar la ratafia (3):

Pinus halepensis L. (*Pinaceae*).

BCN 29826

Pi [pi]

Pi bord [piβórt]

Arbre mediterrani. Sovint dominant als boscos secs clars i a les brolles de la regió mediterrània.

"La meva sogra, les pinyes bordes del pi les feia bullir amb sucre i aigua i allò feia com un xarop. Ho feia per al meu sogre, que tenia bronquitis (la bronquitis no li va passar mai, però ella ho feia). Eren pinyes de pi bord. Quan eren verdes les feia bullir senceres. Ho posava a bullir, i bullia moltes hores (és clar que llavors, eren aquells fogonets de carbó, no teníem res més). Encara em recordo del meu sogre, que s'ho prenia" (9b). "Prem-saven escarrotxa de pi (que abans, la gent que anava a bosc en feia sacs). Allò ho posaven en aigua i en sortia el tint. En feien vagons i els enviaven qui sap on. Cal Toro era una fàbrica de tints" (6). De la branca de pi i d'alzina en feien feixines per als forns ("a Vallgorguina hi ha més alzina; aquí hi ha més pi") (12).

Pinus pinea L. (*Pinaceae*).

BCN 26751

Pinya [piɲə] (estròbil)

Pi pinyer [pipiɲé]

Pinyó / pinyons [piɲó] / [piɲóns] (llavor)

Arbre mediterrani oriental. Garrigues, erms, dunes fixades. Naturalitzat a la regió mediterrània.

"Quan nosaltres anàvem al bosc, a la bicicleta hi portàvem un sac, i aquell sac l'omplies de pinyes" (6b). De les branques de pi se'n feien feixines per cremar (12).

Pinus sylvestris L. (*Pinaceae*).

BCN 46070

Aiguarràs [ajɣwəras] (producte elaborat)

Arbre eurosiberià. Fa bosc, sobretot a l'estatge montà, des dels Pirineus a les muntanyes valencianes occidentals. L'aiguarràs és l'essència de trementina, producte derivat de l'oleoresina dels pins, especialment del pi roig, *Pinus sylvestris*.

“Una vegada un veterinari va fer una cura a un dels cavalls amb aiguarràs. Aquest cavall l'havien medicat molt, i no hi havia manera. I llavors un veterinari que hi havia, molt vell, a Parets, va venir i li va dir al meu pare: ‘Aquest cavall l'heu de lligar bé’. I li posava el braç fins aquí i li treia unes boles així de menjar, i el cavall va quedar desfet. I llavors va dir: ‘Ara hem de tenir un lloc on el cavall estigui tancat, amb bales de palla, i tingui un bon jaç, perquè ara li faré una cura de bèstia, però li convé. I el va fregar tot de cap a cap amb aiguarràs. El meu pare sempre ho explicava: ‘Allò va ser un crim’. Al cap de cinc minuts de posar-li l'aiguarràs aquell cavall va començar a tirar coces, a rebolcar-se, a aixecar-se dret, diu que va durar mitja hora o així fins que va quedar tan esgotat que va quedar estès a terra com si fos mort, suat tot ell. I l'endemà al matí es va aixecar com nou. S'havia explicat moltes vegades a casa, això. Abans els veterinaris eren com metges” (15a).

Piper nigrum L. (*Piperaceae*).

BCN 47277

Pebre [péβrə]

Planta enfiladissa tropical originària de l'Índia. El seu fruit, el pebre, és adquirit al comerç.

Per al mal de coll, una torrada amb vinagre i una mica de pebre, embolicat amb dos draps, per no escaldar-se, i posat al coll (13). Usat com a condiment (vegeu fitxa corresponent a la sajolida, *Satureja montana*) (2b).

Pisum sativum L. (*Fabaceae*).

BCN 32140

Pesolera [pəzulérə]

Pèsols [pézuls] (fruit, llavor)

Planta herbàcia anual originària de l'Àsia Menor i de l'Orient Proper. Cultivada i subespontània en bardisses, margeres de camps, etc.

Per a consum animal. El planten per fer rotació de cultius: “Per fer un adobat; la tavella fixa el nitrogen. Abans ja es feia: les faves (lleguminoses) un any, i l’altre any, el blat” (12). Ha sembrat una varietat de pèsol per a farratge, pèsol farratger, per fer rotació de cultius, amb la intenció d’evitar els adobs químics (10a).

***Plantago coronopus* L. (Plantaginaceae).**

BCN 29908

Planta herbàcia anual pluriregional. Sòls salabrosos i terres calcigades de les contrades mediterrànies.

Si en veien la collien per als conills (8b).

***Plantago lanceolata* L. (Plantaginaceae).**

BCN 32138

Plantatge [pləntədʒə]

Planta herbàcia pluriregional. Prats, herbeis, vores de camins i ambients similars. De la terra baixa mediterrània a l’estatge subalpí; poc comú a les contrades molt poc plujoses.

“El plantatge s’amania, es menjava amanit. Però ha de ser molt tendre perquè, si no, escalfa la boca” (15a). “Fa una espiga llarga. Té les set venes a les fulles. A França, els metges ho recepten com a xarop a les persones grans (va bé per al pit). En castellà en diuen ‘llantén’. Els ocells se la mengen: si t’hi fixes, hi ha algun ocell que pica aquell granet. Un que tenia ocells em va dir: ‘Això és la penicil·lina dels ocells’” (6b). No saben que sigui bona per a remei; la collien per als conills. “S’ha perdut molt” (2a, 2b). Esmantada com a planta medicinal, sense especificar-ne l’ús (3).

***Platanus orientalis* L. var. *acerifolia* Dyrand (Platanaceae).**

BCN 31294

Plàtan [plátən]

Plataner [plətənə] [plətéru]

Arbre sovint plantat en sòls més o menys profunds i humits i a les carreteres i carrers. No rarament subespontani als boscos de ribera de la terra baixa i de la muntanya mitjana.

“Aquesta verneda jo l’he vista tallada moltes vegades [referint-se a la de l’església de Gallecs]. Tallaven la soca i en brotaven cinc o sis. En acabat, deixàvem la soca més maca. Ens deien: ‘Va, aneu a netejar soques’ (amb un magalló, i deixar-hi només el pal més recte). Aquests que veiem que en tenen tres o quatre, de segur que els havíem deixat nosaltres, de petits. Ho venien a buscar per a fusta, i el petit per fer llenya per a casa, per al foc. Fins havíem recollit la fulla de ‘platero’ (la fulla seca que cau a terra) per fer jaç per al bestiar: la collíem, en fèiem piles i n’omplíem uns caixons per fer jaç per a les vaques i els vedells, en lloc de palla, perquè llavors, de palla no n’hi havia; anava molt cara” (4a).

***Polygonum aviculare* L. (*Polygonaceae*).**

BCN 29911

Estiravelles [əstirəβéjəs]

Planta herbàcia anual subcosmopolita. Camins, camps, vegetació ruderal. Del litoral a l’estatge subalpí.

“Això, per als conills, ho collíem molt. Del mig del camí no els collíem mai res, les collíem del mig dels camps” (2b). Considerada una mala herba (2a, 2b). “És molt, molt dolenta” (4a). “Va per terra, va corrent. És mala herba” (9a).

***Polypodium vulgare* L. (*Polypodiaceae*).**

BCN 32134

Herba melsera [érβəməlsérə]

Planta herbàcia rizomatosa (falguera) pròpia de l’hemisferi Nord. Replans de roques i boscos de sòl àcid i pedregós.

Component d’una barreja de plantes que donaven a les gallines perquè no tinguessin cap malura. També s’hi posava herba fetgera [*Anemone hepatica*], herba felera [*Aristolochia pistolochia*] i ceba [*Allium cepa*]. Vegeu el catàleg de barreges (preventiu de malalties en l’aviram) (6b).

Prunus avium (L.) L. (*Rosaceae*).

BCN 29827

Cirerer [sirərə]

Cireres [sirérés] (fruit)

Arbre eurosiberià. Boscos caducifolis humits, principalment a l'estatge montà; descendeix a les contrades mediterrànies més o menys plujoses. Nombroses cultivars, els cirerers, són cultivades en gran escala per llurs fruits i de vegades esdevenen subespontànies.

“Allà dalt a Girona, la fulla de cirerer la fan servir com nosaltres la farigola [*Thymus vulgaris*]: per curar ferides infectades. Nosaltres teníem una casa allà a Girona i ens ho van dir, una vegada que al meu home se li va infectar una mà amb la canya” (9b). “Les cireres són molt bones. I les cues, que les llencem, també: si les fas bullir diuen que són per a la memòria (prendre'n l'aigua)” (6b). “Aquí a Gallecs hi van bé, els cirerers” (4a).

Prunus domestica L. (*Rosaceae*).

BCN 46834

Prunera [prunərə]

Prunes [prúnəs] (fruit)

Arbre introduït, originari de l'Àsia Central i Occidental. Cultivat com a arbre fruiter.

Les prunes seques són per laxar: “Posada, la pruna, amb aigua, al vespre, la deixes al got i l'endemà al matí et prens aquella aigua. Això, dit per un metge de Barcelona” (9b). “N'hi havia hagut moltes; hi van força bé, aquí” (4a). “Hi havia prunes clàudies i prunes de les altres. Prunes, magranes, ‘palosantos’, raïm i figues era la fruita d'aquí. Nosaltres teníem prunes clàudies i a can Querol en tenien d'aquelles grogues sucoses, que a mi m'agradaven més que no pas les clàudies. La mare, a tothom que venia el convidava a menjar prunes clàudies: les posava a refrescar en un gibrell gros amb aigua del pou, que sortia glaçada” (11). “En feien conserva” (12).

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Weeb (*Rosaceae*).

BCN 46833

Ametller [əmməλλé]

Ametlla / ametlles [əmméλλə/s] (fruit)

Arbre introduït, originari d'Europa Sud-oriental. Cultivat en gran escala en llocs secs, sobretot a la regió mediterrània; de vegades més o menys subespontani.

“El meu pare tenia uns quants ametllers. D'ametllers, sempre n'hi ha hagut aquí, a les vinyes. Les ametlles es torraven (les posaven al forn)” (11). Elaboració de llet d'ametlla, que és refrescant (15b). Vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

Prunus persica (L.) Batsch (*Rosaceae*).

BCN 46832

Presseguer [prəsəyé]

Arbre originari de l'Àsia Central i l'Orient Proper. Espècie cultivada com a arbre fruiter.

La fulla de presseguer, juntament amb la de canya i la de noguera, s'utilitzava per rentar les bótes del vi (vegeu el catàleg de barreges) (6b). Havien tingut presseguers i pomeres, i havia fet conserves, fent-ho bullir. Però fa molts anys que no en fan i ja no recorda massa com ho feia (10b). Se'n feia confitura (13c). “Aquí no hi anaven bé (per la temperatura, les humitats), igual que les oliveres” (4a). “No n'hi havia; no hi anaven bé; cada fruita deu tenir el seu país” (11).

Prunus spinosa L. (*Rosaceae*).

BCN 24958

Arç negre [árznéγrə]

Arbust de distribució eurosiberiana. Bardisses, des de les contrades mediterrànies a la part inferior de l'estatge subalpí.

Els fruits els collien per menjar, si bé “de vegades eren molt aspres” (8b).

Pteridium aquilinum (L.) Kuhn (*Polypodiaceae*).

BCN 46068

Falguera [fəlyéə]

Planta herbàcia rizomatososa (falguera) subcosmopolita; a Europa, de distribució eurosiberiana. Brugueres, bardisses i boscos, en terrenys silicis (i

sòls descarbonatats). Del litoral a l'estatge subalpí, exceptuades les contrades mediterrànies poc plujoses.

“La mare en feia un ram i el penjava al sostre, per les mosques” (8b).

***Punica granatum* L. (Punicaceae).**

BCN 29764

Magrana / magranes [məɣranə/s] [məɣranə/s] (fruit)

Magraner [məɣrané]

Arbre introduït (originari de la regió mediterrània i de l'Àsia Sud-oriental). Espècie cultivada com a arbre fruiter, de vegades naturalitzada en espais ruderalitzats.

“Quan n'era el temps, a can Feliuà ens en donaven” (11).

***Pyracantha coccinea* M. Roem. (Rosaceae).**

BCN 52591

‘Gràtagos’ [grátəɣos]

Arbust de distribució pluriregional. Bardisses de les contrades mediterrànies plujoses. De vegades cultivat com a ornamental.

Esmentada com a ornamental. “Gràtagos és el nom dels ‘viveristes’: si en demanes, t'entenen” (8b).

***Pyrus communis* L. (Rosaceae).**

BCN 46831

Pera / peres [péɾə/s] (fruit)

Perer [pəɾé]

Perera [pəɾéɾə]

Arbre submediterrani cultivat com a fruiter.

“Em recordo que a casa meva hi havia una perera, allà en una vora, que feia unes peres molt bones. De vegades penso que aquella pera havia de ser millor que qualsevol tall de vedella o pernil que et mengis ara. No en feia mai gaire ‘disbarats’, però eren boníssimes” (6a). “I amb aquella il·lusió que les esperaves” (6b). “Hi havia pereres, però aquí teníem un perer i mai no hi havia fet res” (11).

Pyrus malus L. subsp. *mitis* (Wallr.) Syme (*Rosaceae*).

BCN 46830

Poma / pomes [pómə/s] fruit

Pomera [pumérə]

Arbre de distribució eurosiberiana cultivat com a fruiter.

Havien fet confitura de poma (10b, 13). “Veníem a passar l’estiu aquí i no hi havia gaire distraccions. Jo era filla de Maria: anava a escombrar l’església, a posar flors, i per la Mare de Déu, veníem unes pomes que s’hi posaven tres confits: fèiem un foradet a l’ametlla, hi posàvem una agulla de cap i clavàvem tres confits a cada poma, i el capellà les beneïa (les posava a davant de l’altar i les beneïa). I les comprava la gent del poble. Ho he preguntat i ningú no sap el significat que tenia allò. És una cosa molt típica d’aquí a Gallecs (que no fos la poma d’Adam i Eva, que va oferir, perquè em sembla que a la Mare de Déu hi ha una serp que ella trepitja). Els que anaven a missa, ja se l’enduien a casa, i els que no anaven a missa, passàvem les filles de Maria per les cases i la gent en comprava, i eren pomes beneïdes. Encara sembla que ho vegi: passàvem amb un cistell ple de pomes i tothom comprava les pomes de Santa Maria. Aquí hi havia un pagès, que era un nen petitó (en Jaumet de la Casa Nova), que un dia el vaig trobar, ja gran, després de l’expropiació, i em va dir: ‘Sempre em recordo de la teva mare –la meva mare es deia Maria–, que per Santa Maria sempre em donava unes pomes amb tres confits enganxats’. La mama, com que sabia que no anaven a missa, i era una masia senzilleta, sempre en comprava per a ell (i com que eren tres, en comprava tres). I ell se n’anava content” (11).

Quercus ilex L. subsp. *ilex* (*Fagaceae*).

BCN 29932

Aglà [əɣlɑ] (fruit)

Alzina [əlzinə]

Arbre mediterrani. Fa bosc principalment a les muntanyes mediterrànies marítimes humides o subhumides.

Sap que de l’escorça d’alzina se’n fa aigua per beure: “L’Andreu de ca l’Andreu se’n feia, i em sembla que era per al dolor”. Respecte de si utilitzava l’escorça de sobre o bé la segona pela: “Jo sé que allà tenia escorça, el que no sé és si quan se la preparava agafava la de sota. Quedava com

vi, fòsca” (2b). “Fer bullir una mica d’escorça d’alzina o de roure: s’agafava l’escorça d’un tronquet d’un pam de llargada, es feia bullir, i allò, glopejar-ho, i reforçava les genives” (6b). “La cendra és bona per a l’hemorràgia de les persones. Si no tens res més: fas foc, i la cendra, posada en un mocador, i ‘apretada’ [premuda] així, talla les hemorràgies” (15b). Aglà: alimentació de porcs (4a). Vegeu fitxa corresponent a *Castanea sativa*. (castanyer). “L’alzina, els roures, l’alzina surera, els oms, quan es crema un bosc, rebroten. Si es tallen, en acabat en surten dues o tres”. Vegeu també fitxa corresponent a gatoses (*Ulex parviflorus*) (4a).

Quercus pubescens Willd. (Fagaceae).

BCN 30007

Roure [rówrə]

Arbre submediterrani. Fa boscos a les contrades submediterrànies poc plujoses. Estatge montà; descendeix a la muntanya submediterrània.

“Per a les berrugues, fulla de roure, però sempre del mateix roure, i abans no surti el sol, una novena: trencar nou fulles de roure i passar-les per sobre les berrugues. Un amic meu tenia un nano que n’estava carregat, i li van marxar. Li van marxar ‘de la noche a la mañana’. Això és ben veritat. Les berrugues ho tenen això, que de vegades marxen i de vegades tornen. Jo li dic, encara, que són històries, però li van marxar. Però ha de ser sempre al matí, abans no surti el sol, i el mateix roure: nou dies amb nou fulles” (15a). Per curar el coll encetat dels cavalls agafaven pell de roure i la feien bullir en vinagre, i amb aquell suc els ho xopaven (15b). Vegeu també fitxa corresponent a *Q. ilex* (alzina).

Quercus suber L. (Fagaceae).

BCN 46829

Alzina surera [əlzínəsurerə]

Arbre mediterrani occidental. Fa bosc clar en llocs secs i assolellats, sobre terres àcides, sovint sorrenques.

Vegeu fitxa corresponent a *Q. ilex* (alzina).

***Ramonda myconi* (L.) Rchb. (*Gesneriaceae*).**

BCN 46088

Orella d'ós [urelæðós]

Planta perenne pròpia de les muntanyes mediterrànies. Roques ombrívols i molsoses de natura calcària. Principalment als estatges montà i subalpí; descendeix fins al domini de l'alzinar. Representant d'una família localitzada sobretot a les zones tropicals, ha de ser considerada com una relíquia prequaternària.

Útil per al tractament de la tos i els refredats. Ingredient d'una barreja de plantes que preparaven antigament quan a casa seva tenien botiga d'herbolari. Els altres components de la barreja eren: figues seques [*Ficus carica*], flor de figuera de moro [*Opuntia maxima*], flor de saüquer [*Sambucus nigra*], arrel de malví [*Althaea officinalis*], arrel de 'sarsa' [*Rubus ulmifolius*], orella d'ós [*Ramonda myconi*], ortiga blanca [*Lamium flexuosum*], liquen d'Islàndia [*Cetraria islandica*] i arrel de regalèssia [*Glycyrrhiza glabra*]. Vegeu el catàleg de barreges (anticatarral/expectorant) (6b).

***Reichardia picroides* (L.) Roth (*Asteraceae*).**

BCN 29933

Cosconilles [kuskuníλæs] [kuskuníæs]

Planta herbàcia mediterrània. Fenassars, prats de plantes anuals. Regió mediterrània; ascendeix rarament a la part inferior de la muntanya submediterrània.

Anaven pels marges a collir cosconilles i llecsons [*Sonchus tenerrimus*] tendres per menjar amanits ("encara n'hi ha que ho fan"). Ells, però, no en menjaven: tenien enciam i escarola de l'hort ("no ens ha vagat d'anar pels marges per les cosconilles i els llecsons") (1). "Llavors, hi ha les cosconilles, que són molt bones, diuen, per amanir. Però no n'hi ha, aquí, de cosconilles. A casa, l'any passat en vaig trobar dues 'motes', que les vaig cavar. Ara és mal temps" (2b). "Nosaltres no n'hem menjat mai, perquè tenim hort i, a l'hort, fins a l'hivern tens coses" (2a). "Aquí no s'apreciava tant com el màstec. No se'n feia gaire, de 'cosconia'" (4a). Tendres, n'havien menjat d'amanides: "Fa una fulla ampleta i petita, i és dolça; quasibé és com el 'créixem' [*Rorippa nasturtium-aquaticum*] (allò del rec)" (6a). Es menjava amanida (15). La collien per donar als conills (8b).

***Ricinus communis* L. (*Euphorbiaceae*).**

BCN 46089

Oli de ricí [ɔliðərəsínə] (producte elaborat)

Arbust originari de les zones tropicals d'Àsia. Cultivat i naturalitzat a bona part del país, principalment a les parts càlides de la regió mediterrània. De les seves llavors s'extreu l'oli de ricí, que és adquirit al comerç.

Es prenia per purgar, per fer anar de ventre (13). “L'oli de ricí és una purga; era molt dolent de prendre” (15a).

***Rorippa nasturtium-aquaticum* (L.) Hayek (*Brassicaceae*).**

BCN 29771

Créixem / créixems [kréʃəm/s]

Planta aquàtica subcosmopolita. Rierols, fonts, basses. De l'estatge montà a la plana mediterrània.

“Bons per menjar amanits; es fan als recs” (6a). “Molta gent en collia a les mines i als recs amb aigua molt neta”. Ells no n'havien menjat (8a). Els anomenaren perquè els veiérem al llibre que estàvem fullejant, però digueren que no els havien utilitzat per a res (9a, 9b). Ha sentit dir que es poden menjar amanits, però ells no n'havien menjats (13c). “El ‘créixem’ es fa a dins de l'aigua. N'haviem menjat, però no molt, però es menja. I en venen. De ‘créixems’ n'hi ha de dues menes: un que és gegant [cf. *Apium nodiflorum*] i un de petit; té més estima el petit” (15a). “Diuen que el ‘créixem’ és molt saludable” (15b).

***Rosa gallica* L. (*Rosaceae*).**

BCN 46076

Roses de jardí [rɔzəzðəʒərði]

Arbust eurosiberià cultivat i en algun cas subespontani.

Es feien bullir els pètals en aigua, i aquella aigua era per rentar els ulls: “La meva mare, que estava malament de la vista, tenia una espècie de got que feia la forma de l'ull, com una banyera, i s'hi banyava els ulls. I va resultar que tot li venia de la boca, i no li feia mal, però li provocava el mal a la vista i a la cara (sempre tenia la cara vermella, i mal als ulls). Fins que un metge va dir-li que s'havia de treure tot el dentat. I quan s'ho va treure va millorar molt” (9a). “Eren roses de jardí, vermelles o del color

que fos” (9b). Usades en l’ornamentació floral de l’església (vegeu fitxa corresponent a dàlia, *Dahlia pinnata*) (11).

***Rubus ulmifolius* Schott (*Rosaceae*).**

BCN 29938

Esbarzer [əzβərsə]

Móres [móres] (fruit)

Móres de bardissa [mórezðərðísə] (fruit)

‘Sarsa’ [sársə] (nom castellà pronunciat amb fonètica catalana)

Planta arbustiva distribuïda per l’hemisferi Nord. Bardisses i boscos clars, sobre sòls més o menys humits. De l’estatge montà al litoral.

La barreja d’aigua d’escarxofa i puntes d’esbarzer van dir-li que va bé per al colesterol. D’altra banda, la ‘sarsa’ entrava en una barreja de plantes anticatarrals que preparaven (6b) Vegeu el catàleg de barreges (hipolipemiant, anticatarral/expectorant). Les móres, quan eren petits se les menjaven: “Dèiem: ‘Va, anem a menjar unes quantes móres’” (6a). Se les menjaven: “La canalla tot ens ho menjàvem” (8b). Anaven a menjar-ne (11). D’altra banda, també se’n pot fer un licor: “Vénen uns aquí que són de Salamanca, i una dona va portar una cosa, un pot de conserva, i es veu que un dia determinat de l’any, i només aquell dia, van a collir les móres de bardissa (ha de ser aquella nit). I llavors hi posen una mica d’esperit, i qualsevol s’ho veu, allò! En va portar un ‘frasquet’ petit” (6a). S’han fet unes plantacions, fa poc temps, de móres, per vendre a l’agrobotiga (3b). “La móra és bona per menjar, així, tal com ve” (9b). “Ara en planten allà a Gallecs” (9a). Les móres se les menjaven. “N’hi ha moltes. Aquest any, les del terreny de l’Isidre Molist les han venut a l’agrobotiga” (13c).

***Rumex crispus* L. (*Polygonaceae*).**

BCN 31302

Cama-roges [kamərózəs]

Planta herbàcia pluriregional. Herbassars, en sòls humits, principalment argilosos i compactes. Del litoral a l’estatge subalpí.

Esméntada com a mala herba: “Creix així enlaire, i fa una clàvia, una arrel que s’introdueix molt a la terra, va molt fonda, un semblant com les pastanagues, però més prima, rodona. Fa la cama i l’arrel vermelloses. És una mala herba, que encara que ho facis llaurar, si es trinxà l’arrel, cada

arrel d'aquelles s'agafa. En algunes terres de sembrat n'hi ha i mirem d'eliminar-la, procurem que no espigui" (9a). El mateix nom popular s'aplica a altres espècies del mateix gènere: *Rumex obtusifolius*, *R. pulcher*.

***Ruscus aculeatus* L. (*Liliaceae*).**

BCN 29939

Galzeran / galzerans [gəlzəran/s] [glətzərans]

Petit arbust mediterrani. Alzinars i altres boscos, matollars densos. Contrades mediterrànies i estatge montà.

Els deien que no en mengessin (del fruit), que és verí (13c). Usat per fer rams, especialment per Nadal (15).

***Ruta chalepensis* L. subsp. *chalepensis* (*Rutaceae*).**

BCN 29940

Ruda [rúðə]

Planta herbàcia vivaç mediterrània, de base lleugerament lignificada. Vegetació ruderal dels llocs àrids. Contrades mediterrànies marítimes. Cultivada esporàdicament a la regió mediterrània com a planta medicinal.

"La meva àvia sense ruda no podia passar. La feia servir per rentar-se els ulls. Havia patit molt de la vista, i sort havia tingut de la ruda. La posava, la vigília al vespre, en un got d'aigua, en remull, i l'endemà s'hi rentava els ulls. A casa, de ruda, sempre n'hi ha hagut, igual com de marialluïsa" (1). "L'aigua de ruda va bé per rentar els ulls: es deixa bullir una mica i amb aquella aigua es banyen els ulls" (2a, 2b). Bona per als ulls. Se n'usaven les fulles: la feien bullir una mica i quan es refredava s'aplicaven l'aigua als ulls amb l'ajut d'una gasa. En tenen una planteta petita a casa (13c). "Servia per una cosa: abans, quan es paria, es paria a casa, els nens naixien a casa. La ruda és dilatadora, dilata, i se li donava a la partera. No la pots tocar; només que la toquis ja se sent la pudor. A can Butjosa, al costat del safareig n'hi havia una" (6b). "Quan tenien mal de queixal, glopejar ruda. I jo havia sentit dir que les senyores, quan havien de tenir part, si anaven lentes, els feien una bona tassa d'aigua de ruda i les feia anar més de pressa" (15a). "Abans, les dones, la feien servir per avortar; se la posaven a baix, però podien agafar una infecció" (no sap quina part de la planta s'utilitzava; ús referit, per un mestre entès en temes de plantes) (2a). "La ruda fa pudor. La feien al costat d'un safareig, al costat d'una paret o al peu d'una finestra perquè, amb aquella olor, els mosquits no hi anaven" (6b).

***Saccharum officinarum* L. (*Poaceae*).**

BCN 50771

Canya de sucre [káɲəðəsúkrə]

Sucre candi [súkrəkánðí] (producte elaborat)

Sucre negre [súkrənégɾə] (producte elaborat)

Sucre roig [súkrərótʒ] (producte elaborat)

Planta perenne de llargues tiges llenyoses, originària de l'Àsia Sud-oriental. Antigament molt cultivada a les comarques litorals.

El sucre és usat per elaborar remeis, per exemple un remei reforçant fet amb ous, llimona i vi ranci (vegeu fitxa corresponent a *Citrus limon* al catàleg 3.1). Emprat també en l'elaboració de ratafia (vegeu el catàleg de licors i altres begudes) (15b).

***Salix fragilis* L. (*Salicaceae*).**

BCN 31305

Vimeteres [bimətérə/s]

Vímets [bíməts]

Arbret eurosiberià. Riberes i llocs humits. Sovint cultivat (espontaneïtat dubtosa).

“Cada any els tallaven, els vímets, i es feien assecar. Passava el cisteller a fer coves i cistells” (1). “Eren per fer cistells. Encara n’havíem plantat, nosaltres, de vimeteres: n’havíem plantat en camps, a la vora d’un rec; duraven molts anys. Després, al cap d’anys, s’havien de tornar a fer. El vímet vol molta humitat, molta aigua (els fèiem sempre a la vora d’un rec, i això s’ha anat perdent). Els tallàvem i ens en fèiem fer coves i cistells pel cisteller (abans de començar a sortir els coves de goma, que ara ja són de goma)” (9a). Fabricació de cistells i coves (13).

***Salvia microphylla* Humb., Bonpl. & Kunth (*Lamiaceae*).**

BCN 29781

Menta [méntə]

Menta xerraire [méntəʃərajrə]

Arbust originari de Mèxic. Cultivat com a ornamental i molt rarament subespontani.

“Aquí a casa hi ha una altra menta que fa la flor vermella. Va venir per mediació de Mn. Malgà. Fa la fulla una mica més grossa, i d’un verd més intens” (la tenen plantada a fora del pati) (1). “Feia una flor petita, vermelleta, que la xuclàvem i era dolça” (2b).

Salvia officinalis L. subsp. *lavandulifolia* (Vahl) Gams
(*Lamiaceae*).

BCN 29780

Sàlvia [sálβjə]

Mata aromàtica mediterrània. Pastures en terreny calcari. Molt sovint cultivada en els horts i jardins com a medicinal.

La té plantada al davant de casa (2b). “La sàlvia també és molt bona: els estudiants, que quan tenen exàmens es posen nerviosos, es posen una fulla de sàlvia a la boca, i la van xuclant, i es tranquil·litzen” (15a). En tenia a l’hort i en posava a la ratafia (15b). Vegeu el catàleg de licors i altres begudes.

Sanguisorba minor Scop. (*Rosaceae*).

BCN 31307

Pampinella [pəmpinélə]

Planta herbàcia mediterrània. Prades i pastures poc o molt humides. Regió mediterrània, sobretot a la seva part més humida, i estatge montà.

“Sempre es fa al mig de la trepadella [*Onobrychis viciifolia*]” (per això, la que veiérem en un marge li semblà que no ho devia ser). Respecte d’usar-se amb finalitat medicinal, no en té coneixement (li diguérem que al Montseny la utilitzen per curar mals de la boca dels nens i digué que “al Montseny en feien córrer moltes, de plantes”) (2b).

Santolina chamaecyparissus L. (*Asteraceae*).

BCN 29944

‘Abrótano macho’ (nom castellà)

Espernallac [əspərnəlák]

Mata molt aromàtica, de distribució mediterrània. Erms, pastures, sobre terreny calcari. Regió mediterrània; ascendeix a l’estatge montà i a la base del subalpí.

“Hi havia una herba que es feia aquí a la riera de Caldes (no em recordo com es deia, en català, però em sembla que ho tinc apuntat), feia una flor groga. La posaven en esperit de vi, i no sé què més, i era per fer créixer els cabells. Hi havia una tia –la tia Pepa– que havia quedat bastant calba, i això li ho va dir una mestra, i ho va fer, i havia tornat a tenir una bona castanya” (2b). “En castellà es diu ‘brótono macho’, ara en català no em preguntis com es diu. Una vegada vaig anar a Mollet, i vaig veure un xampú que deia aquest nom, i me’l vaig comprar (abans, en ampolla gairebé no n’hi havia, de xampú, més aviat anaven en pols). Aquesta planta feia uns botonets grocs” (2a).

Saponaria officinalis L. (*Caryophyllaceae*).

BCN 29783

Herba sabonera [érβəsəβunérə]

Sabonera [səβunérə]

Planta herbàcia de distribució eurosiberiana: Salzedes i altres boscos clars de ribera, herbassars de l’arenys dels rius o de llocs humits. Principalment a l’estatge montà i a les contrades mediterrànies humides.

“Em recordo que anàvem amb la mare a ca l’Omet, feies així –fregant-la– i feia sabó” (2a). “Saps on n’hi ha? Al torrent del Rata: aquí a la rasa del Rata n’hi ha”. La utilitzaven per rentar la roba negra (2b). “Deien que feia sabó, posada a les mans mullades; feia una escuma. Sembla flor de tabac. D’aquesta, n’hi havia pertot arreu i ara no en veus” (9b). Agafaven la planta fresca i la fregaven amb aigua i sortia sabó: “Ho fèiem els nens, per jugar, perquè ens feia gràcia” (13c).

Satureja calamintha (L.) Scheele (*Lamiaceae*).

BCN 29785

Rementerola [rəβəntərólə]

Planta herbàcia pluriregional pròpia de l’hemisferi Nord. Vorades de bosc, fenassars. Terra baixa i muntanya mitjana.

Una planta que té molt present, que es feia per terra (“molt terrera, que feia una flor petita lilosa i una olor tota fineta”), tot i que no n’ha pres mai aigua. “Aquí no n’hi ha. Anant cap a casa la Neus, que baixes avall, quan gires, allà n’hi havia una planta, l’any passat, però aquest any no ha sortit” (en reconegué una mostra que li ensenyàrem) (2b).

***Satureja montana* L. (*Lamiaceae*).**

BCN 29946

Herba de les olives [érβəðələzulíβəs]

Sajolida [səzulíðə]

Petita mata mediterrània molt aromàtica. Pastures seques i terrenys pedregosos, sobre substrat calcari. Contrades boreomediterrànies i submediterrànies, principalment a les de tendència continental. A les muntanyes prelitorals, de la vall del Congost a la Serra de l'Obac.

“Per a les olives anava molt bé, aquesta herba” (8b). “La sajolida és per a les olives (també s’hi pot posar farigola [*Thymus vulgaris*] i romaní [*Rosmarinus officinalis*])” (9b). La sajolida sempre la tenien en un test. Era per salar olives. La gent que en salava també hi posava pastanaga [*Daucus carota*], all [*Allium sativum*] i pell de llimona [*Citrus limon*]. Ells no en tenien, però sabien com es feia. S’han de posar les olives nou dies en aigua, i anar-la canviant (surt l’aigua ben verda). Llavors es posen en salmorra (13c). Per condimentar el pollastre: “Agafo un pollastre sencer, el buido de dins i hi poso una llimona pelada (el suc el tiro per sobre i l’altra mitja la poso a dins), hi poso la sajolida, una mica de romaní i una mica de farigola, sal i pebre [*Piper nigrum*], i a fora també sal i pebre. I ho poso al forn (sense posar-hi oli ni res) i al cap d’una hora ja està. El trobo molt bo”. La té plantada al jardí (2b).

***Scabiosa atropurpurea* L. (*Dipsacaceae*).**

BCN 29947

Escabiosa [əskəβəjózə]

Planta herbàcia mediterrània. Comunitats herbàcies i matollars oberts de bona part del país.

“La tia Pilar la collia per als conills, però jo no sé quina és” (2b). L’esmentà però en desconeix l’ús medicinal (9b).

***Scirpus holoschoenus* L. (*Cyperaceae*).**

BCN 29789

Joncs [ʒoŋs]

Planta herbàcia mediterrània. Sòls humits i jonqueres.

“Quan érem canalla els arrencàvem i rosegàvem el blanc de baix, la part tendra” (9a, 9b). Els usaven per lligar les canyes de les tomaqueres i

mongeteres (al capdamunt, on es creuen) (8b, 9a). Feien cordills de jonc per lligar les bales de palla (els trenaven). Els anaven a arrencar al torrent (13b). “Tota la verneda de can Blanc era plena joncs i de falgueres” (1). “Els joncs es fan molt a les vores de rieres (aquí al torrent n’hi havia molts); el jonc vol molta humitat, es cria en llocs on l’aigua s’embassa. Ara no se’n veuen perquè ho han anat encimentant tot” (9a). “Als torrents s’hi fan els joncs; també n’hi havia al camp del Dot. I allà dalt a l’emissora n’hi havia una ‘mota’ [mata]. I els joncs es fan a l’aigua: doncs allà hi havia d’haver aigua! I era allà dalt a l’emissora!” (2a).

Secale cereale L. (*Poaceae*).

BCN 46828

Sègol [séγul] [séγə]

Planta herbàcia anual introduïda (originària de l’Orient Proper i d’Àsia Central), cultivada com a cereal i com a farratge.

Esmentat en parlar de l’ordi cerveser [*Hordeum vulgare*] i la pàmula [*H. distichon*] (2b). “El sègol –en castellà és ‘centeno’– fa molta arrel, i resisteix molt les calors. També s’havia fet mestall, que era una barreja de sègol, blat i ordi, per fer farina en temps de misèria” (4a).

Sedum sediforme (Jacq.) Pau (*Crassulaceae*).

BCN 29792

Crespinells [krispinéls]

Herba mediterrània, robusta (més o menys lignificada a la base). Sòls àrids i assolellats, des del litoral a l’estatge montà.

“Es fa al bosc i pels marges” (2a, 2b).

Sedum telephium L. (*Crassulaceae*).

BCN 24995

Herba robusta, amb rels tuberoses, de distribució eurosiberiana. Roques silícies, clapers, vorades de bosc, rouredes clares. Principalment a l’estatge montà, però s’eleva fins al subalpí i descendeix fins al domini de l’alzinar mediterrani.

“Una planta que era un semblant d’un cactus o com les figues de moro, que van fent brots, però no feia punxes. No em recordo del nom; s’ha ben

perdut. Era molt massissa però aigualida, feia una fulla més aviat cendrosa, una fulla com d'alzina però gruixuda. Es feia servir per curar. Quan ens fèiem un tall, tallaves una fulla d'aquelles, en sortia molta aigua, treies el tel, que era com paper de fumar, te la hi posaves i allò tallava la sang” (un amic del nostre informant, que estigué una estona present en la conversa digué que a Galícia en diuen “xeixebra”, però tampoc no en coneixia el nom català) (4a).

***Senecio vulgaris* L. (*Asteraceae*).**

BCN 24999

Morruts [murúts]

Planta herbàcia anual de distribució pluriregional. Herbassars ruderals i terres cultivades.

Esmentada com a mala herba (5).

***Setaria verticillata* (L.) P. Beauv. (*Poaceae*).**

BCN 29794

Borrissol [burisól]

Herba anual de distribució pluriregional. Horts, llocs ruderals. Contrades mediterrànies i estatge montà.

“Queda enganxada: si em mires les mitges, segur que n’hi porto. Si vas a l’hort, per davant o per darrere en quedes plena. És antipàtica, aquesta herba...”. Li sembla que en deien borrissol (1a). La canalla hi jugava: tallaven les espiguetes i les anaven enganxant les unes amb les altres: en feien cistellets (1b). Vegeu també fitxa corresponent a panissola (*Setaria viridis*).

***Setaria viridis* (L.) P. Beauv. (*Poaceae*).**

BCN 52592

Panissola [pənisólə]

Xerreix [jərés] [sorés]

Herba anual de distribució pluriregional. Cultius, terres remogudes. Contrades mediterrànies i estatge montà.

“Aquesta es fa al mig del camp, i no s’enganxa; en canvi, n’hi ha una altra [*Setaria verticillata*] que es fa per l’hort i pels marges, que s’enganxa!” (2a).

***Sideritis hirsuta* L. (*Lamiaceae*).**

BCN 52593

Rabet de gat [rəβéððəγát]

‘Zahareña’ (nom castellà)

Petita mata tomentosa pròpia de la Mediterrània occidental. Vores de camins, erms. Regió mediterrània i muntanya submediterrània.

“Què li posàvem, al cavall, quan tenia ‘galifafes’ a les cames?” (6a). “La ‘zahareña’ que és el rabet de gat, em sembla: és un cicatritzant i evita les hemorràgies. Fins i tot per a les llagues d’estómac” (6b).

***Silene vulgaris* (Moench) Garcke (*Caryophyllaceae*).**

BCN 29948

Colissos [kulísus]

Colitxos [kulítjus]

Conillets [kuniléts]

Planta herbàcia distribuïda per les terres temperades i fredes de l’hemisferi Nord. Camps, herbassars, pedruscall. De la plana mediterrània a l’estatge subalpí.

“La meva sogra en feia truites. Jo també n’havia fet, i era bona: fets en truita, ben tendrets, era ben bona” (9b). “Els castellans busquen ‘las collejas’, que són els colissos, i aixafen molt els camps (quan és sembrat, en neixen). Les cullen per menjar” (2a). Una veïna seva, filla d’Extremadura, digué que les menjaven en truita i en ‘potaje’, amb cigrons, i que eren molt bones (“allá eran grandes y guapas”). “Quan són petites, una mica de fulleta i prou, amb un ganivet les cullen. En fan unes bosses! En fan truita. És més cosa dels castellans, la gent d’aquí no ho fa” (6a, 6b). “Ben tendres, en truita són molt bons. Si són tendres no cal bullir-los: directament a la paella; semblen espàrrec. També es poden bullir amb patates, com a verdura” (15). “Agafes això [el calze globós] i peta. Quan és tendra no va bé. La canalla, abans, com que no hi havia ‘tele’, amb una cosa o altra havies d’entretenir-te. Nosaltres en dèiem conillets, perquè la mare ens ho va ensenyar de fer: així, i petava; la mare ens en deia conillets. I el

pare, quan se'n parlava, colissos" (2b). "És això que espetega" (6a). "Abans n'hi havia molts, i ara no n'hi ha tants" (2a).

Silybum marianum (L.) Gaertn. (*Asteraeae*).

BCN 29958

Cardots [kərðóts]

Escardots [əskərðóts]

Planta herbàcia biennal mediterrània de grans proporcions. Cardassars. Contrades mediterrànies (i estatge montà).

"La grana, se la mengen les cadernereres, pobretes, que no sé com ho deuen fer, amb el bec, posant-lo allà, tant com punxa. Jo no els tallaria, perquè m'agraden, els ocells" (2b). "Altres cards petits es mengen, però aquest, no" (2a).

Solanum lycopersicum L. (*Solanaceae*).

BCN 29952

Tomaquera [tuməkərə]

Tomàquet [tumákət] (fruit)

Planta herbàcia anual originària del Perú i l'Equador. Cultivada com a hortalissa.

Quan fa faves a la catalana hi posa oli, retallons de cansalada, all tendre [*Allium sativum*], un tomàquet petit i un brot de menta [*Mentha spicata*] (8b). Molt usat a la cuina, per fer salses i sofregits. En feien conserva, al bany maria, amb oli i una mica de sal (11). Per fer conserva de tomàquet: "S'escalden, es pelen i llavors es fa bullir, es tritura i es posa en pots. Els pots també es fan bullir en aigua (al bany maria); n'havia fet" (10b). "En feien conserva" (12). "Hi havia uns tomàquets que el pare els penjava en un corredor de casa, i en teníem per a tot l'hivern" (2a). Els tomàquets de penjar són els anomenats 'de bombilla': es pengen per a l'hivern. Dels altres tomàquets en feien conserva i confitura (amb sucre). També es feia confitura de préssec [*Prunus persica*], de codony [*Cydonia oblonga*], etc. (13). "Aquest any [2003] han anat molt malament (pel juliol només va caure un litre d'aigua). De l'hort no anava bé res. Les plantes, només que els caigui una mica d'aigua, en poques estones ja veus que et fan un canvi... I no plovent, feien una llàstima! Aquí, les primeres tomaqueres s'han anat conservant perquè eren híbrides, i unes altres que en vaig fer després s'han mort" (2b). "Les tomaqueres no es poden tocar en moll. Hi ha planta que, si la toques al matí amb la mullena es rovella, es fa malbé. Ha de ser a ple sol" (4a).

***Solanum melongena* L. (*Solanaceae*).**

BCN 25004

Albergínia [əzβərʒíniə] [uβərʒíniə] (fruit)

Planta herbàcia anual originària de l'Índia cultivada com a hortalissa.

Feien conserva per a tot l'any de tomàquet [*Solanum lycopersicum*], pebrot [*Capsicum annuum*], albergínia. Al bany maria (13).

***Solanum nigrum* L. (*Solanaceae*).**

BCN 25005

Tomaquera borda [tuməkérəβórðə]

Planta herbàcia anual de distribució pluriregional. És nitròfila i viu en llocs de vegetació ruderal. De la plana mediterrània a l'estatge subalpí.

Esmentada com a mala herba (5, 9a).

***Solanum tuberosum* L. (*Solanaceae*).**

BCN 29797

Patata [pətátə] (tubercle)

Patatera [pətətérə]

Planta herbàcia anual sud-americana introduïda. Espècie cultivada pels seus tubercles.

“Per a les cremades, ratllaven una patata i se l’hi posaven: refrescava” (9b). “La fulla seca, fumada” (12). Tapaven les patates amb fulles de patatera, per protegir-les del sol (12).

***Sonchus oleraceus* L. (*Asteraceae*).**

BCN 29953

Llecsons grossos [lɛksónsɣrósus]

Llecsons dels grossos [lɛksónzðəlzɣrósus]

Planta herbàcia anual o biennal, de distribució pluriregional en les terres de l’hemisferi Nord. Herbassars ruderals, horts, talussos, etc.

“Els llecsons se’ls mengen els conills; hi ha gent que en ve a buscar” (5). Herba per als conills (8b). “Això, els conills s’ho menjaven” (9a, 9b).

***Sonchus tenerrimus* L. (*Asteraceae*).**

BCN 29954

Llecsons [ləksóns]

Llecsons petits [ləksónspətíts]

Herba mediterrània generalment perenne. Sòls secs i assolellats, erms i roquissers de la regió mediterrània.

“De vegades, si veig un llecsó el cullo per dar-lo a la conilla. Em fa gràcia, perquè als conills els agraden molt, els llecsons” (1). Herba per als conills (8b). “Els conills se’ls mengen” (9a, 9b). “Aquests llecsons tan fins, les gallines se’ls mengen, però si tenen altre verd no te’ls volen. Els altres, els que punxen [*S. oleraceus*], no els volen mai” (2a).

***Sorghum bicolor* (L.) Moench (*Poaceae*).**

BCN 31310

Sorgo [sórdɔ]

Planta herbàcia anual africana introduïda. Cultivada com a farratge i algun cop naturalitzada a les vores de camins i llocs ruderals. Contrades mediterrànies plujoses i estatge montà.

“La canyota [*Sorghum halepense*] és una espècie de ‘sordo’ bord” (9a).

***Sorghum halepense* (L.) Pers. (*Poaceae*).**

BCN 2995

Canyota [kəɲótə]

Planta rizomatosa introduïda, originària de la regió mediterrània sud-oriental. Mala herba molt freqüent durant l'estiu i la tardor a les zones de regadiu, als marges dels camins, llocs ruderals. Contrades mediterrànies.

“D'aquesta, en collíem, nosaltres, quan hi havia l'espiga, l'escorriem, i teníem tórtores i ho donàvem a les tórtores. Quan era granat fèiem ‘rsssst’ i ho collíem i els agradava! Sortia amb boll i tot, però elles ja s'ho triaven”. Teníem una gàbia bastant grosseta amb tórtores, les teníem de capritx. També teníem coloms i gallines ‘guinees’, aquelles que són grises amb aquells ‘topos’ [llunes] blancs i porten una banya” (2b). “A les vinyes n'hi havia molta, de canyota, i els herbicides no li fan res. En el cereal, com que cada any es llaura, la canyota es fa desaparèixer llaurant. Com

que les vinyes no les llauràvem fondo, només les llauràvem superficialment, per no perjudicar les arrels del cep, sempre n'hi havia, perquè la canyota arrela molt fonda, i sempre brotava. Hi havia la canyota i el gram [*Cynodon dactylon*] i, tant la canyota com el gram, llaurant fondo, desapareixen (amb el sol, a l'estiu, s'assecava) (9a).

Stellaria media (L.) Vill. (*Caryophyllaceae*).

BCN 27251

Borrissol [burisól]

Herba anual pròpia de les terres de l'hemisferi Nord. Creix, durant bona part de l'any, als horts i a d'altres ambients ruderals, humits i més o menys ombrejats. Del litoral a l'estatge subalpí.

“En donaven a les gallines ponedores perquè fessin els ous més grocs” (8b). Esmentada com a mala herba (5, 9a).

Stipa tenacissima L. (*Poaceae*).

BCN 46091

Espart [əspárt]

Planta herbàcia molt robusta pròpia de la regió mediterrània meridional. Brolles i timonedes de les contrades mediterrànies seques.

“A ca l'esparter treballaven espart i cànem. Els llibants –cordes de les corrioles– eren d'espart, però les cordes de cànem eren més bones. A Mollet hi havia un esparter: a davant de can Benigno; feia espardenyes. Les ‘enramadores’ –per tapar les portadores– també eren d'espart”. Les nanses de les portadores s'anomenen cornaleres i els pals per portar les portadores, samalers: “Entre dos homes portaven la portadora plena. Segons quines vinyes, no estaven a carregador i s'havien de portar” (8c, 8a).

Tagetes patula L. (et hybr. pl.) (*Asteraceae*).

BCN 30022

Clavell de moro [kləβéʎðəmóru]

Planta herbàcia anual originària d'Amèrica del Nord. Cultivada com a ornamental i rarament subespontània.

“La fulla és molt dolça, se la mengen els cargols; no la puc salvar” (cada any en fa al jardí) (1).

Taraxacum dissectum (Ledeb.) Ledeb. (*Asteraceae*).

BCN 25016

Xicòria [ʃikóɾjə]

Planta herbàcia de distribució alpina. Pastures i herbassars de l'alta muntanya.

“És la xicòria [‘xicoina’, xicoira]. Es venen al mercat, sobretot a la Boqueria, en parades especialitzades. Vénen del Pirineu; surten després de la nevada. Són plantes molt amargants (tot i ser tendra, amargueja), però és la seva gràcia” (4b). “He anat a collir-ne, quan desglança la neu; surt blanca i maca” (4a).

Taraxacum officinale Weber in Wiggers (*Asteraceae*).

BCN 25948

Angelets [əŋʒələts]

Apagallums [əpaɣəɫúms]

Planta herbàcia eurosiberiana. Principalment a la muntanya mitjana i a les contrades mediterrànies de tendència humida; ascendeix a l'estatge subalpí.

L'esmentaren com a planta coneguda, amb la qual la canalla jugava bufant per tal de fer volar els seus fruits: “Quan érem petits en dèiem apagallums, te'n recordes [dirigint-se a la seva germana] que fèiem així?: ‘Pujo l'escala, entro al quarto, tanco la porta, em despullo, em fico al llit i apago el llum’ (tot bufant)” (2a). “Aquesta és la que fa els apagallums (nosaltres en dèiem apagallums). Encara n'hi ha, d'això” (9b). Els collien i bufaven, i comptaven els que quedaven i els que volaven (13c).

Thymus × citriodorus (Pers.) Schreber (*Lamiaceae*).

BCN 29809

Farigola de llimona [fəɾiɣóləðəɫimónə]

Espècie de farigola híbrida, de fulles més amples que *T. vulgaris*, que fan olor de llimona. Cultivada en jardineria com a planta ornamental.

La utilitza per posar al rostit, juntament amb llorer [*Laurus nobilis*]. Fa servir tant la farigola que anomena clàssica com aquesta (4b).

***Trifolium pratense* L. (Fabaceae).**

BCN 29811

Trèvol [tréβul]

Planta herbàcia pròpia de les terres temperades i fredes de l'hemisferi Nord. Prats humits, jonqueres. De l'estatge alpí a la plana mediterrània; a les contrades poc plujoses es limita als sòls acusadament humits.

Esmantada com a planta mel·lífera (2b). “Se sembrava molt, però només era per menjar verd. Era un farratge que no es podia assecar. Després, més tard, va venir el raigràs [*Lolium perenne*]” (4a). Esmentaren els trèvols en observar les il·lustracions d'aquesta espècie i de la següent (*T. repens*) al llibre de plantes que fullejarem (9).

***Trifolium repens* L. (Fabaceae).**

BCN 31313

Trèvol [tréβul]

Planta herbàcia de distribució eurosiberiana. Prats i llocs herbosos de tendència humida. Molt comú de l'estatge subalpí a les contrades mediterrànies humides.

Esmentaren els trèvols en observar les il·lustracions d'aquesta espècie i de la precedent al llibre de plantes que fullejarem (9).

***Trigonella foenum-graecum* L. (Fabaceae).**

BCN 32120

Senigrec [saniγrèk]

Planta herbàcia anual originària de l'Orient Proper. Cultivada i subespontània en camps i vores de camins. Regió mediterrània; ascendeix a la muntanya mitjana.

“Ara, les persones no s'enaigüen però abans deien: ‘Aquest nano està enaiguat’. I anaven amb una dona a tirar pedretes al riu, o a la mina. I se'ls feia prendre senigrec, que nosaltres ne veníem: és una grana que era com el

blat, potser no tan rodó com el blat, més escairat. I es fa entremig del blat, que el problema que tenien moltes fàbriques era treure el senigrec del blat, perquè donava mal gust. Quan el garbellàvem, la trèiem; pesava més que el blat. Als nens enaiguats els en feien empassar granes: no sé si eren tres i tres, sis, nou. Feien una novena: nou dies de prendre allò; llavors t'havies d'esperar, i ho tornaves a repetir (potser es començava per prendre'n una al primer dia i anar pujant fins a nou). I diu que així marxava l'enaiguament. Passava quan hi havia una altra criatura i estaven més per l'altre" (6b). "El nen o la nena ja no tenia allò, que estava tan agafat a la mare, 'enaigat', que deien. Ja es veia més valent, corria més. Això d'enaiguar-se, amb la cosa més insignificant s'enaiguava un nen: a aquest li donaves una pilota i en aquell moment no en tenies una altra, i ja estava el nen enaigat. O a aquell li havies passat la mà per l'esquena: 'Hola, macol!' i a aquest altre no, i ja s'havia enaigat. Hi havia criatura que sempre s'enaiguava" (6a). "I aquella dona s'enduia el nen, resava un pare-nostre, i li feia tirar pedretes al riu: que el 'nano' veiés l'aigua corrent, i tirar pedretes. I feien fer això del senigrec" (6b). "Als cavalls se'ls donava senigrec, quan s'enyoraven. També se'n donava a les persones (que ara el senigrec està de moda, que en planten). Als cavalls els en donaven la farina quan estaven tristos, enyorats, enaiguats, que dèiem. I també a les persones: la llavor es feia bullir i se'n prenia l'aigua. Jo, d'això, encara me'n recordo" (15b). Li sembla que la llavor només es posava a estovar al vespre, i es prenia l'aigua l'endemà (15a). "A Gallecs, a tota la zona ecològica n'han plantat. La grana es dóna als animals com a verd. De farina de senigrec se'n posa un tant per cent molt poc elevat al pinso dels bens i vedells. Fa una olor agradable, com de fonoll" (15a).

Triticum aestivum L. (*Poaceae*).

BCN 29963

Blat [blat]

Pa [pa] (producte elaborat)

Planta herbàcia anual originària de l'Àsia Menor. Cultivada com a cereal.

"Quan teníem diarrea ens feien brou de pa. Es preparava fent bullir aigua i arròs [*Oryza sativa*] (1). Aigua de pa, arròs i pastanaga [*Daucus carota*], per a la diarrea infantil (9). Vegeu l'apartat de barreges medicinals (antidiarreic). Per al mal de coll, una torrada de pa xopa de vinagre rebaixat (9a, 11, 13). Amb farina de blat i vi ranci feien uns pegats per a les pulmonies

(15b). “El suca-mulla era pa amb vi i sucre” (vegeu fitxa corresponent a *Vitis vinifera*) (4a). Donaven gra de blat com a aliment a les tórtors i als coloms (2b). “El blat, si és ben sembrat, tot el que fa de ‘canya’ ho fa d’arrels; les arrels poden baixar fins a un metre a buscar la humitat. Això ho fa el blat i, en general, tots els cereals (civada, ordi, sègol). Hi ha varietats que resisteixen més que altres. La prova està que ara tot s’ha sembrat d’ordis; de blat, no se’n fa gaire perquè no és tan rendible. Per exemple: hi ha blats que només són bons als regadius. Se sembren molt a la plana de Vic, que hi plou molt. Aquell, aquí no es pot sembrar. Nosaltres ara en tornem a sembrar, de blat, perquè fem el pa d’aquí, de Gallecs: es fa de blat d’aquí (n’hi ha que no s’ho creuen, però és veritat). Tenim un conveni amb en Moretó: té un ‘silo’ [sitja] i ell ens fa la farina i el distribueix als forns de Mollet (l’oficial és el Llargués, que fa el pa d’aquí, de Gallecs). El blat té un nom – que no recordo, en anglès–; és especial perquè porta més proteïnes, és un blat diferent. I la coca, també: del mateix blat que es fa el pa es fa la coca. A can Mulà, els del Consorci hi tenen sembrat blats per fer experimentació, per buscar el que resisteix més aquí, que sigui més rendible, per fer el pa de Gallecs. Volen promocionar-ho perquè se sembri blat” (4a). “Ara fan el ‘pa de Gallecs’ (abans no en feien). Varietats de blat: Montserrat, Montcada. Ara es copien les varietats de França. Al blat, al mes de febrer, que ja tenia dues fulletes, s’hi passava el rascle, i les males herbes les controlaves. Amb els herbicides surten males herbes que abans no hi eren”. Vencill (“venci”), per lligar les garbes: amb unes quantes espigues en un sentit i un altre, es feia un nus. Després un altre nus per lligar la garba (12).

Typha latifolia L. (*Typhaceae*).

BCN 31314

Boga [bóγə]

Planta herbàcia aquàtica vivaç de distribució pluriregional. Estanys, vores d’aigua. De les contrades mediterrànies a l’estatge subalpí.

“Passava el cadiraire: arreglava els culs de les cadires amb boga que ja duia ell” (1). Per embogar cadires (8a). Els n’ensenyàrem una mostra, i recordaren el seu ús per fabricar els culs de les cadires (9a, 9b). Passaven els cadiraire a refer els culs de les cadires. El mateix cadiraire portava la boga, que posava en remull per poder treballar-la. Els andalusos també en feien cabassos: “Cabassos de nanses. Van començar a fer-ho els andalusos que venien per aquí. Era una tradició del sud” (13b). Bogues florides: se’n fan rams (15).

Ulex parviflorus Pourr. (*Fabaceae*).

BCN 30011

Gatoses [gətozəs]

Arbust mediterrani termòfil, propi de les brolles de les contrades mediterrànies.

Les gatoses s'usaven per cremar, per exemple, per coure la calderada per als porcs (tot l'hivern el bestiar menjava calent): “Feien una foguerada molt ràpida. Hi havia també els rebrots de les alzines. Anàvem al bosc, i gràcies que ens deixessin esporgar un tros de bosc; per collir-ne la branca, primer ens feien netejar el terra [de les gatoses, per exemple]. En fèiem piles i les recollíem. I els boscos estaven nets” (4a). “Les gatoses eren per a feixines per als forners” (12). “N’hi havia moltes, de gatoses, i quedaven grogues!” (1).

Ulmus minor Mill. (*Ulmaceae*).

BCN 29813

Om [om]

Arbre de distribució eurosiberiana. Boscos de ribera i bardisses de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

“Si teníem els conills a terra (en gàbies, no), una branca d'om penjada, i se la menjaven” (8b). “L'om rebrota, igual que l'alzina” (4a). “Els oms pateixen una plaga que diuen que va començar al Canadà” (9a). “Em recordo que ens estàvem a Girona, i va començar llavors; fa molts anys” (9b).

Urtica urens L. (*Urticaceae*).

BCN 29966

Ortiga petita [urtiyəpətítə]

Planta herbàcia anual de distribució pluriregional. És nitròfila i viu en llocs de vegetació ruderal. De la plana mediterrània a l'estatge subalpí.

Esmentada com a mala herba (5). “Aquí hi havia una classe d'ortiga que tenia la fulla ben petita, i jo em recordo que per allà a Sant Hilari hi havia una altra mena d'ortigues que tenen la fulla més llarga, més prima, i són més altes i tot” (cf. *Urtica dioica*) (9b).

Valeriana officinalis L. (*Valerianaceae*).

BCN 29816

Valeriana [bələriánə]

Planta herbàcia eurosiberiana. Marges de boscos humits, prats de dall i herbassars. Muntanya mitjana humida; ascendeix a l'estatge subalpí i descendeix al domini de l'alzinar muntanyenc i, més rarament, al de l'alzinar mediterrani.

“La fan en pastilles; és molt coneguda” (9b).

Verbascum thapsus L. (*Scrophulariaceae*).

BCN 29817

Tripó / tripons [tripó] / [tripóns]

Planta herbàcia de distribució eurosiberiana. Tallades de bosc, terrenys incendiats, talussos. Muntanya mitjana i terra baixa; rar o nul a les contrades molt poc plujoses.

“El pare en bevia aigua per rebaixar les sangs: feia bullir la fulla de tripó i en bevia uns quants dies, i deia que ja estava bé. Abans no es mirava la pressió, com ara. I quan veia que el cap li rodava ja deia: ‘Ves a buscar tripons’. Deia que rebaixava la sang, ell. No sé d'on ho havia tret” (9b). “Jo també n'havia presa, i m'hi posava sucre perquè la trobava amargant” (9a). “Hi havia una herba que el pare en deia tripó (m'havia marxat ben bé de la memòria i amb el parlar l'altre dia de les herbes que no eren conegudes, em va venir al cap; vaig pensar: d'aquella ningú no n'ha parlat). S'assemblava a les tabaques, però devia ser com borda. A les parets de casa n'hi havia i el pare, quan no tenia ‘tabaco’, que anava racionat, ja ho tenia preparat, treia fulles d'aquelles, les feia assecar, i mira, ja sortia del pas. Les fulles d'aquesta planta eren verdes i amples. Semblaven tabaques bordes, i feien una flor grogueta amb unes ratlletes al mig, vermelloses, i al mig es veia més fosc; era una flor molt maca; a mi m'agradava, aquella planta. Volia mirar al diccionari [té l'Enciclopèdia Catalana i el diccionari Fabra], si hi era, i no ho he fet. Jo l'havia vista a casa, i era alta, com una tabaquera de debò, però no em facis dir si feia espigoi ni res, només em recordo de la flor i prou, i la fulla era ampla i a tota l'alçada hi havia fulla, perquè el pare l'anava esfullant. Tinc la flor presenta, molt a tocar a les fulles. Jo no l'he vista enlloc més. No era pas cultivada, era una herba de camp. Pujava el tronc amb les fulles, com una col, que hi van sortint les fulles, igual. Igual que la veiés ara. Jo la tenia amb el concepte

de ser borda”. L’observació d’un dibuix de *Verbascum thapsus* d’un llibre de plantes li feu venir a la memòria: “Aquesta flor sí que ho és i la fulla... jo diria que sí” (2b). “Per aquí, com que no hi havia cases, n’estava ple, no els havies de buscar, com ara; t’entrebancaven. I ara no en veus (llavors els carrers no eren asfaltats). Són unes fulles peludes que al voltant fan com una espècie de serra, una mica ondulat, i queden planes a terra (fa com una ‘mota’ [mata] agafada al terra). Les fulles són de color verd amb una mica de pelussa blanca i queden arrapades a terra”. Ens proporcionaren una mostra de *Verbascum sinuatum* i ens digueren que no és ben igual però que s’hi assembla: “Abans en veies pertot arreu, i ara no sé què passa, que no. Feia la fulla més ampla. Vaig pensar de portar aquesta perquè veiéssiu més o menys el que és” (9a, 9b). “Nosaltres, aquestes flors ens les menjàvem: són dolcetes. Agafàvem una planta que fa tronquet llarguet molt finet, i aquestes flors, que són foradades del centre, les agafàvem i les anàvem ficant a dins, a dins, i després ens les menjàvem” (15a).

Verbena officinalis L. (*Verbenaceae*).

BCN 29969

Berbena [bərβénə]

Planta herbàcia pròpia de les terres temperades i fredes de l’hemisferi Nord. Vegetació ruderal i arvense, sobre sòls profunds i més o menys humits; resisteix el trepig. Muntanya mitjana i terra baixa; rara a les contrades de tendència acusadament àrida.

“El pare va tenir una pleuresia i el Sr. Tifon –metge de Mollet– va dir que li traurien l’aigua. Però li van fer un pegat de berbena i no recordo què més hi van posar, potser cansalada rànica i un ou del dia, i va suar tant que els coixins van quedar molls i no li van haver de treure l’aigua. Ens ho va dir la Rosita de Badalona” (8b).

Veronica hederifolia L. (*Scrophulariaceae*).

BCN 52643

Borrissol [burisól]

Planta herbàcia anual de distribució pluriregional. Terres cultivades, principalment horts, vinyes, etc. Contrades mediterrànies i estatge montà.

Esmentada com a mala herba (9a).

Veronica persica Poiret in Lam. (*Scrophulariaceae*).

BCN 25038

Borrissol pelut [burisólpəlút]

Planta herbàcia anual pluriregional. Horts, vergers, vinyes. Contrades mediterrànies i estatge montà.

Esmentada com a mala herba (5).

Vicia faba L. (*Fabaceae*).

BCN 46826

Favera [fəβərə]

Faves [fáβəs] (fruit, grana)

Planta herbàcia anual introduïda, originària d'Àsia Sud-occidental, de la regió mediterrània i de l'Orient Proper. Cultivada com a hortalissa.

Vegeu la preparació de les faves a la catalana a la fitxa corresponent a menta (*Mentha spicata*), al catàleg 3.1. “Moltes faves se sembraven per farina per al bestiar” (4a). “Per als porcs: donar-los una granellada de faves. Els agradava. Als cavalls, en canvi, no els anaven bé” (12). Faves i any de traspàs: “És ben curiós: l'any de traspàs, principalment, surten el grill amb la cara aquí, i l'any que no és de traspàs surten de grill amb la cara a dalt. I això a totes les tavelles. Es pot comprovar. No sóc l'únic que ho sap; hi ha bastant de gent que ho sap. És influència de la lluna i del temps” (15a).

Vicia hirsuta (L.) Gray (*Fabaceae*).

BCN 52593

Veces bordes [bésəzβórðəs]

Planta herbàcia anual pròpia de les zones temperades i fredes de l'hemisferi Nord, esdevinguda subcosmopolita. Herbassars, vorades de boscos frescos, camps i ambients similars. De la plana litoral a l'estatge subalpí.

Les collien per donar als conills (8b).

Vicia sativa L. subsp. ***sativa*** (*Fabaceae*).

BCN 52596

Veça [bésə]

Planta herbàcia anual pròpia de les terres temperades i fredes de l'hemisferi Nord. Cultivada i sovint silvestre com a arvense o ruderal i també als herbassars de plantes anuals. De la plana mediterrània a l'estatge muntà.

“Al bestiar els donaven civada [*Avena sativa*], veça, ‘ufals’ [*Medicago sativa*] i palla, per estalviar-se l’haver d’arrencar naps [*Brassica napus*] (era costós)” (12).

Vicia villosa Roth. (*Fabaceae*).

BCN 52595

Veces bordes [bésəzβórðəs]

Planta herbàcia anual pròpia de les zones temperades i fredes de l'hemisferi Nord. Probablement adventícia o subespontània. Muntanya mitjana i comarques marítimes.

Les collien per donar als conills (8b).

Vinca difformis Pourr. (*Apocinaceae*).

BCN 52597

Planta herbàcia perenne pròpia de la regió mediterrània occidental. Alberedes, vores de rius, sòls humits. Terra baixa mediterrània; sovint cultivada com a ornamental, i subespontània.

La reconegué en la fotografia d'un llibre de plantes: “Es fa en llocs més aviat humits; ara no se'n veu” (9b).

Viola alba Besser (*Violaceae*).

BCN 27286

Violes [bióləs]

Planta herbàcia pròpia de les zones temperades i fredes de l'hemisferi Nord. Boscos, llocs herbosos, ombrívols. De les contrades mediterrànies més o menys plujoses a la muntanya mitjana.

Se'n feia un licor, amb esperit de vi (no ho feien a casa seva, però sap d'una persona que en feia) (2b).

***Viscum album* L. (*Loranthaceae*).**

BCN 46085

Planta de la sort [plántəðələsórt]

Vesc [bɛsk]

Planta hemiparàsita que creix a les branques d'alguns arbres. Distribuïda per les terres temperades i fredes de l'hemisferi Nord. Boscos de coníferes, principalment.

“L’has de guardar tot l’any. És per Nadal, per Santa Llúcia, que compres el vesc, i es té penjat a casa. L’any que ve traiem aquesta planta i hi posem l’altra (quan es canvia s’ha de cremar, no pas llençar-la). Quan jo era petita ja es feia: cosia i anàvem a la fira de Santa Llúcia, patrona de les modistetes, i en compràvem” (13c).

***Xanthium spinosum* L. (*Asteraceae*).**

BCN 29821

Gossos [gósus]

Planta herbàcia anual pluriregional d’origen sud-americà. Herbassars ruderals dels sòls secs. Regió mediterrània; ascendeix a l’estatge montà.

“Això és més dolent! Punxa, i fa aquestes boles que s’enganxen”. No saben que sigui bona per a remei (2a). “Saps què fèiem abans, el dia dels Sants Innocents? A la llufa, en el fil, hi embolicàvem aquests gossos, quatre o cinc gossos, i llavors allò ho tiràvem i quedava enganxat a la roba. Això quan érem petits. Abans, d’aquesta planta n’hi havia menys que ara” (9a). “En dèiem gossos, que s’enganxa a la roba. I punxa! Fa unes punxes! S’enganxa a la llana de les ovelles, que llavors ho sembren tot” (9b). “N’hi ha alguna planta, però no es tan problemàtica per als camps com altres herbes” (10a).

***Zantedeschia aethiopica* (L.) Spreng. (*Araceae*).**

BCN 52642

Lliri d’aigua [líriðájwə]

Planta bulbosa, robusta, originària del sud d’Àfrica. Cultivada com a ornamental en basses i llocs xops, i rarament subespontània.

“El lliri d’aigua és blanc. Viu bé a dins de l’aigua” (9b).

3.3. Catàleg de barreges de plantes medicinals

Aquest catàleg és un complement dels catàlegs de plantes útils dels capítols precedents (3.1, 3.2). Agrupem aquí les combinacions de plantes; es tracta de mescles, l'acció final de les quals és deguda a la sinèrgia de tots els seus components, de manera que es fa difícil de saber si n'hi ha algun que predomina sobre els altres. Per aquest motiu, encapçalem cadascuna d'aquestes formulacions amb un nom que n'indica l'acció terapèutica, acompanyat de la font d'informació, els ingredients (noms populars i noms científics de les espècies que intervenen en el preparat i part de la planta utilitzada), la descripció de l'ús feta per l'informant, la forma farmacèutica i el tipus d'ús (intern o extern). Pel que fa a la preparació, les proporcions quantitatives (i fins i tot la composició qualitativa) són molt variables, ja que sovint depenen del criteri de la persona que elabora la barreja i també de la disponibilitat dels components en aquell moment; per aquesta raó, no és fàcil de precisar la proporció dels diferents ingredients en la mescla. No obstant, sempre que tenim alguna informació referida a la manera de preparar la barreja i a la dosificació, la fem constar.

Antiàlgic/Antiinflamatori ossi i muscular

FONT. 3.

INGREDIENTS. Espígol (*Lavandula latifolia*, summitats floríferes), romaní (*Rosmarinus officinalis*, part aèria).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Romaní i espígol en esperit de vi, per fer fregues (si tenies una mica de dolor, si et feia mal l'esquena, un genoll)".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Maceració en alcohol. Loció (ús extern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Aplicació en forma de fregues.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "D'espígol, hi posàvem la flor i el que anava seguint la flor, encara que hi anés alguna fulla".

Anticatarral

FONT. 3.

INGREDIENTS. Malví (*Althaea officinalis*, arrel), figues seques (*Ficus carica*, infructescència dessecada).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feia una aigua per prendre per als refredats: "L'arrel de malví era per quan estaves molt constipat. Et feies una tassa d'herbes amb arrel de malví; de vegades també hi posaves una figa seca".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

FONT. 4a.

INGREDIENTS. Malví (*Althaea officinalis*, arrel), figues seques (*Ficus carica*, infructescència dessecada), panses (*Vitis vinifera*, fruit dessecat), nous (*Juglans regia*, fruit sec).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Recordo que aquí a casa hi havia l'arrel de malví i que la feien servir per als constipats. Agafàvem figues seques, em sembla que hi posàvem panses i alguna nou i ho fèiem bullir tot. I allò ens ho donaven a casa per als constipats".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

FONT. 6b.

INGREDIENTS. All (*Allium sativum*, bulb), llimona (*Citrus limon*, suc del fruit), mel.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per als refredats.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. S'agafa mitja llimona, una mica d'aigua calentona, una culleradeta de mel i un gra d'all ben gros i es pica ben picat". Barreja medicinal (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "Ho he picat i m'ho he empassat, sense mastegar, i no fa pudor (quan el mastegues és quan fa pudor, l'all). Ho he fet quatre o cinc dies, i va bé".

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral/Expectorant

FONT. 6b.

INGREDIENTS. Malví (*Althaea officinalis*, arrel), saüquer (*Sambucus nigra*, inflorescència), figa de moro (*Opuntia maxima*, fruit), mill del sol

(*Lithospermum officinale*), 'sarsa' (*Rubus ulmifolius*), orella d'ós (*Ramonda myconi*), líquen d'Islàndia (*Cetraria islandica*, tal·lus), figues seques (*Ficus carica*, infructescència dessecada), regalèssia (*Glycyrrhiza glabra*, arrel), ortiga blanca (*Lamium flexuosum*).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una barreja de plantes molt bona per als constipats: estova.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. "Cada hivern, amb paper de diari, feia deu o dotze o quinze piletes. El meu pare em va ensenyar el que hi havia de posar: una figa seca a cada lloc, flor de figa de moro, mill del sol, flor de saüquer, arrel de malví ("és una arrel blanca"), arrel de 'sarsa' ("eren unes branquetes"), orella d'ós ("una fulla fosca"), líquen d'Islàndia i un tros de regalèssia. Això en un litre d'aigua. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. Recorda haver preparat moltes vegades (a la botiga d'herbolari del seu pare) aquesta barreja de plantes per vendre. Molta gent venia a buscar-ho a casa: "En va, de bé; estova".

Antidiarreic

FONT. 1.

INGREDIENTS. Pa (*Triticum aestivum*, producte elaborat), arròs (*Oryza sativa*, gra).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Quan teníem diarrea ens feien brou de pa".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. "Es posava l'olla al foc i hi posaven tres grapats d'arròs i un crostó de pa i ho feien bullir. I aquella aigua la colaven". Decocció. Tisana (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Els ho donaven amb sucre.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. "És el que beviem la canalla quan teníem una indigestió o teníem febre, que érem al llit: ens atipaven de brou de pa. Aigua d'arròs. Ara la fan de pastanaga; llavors no se sabia que hi hagués pastanagues, no es coneixien". L'arròs del brou de pa no se'l menjaven ("se'l menjaven els grans").

FONT. 9b.

INGREDIENTS. Pa (*Triticum aestivum*, producte elaborat), arròs (*Oryza sativa*, gra), pastanaga (*Daucus carota*, arrel).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es donava brou de pa, arròs i pastanaga als nens petits que tenien diarrea.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. “Feien una torrada, hi posaven pastanaga i arròs, tot bullit, i calia beure aquella aigua. En deien aigua de pa i arròs”. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. Ho havia fet per als seus.

Antigotós/Antiuricèmic

FONT. 3.

INGREDIENTS. All (*Allium sativum*, bulb), llimona (*Citrus limon*, fruit), ceba (*Allium cepa*, bulb).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a l'àcid úric.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. “Un quart de litre d'aigua (en un pot que no sigui d'alumini), tres grans d'all partits, una llimona feta a trossets i una ceba (si és grosseta, mitja, i millor, vermella). Allò, ho poses en remull i l'endemà ho coles i t'ho beus”. Maceració. Tisana (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Fas nou dies, pares, tornes a fer-ho. Es va fent a temporades.

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “Ho vaig anar fent i mai més no m'han trobat àcid úric”. Remei recomanat pel Dr. Xicola, un metge naturista que tenia la consulta a Sabadell, fa molts anys.

Antihipertensiu

FONT. 6b.

INGREDIENTS. Olivera (*Olea europaea*, fulla), arç blanc (*Crataegus monogyna*, brots florits).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En pren per fer baixar la pressió: “La fulla d'olivera és per fer baixar la pressió alta i l'arç blanc per la pressió i per activar la circulació de la sang (també es pot prendre sol)”.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Nou fulles d'olivera per una tassa. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

FONT. 9b.

INGREDIENTS. All (*Allium sativum*, bulb), taronja (*Citrus sinensis*, suc del fruit).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La seva jove va dir-li que per fer baixar la pressió anava bé prendre all barrejat amb suc de taronja.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Es pica l'all al morter i es pren barrejat amb suc de taronja. Barreja medicinal (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. Ho va provar, però trobava que li perjudicava l'estómac i no en va prendre més.

Antitussigen/Anticatarral

FONT. 10c.

INGREDIENTS. Llimona (*Citrus limon*, suc del fruit), dàtils (*Phoenix dactylifera*, fruit), mel.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Al seu poble (és originari d'un poble de la província de Palència) en preparaven una xarop per a la tos i refredats.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (feien bullir el suc de quatre llimones, hi tiraven una dotzena de dàtils i també hi posaven mel). Xarop (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen/Expectorant

FONT. 4b.

INGREDIENTS. Malví (*Althaea officinalis*, arrel), figues seques (*Ficus carica*, infructescència dessecada), regalèssia (*Glycyrrhiza glabra*, arrel).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Se'n fa un xarop per a la tos; per al pit carregat va molt bé".

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Es fan bullir els tres ingredients en aigua, que redueixi a la meitat (se n'hi posa un litre perquè en quedi mig). Queda com un xarop. Després es cola. Agafes les figues, les parteixes per la meitat i les rasques; la regalèssia, la treus. Decocció. Xarop (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. "Se'n beu tres vegades al dia, ben calentó, amb una cullerada de mel".

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. “Jo el poso en pràctica i l’havia recomanat a molta gent, i va molt bé. El sabia de la meva sogra”.

Depuratiu

FONT. 6b.

INGREDIENTS. All (*Allium sativum*, bulb), llimona (*Citrus limon*, fruit), mel.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per netejar.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. S’agafa mitja llimona, una mica d’aigua calentona, una culleradeta de mel i un gra d’all ben gros i es pica ben picat”. Barreja medicinal (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

FONT. 6b.

INGREDIENTS. Farigola (*Thymus vulgaris*, brots florits), cua de cavall (*Equisetum telmateia*, part aèria estèril) i orenga (*Origanum vulgare*, brots florits) o bé “mançanilla” (*Matricaria recutita*, capítol).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “Va bé per netejar tot el cos, i també per als bronquis”.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu/Sedant/Refrescant

FONT. 2.

INGREDIENTS. Marialluïsa (*Lippia triphylla*, fulla), til·la (*Tilia platyphyllos*, inflorescència amb bràctea), menta (*Mentha spicata*, fulla).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una barreja de plantes que havia pres (“a l’hivern, que et ve de gust una cosa calenta”). Un herbolari de Mollet va dir-li que feia molt bé, perquè la marialluïsa és un digestiu, la til·la serveix per tranquil·litzar i la menta refresca.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. Aquesta barreja té un gust molt agradable.

Diürètic

FONT. 6b.

INGREDIENTS. Cua de cavall (*Equisetum telmateia*, part aèria estèril), farigola (*Thymus vulgaris*, brots florits), boixerola (*Arctostaphylos uva-ursi*,

fulla) o bé arenària (*Herniaria glabra*, part aèria), regalèssia (*Glycyrrhiza glabra*, arrel).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aquesta barreja la prepara sovint: és diürètica i va bé per netejar.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. La regalèssia hi dóna bon gust (se n'hi posa poca).

FONT. 16.

INGREDIENTS. Figuera de moro (*Opuntia maxima*, flor), cabellera de blat de moro (*Zea mays*, estils i estigmes), farigola (*Thymus vulgaris*, brots florits).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una barreja de plantes diürètica.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipolipemiant

FONT. 6b.

INGREDIENTS. Escarxofa (*Cynara scolymus*, fulla), esbarzer (*Rubus ulmifolius*, brots tendres).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. “És una aigua que va bé per al colesterol” (li ho van dir).

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció. Tisana (ús intern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS. D'esbarzer, s'hi posen les puntes tendres.

Preventiu de malalties en l'aviram

FONT. 6b.

INGREDIENTS. Fetgera (*Anemone hepatica*, fulla), melsera (*Polypodium vulgare*, fronda), felera (*Aristolochia pistolochia*, fulla), ceba (*Allium cepa*, bulb).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Recorda que hi va haver una malura dels pollastres i que els donaven aigua d'aquesta barreja de plantes.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Posaven, a la caldera grossa, vint quilos de ceba i aquestes herbes, i ho donaven a les gallines. Decocció. Tisana (ús intern).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Ho donaven a les gallines, un cop al mes, i no van tenir cap malura.

DESTINACIÓ. Veterinària.

OBSERVACIONS. “Aquestes tres herbes volen dir el fetge, la melsa i el fel. La fetgera tu l'agafes així i són les tres fulles del fetge, les tres ales, i tu et mires el fetge sencer i fa tres ales. La melsera té uns puntets. La felera, és el fel; el fel és com una bossa. L'herba fetgera és bona per al fetge, i és molt important tenir el fetge bo: el fetge és el depuratiu de la sang”.

Reforçant capil·lar

FONT. 6b.

INGREDIENTS. Espígol (*Lavandula latifolia*, summitats floríferes), romaní (*Rosmarinus officinalis*, part aèria).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per reforçar el cabell.

PREPARACIÓ, FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Recorda que la seva mare posava espígol i romaní en una ampolla grossa amb un litre d'alcohol i “anaves a la farmàcia i t'hi posaven una pastilla de ‘sublimat’ (que és verí: no te la podien vendre, la tiraven a dins), de color negre. Ho deixaven a sol i a serena i quedava una colònia de color verdós”. Maceració en alcohol. Loció (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

Ús domèstic (antisèptic)

FONTS. 6a, 6b.

INGREDIENTS. Canya (*Arundo donax*, fulla), presseguer (*Prunus persica*, fulla), noguera (*Juglans regia*, fulla), sal.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les bótes del vi es rentaven amb aigua de fulla de canya (verda), de presseguer i de noguera, i un grapat de sal.

PREPARACIÓ I ÚS. Decocció: ho feien bullir a la caldera que totes les cases de pagès tenien per fer la calderada per al bestiar (“ja en feies mitja portadora”).

MODE D'UTILITZACIÓ. “A la bóta del vi, quan la buides, s'hi ha de cremar llucet, perquè, si no, es pot fer agre. Però primer les bótes s'havien de rentar. I es rentaven amb aquesta aigua”.

OBSERVACIONS. “De vegades el llucet s'apaga, quan l'hi poses, i has de mirar que no s'apagui. El llucet és sofre”.

Ús domèstic (insecticida)

FONT. 6b.

INGREDIENTS. Ceba (*Allium cepa*, bulb), alls (*Allium sativum*, bulb), tabac (*Nicotiana tabacum*, burilles de cigarreta).

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Per al pugó de les plantes: és un insecticida natural".

PREPARACIÓ I ÚS. "Per al pugó vaig agafar burilles, les vaig posar en aigua amb ceba i alls i, l'endemà o l'endemà passat, amb aquella aigua vaig ruixar la planta".

3.4. Catàleg de licors i altres begudes

Dins el camp de les plantes usades en alimentació humana, ens han estat ressenyades un seguit de receptes de begudes (alcohòliques –ratafies i altres licors– i no alcohòliques –begudes refrescants–) que agrupem en aquest breu catàleg. Com en l'anterior, fem constar els ingredients vegetals amb què s'elabora la beguda, així com les dades facilitades pels informants referents a la preparació i a les propietats de la beguda ressenyada.

RATAFIES

Ratafia de can Castellar

FONT. 3a.

INGREDIENTS:

- Destil·lat d'anís.
- Canyella (*Cinnamomum zeylanicum*, escorça)
- Camamilla (*Matricaria recutita*, inflorescència)
- Farigola (*Thymus vulgaris*, brots florits)
- Llimona (*Citrus limon*, pell del fruit)
- Menta de les faves (*Mentha spicata*, fulla)
- Nou moscada (*Myristica fragrans*, grana)
- Nou verda (*Juglans regia*, fruit)
- Orenca (*Origanum vulgare*, summitats floríferes)

PREPARACIÓ. Transcripció de la recepta: “Tres litres i mig d'anís, 12 nous verdes, la pell d'una llimona, mitja branca de canyella, 20 flors de camamilla, una nou moscada, un bon grapat d'orenga, un bon grapat de farigola, un bon grapat de menta. Va bé fer-la aproximadament entre els mesos de juliol i agost, que és quan les nous són tendres i es poden partir a trossos amb un ganivet, que és el que convé a la ratafia. En una garrafa de vidre, fiqueu l'anís i tireu-hi tots els ingredients, les nous partides a trossos, i deixeu-ho a sol i a serena durant 40 dies sense remenar-ho. Després filtreu-ho i poseu-ho en ampolles per al seu consum”.

PROPIETATS. “Sí et trobaves deprimit, així com ara et donen vitamines, abans, ratafia. Et refàs per tota la tarda. Com més temps té, més forta. Aquesta [referint-se a la que ens convidaren a tastar], si no té deu anys en

té dotze, per això és més fosca, sinó seria més clareta (com passa amb el vi dolç, que també en fèiem, de vi dolç: com més passa el temps, més es va enfosquint)”.

OBSERVACIONS. “Així és talment com ho fèiem, no hi posàvem cap més herba, ja quedava bé. Si alguna de les herbes no la teníem fresca la hi posàven bo i seca. La ratafia va bé fer-la entre els mesos de juliol i agost (la fèiem més tard que el vi de nous). A la ratafia s’hi posen menys nous que al vi de nous”. Compraven l’anís a granel (“segons la quantitat que en volíem fer: si n’haviem de comprar quatre litres, si n’haviem de comprar dos”). No solien usar cassalla sinó anís del que es venia a granel (“la cassalla no és tan dolça”). Es deixava a sol i serena en un racó arrecerat (no pas a ple sol).

En Joan Butjosa (el marit de la informant) sabia elaborar, a més de ratafia, un licor de nous i altres licors. Fins havia ideat ell mateix un alambí per a la destil·lació d’alcohol.

Ratafia de can Rigat de Mollet

FONT. 15b.

INGREDIENTS:

- Aiguardent o anís
- Camamilla (*Matricaria recutita*, inflorescència)
- Farigola (*Thymus vulgaris*, brots florits)
- Marialluïsa (*Lippia triphylla*, fulla)
- Menta (*Mentha spicata*, fulla)
- Nou verda (*Juglans regia*, fruit)
- Romaní (*Rosmarinus officinalis*, brots florits)
- Sàlvia (*Salvia officinalis*, fulla)
- Cafè (*Coffea arabica*, llavor)
- Sucre (*Beta vulgaris* ssp. *vulgaris* var. *crassa*, producte elaborat).

PREPARACIÓ. “Nou verda i les herbes que es vulgui (jo hi posava les que tenia aquí): menta, marialluïsa, camamilla, romaní, farigola, sàlvia (tot això ho tenia a l’hort) i uns granets de cafè. La gent que va al bosc hi posa altres herbes (hi ha gent que hi posa fins a 21 herbes); jo hi posava les que tenia a mà i que coneixia (que no podien fer mal, que eren bones). Es fa amb aiguardent, o sigui, amb anís que no sigui dolç, i si ho vols dolç hi afegeixes sucre (hi poses el sucre que a tu t’agradi perquè, sinó, és molt sec). Em sembla que eren vuit setmanes a sol i serena”.

OBSERVACIONS. “La ratafia és llaminera. Les nous verdes no hi poden faltar”.

ALTRES BEGUDES ALCOHÒLIQUES

‘Orujo’ i esperit de vi de can Castellar

FONT. 3a.

INGREDIENTS: Raïm (*Vitis vinifera*)

PREPARACIÓ. Tal com ho feia en Joan Butjosa, el marit de la Pilar Boada: “Amb la brisa s’hi posa la seva quantitat d’aigua i es fa bullir (amb una mica de foc, no massa) i va degotant, degotant [ho recollien en envasos de vidre]. Quan ja havia fet l’*orujo*, ho tornava a fer bullir i llavors ja et sortia l’alcohol”.

OBSERVACIONS. “Jo, de vegades, li deia, ‘aquí al Vallès no hi ha ningú més que ho faci, això’ (ho havia après mirant documentals a la televisió, i s’havia muntat el seu propi alambí). S’ha de tenir molta paciència”.

Vi de nous de can Castellar

FONT. 3a.

INGREDIENTS:

- Vi de taula
- Destil·lat d’anís
- Nou verda (*Juglans regia*, fruit)
- Sucre (*Beta vulgaris* ssp. *vulgaris* var. *crassa*, producte elaborat)

PREPARACIÓ. “Nou nous per un litre de vi de beure. S’aixafen i es posen amb el vi i s’hi deixa 40 dies. Al cap de 40 dies es filtra i per cada 10 litres de vi s’hi posa 1 litre d’anís i 1 kg de sucre”. S’aixafen les nous –quan són verdes, que encara no facin closca; a finals de juny, pels volts de Sant Joan. Les nous, les picaven amb el martell amb un soconet, les anaven trencant, que quedessin obertes, aixafades. Les posaven amb el vi en una garrafa de vidre. Deixaven la garrafa a fora, a sol i serena. Al cap de 40 dies es filtra amb un drap que no sigui massa espès, perquè li costa. Surt de color verdós, de la pell de les nous, però després ja va marxant, es posa, i queda un color més claret”.

S’hi afegeix un litre d’anís i un quilogram de sucre per deu litres de vi (“si no s’hi posés anís seria amarg, no tindria paladar; la nou ho fa tornar molt amarg”). I ja es pot començar a prendre.

OBSERVACIONS. “Es pren per postres, com un vi dolç. Quan venia la família, mentre feies la xerradeta, treies alguna cosa... S’acostumava molt. D’ençà que érem en aquesta casa sempre ho havíem fet. No cada any, perquè és una cosa que tampoc no la gastes. Quan ets jove sí, se’n beu més; després ja no tant. Però no hi fa res que duri anys: com més dura més bo és, com el vi dolç”.

BEGUDES NO ALCOHÒLIQUES

Aigua d'arròs

FONT. 15a.

INGREDIENTS:

- Arròs (*Oryza sativa*)
- Aigua
- Sucre (*Beta vulgaris* ssp. *vulgaris* var. *crassa*, producte elaborat)
- Xarop de poncem (*Citrus medica*, producte elaborat)
- Comí (*Cuminum cyminum*, fruit, anomenat grana)

PREPARACIÓ. Es fa bullir l'arròs en aigua. "L'aigua d'arròs, la fèiem clareta. S'hi posava una mica de sucre (perquè l'arròs és insípid) o, de vegades, la meva mare hi posava un raig de xarop de poncem, que em sembla que ara no n'hi ha. El xarop de poncem hi donava una mica d'aroma, i quedava dolcet. Per a les diarrees de l'estiu anava molt bé". "De vegades hi posaven una mica de comí, per donar-hi una mica de sentida".

Aigua de llimona

FONT. 15b.

INGREDIENTS:

- Llimona (*Citrus limon*, fruit)
- Aigua
- Sucre (*Beta vulgaris* ssp. *vulgaris* var. *crassa*, producte elaborat)

PREPARACIÓ. Simplement, s'escorre la llimona i s'hi afegeix aigua fresca i, si es vol, una mica de sucre.

OBSERVACIONS. "A casa, a l'estiu feien aigua de llimona (i aigua d'arròs) moltes vegades. D'aigua de llimona, moltes vegades en faig. La prenem sense sucre".

Llet d'ametlla

FONT. 15b.

INGREDIENTS:

- Ametlla (*Prunus dulcis*, llavor)
- Aigua
- Mel

PREPARACIÓ. "Agafaven ametllons, quan eren verds, quan l'ametlla ja està granadeta, la pelaven de la primera closca i la segona closca i allò ho

aixafaven ben aixafat en un morter i allà hi posaven una quantitat d'aigua i una mica de mel. Ho remenaven ben remenat i ho passaven per un filtre, i quedava com una orxata, com una llet d'ametlles. Hi posaven la mica de mel per donar-hi una sentida, però no hi posaven licor de cap classe. I era bo. Ho posaven en un porró de dos litres”.

OBSERVACIONS. “Era molt refrescant. La meva mare, com que patia de l'estómac en prenia, perquè abans es bevia molt vi, i ella no en podia beure. Tothom bevia vi, i ella bevia aquell ‘vi’ blanc. I nosaltres, ‘nanos’, també en volíem beure del seu, perquè era molt agradable”.

Xarop de poncem

FONT. 15a.

INGREDIENTS:

- Xarop de poncem (*Citrus medica*, producte elaborat)
- Aigua fresca

PREPARACIÓ. “El xarop de poncem no duia alcohol, era dolcet, una mica com caramel. El compraven, però jo alguna vegada n’he buscat i no en trobo enlloc. Fins amb l’aigua fresca és bo: aigua fresca amb un raquet de xarop de poncem”.

4. ANÀLISI DELS RESULTATS

A través de les converses mantingudes amb els nostres informants, ens han estat citades un total de 272 espècies botàniques, de les quals 256 tenen o han tingut, en un passat no massa llunyà, algun ús popular a Gallecs. De les 16 espècies restants, els informants només ens n'han dit el nom o alguna altra dada referida, per exemple, al lloc on recorden haver vist o haver collit la planta. En algun cas, recorden que aquella planta es collia per a remei però no saben per a què servia. Això, ultra constituir una informació també interessant, indica que, si n'havien tingut, el record del seu ús ja ha desaparegut. Del total d'espècies, n'hi ha 154 que creixen espontàniament al territori estudiat i 118 que hi són al·loctones (s'hi cultiven o bé són adquirides al comerç).

4.1. Els usos de les plantes

De les 272 plantes esmentades, 101 tenen aplicació en l'àmbit sanitari (medicina humana i veterinària); 82 s'usen amb finalitat alimentària humana, com a condiments o per elaborar licors i altres begudes; 44 són emprades en alimentació animal; set espècies han estat qualificades de

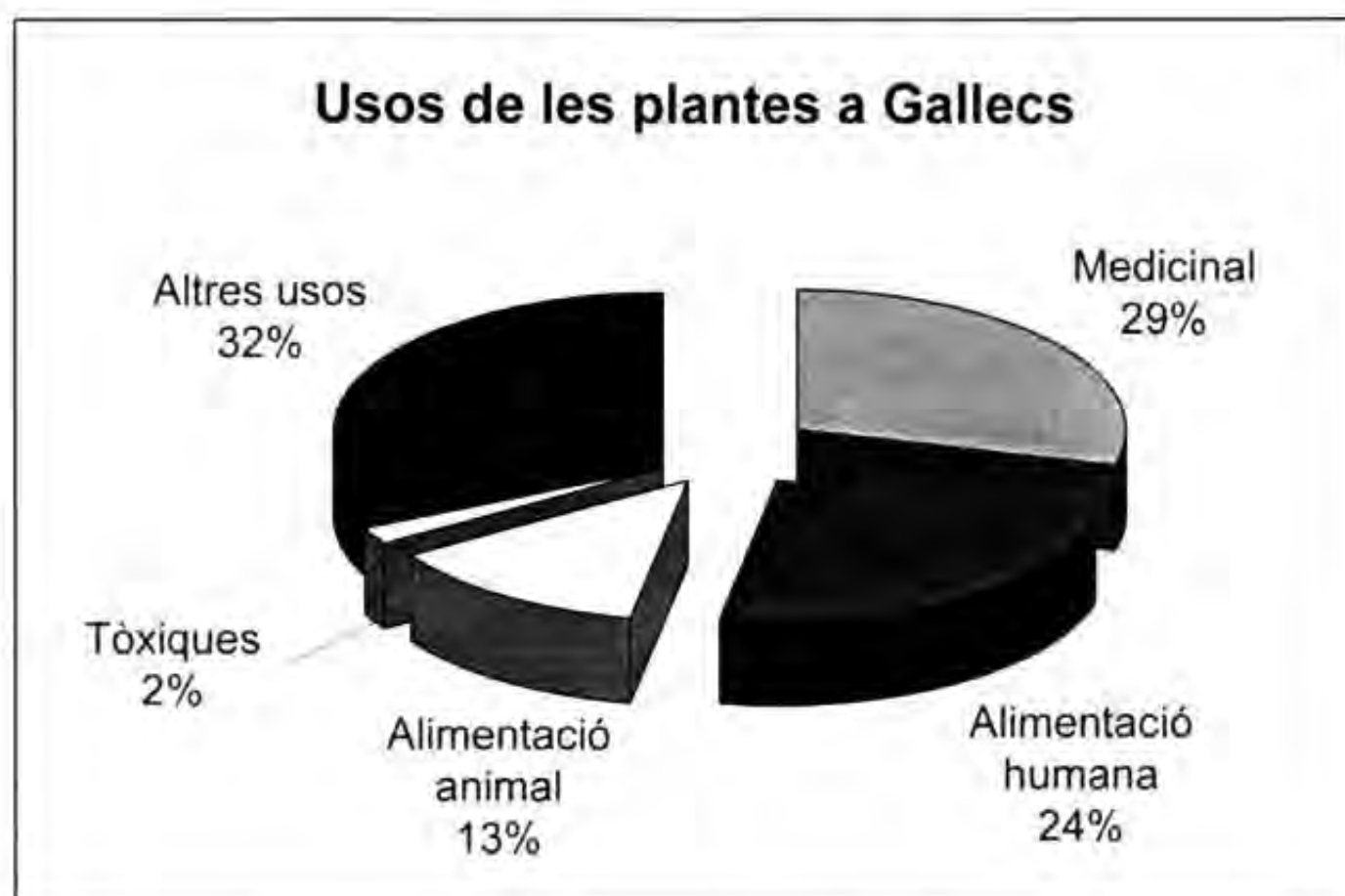

Figura 13. Principals usos tradicionals de les plantes a Gallecs

nocives o tòxiques i 113 han estat citades per algun altre tipus d'utilització o alguna característica destacable: males herbes o herbes de marge (42), ús ornamental (30), ús domèstic (12), ús lúdic (10), ús artesanal (8), plantes d'ús relacionat amb la religió o amb creences (8), plantes fumables (5), maneig agrosilvopastoral (4), plantes mel·líferes (4), ús tintorial (2), ús tèxtil (1) (Fig. 13).

Dins l'ampli ventall d'usos populars, podem aturar-nos a analitzar amb un xic de detall el grup de les plantes medicinals, que constitueixen el grup més nombrós entre els d'espècies amb usos populars a Gallecs. Quines són les plantes més corrents i quina mena de trastorns es tracten més habitualment amb aquestes plantes?

El primer lloc, quant a la freqüència d'ús, l'ocupen les espècies destinades al tractament de refredats, és a dir, plantes d'acció anticatarral, anti-tussígena o expectorant: 19 plantes o parts de plantes són usades amb aquestes finalitats; en destaquen l'arrel de malví (*Althaea officinalis*), la llimona (*Citrus limon*), l'eucaliptus (*Eucalyptus globulus*), la figa (*Ficus carica*), la malva (*Malva sylvestris*) i el saüc (*Sambucus nigra*).

Trobem, en segon lloc, el grup de plantes emprades com a depuratives sanguínies (14 espècies): la ceba (*Allium cepa*), l'escarxofa (*Cynara scolymus*), la fulla de noguera (*Juglans regia*) i la farigola (*Thymus vulgaris*) són alguns dels principals representants d'aquest grup. Hi ha plantes, com la gramònica –coneguda també amb els noms d'herba del 'garrotillo', herba de les sangs o servereta (*Agrimonia eupatoria*)– que, a més de ser depuratives, ajuden a controlar la tensió arterial.

Tenim, en tercer lloc, dos grups de plantes amb 12 representants cadascun: el de les relacionades amb els trastorns del sistema digestiu (que ajuden a pair, combaten la diarrea, són laxants o bé antihelmíntiques) i el grup de plantes que s'usen per la seva acció antiàlgica (és a dir, per mitigar el dolor). Entre les plantes digestives destaquen la marialluïsa (*Lippia triphylla*), la camamilla (*Matricaria recutita*), la menta (*Mentha spicata*) i la farigola (*Thymus vulgaris*); com a laxants ens han estat citades, entre altres, l'oli d'oliva (*Olea europaea*) i les prunes (*Prunus domestica*), i per al tractament de la diarrea la pastanaga (*Daucus carota*) i l'arròs (*Oryza sativa*). Com a antihelmíntics (per combatre els cucs intestinals) s'ha esmentat l'all (*Allium sativum*) i també l'oli d'oliva. Entre les espècies reportades per la seva acció antiàlgica trobem també l'all, l'espígol (*Lavandula latifolia*), l'arnica (*Pallenis spinosa*), el romaní (*Rosmarinus officinalis*) i l'ortiga (*Urtica dioica*).

Una altra de les aplicacions medicinals destacades és el control de la tensió arterial i de la circulació. A part de la ja esmentada servereta, com a plantes –o parts de plantes– d'acció antihipertensiva i estimulant circulatòria destaca l'ús de la fulla d'olivera (*Olea europaea*); altres plantes usades amb aquesta finalitat són l'arç blanc (*Crataegus monogyna*), el romaní i l'ortiga. Finalment, hi ha encara tres usos medicinals rellevants, que són l'ús antisèptic o desinfectant, el diürètic i el sedant. Esmentarem la fari-gola (*Thymus vulgaris*) com a principal planta d'acció antisèptica, el gram (*Cynodon dactylon*), la cua de cavall (*Equisetum telmateia*) i la cabellera de blat de moro (*Zea mays*) com a diürètiques i la til·la (*Tilia platyphyllos*), molt apreciada i utilitzada per la seva acció sedant.

És important de remarcar que és força habitual de prendre les plantes remeieres no pas de forma individual, sinó en barreja. Així, ens han estat ressenyades un total de 22 mescles de plantes medicinals. Pel que fa a l'ús terapèutic d'aquestes barreges, s'observa que les principals afeccions a què van destinades coincideixen força amb les que acabem de comentar referides a l'ús de les plantes de manera separada.

A la taula 2, s'hi resumeixen les dades comentades als paràgrafs anteriors. S'hi fan constar, per a les principals accions medicinals, tant el nombre d'espècies indicades com el nombre de barreges que són usades amb la mateixa finalitat.

Acció medicinal	Nombre d'espècies citades	Nombre de barreges
Tractament de refredats	19	6
Depurativa sanguínia	14	2
Tractament de trastorns digestius	12	1
Antiàlgica	12	1
Antihipertensiva / estimulant circulatòria	10	2
Antisèptica / vulnerària d'ús extern	8	-
Diürètica	5	2
Antisèptica / antiinflamatòria d'ús intern	4	-
Sedant / hipnòtica	3	1

Taula 2. Nombre de plantes i de barreges citades per a les principals afeccions

En la preparació dels remeis, les estructures florals (flors, inflorescències o les seves parts, summitats floríferes, brots florits) són les parts més utilitzades (32%), seguides de la part aèria sencera de la planta (20%), l'arrel o el bulb (19%), la fulla (14%) i el fruit o la llavor (14%), per aquest ordre. Altres parts de planta o òrgans vegetals que per ser utilitzats requereixen una major manipulació, com és el cas de l'escorça o el làtex, s'utilitzen molt menys. També són emprats productes elaborats d'origen vegetal, com l'oli d'oliva, el vi, el vinagre, l'anís, el pa o la farina de llinosa (Fig. 14).

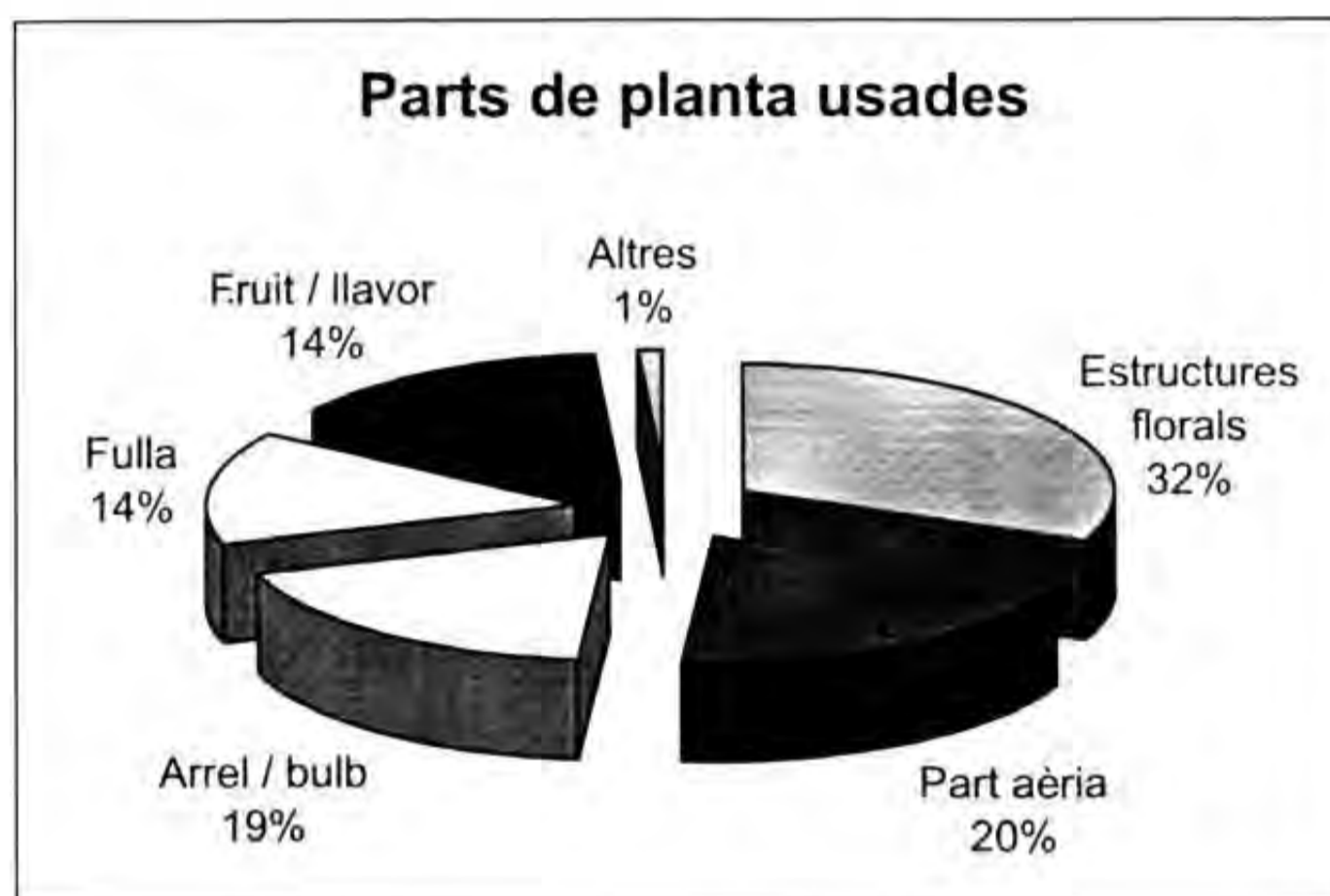

Figura 14. Parts de planta usades en la preparació de remeis

Pel que fa a les formes de preparació i d'administració de les plantes, cal distingir, en primer lloc, entre els preparats que són administrats per via interna i els que s'administren per via tòpica. Tant en un cas com en l'altre, la majoria són solucions aquoses. No sempre és fàcil de determinar si es tracta d'infusions o de decoccions, ja que el llenguatge dels informants pot crear certa confusió (hem considerat infusió quan parlen d'escaldar la planta o de fer-li arrencar el bull i decocció quan fan bullir l'aigua amb la planta durant uns minuts). Per via interna són també formes de preparació rellevants la ingestió directa (és a dir, sense preparació) d'una part de la planta o del suc, les maceracions aquoses i els xarops. Per via externa s'apliquen emplastres i friccions i s'utilitzen excipients com oli d'oliva, alcohol, cera, vinagre i anís.

Com a formes de preparació rellevants esmentarem el xarop de pinyes de pi bord (*Pinus halepensis*), elaborat per decocció perllongada de les pinyes verdes amb aigua i sucre, que s'havia utilitzat anys enrere per al tractament de la bronquitis. També és remarcable la preparació d'un unguent de nap (*Brassica napus*), elaborat amb oli d'oliva i cera verge. Aquest unguent té propietats resolutives (és a dir, ajuda a madurar grans i furóncols), antisèptiques i emol·lients. Per a més detalls sobre la seva preparació, vegeu la fitxa corresponent a *B. napus* al catàleg 3.2.

En l'administració de plantes amb finalitat medicinal (tant si es prenen de forma individual com en barreja) sovint ens ha estat esmentada la novena com a pauta de tractament a seguir. La novena consisteix a prendre el remei durant nou dies seguits i després reposar. De vegades es recomana de reposar durant nou dies i posteriorment repetir la novena. Ens han estat citades, per exemple, les novenes d'aigua de fulla de noguera (*Juglans regia*) amb gotes de iode, d'acció depurativa sanguínia, o les de fulla d'olivera (*Olea europaea*) que es prenen amb finalitat antihipertensiva. En el primer cas, el nombre de gotes de iode afegides a la tisana va augmentant d'una a nou en els dies successius. En el cas de la fulla d'olivera, la manera recomanada de preparar la tisana és fer bullir nou fulles d'olivera per tassa d'aigua. També ens ha estat ressenyada la novena d'una barreja de grans d'all (*Allium sativum*), ceba (*Allium cepa*) i llimona (*Citrus limon*) indicada per al tractament de la gota. El costum de la pràctica de novenes es troba referenciat en gairebé totes les zones del territori català estudiades. Aquest era un costum habitual no només en el camp de la medicina popular, sinó també en altres àmbits, com el de la religiositat popular (es feien novenes de pregàries a un sant determinat).

La taula 3 mostra de manera resumida algunes dades sobre els usos populars de les plantes (en concret de les remeieres) en diversos llocs ben diferents de la Mediterrània. Tots aquests territoris tenen en comú el fet d'haver estat estudiats en temps relativament recents i amb la mateixa metodologia etnobotànica que nosaltres hem emprat. Considerant-la de manera detinguda podem concloure que, tot i la petitesa del territori de Gallecs i la seva proximitat a grans zones urbanes, la quantitat de dades sobre coneixement de les plantes per les persones que viuen a l'àrea que hem estudiat és prou alta.

Taula 3. Dades recollides en estudis etnobotànics fets en diverses àrees de la regió mediterrània

Regió	Ext. (km ²)	Població	Flora*	PM ^{aa}	PM/km ²	PM/habitant	NI ^{ab}	PM/VI ^{ac}	IE ^{ad}	U/C ^{ae}
Alta Vall del Ter ^a	294	4.526	1.600	220	0,75	4,87 × 10 ⁻²	60	3,67	16,2	68,6
Alt Empordà (plana interior) ^b	178	41.300	1.650	149	0,84	3,61 × 10 ⁻³	46	3,24	11	93
Alt Empordà (comarca sencera) ^c	1.358	118.718	1.650	332	0,25	2,80 × 10 ⁻³	178	1,87	25,9	44,5
Cabo de Gata ^d	800	20.000	1.000	253	0,32	1,26 × 10 ⁻²	153	1,65	25,3	-
Campoo – Los Valles ^e	1.012,12	23.027	1.500	166	0,16	7,20 × 10 ⁻³	107	1,55	23	-
Capcir ^f	177,1	1.752	550	94	0,53	5,40 × 10 ⁻³	28	3,48	17,09	32,1
Castelló ^g	6.679	385.823	2.128	365	0,06	9,46 × 10 ⁻⁴	150	2,34	17,2	-
Caurel ^h	260	2.400	800	223	0,86	9,29 × 10 ⁻²	45	4,96	27,9	-
Cerdanya ⁱ	1.086	23.000	1.600	234	0,22	1,02 × 10 ⁻²	155	1,53	15	30,4
Cerdanya ^j	1.139,9	26.250	1.500	146	0,13	5,6 × 10 ⁻³	83	4,56	9,7	29,3
Conflent ^k	882,6	16.554	1.500	170	0,19	10,27 × 10 ⁻³	60	2,88	11,33	22,9
Córdoba ^l	13.718	724.000	1.641	145	0,01	2 × 10 ⁻⁴	106	1,37	8,8	-
Gallecs ^m	7,53	120	-	101	13,28	0,83	28	3,57	-	94,78
Granada ⁿ	12.531	761.734	-	241	0,02	3,16 × 10 ⁻⁴	-	-	-	-

Guilleries ^o	594	27.298	1.100	158	0,27	$5,80 \times 10^{-3}$	27	5,85	20	87
Huesca ^p	15.671	222.000	2.500	553	0,04	$2,48 \times 10^{-3}$	-	-	22	50
Israel-Palestina ^q	10.700	4.486.600	-	150	0,007	$3,34 \times 10^{-5}$	100	1,50	-	-
Los Villares-Valdepeñas ^r	271	9.508	906	158	0,58	$1,66 \times 10^{-2}$	100	1,58	51,1	-
Montseny ^s	826	79.373	1.500	351	0,43	$4,43 \times 10^{-3}$	172	2,05	25	43,4
Pallars ^t	2.530	18.880	1.500	437	0,17	$2,32 \times 10^{-2}$	264	1,66	29,1	49,2
Parque Natural de Montesinho ^u	734	7.427	1.271	166	0,23	$2,24 \times 10^{-2}$	100	1,66	24,7	-
Segarra ^v	646	17.040	-	92	0,14	$5,39 \times 10^{-3}$	29	3,17	-	52,6
Serra de São Mamede ^w	400	35.770	-	150	0,38	$4,19 \times 10^{-3}$	45	3,33	-	-
Tunísia ^x	154.520	7.900.000	2.000	553	0,004	7×10^{-5}	130	0,43	27,7	27,7
Vall del Tenes ^y	260	17.969	-	150	0,58	$8,35 \times 10^{-3}$	28	5,40	-	70,8
Xipre ^z	9.251	639.000	1.900	379	0,04	$5,93 \times 10^{-4}$	-	-	-	19,9

a. Rigat (2005), Rigat *et al.* (2006, 2007); b. Parada (1997), Bonet *et al.* (1999), Parada *et al.* (2002) –es tracta de l'estudi preliminar d'una part de la comarca que posteriorment ha estat estudiada en tota la seva extensió–; c. Parada (2007); d. Martínez (1993), Martínez *et al.* (1996, 1997); e. Pardo de Santayana (2003); f. Muntané (2005); g. Mulet (1990, 1991); h. Blanco (1996); i. Muntané (1991, 2002); j. Muntané (2005) –es tracta d'un segon estudi a la mateixa comarca que l'anterior fet uns quants anys després del primer i de menor abast pel que fa a informants–; k. Muntané (2005); l. Casana (1993), Galán (1993); m. González-Tejero (1989); n. Dades del present treball; o. Selga (1998), Bonet *et al.* (1999), Parada *et al.* (2002); p. Villar *et al.* (1992); q. Friedman *et al.* (1986), Palevich *et al.* (1986); r. Orruño (2003); s. Bonet (2001); t. Agelet (1999); Agelet & Vallès (2001, 2003a, 2003b); u. Carvalho (2005); v. Raja (1995), Raja *et al.* (1997); w. Rodrigues (2001), Rodrigues *et al.* (2003); x. Le Floch (1983), Boukef (1986); y. Bonet (1991, 1993), Bonet *et al.* (1992); z. Arnold-Apostolides (1991); *. Nombre aproximatiu d'espècies de plantes vasculars de la flora del territori; aa. Nombre de plantes medicinals reportades; ab. Nombre d'informants; ac. Nombre de plantes medicinals reportades per informant; ad. Índex d'etnobotanicitat (Portères, 1970: Nombre d'espècies utilitzades $\times 100$ / Nombre d'espècies de la flora); ae. Índex d'utilització (Muntané, 1991; Parada, 1997; Bonet *et al.*, 1999: Nombre d'espècies utilitzades $\times 100$ / Nombre d'espècies citades).

Un segon grup molt rellevant de plantes, pel que fa a l'ús, és el de les alimentàries. Tal com hem dit al començament d'aquest capítol, a banda de 44 plantes que s'usen o s'han utilitzat per alimentar el bestiar, hem catalogat 82 espècies que tenen aplicació en alimentació humana, com a condiments o per elaborar licors o begudes refrescants.

Hi ha plantes que es consumeixen crues o en amanida. Tenim el cas dels fruits silvestres –cireres d'arboç (*Arbutus unedo*), móres d'esbarzer (*Rubus ulmifolius*), entre altres– i dels cultivats –figues (*Ficus carica*), cireres (*Prunus avium*), prunes (*Prunus domestica*), magranes (*Punica granatum*) i molts més– i també el de les plantes que es consumeixen amanides –diverses espècies cultivades, com l'enciam (*Lactuca sativa*), i altres de silvestres: màstecs (*Chondrilla juncea*), verdolagues (*Portulaca oleracea*), cosconilles (*Reichardia picroides*), créixens (*Rorippa nasturtium-aquaticum*). De vegades es bullen –moltes hortalisses cultivades i alguna de silvestre, com els colissos (*Silene vulgaris*). Les plantes més anomenades per preparar-ne sopa són la ceba (*Allium cepa*), l'all (*Allium sativum*) i la farigola (*Thymus vulgaris*). N'hi ha d'altres que es fregeixen per fer-ne truita: espàrrecs (*Asparagus acutifolius*), fonoll (*Foeniculum vulgare*), verdolaga (*Portulaca oleracea*), ortiga (*Urtica dioica*).

Hem de parlar també de les herbes aromàtiques i d'algunes espècies amb les quals habitualment es condimenten els guisats –all (*Allium sativum*), llimona (*Citrus limon*), llorer (*Laurus nobilis*), menta (*Mentha spicata*, *M. piperita*), orenga (*Origanum vulgare*), romaní (*Rosmarinus officinalis*), tomàquet (*Solanum lycopersicum*), farigola (*Thymus vulgaris*), canyella (*Cinnamomum zeylanicum*), pebre (*Piper nigrum*)– o que s'afegeixen a les olives quan se salen –sobretot la sajolida (*Satureja montana*), però també l'all (*A. sativum*), la pastanaga (*Daucus carota*) o el fonoll (*Foeniculum vulgare*).

Podríem esmentar encara la preparació de confitures o altres menes de conserves amb diversos fruits, tant cultivats com silvestres: cirera d'arboç (*Arbutus unedo*), carbassa de cabell d'àngel (*Cucurbita ficifolia*), codony (*Cydonia oblonga*), figa (*Ficus carica*), poma (*Pyrus malus*), préssec (*Prunus persica*), pebrot (*Capsicum annuum*), tomàquet (*Solanum lycopersicum*). Hi ha diverses plantes que se xuclen per la seva dolçor, com l'arrel de regalèssia (*Glycyrrhiza glabra*) o les flors de borraja (*Borago officinalis*) o de menta xerraire (*Salvia microphylla*).

Finalment, hem de destacar el grup de plantes que intervenen en l'elaboració de ratafia: les nous verdes (*Juglans regia*) i un seguit d'herbes

aromàtiques i d'espècies, la majoria de les quals tenen propietats medicinals: llimona (*Citrus limon*), marialluisa (*Lippia triphylla*), camamilla (*Matricaria recutita*), poliol (*Mentha pulegium*), menta (*Mentha spicata*), romaní (*Rosmarinus officinalis*), sàlvia (*Salvia officinalis*), farigola (*Thymus vulgaris*), canyella (*Cinnamomum zeylanicum*), cafè (*Coffea arabica*), nou moscada (*Myristica fragrans*).

4.2. Noms populars de les plantes a Gallecs

Per denominar les 272 plantes catalogades, els informants han fet servir 369 noms populars. Aquesta és una bona mostra de la riquesa lingüística lligada al món de les plantes i posa de manifest una part de la cultura generada al seu voltant. Els noms populars sovint reflecteixen el profund coneixement que la gent del camp té de les plantes, fent referència, per exemple, a les seves característiques, hàbitat, utilitats o perillositat.

Als catàlegs 3.1 i 3.2 hi consten els noms catalans recollits per a cada espècie, acompanyats de la transcripció fonètica de cadascun. L'annex 2 recull els noms populars amb el nom científic del tàxon al qual corresponen, ordenats alfabèticament pel nom comú. En algun cas el nom és en castellà, la qual cosa s'indica entre parèntesis. L'asterisc (*) acompanya els noms no documentats en la bibliografia consultada per a aquella espècie. No s'han considerat diferents els noms que només difereixen pel nombre (singular o plural) o per la pronúncia (com "orega", pronúncia que hem trobat per a "orenga", *Origanum vulgare*). Cal assenyalar també que hi ha 12 espècies per a les quals no hem recollit cap nom popular a la zona.

Prenent com a base de comparació l'obra de Masclans (1981) i una base de dades sobre noms catalans de plantes que forma part d'un projecte coordinat pel Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona i pel Centre de Terminologia Termcat, hem trobat 48 noms no documentats o que, si ho són, s'apliquen a espècies diferents. Podríem destacar, per la seva originalitat, els següents: herba del 'garrotillo' (*Agrimonia eupatoria*), rebentapedres (*Artemisia campestris*), fulles de cremadura (*Arum italicum*), flor de núvia (*Euphorbia marginata*), lliris d'aiguardent (*Lilium candidum*), republicans (*Papaver rhoeas*) i planta de la sort (*Viscum album*). Aquesta xifra de noms fins ara no documentats s'ha de considerar alta, tenint en compte que la base de dades que hem consultat conté uns 30.000 noms catalans per a més de 5.000 espècies de plantes. La comparació del grau de novetat en la fitonímia a Gallecs amb

el trobat en altres zones estudiades des del punt de vista etnobotànic (taula 4) ens referma en la idea que és prou elevat, ateses les reduïdes dimensions del territori considerat en el nostre cas. Aquest fet és un altre indicador de riquesa de coneixements etnobotànics a la zona considerada.

Zona estudiada	P	N	NND	NND/P
Província de Castelló (Mulet, 1990, 1991)	365	1.793	1.330	3,64
Cerdanya (Muntané, 1991, 2002)	290	480	164	0,57
Vall del Tenes (Bonet, 1991)	209	252	35	0,17
Segarra (Raja, 1995)	142	201	18	0,13
Guilleries (Selga, 1998)	226	335	80	0,35
Pallars (Agelet, 1999)	529	1.004	683	1,29
Montserrat (Bonet, 2001)	584	1.027	446	0,76
Capcir, Cerdanya, Conflent (Muntané, 2005)	225	513	170	0,76
Alta Vall del Ter (Rigat, 2005)	312	454	66	0,21
Alt Empordà (Parada, 2007)	521	1.013	418	0,80
<i>Gallecs (dades del present treball)</i>	272	369	48	0,18

Taula 4. Nombre de plantes (P), de noms populars (N), de noms no documentats (NND) i de noms no documentats respecte del nombre total de plantes (NND/P) en el present treball i en estudis etnobotànics previs

Com passa en qualsevol altre camp del coneixement, quan s'utilitzen noms per designar les espècies vegetals se'n fan servir de diferents per referir-se a la mateixa planta (sinonímia) i, en altres ocasions, un sol nom serveix per denominar-ne diverses (polisèmia). Vegem-ne uns quants exemples.

Les conegudes roselles (*Papaver rhoeas*) reben també els noms de bada-badocs i republicans (nom, aquest darrer, que fa al·lusió al seu color vermell). Blat del diable i cua de mula són aplicats a una herba de la família de les poàcies (*Hordeum murinum* ssp. *leporinum*), les espigues de la qual, de lluny, poden recordar les del blat. *Sambucus nigra*, un arbust o arbret caducifoli molt apreciat com a medicinal que creix de manera natural a les vores dels cursos d'aigua, es designa indistintament amb els noms de saüc i saüquer. Podem considerar també un exemple de sinonímia la diversitat de noms amb què es designa una part de la planta del blat de moro (*Zea*

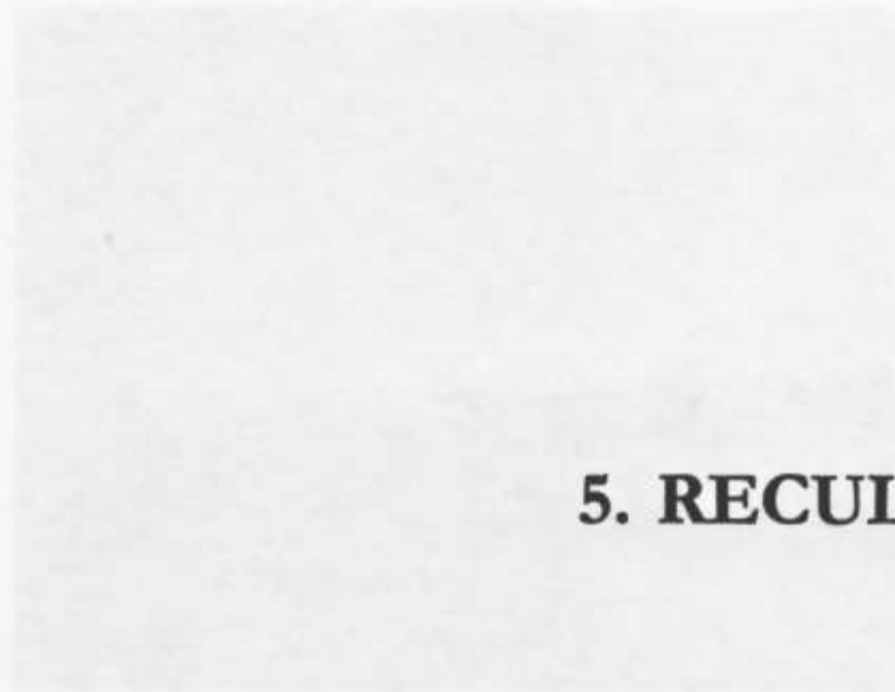
mays), concretament el conjunt d'estils i estigmes, que reben els noms de cabellera de blat de moro, cabellera de panotxa, pèl d'espiga, pèl del blat de moro, pèl de panotxa i alguna altra variant similar.

El cas invers, és a dir, el fet de referir-se a més d'una planta usant el mateix nom popular, és també força freqüent. No és gens rar que espècies del mateix gènere popularment s'anomenin de la mateixa manera, segurament a causa de la seva semblança física. Tenim, per exemple, cugula, cugula borda i promesos aplicats indistintament a *Avena barbata* i *A. sterilis*. Anàlogament, corretjola i escorretjola serveixen per designar tant *Convolvulus althaeoides* com *C. arvensis*. Altres vegades, el mateix nom s'aplica a plantes de gèneres diferents, com passa amb card (o el plural, cards), que es fa servir per designar *Cynara cardunculus*, *Dipsacus fullonum*, *Echinops ritro* i diverses espècies del gènere *Cirsium*, o amb cua de cavall, que s'usa per a *Equisetum telmateia* i per a *Bromus hordeaceus*. Anàlogament, falguera serveix per denominar *Pteridium aquilinum* i *Dryopteris filix-mas* (i potser encara alguna altra espècie) i borrissol designa tant *Stellaria media* com *Veronica hederifolia*.

4.3. Consideració final

El treball que ara concloem aporta una munió de dades que reflecteixen l'estat actual del saber i el coneixement populars sobre la biodiversitat vegetal a Gallecs. Les dades que hem obtingut i ara presentem indiquen que la cultura popular sobre els vegetals hi és encara viva. És cert que, com en altres molts territoris, una bona part –la majoria– del *corpus* d'aquesta saviesa popular és acumulada en persones grans, sovint molt grans, i que els joves, en general, hi mostren menys interès, a part de tenir-ne menys coneixença. Amb aquest llibre volem contribuir a rescatar per sempre un tresor natural i cultural, amb l'esperança que les generacions actuals i futures se'n podran –i voldran– beneficiar.

5. RECULL GRÀFIC

1. Camps i bosquet de la Torre de Malla. Al fons, la Serralada Litoral

2. El Montseny nevat vist des de Gallecs

3. Paisatge de Gallecs, amb el Tibidabo al fons

4. Primavera a Gallecs

© *Autors de les fotografies:*

1, 3, 5, 7, 9, 10, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 74: M.À. Bonet.

2, 4, 6, 11, 12, 13, 15, 25, 33, 41, 47, 57, 59, 72: J. Camprubí.

8, 27, 32, 70: J. Vallès.

63: P. Barnola.

48: R. Ferrer.

5. *Agrimonia eupatoria* (herba del 'garrotillo', servereta)

6. *Allium cepa* (ceba)

7. *Allium sativum* (all)

8. *Althaea officinalis* (malvi)

9. *Arum italicum* (fulles de cremadura)

10. *Arundo donax* (canya)

11. *Arundo donax* (canyes per ser usades a l'hort)

12. *Borago officinalis* (borratja)

13. *Celtis australis* (lledoner)

15. *Celtis australis* (forques de lledoner)

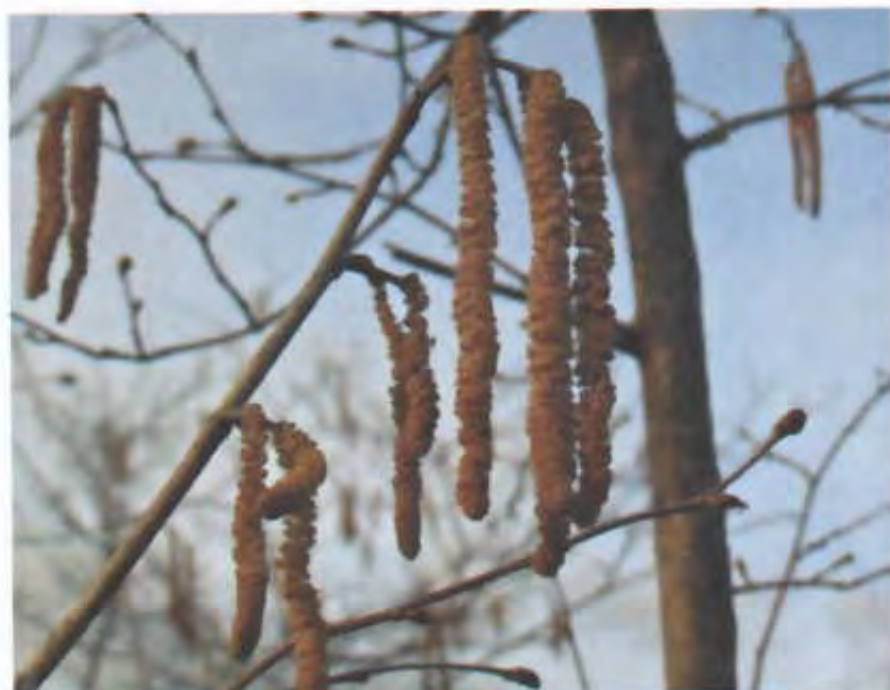
14. *Chelidonium majus*

16. *Citrus limon* (llimoner)

17. *Coraria myrtifolia* (roldor)

18. *Corylus avellana* (avellaner)

19. *Crataegus monogyna* (arç blanc)

20. *Cucurbita pepo* (carbasses)

21. *Cydonia oblonga* (codonyer)

22. *Cynara cardunculus* (herbacol)

23. *Cynara scolymus* (inflorescència d'escarxofera)

24. *Cynodon dactylon* (gram)

25. *Equisetum telmateia* (cua de cavall, sangnua)

26. *Erodium cicutarium* (agulles)

27. *Eucalyptus globulus* (eucaliptus)

28. *Eryngium campestre* (panical)

29. *Euphorbia latifolia* ('cagatnutso')

30. *Ficus carica* (figuera)

31. *Foeniculum vulgare* (fennell)

32. *Glycyrrhiza glabra* (regaléssia)

33. *Hedera helix* (heura)

34. *Hypericum perforatum* (herba de Sant Joan)

35. *Helianthus tuberosus* (nyàmeres)

36. *Juglans regia* (noguera)

37. *Laurus nobilis* (llorer)

38. *Lavandula latifolia* (espígol)

39. *Lippia triphylla* (marialluisa)

40. *Malva sylvestris* (malva)

41. *Mantisalca salmantica*

42. *Matricaria recutita* (camamilla)

43. *Mentha pulegium* (puliol)

44. *Mentha spicata* (menta de les faves)

45. *Nigella damascena*

46. *Olea europaea* var. *europaea* (olivera)

47. *Opuntia maxima* (figuera de moro)

48. *Opuntia maxima* (pala de figuera de moro florida)

49. *Origanum vulgare* (orenga)

50. *Origanum majorana* (marduix)

51. *Orobanche crenata* (frares)

52. *Oryza sativa* (arròs)

53. *Pallenis spinosa* (àrnica)

54. *Papaver rhoeas* (badabadocs, republicans, roselles)

55. *Papaver somniferum* (cascalls)

56. *Parietaria officinalis* ssp. *judaica* (herba roquera, morella roquera)

57. *Phaseolus vulgaris* (mongetera)

58. *Portulaca oleracea* (verdolaga)

59. *Pinus halepensis* (pi bord)

60. *Prunus avium* (cirerer)

61. *Prunus domestica* (prunes)

62. *Quercus ilex* ssp. *ilex* (aglà d'alzina)

63. *Rosmarinus officinalis* (romani)

64. *Salvia officinalis* ssp. *lavandulifolia* (sàlvia)

65. *Sambucus nigra* (sauc, sauquer)

66. *Sambucus nigra* (sauc, sauquer)

67. *Silybum marianum* (cardots)

68. *Spartium junceum* (ginesta)

69. *Thymus vulgaris* (farigola)

70. *Tilia platyphyllos* (til·ler)

71. *Urtica dioica* (ortiga gran)

72. *Typha latifolia* (boga)

73. *Vitis vinifera* (cep, raïm, vinya)

74. *Zea mays* (blat de moro)

6. BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA

- AGELET, A. (1999). Estudis d'etnobotànica farmacèutica al Pallars. Tesi doctoral, Facultat de Farmàcia (doctorat en Biologia), Universitat de Barcelona. 2616 p.
- AGELET, A. i VALLÈS, J. (2001). Studies on pharmaceutical ethnobotany in the region of Pallars (Pyrenees, Catalonia, Iberian Peninsula). Part I. General results and new or very rare medicinal plants. *Journal of Ethnopharmacology*, 77: 57-70.
- AGELET, A. i VALLÈS, J. (2003a). Studies on pharmaceutical ethnobotany in the region of Pallars (Pyrenees, Catalonia, Iberian Peninsula). Part II. New or very rare uses of previously known medicinal plants. *Journal of Ethnopharmacology*, 84: 211-227.
- AGELET, A. i VALLÈS, J. (2003b). Studies on pharmaceutical ethnobotany in the region of Pallars (Pyrenees, Catalonia, Iberian Peninsula). Part III. Medicinal uses of non-vascular plants. *Journal of Ethnopharmacology*, 84: 229-234.
- ARNOLD-APOSTOLIDES, N. (1991). Ethnobotanique et Ethnopharmacologie de la flore de Chypre et de l'Est méditerranéen. Bailleul, Publications du Centre Régional de Phytosociologie, 6 vols., 2201+105 p.
- ARA, A. (1994). Las 40 plantas medicinales más populares de España. Una guía práctica y completa de sus virtudes terapéuticas y recetario. Madrid, Ed. EDAF S.A. 220 p.
- BARRAU, J. (1971). L'Ethnobotanique, au carrefour des sciences naturelles et des sciences humaines. *Bulletin de la Société Botanique de France*, 118: 237-248.
- BLANCO, E. (1996). El Caurel. Las plantas y sus habitantes. Estudio etnobotánico de la sierra del Caurel (Lugo). Importancia de las plantas para nuestros antepasados. A Coruña, Fundación Caixa Galicia. 203 p.
- BOLÒS, O. DE, VIGO, J., MASALLES, R. M. i NINOT, J. M. (2005). Flora manual dels Països Catalans. Barcelona, Ed. Pòrtic S.A. 3a ed. 1310 p.
- BONET, M.À. (1991). Estudis etnobotànics a la Vall del Tenes (Vallès Occidental). Tesi de llicenciatura, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona. 264 p.
- BONET, M.À. (1993). Etnobotànica de la Vall del Tenes (Vallès Oriental). Bellpuig i Barcelona, Ajuntament de Bellpuig i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 459 p.

- BONET, M.À., PARADA, M., SELGA, A. i VALLÈS, J. (1999). Studies on pharmaceutical ethnobotany in the regions of l'Alt Empordà and Les Guilleries (Catalonia, Iberian Peninsula). *Journal of Ethnopharmacology*, 68: 145-168.
- BONET, M.À. (2001). Estudi etnobotànic del Montseny. Tesi doctoral, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona. 1629 p.
- BONET, M.À., BLANCHÉ, C. i VALLÈS, J. (1992). Ethnobotanical study in river Tenes valley. (Catalonia, Iberian Peninsula). *Journal of Ethnopharmacology* 37: 205-212.
- BONET, M.À. i VALLÈS, J. (2002a). Use of non-crop vascular plants in Montseny biosphere reserve (Catalonia, Iberian Peninsula). *International Journal of Food Sciences and Nutrition*, 53: 225-248.
- BONET, M.À. i VALLÈS, J. (2002b). Les plantes aromàtiques del Montseny. *Notes*, 17: 41-53. Mollet del Vallès.
- BONET, M.À. i VALLÈS, J. (2002c). Etnobotànica del Montseny: plantes amb usos no medicinals ni alimentaris. *Monografies del Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona*, 33: 25-35. Barcelona, Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona.
- BONET, M.À. i VALLÈS, J. (2003). Pharmaceutical ethnobotany in the Montseny biosphere reserve (Catalonia, Iberian Peninsula). General results and new or rarely reported medicinal plants. *Journal of Pharmacy and Pharmacology*, 55: 259-270.
- BONET, M.À. i VALLÈS, J. (2005). Etnobotànica del Montseny: accions nocives o tòxiques de les plantes. *Monografies del Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona*, 41: 55-61.
- BONET, M.À. i VALLÈS, J. (2006). Plantes, remeis i cultura popular del Montseny. Etnobotànica d'una reserva de la biosfera. Granollers i Figueres. Museu de Ciències Naturals de Granollers i Brau Edicions. 771p.
- BONET, M.À., CAMPRUBÍ, J., ROLDÁN, M. i VALLÈS, J. (2005). Nota biogràfica d'Andreu Malgà i Bonastre (1873-1919), prevere i botànic. *Notes*, 20: 19-31. Mollet del Vallès.
- BONET, M.À., VALLÈS, J. (2007). Ethnobotany of Montseny biosphere reserve (Catalonia, Iberian Peninsula): plants used in veterinary medicine. *Journal of Ethnopharmacology*, 110: 130-147.
- BOTER DE PALAU, R. (2001). Entrevista a Salvador Pedragosa. *Notes*, 16: 127-133. Mollet del Vallès.

- BOUKEF, M. K. (1986). Les plantes dans la médecine traditionnelle tunisienne. Paris, Agence de Coopération Culturelle et Technique. 350 p.
- BOULOS, L. (1993). Medicinal plants of North Africa. Algonac, Reference Publications. 286 p.
- CARVALHO, A.M. P. (2005). Etnobotànica el Parque Natural de Montesinho. Plantas, tradición y saber popular en un territorio del noreste de Portugal. Tesis doctoral, Facultad de Ciencias, Universidad Autónoma de Madrid. 456 p.
- CASANA, E. (1993). Patrimonio etnobotánico de la provincia de Córdoba: Subbética, campiña y vega del Guadalquivir. Tesis doctoral, Escuela Técnica Superior de Ingeniería Agronómica, Universidad de Córdoba. 553 p.
- DANTÍ, J. (2004). Pagesos i senyors del segle XVI al XVIII. *In*: Bellavista, J., Bonet, M.À., Dantí, J., Gorina, M. i Martí, R. Parets, 904-2004, un poble, una parròquia: 44-64. Parets del Vallès, Ajuntament de Parets del Vallès. 149 p.
- FONT, P. (1961). Plantas medicinales. El Dioscórides renovado. Barcelona, Ed. Labor (12a ed. 1990).
- GALÁN, R. (1993). Patrimonio etnobotánico de la provincia de Córdoba: Pedroches, Sierra Norte y vega del Guadalquivir. Tesis doctoral, Escuela Técnica Superior de Ingeniería Agronómica, Universidad de Córdoba. 561 p.
- GISPERT, M. i SAFONT, G. (2001). Pla de Gestió Agrícola Sostenible. Universitat de Girona i CERG. Girona. <http://www.espairuralgallecs.net/docs/Pla%20de%20Gestio%20Agricola%20Soste%20Sostenible.pdf>
- GONZÁLEZ BERNÁLDEZ, F. (1989). La percepción del verde urbano y periurbano *In*: Seminario internacional sobre el uso, tratamiento y gestión del verde urbano. E. Fernández Galiano (ed.), 73-76. Madrid, UNESCO, Comité MaB Español.
- GONZÁLEZ-TEJERO, M. R. (1989). Investigaciones etnobotánicas en la provincia de Granada. Tesis doctoral, Facultad de Farmacia, Universidad de Granada. 456 p.
- HERNÁNDEZ BERMEJO, J. E. (1997). Los conocimientos tradicionales como parte de la biodiversidad: sugerencias para la estrategia nacional para la conservación y el uso sostenible de la diversidad biológica. Mecanoscrit.
- LE FLOCH, E. (1983). Contribution à une étude Ethnobotanique de la flore Tunisienne. Tunis, Imprimerie Officielle de la République Tunisienne. 402 p.

- MARTÍNEZ, M. J. (1993). Investigaciones etnobotánicas en el parque natural de Cabo de Gata-Níjar (Almería). Tesis de licenciatura de Biología, Facultad de Ciencias. Universidad de Granada. 457 p.
- MARTÍNEZ, M. J., GONZÁLEZ-TEJERO, M. R. i MOLERO MESA, J. (1996). Ethnobotanical resources in the province of Almería, Spain: Campos de Níjar. *Economic Botany*, 50: 40-56.
- MARTÍNEZ, M. J., GONZÁLEZ-TEJERO, M. R. i MOLERO, J. (1997). Investigaciones etnobotánicas en el parque natural de Cabo de Gata-Níjar (Almería). Almería, Junta de Andalucía. 472 p.
- MASCLANS, F. (1981). Els noms de les plantes als Països Catalans. Granollers i Barcelona, Ed. Montblanc-Martín i Centre Excursionista de Catalunya. 290 p.
- MULET, L. (1990). Aportaciones al conocimiento etnobotánico de la provincia de Castellón. Tesis doctoral, Facultat de Farmàcia, Universitat de València. 862 p.
- MULET, L. (1991). Estudio etnobotánico de la provincia de Castellón. Castelló de la Plana, Diputació de Castelló. 596 p.
- MUNTANÉ, J. (1991). Aportació al coneixement de l'etnobotànica de la Cerdanya. Tesis doctoral, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona. 1220 p.
- MUNTANÉ, J. (1994). Tresor de la saviesa popular de les herbes, remeis i creences de Cerdanya del temps antic. Puigcerdà, Institut d'Estudis Ceretans. 476 p.
- MUNTANÉ, J. (2002). Tresor de la saviesa popular de les Herbes, Remeis i Creences de Cerdanya del temps antic. Puigcerdà, Institut d'Estudis Ceretans. 2a. ed. ampliada. 488 p.
- MUNTANÉ, J. (2005). Etnobotànica, etnofarmàcia i tradicions populars de la Catalunya septentrional (Capcir, Cerdanya i Conflent). Tesis doctoral, Facultat de Farmàcia (doctorat en Biologia), Universitat de Barcelona. 1285 p.
- NOLAN, F. (1995). The handbook of the International Phonetic Association. Part 1: Introduction to the IPA. *Journal of the International Phonetic Association*, 25(1): 3-33.
- ORTUÑO, I. (2003). Etnobotànica de Los Villares y Valdepeñas de Jaén (sur de la Península Ibérica). Tesis doctoral, Facultad de Ciencias, Universidad de Jaén. 415 p.
- PALEVITCH, D., YANIV, Z., DAFNI, A. i FRIEDMAN, J. (1986). Medicinal plants of Israel: an ethnobotanical survey. *In: Herbs, spices, and medici-*

nal plants: recent advances in Botany, Horticulture, and Pharmacology, L.E. Craker & J.E. Simon (Eds.), 1: 281-345. Phoenix, Oryx Press.

- PARADA, M. (1997). Aportació al coneixement de l'etnoflora de l'Alt Empordà. Tesi de Llicenciatura, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona. 348 p.
- PARADA, M. (2007). Estudi etnobotànic de l'Alt Empordà. Tesi doctoral. Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona. 1465 p.
- PARADA, M., SELGA, A., BONET, M. À. i VALLÈS, J. 2002. Natura i cultura popular a les terres gironines: etnobotànica de la plana interior de l'Alt Empordà i les Guillerries. Girona, Diputació de Girona. 349 p.
- PARDO DE SANTAYANA, M. (2003). Las plantas en la cultura tradicional de la Antigua Merindad de Campoo. Tesis doctoral, Facultad de Ciencias, Universidad Autónoma de Madrid. 398 p.
- PORTÈRES, R. (1970). Cours d'Ethno-botanique et Ethno-zoologie (1969-1970). Volume I, Ethno-botanique générale. Paris, Muséum National d'Histoire Naturelle (Laboratoire d'Ethno-botanique et Ethno-zoologie), Faculté des Lettres (Institut d'Ethnologie). 151 p.
- RAJA, D. (1995). Estudis etnobotànics a la comarca de la Segarra. Tesi de llicenciatura, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona. 234 p.
- RAJA, D., BLANCHÉ, C. i VALLÈS, J. (1997). Contribution to the knowledge of the pharmaceutical ethnobotany of La Segarra region (Catalonia, Iberian Peninsula). *Journal of Ethnopharmacology* 57: 149-160.
- RIERA, J. M. (2003). Els paisatges de Gallecs. Barcelona, Ed. Mediterrània. 85p.
- RIGAT, M. (2005). Estudi etnobotànic de la Vall de Camprodon (Alta Vall del Ter, Pirineus). Màster experimental, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona. 860 p.
- RIGAT, M., GARNATJE, T. i VALLÈS, J. (2006). Plantes i gent. Estudi etnobotànic de l'Alta Vall del Ter. Ripoll, Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. 634 p.
- RIGAT, M., BONET, M. À., GARCIA, S., GARNATJE, T. i VALLÈS, J. (2007). Studies on pharmaceutical ethnobotany in the high river Ter valley (Pyrenees, Catalonia, Iberian Peninsula). *Journal of Ethnopharmacology*, 113: 267-277.
- RODRIGUES, J. S. C. (2001). Contributo para o estudo etnobotânico das plantas medicinais e aromáticas no parque natural da Serra de S. Mamede. Tesi de Màster, Universidade de Lisboa. 256 p.
- RODRIGUES J.S.C., ASCENSÃO, L., BONET, M.À. i VALLÈS, J. (2003). An ethnobotanical study of medicinal and aromatic plants in the Natural

- Hook of the "Serra de São Mamede" (Portugal). *Journal of Ethnopharmacology*, 89:199-209.
- SAFONT, G. (2008). La reconversió a l'agricultura ecològica de l'espai rural de Gallecs dins de la regió metropolitana de Barcelona. *Notes*, 23: 199-242. Mollet del Vallès.
- SELGA, A. (1998). Estudis etnobotànics a les Guillerries. Tesi de llicenciatura, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona. 346 p.
- VALLÈS, J., BONET, M.À. i AGELET, A. (2000). Els coneixements i els usos de la diversitat biològica: present i futur de l'etnobiiodiversitat a Catalunya. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 16: 98-119.
- VALLÈS, J. (amb la col·laboració d'A. Agelet, M.À. Bonet, E. Carrió, T. Garnatge, J. Muntané, M. Parada, M. Puig, D. Raja, M. Rigat, M. Santamaria i A. Selga) (2007). La recerca en etnobotànica a Catalunya: objectius, mètodes, zones estudiades i alguns resultats i comentaris generals. RIDEC (Recerca i Difusió de l'Etnologia Catalana), <http://cultura.gencat.net/cpcptc/ridec/>, 26-III-2007: 1-10.
- VILLAR, L., PALACÍN, J. M., CALVO, C., GÓMEZ, D. i MONTSERRAT, G. (1992). Plantas medicinales del Pirineo aragonés y demás tierras oscenses. Huesca, Diputación de Huesca., 2a ed. 321 p.

7. ANNEXOS

© *Autors de les fotografies:*

1: Fotografia cedida per M. Duñach.

2a, 2b, 7, 10a: M.À. Bonet.

3, 4a, 4b, 5, 6a, 8a, 8b, 8c, 9, 10b, 10c, 11, 12, 13, 14, 15: J. Camprubí.

6b: J. Artigas.

ANNEX 1

Els informants i les condicions de realització de les entrevistes

La base del nostre treball han estat les entrevistes realitzades als informants, els quals ens proporcionaren totes les dades que apareixen en els catàlegs d'usos de les plantes. En aquest annex presentem els 28 informants que intervingueren en les 16 entrevistes realitzades, i indiquem les condicions en què es van dur a terme. Per a cada entrevista s'especifica el nom de les persones que hi participaren, la seva edat, el lloc de naixement i el lloc de residència, a més d'alguna pinzellada històrica, geogràfica, sociològica o de la vida de l'informant que pot ajudar a situar els seus coneixements botànics en el context en què han estat recollits. En els casos en què han estat entrevistades diverses persones en una mateixa entrevista, s'indica entre parèntesis, després del nom, el número de l'entrevista i la lletra corresponent a l'informant (així és també com apareixen referenciats els informants als catàlegs d'usos de les plantes).

ENTREVISTA 1

Nom:

Magdalena Torras i Malgà.

Edat:

87 anys (any de naixement: 1915).

Lloc de naixement:

Can Jornet de Gallecs.

Vicissituds: El seu marit morí poc després de la guerra civil de 1936-39: “El meu marit va venir malalt de la guerra; em van quedar els tres fills petits (dos d'aquests fills van morir prematurament). Jo tota la vida havia sentit dir que a Gallecs s'havia de fer una carretera nova. Però la carretera no s'havia fet mai. Així que ens fan la carretera, ens arriba l'expropiació, mira per on! Que al meu pare li van travessar la finca de punta a punta per fer la carretera, que va donar els terrenys. Estem a vint quilòmetres de Barcelona, i així qualsevol”. En el moment de l'expropiació (any 1971) fou una de les persones que més va lluitar. No es va plantejar en cap moment marxar de Gallecs i féu tots els passos legals i reivindicatius ne-

cessaris segons les circumstàncies que s'anaven presentant: “Vaig ser la primera que van cridar, allà al carrer Princesa, a Barcelona. Perquè, a més, no ens pagaven (l'expropiació s'ha de pagar)”. Diverses vegades hagué d'anar a Madrid per tramitar o solucionar situacions conflictives. Va morir a finals del mes de març de l'any 2004.

Lloc de residència: Can Jornet, Gallecs. Conserven documentació de la casa del 1600. Tenen també llibres antics (del segle XIX), la major part dels quals havien pertangut a Mn. Andreu Malgà, oncle matern de la Sra. Magdalena. Entre aquests llibres hi ha obres religioses, llibres de botànica i d'altres branques de les ciències naturals. També es conserven dues caixes d'herbari amb els plecs recol·lectats per aquest prevere i botànic, en diferents indrets de Catalunya, entre els quals Gallecs i rodalia. Tota aquesta documentació ha estat dipositada a l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès.

Dates de les entrevistes: 28-11-02, 20-11-03, 4-12-03.

Durada i condicions de les entrevistes: El primer dia ens acompanyà la Consol García-Moreno (1b), del Centre d'Estudis Molletans, qui ens presentà la Sra. Magdalena i fou present a l'entrevista, que durà aproximadament dues hores; també parlàrem breument amb Marina Duñach, filla de la Magdalena, que és mestra i també cuinera de professió. Va regentar durant molts anys el restaurant la Marieta de Mollet; actualment investiga en el camp de la gastronomia. Ella fou qui, mesos després, ens acompanyà a parlar amb Pilar Boada, de can Castellar (vegeu entrevista 3). Els altres dos dies ens ocupàrem, fonamentalment, de consultar la biblioteca i de fer-ne una relació de les obres de l'àmbit de les ciències naturals.

ENTREVISTA 2

Nom:

Neus Ros i Fontserè (2a).

Edat:

70 anys (any de naixement: 1932).

Lloc de naixement:

Can Jornet Xic, Gallecs.

Vicissituds: Fa trenta-vuit anys que ella i el seu marit Lluís Ansó viuen en una petita casa de planta baixa. En Lluís és de les principals persones

que han portat el tema de la reivindicació de Gallecs. Aprecien molt poder viure al camp i són respectuosos amb el medi ambient. Ho demostra el fet que no utilitzen cap altre adob per al seu hort que els residus orgànics domèstics que fan fermentar, juntament amb la cendra de la llar de foc, en un racó de l'hort. Tenen cultivades al jardí, plantes aromàtiques com ara espígol, romaní, marialluïsa i farigola. Pel que fa a les plantes medicinals, la Neus manifestà que a ella mai no li han agradat massa les infusions. En canvi, a la seva germana Maria, sí, i coneix més les plantes que no pas ella. També la seva mare hi entenia: “La mare, aquestes coses, les sabia bastant. Nosaltres, quan érem petites, no hi donàvem importància. Ens feien anar a ‘eixarcolar’ el blat [és a dir, treure’n les males herbes], que ara ja no em recordo massa quines herbes ens feien treure”.

Cada dia a la tarda surten a passejar pels camps amb el seu gos. De vegades, porten una bossa per recollir papers i deixalles diverses que altra gent que passa deixa escampades.

Han viscut durant els darrers trenta anys preocupats pel futur de Gallecs. “A Gallecs tot eren cases i, al voltant, totes tenien els seus camps”. Abans hi havia escola, al costat de l'església; ella hi havia anat. Però la van enderrocar. Ara hi ha poc jovent que faci de pagès; en queda algun, que viu de conrear terres (amb el tractor conrea els camps d'altres propietaris). Actualment un altre tema preocupant per a ells és el projecte de construcció del nou cementiri de Mollet, en terme de Gallecs (no se sap segur si aquest projecte tirarà endavant). També els preocupa la manera com s'arreglen els camins, ja que passant-hi amb la màquina, tal com es fa habitualment, “quan plou la terra marxa tota avall i, a més, espatllen els marges i fan perdre les herbes”.

Lloc de residència: Gallecs.

Dates de les entrevistes: 11-12-03, 30-4-03, 19-9-03, 7-5-05.

Durada i condicions de les entrevistes: El primer dia férem una volta d'una hora ben llarga pels camps i anàrem parlant de les plantes que anàvem veient pels marges (ens acompanyà també la seva germana Maria). El segon dia, a més, ens ensenyaren les obres de construcció de la variant de Palau i el traçat d'un projecte de carretera que enllaçaria amb el circuit de Montmeló, i afectaria de ple les terres de Gallecs (bosc de can Llonc i altres propietats). També poguérem veure les sitges i els enterraments que, arran de les esmentades obres, han quedat al descobert al dret de la carena de la banda de ponent, en el límit del terme de Palau.

Nom:

Maria Ros i Fontserè (2b).

Edat:

79 anys (any de naixement: 1923).

Lloc de naixement:

Can Jornet Xic, Gallecs.

Vicissituds: Sempre li han agradat les plantes, les coses del camp. Potser li ve de família: el seu pare també hi era aficionat. El seu pare, ja de jovenet, anava sovint al Farell i a altres llocs a collir plantes amb un capellà botànic, mossèn Andreu Malgà, oncle de la Magdalena de can Jornet. “Li agradava molt, de sempre. A l’hort, allò que queda una mica pendent i hi feien una mica de marge perquè quedés més pla, allà ja hi havia d’haver plantes. Li agradaven els gladiols, li agradaven les coronades, totes les plantes li agradaven; teníem setanta-sis clavellines. Havíem tingut abelles. Teníem un rusc, i perquè no s’hi acostés la gent, el pare hi va fer dos rengles de clavellines, per dir-te el que li agradaven”. Ella encara ara pren sovint barreges d’aigües d’herbes, com ara de marialluïsa, til·la i menta, barreja que un herbolari de Mollet va dir-li que és molt bona. Respecte dels noms de les plantes, digué que “em van i em vénen”, però poguérem comprovar que té bona memòria i molta sensibilitat pel tema. Cada dia camina una estona, a la tarda –sovint acompanyada de la seva germana Neus, en Lluís, el seu cunyat, i altres veïnes– pels camins que voregen els camps. Aprofiten el volt per treure a passejar els seus gossos. Si passa algun cotxe, saluden i de vegades s’aturen a enraonar una estona. El fet d’una certa dificultat per caminar no li és obstacle per fer aquesta passejada diària ni tampoc per tenir cura del seu hortet i de quatre gallines; hi ha gent que va a casa seva a comprar ous. Manifestà, d’altra banda, que li agrada la lectura si bé “ja faig poc i, si agafo un llibre, no faig res més, i no pot ser” (ho digué referint-se a la feina de la casa).

Lloc de residència: Cal Forner, Gallecs. Els anteriors propietaris feien de forners (encara es conserva el forn al soterrani de la casa), i venien també altres productes, a més del pa, que era molt bo. Anaven a repartir pa (primer hi anaven amb un carro i un burro i després amb un sis-cents) a cases de pagès del cantó de la riera de Caldes. Arran de l’expropiació, la casa quedà deshabitada, fins que s’hi instal·là ella. Hi viu des de fa més de vint-i-cinc anys. Abans en deien ca la Carmeta, però ella va preferir que se’n digués cal Forner.

Dates de les entrevistes: 11-12-03, 30-4-03, 19-9-03, 25-09-03, 7-05-05.

Durada i condicions de les entrevistes: Els dos primers dies conversàrem amb ella i amb la seva germana Neus tot caminant pels camps. El tercer dia parlàrem primer una estona a dins de casa seva, i després sortírem també a donar un tomb per fora i continuàrem l'entrevista a l'aire lliure, tot parlant de les plantes que anàvem veient i d'altres que els propis comentaris li anaven suggerint. El quart i cinquè dies ens ocupàrem, principalment, d'aclarir dubtes sobre plantes que havien quedat pendents. També ens mostrà fotografies antigues que conserva, algunes de les quals reproduïm a la introducció del llibre.

ENTREVISTA 3

Nom:

Pilar Boada i Vergés (3a).

Edat:

77 anys (any de naixement: 1926).

Lloc de naixement:

Can Farell, Santa Eulàlia de Ronçana
("allà vaig néixer: allà hi havia els

meus pares i els meus avis; eren masovers. Fins que es va vendre la finca").

Vicissituds: Fa cinquanta-tres anys que viu a Gallecs. Va venir a viure-hi en casar-se amb en Joan Butjosa, que era fill de can Castellar (va morir l'agost del 2001, a l'edat de vuitanta anys). Explica que, la primera vegada que va venir a Gallecs va pensar: 'Ai, si em perdo, que no m'hi busquin, aquí'. I després, amb els anys, vaig pensar: 'És una de les coses millors que has fet a la vida: casar-te i venir a viure a Gallecs'. En Joan sabia elaborar ratafia, licor de nous i altres licors, i fins havia ideat un alambí per a la destil·lació d'alcohol. També s'havia construït un forn que li servia per elaborar pa i coques de tant en tant.

Lloc de residència: Can Castellar, Gallecs.

Dates de les entrevistes: 3-7-03, 1-04-05.

Durada i condicions de les entrevistes: El primer dia ens acompanyà la Marina Duñach (3b), filla de la Sra. Magdalena de can Jornet (vegeu entrevista 1), que és cuinera. Participà també en la conversa Teresa Butjosa Boada, filla de la Pilar. Férem l'entrevista al menjador de la casa, una estança força

gran amb una finestra petiteta i el terra de roca, que antigament havia estat la quadra del cavall; més tard hi tenien altres menes de bestiar (gallines, conills). Quan feren obres ubicaren el bestiar –crien galls dindi, oques, gallines– en altres dependències annexes a la casa i transformaren aquest espai.

Durant l'entrevista parlàrem, fonamentalment, de la preparació del licor de nous i de la ratafia. Després, també comentàrem l'ús medicinal i culinari de diverses plantes. Una part important de la conversa se centrà en el tema de l'expropiació de Gallecs i la seves repercussions agrícoles i socials. La Marina ens explicà amb detall aquesta història, que suposà un canvi important per a la zona, i motivà que molts dels seus habitants originals marxessin i vinguessin a viure-hi persones de fora –neorurals, hippies– i es muntés un important moviment reivindicatiu per a la conservació d'aquest espai agrícola, un dels últims del Vallès.

El segon dia parlàrem amb la Pilar i també amb la seva filla, tot centrant-nos en les plantes d'ús medicinal.

ENTREVISTA 4

Nom:

Isidre Molist i Colomé (4a).

Edat:

62 anys (any de naixement: 1942).

Lloc de naixement:

Gallecs. Va néixer en una casa amb parets de més d'un metre i mig d'amplada i un celler amb arcades. Es deia can Blanc; va desaparèixer amb l'expropiació.

Vicissituds: De jovenet havia treballat de pagès; després treballà com a empleat de Telefònica. En jubilar-se, repregué la feina de pagès, cultivant els horts que hi ha prop de l'església, amb els quals es proveeix d'hortalisses i fruites l'agrobotiga de Gallecs.

Lloc de residència: Mollet del Vallès.

Data de l'entrevista: 29-5-04.

Durada i condicions de l'entrevista: El lloc on hi ha els horts on férem l'entrevista és a tocar d'on hi havia hagut can Blanc, la casa d'on és fill. Per aquesta raó, en alguns moments de la conversa feu referència a algun

arbre o planta, per exemple, el malví, tot indicant el lloc on es trobava, quan ell recorda que era utilitzada per a remei o amb altres finalitats.

Nom:

Teresa Planes i Castellà (4b).

Edat:

53 anys (any de naixement: 1951).

Lloc de naixement:

Mollet del Vallès.

Vicissituds: Els seus pares eren pagesos de Mollet i tenien granja de vaques. Ja des dels nou anys d'edat ella ajudava en les feines de l'explotació familiar: es llevava molt de matí per munyir vaques; també anava a portar el menjar als segadors amb una bicicleta que tenia (ho va fer fins als vint anys, edat en què es va casar). Del que té més coneixements sobre les plantes és d'haver venut fruita i verdura durant vint-i-cinc anys al mercat. El món de les herbes li ha agradat sempre molt (titulada en Herboristeria i Dietètica) si bé aclarí que “jo, posar-ho en pràctica, no massa. Més aviat, coses que he sentit dir a la gent allà al mercat”. Tot i que no viu a Gallecs, el seu marit n'és fill i, per aquesta raó, coneix tota la gent de Gallecs des de fa molts anys. A més, des que s'ocupa de l'agrobotiga, encara hi està més en contacte (per a molta gent és ‘la Teresa de l'agrobotiga’).

Lloc de residència: Mollet del Vallès.

Data de l'entrevista: 29-5-04.

Durada i condicions de l'entrevista: Parlàrem amb ella durant una hora, aproximadament. Després d'haver entrevistat Isidre Molist als horts, anàrem a l'agrobotiga, i allà continuàrem parlant tots plegats al llarg d'una hora ben bona. De fet, ja ens coneixíem d'haver-hi anat algun dia a comprar, i li havíem explicat el treball que estàvem duent a terme. És una persona molt oberta, amb la qual resulta fàcil i agradable d'establir conversa.

ENTREVISTA 5

Nom:

Josep Artigas i Matheu.

Edat:

27 anys (any de naixement: 1977).

Lloc de naixement:

Gallecs.

Vicissituds: Estudià formació professional agropecuària a l'Escola de Formació Agropecuària Quintanes de Vic. Actualment, juntament amb el seu pare, s'encarrega de l'explotació agrària de la finca. Cultiven sobretot hortalisses: calçot, mongeta del ganxet, patata, tomàquet, enciam, favó per a pinso i també cereals. El cultiu del calçot és relativament recent (de fa uns deu anys).

Lloc de residència: La Torre de Malla, Gallecs (municipi de Parets del Vallès). Pel seu valor arquitectònic i històric, indiquem algunes característiques d'aquesta edificació: "Tot i estar estretament vinculada a l'entorn pagès, era residència senyorial, i no es pot considerar un mas. La Torre de Malla és l'antiga domus *Vilatzir*, una de les que ja constaven l'any 904 a l'acta de consagració de l'església de Sant Esteve de Parets, com també a la de l'any 1207, tal com ho recordava una llosa sepulcral situada a l'antic presbiteri. Si inicialment depenia del monestir de Sant Cugat, passà després al domini del bisbe de Barcelona i el 1381 la tenia el senyor Marc de Planella, qui adquiria tota la jurisdicció de la Batllia per la venda feta pel rei Pere el Cerimoniós. A partir de 1776 estava en mans del convent dels dominics de Santa Caterina de Barcelona. La casa va tenir múltiples transformacions en funció dels canvis de senyor i de les rendes que percebia. Les dues torres quadrades de la façana li donaven el caràcter de casa forta. La capella, dedicada a Sant Iscle, té la data de 1789 a la llinda de la porta, tot i que és anterior. La seva imatge actual, un cos central de planta quadrada i amb teulada a quatre vessants, és un exemple de construcció pròpia del segle XVIII, en el marc del creixement demogràfic i econòmic del moment. Alhora, el pas del temps es reflecteix en els dos portals adovellats propis dels segles XV-XVI, així com una finestra goticitzant amb el mainell esculpit. A l'interior hi ha voltes de canó i de creueria" (Dantí, 2004).

Data de l'entrevista: 3-6-04.

Durada i condicions de l'entrevista: L'entrevista tingué lloc mentre caminàvem per la vora dels camps que envolten la casa. Ens explicà els tipus de conreus que hi fan, les varietats de plantes d'hortalissa i també ens anà dient els noms que sabia de les herbes de marge i de camp que anàvem veient. Ens facilità una posterior entrevista amb el seu avi i un amic herbolari de Mollet, els quals, ens digué, ens podrien explicar moltes coses referents a les plantes (vegeu entrevista 6).

ENTREVISTA 6

Nom:

Josep Matheu i Oller (6a).

Edat:

89 anys (any de naixement: 1915).

Lloc de naixement:

Can Roca de Marata (les Franqueses del Vallès).

Vicissituds: En casar-se, l'any 1943, van venir a viure Gallecs, a can Cuz, on residiren durant sis anys; després van tornar dos anys a les Franqueses. Llavors va ser quan es traslladaren a la Torre de Malla, al terme municipal de Parets del Vallès, masia de la qual actualment són propietaris.

Lloc de residència: Actualment viu a l'Eixample de Parets del Vallès.

Dates de les entrevistes: 1-7-04, 28-5-05.

Durada i condicions de les entrevistes: El primer dia parlàrem al llarg d'aproximadament dues hores, juntament amb en Josep Crusats, de Mollet. Férem l'entrevista vora el safareig que hi ha sota la Torre de Malla, aprofitant l'ombra del marge, ja que la tarda de juliol era força calorosa. Abans havíem concertat l'entrevista a través del seu nét (Josep Artigues), amb qui ja havíem parlat prèviament (vegeu entrevista 5). Tots dos informants, com moltes altres persones de la zona, acostumen a venir cada tarda a Gallecs a fer una caminada, circumstància que aprofitàrem per poder conversar amb ells. El segon dia parlàrem també amb tots dos al llarg de dues hores llargues, sota un porxo del pati de la Torre de Malla.

Nom: Josep Crusats i Prat (6b).

Edat: 72 anys (any de naixement: 1932).

Lloc de naixement: Ca l'Herbolari, al carrer Jaume I, núm. 78, de Mollet del Vallès.

Vicissituds: Fill de Mollet, hi ha viscut bona part de la seva vida (a Mollet el coneixen pel de ca l'Herbolari). De jove, ajudava el seu pare en les tasques de la botiga. Entre altres activitats, feien assecar plantes medicinals que després venien. Majoritàriament, les plantes les adquirien a herbolaris de Barcelona (plaça del Rei, carrer del Carme), si bé plantes com la farigola, l'espígol, el romaní, l'orenga o el poliol les collien ells mateixos. Sempre li ha agradat saber coses sobre aquest tema i té alguns llibres de plantes.

Lloc de residència: L'Eixample de Parets del Vallès.

Dates de les entrevistes: 1-7-04, 28-5-05.

Durada i condicions de les entrevistes: Les que hem descrit abans. A més, ens ensenyà una fotografia antiga (de 1915) de la casa on ell va néixer, amb l'aspecte que presentava l'antiga botiga de ca l'Herbolari.

ENTREVISTA 7

Nom:

Francesc Pedragosa i Torrents.

Edat:

46 anys (any de naixement: 1959).

Lloc de naixement:

Can Flaquer, Mollet del Vallès.

Vicissituds: De petit, va viure la vida a pagès de Mollet i de Gallecs. Tenen terres a Gallecs i les han cultivat sempre. Can Flaquer, on ell va néixer, és una masia amb finestral gòtic, situada al llinar de l'antiga carretera de Barcelona a Ribes, a l'entrada nord de la població. Actualment queda englobada dins del nucli urbà. La casa, l'havia comprada el seu avi, i es deia que hi havia hagut un forn de pa (d'aquí el seu nom). Els seus

pares van viure-hi fins a l'any 2001. Actualment, la masia és de propietat municipal.

De les terres de Gallecs, se n'ocupa ell, compaginant aquesta feina amb la d'enginyer tècnic agrònom. Forma part de l'Associació de Pagesos de Gallecs. "Per a nosaltres, Gallecs és, sobretot, una cosa sentimental" (és a dir, l'agricultura que hi fan no és per guanyar-s'hi la vida). S'hi dedica, sobretot, els caps de setmana.

Lloc de residència: Mollet del Vallès.

Data de l'entrevista: 27-1-05.

Durada i condicions de les entrevistes: Férem l'entrevista a casa seva, al carrer de Burgos de Mollet. Ens rebé amablement i ens féu seure al voltant de la taula del menjador. Ens explicà com ha evolucionat l'agricultura a Gallecs –sobretot a partir de l'expropiació dels anys setanta– i com es preveu que evolucioni en el futur. També ens facilità el contacte amb altres possibles informants.

ENTREVISTA 8

Nom:

Ramon Pedragosa i Miró (8a).

Edat:

79 anys (any de naixement: 1925).

Lloc de naixement:

Can Flaquer, Mollet del Vallès.

Vicissituds: Ha fet de pagès tota la vida. Els seus avis paterns van instal·lar-se com a masovers a can Flaquer, procedents de Sant Fost de Campsentelles, l'any 1886, quan el seu pare només tenia mig any d'edat. Can Flaquer i can Pantiquet formaven un conjunt arquitectònic compacte, tot i que probablement la primera de les dues masies és més antiga que no pas la segona. Els finestrals gòtics de la façana principal així ho confirmen (Boter de Palau, 2001).

Lloc de residència: Mollet del Vallès.

Dates de les entrevistes: 12-2-05, 10-3-05.

Durada i condicions de les entrevistes: El primer dia, després de parlar una estona asseguts al menjador de casa seva, ens acompanyaren a la

masia can Roca, de Santa Perpètua, on menen terra i, a més, tenen una col·lecció d'eines antigues del camp exposades a manera de museu en un garatge annex a la casa. Intervingué també en la conversa, encara que només esporàdicament, una senyora originària de Toledo, que havia vingut a comprar ous (tenen gallines a la masia can Roca). El segon dia de conversa ens serví per continuar parlant de plantes i per aclarir alguns dubtes que ens havien quedat pendents el dia anterior.

Nom: Rosa Torrents i Colomer (8b).

Edat:

77 anys (any de naixement: 1927).

Lloc de naixement: Cal Xato, Martorelles (davant de la Fabriqueta). Abans, la casa estava voltada d'ametllers Ara hi ha un illa de pisos que toca a la carretera. Cal Xato ja no existeix.

Vicissituds: Fins als dotze anys d'edat visqué a Martorelles; després anaren a viure a Sant Fost, i allà "ja no fèiem servir tant les plantes". En casar-se amb en Ramon Pedragosa anaren a viure a can Flaquer de Mollet, on visqueren fins a la primavera de l'any 2001.

Lloc de residència: Mollet del Vallès.

Dates de les entrevistes: 12-2-05, 10-3-05.

Durada i condicions de les entrevistes: Les que indiquem més amunt.

Nom: Salvador Pedragosa i Miró (8c).

Edat: 81 anys (any de naixement: 1923).

Lloc de naixement: Can Flaquer, Mollet del Vallès.

Vicissituds: Igual que el seu germà Ramon, ha fet de pagès tota la vida.

Lloc de residència: Mollet del Vallès.

Data de l'entrevista: 12-2-05.

Durada i condicions de l'entrevista: Les mateixes.

ENTREVISTA 9

Nom:

Vicenç Compte i Escudé (9a).

Edat:

59 anys (any de naixement: 1946).

Lloc de naixement:

Cal Campaner, al barri de Santa Rosa

de Mollet. Abans era més casa de pagès que no pas ara: hi havia un hort al costat; també hi havia era i s'hi batia amb cavalls.

Vicissituds: A casa seva eren pagesos, tenien bestiar i terres. El seu pare va venir (provinent de Girona), vers l'any 1920. Primer va anar a treballar en cases de pagès i més tard, cap a l'any 1925, va començar a conrear terra a Gallecs, activitat que després ha continuat ell, fins a l'actualitat.

Lloc de residència: La mateixa casa on va néixer (avui, carrer de Sta. Rosa, núm. 20). Abans era als afores de Mollet, envoltada de camps. “La primera casa d'aquest barri es va fer l'any 1928. Ja hi havia el tren; hi havia un pontet petit, per passar un carro, just. Tot això eren vinyes i conreu. El 50% de Gallecs eren vinyes, i l'altre era conreu: les terres més dolentes eren vinyes i les més bones de baix als fondals eren conreu. Vora la riera, que és més pla, la terra és més fèrtil; als pendents l'aigua s'emporta la terra, s'erosiona, i en canvi a baix als fondals hi acumula la terra bona. A baix, que ara tot són fàbriques, era regadiu, i aquí dalt era secà”.

Dates de les entrevistes: 18-3-05, 16-5-05.

Durada i condicions de les entrevistes: Parlàrem al llarg de més de dues hores, tant el primer dia com el segon, asseguts al voltant de la taula del menjador de casa seva. Intervingué també en les converses la seva germana Matilde, uns anys més gran que ell. El primer dia els ensenyàrem mostres de plantes seques i el segon dia fullejàrem les il·lustracions de dos llibres de plantes medicinals, per tal de fer memòria i de suggerir comentaris. Tots dos ens explicaren moltes coses relatives als usos de les plantes i feren també comentaris interessants sobre els canvis que ha sofert el barri on viuen, i tota la població de Mollet, en els darrers trenta o quaranta anys. El segon dia ens proporcionaren mostres d'algunes de les plantes de les quals havíem parlat el primer dia, per tal de poder-les identificar sense error.

Nom: Matilde Compte i Escudé (9b).

Edat: 68 anys (any de naixement: 1937).

Lloc de naixement: Mollet del Vallès.

Vicissituds: Vivien a Mollet però en una altra part, i abans de néixer el seu germà van venir a Santa Rosa. “Abans, si deies que eres de Santa Rosa, semblava que visquessis a l’altra part de món”. El seu marit havia fet carbonet a les muntanyes de la costa. La seva jove escriu articles per a una coneguda revista de temàtica naturista editada a Barcelona.

Lloc de residència: Carrer de Sta. Rosa, núm. 16, Mollet del Vallès.

Dates de les entrevistes: 18-3-05, 16-5-05.

Durada i condicions de les entrevistes: Les que hem descrit abans.

ENTREVISTA 10

Nom:

Pere-Joan Alsina i Cuscó (10a).

Edat:

45 anys (any de naixement: 1960).

Lloc de naixement:

Can Vila, Gallecs (municipi de Mollet del Vallès).

Vicissituds: Tot i no viure a Gallecs, duu a terme l’exploració agrícola de la propietat, la qual està “adherida al pla agrícola sostenible de Gallecs”, segons es pot llegir al rètol que hi ha a l’entrada de la casa, i tal com ell mateix ens explicà amb més detall. Darrere mateix de la casa hi ha un centre educatiu d’ensenyament especial.

Lloc de residència: Santa Eulàlia de Ronçana.

Data de l’entrevista: 22-3-05.

Durada i condicions de l’entrevista: Contactàrem amb ell a través de Francesc Pedragosa (veg. entrevista 7). Tot i que no disposava de massa temps, ens pogué explicar el projecte d’agricultura ecològica que està iniciant a la seva finca. Quan ell se n’anà, continuàrem parlant amb la seva mare Teresa Cuscó, i també amb Enrique Nieto, que des de fa molts anys cultiva un hort en terreny de can Vila.

Nom: Teresa Cuscó i Garriga (10b).

Edat:

74 anys (any de naixement: 1931).

Lloc de naixement:

Comarca del Penedès.

Vicissituds: El seu marit era de Vilanova i la Geltrú, feia de pagès allà.

Van venir a viure a Gallecs als anys cinquanta, aquí a can Vila. Primer no tenien animals però més endavant van posar vaques. Tenien també porcs, conills i gallines. Durant un temps eren nou de colla (“hi havia molta feina, i jo era l’única dona”). Digué que el bestiar dóna molta feina (“n’haviem tingut moltes, de bèsties, però ara, a la meva edat, ja no en tinc ganes”). Remeis de plantes en feien pocs, creu que “això es feia més a la muntanya”. Ens ensenyà un petit jardí que té, amb diverses plantes cultivades, com ara narcisos. Respecte del creixement que ha experimentat la comarca digué: “Llavors no hi havia tanta gent com ara [ho digué referint-se al barri de l’Eixample de Parets, que queda molt a prop], només venia gent els diumenges; però quan marxaven, el diumenge al vespre, quedava una soledat aquí baix, no hi quedava ningú. Ara ha crescut molt, fa por. Però a tot arreu és igual”.

Lloc de residència: Can Vila, Gallecs (Mollet del Vallès).

Data de l’entrevista: 22-3-05.

Durada i condicions de l’entrevista: Parlàrem amb ella durant tres quarts d’hora, aproximadament.

Nom: Enrique Nieto (10c).

Edat: 68 anys (any de naixement: 1937).

Lloc de naixement: Originari d’un poble de la província de Palència.

Vicissituds: “Me he criado en el campo: nosotros vivíamos de esto, en casa de mis padres. Cuando vine, todo esto eran campos, y Mollet era la mitad. Donde está el campo de tiro, todo lo labraban”. Fa 34 anys que va venir

(amb la seva dona i les seves dues filles) a viure a Mollet, on treballà en un taller que fabricava peces per a la fàbrica Derbi. Fa molts anys que es dedica a cultivar un hort en terreny de can Vila: “Los sábados y los domingos me los pasaba en el campo, en la tierra esta. Todo esto se sembraba de melones”. Encara ara sembra cada any melons en el secà per comercialitzar-los.

Lloc de residència: Mollet del Vallès.

Data de l'entrevista: 22-3-05.

Durada i condicions de l'entrevista: Parlàrem amb ell durant tres quarts d'hora, aproximadament. Ens ensenyà el seu hort i ens comentà diverses peculiaritats del cultiu de les hortalisses i el fruiters. Ens explicà, entre altres coses, la manera de fer els empelts.

ENTREVISTA 11

Nom:

Pepita Pou i Giribet.

Edat:

76 anys (any de naixement: 1929).

Lloc de naixement:

Barcelona.

Vicissituds: Tot i no ser filla de Gallecs hi ha viscut llargues temporades des de petita. Tota la seva família vivia a Barcelona, si bé la seva mare era filla d'una família pagesa de la província de Lleida i el seu pare era de l'Empordà. El pare era fuster: tenia un taller d'ebenisteria al carrer Vallonzella. Els agradava molt el camp i molt aviat vingueren a estiuejar a Gallecs: tenien una cosina casada a Mollet i el seu cosí era caçador, i van venir un dia a peu de Mollet estant, i van anar a dinar a cal Magre (petit restaurant de caçadors i petita botiga), i els va agradar. En esclatar la guerra es vingueren a refugiar a Gallecs (a cal Pere Farra els van llogar una habitació). A cal Magre tenien el camp on ara viuen: s'hi van fer la casa el 1937 (“al principi la gent en deia cal Fuster –perquè el pare era fuster–, però després la vam batejar i li vam posar can Pou”). Es van integrar molt a la vida de pagès i de convivència amb la gent del poble. S'estaven a Gallecs els tres mesos d'estiu, fins que ella i la seva germana

començaven a l'institut. Ella va estudiar art a l'Escola Massana, i també magisteri (aconsellada pels pares, que veien el magisteri com una professió més 'segura' que no pas la d'artista). Durant un temps es dedicà al disseny i elaboració de joies d'esmalt, i també va gaudir d'una beca per fer manufactures a l'Escola Massana. Va exercir set anys com a mestra de primària i, posteriorment, quan acabà els estudis d'art, va donar classe de pintura i art, primer als Sagrats Cors i després, durant trenta anys, a la Facultat de Formació del Professorat de la Universitat de Barcelona, primer com a interina i finalment com a professora titular de Didàctica de l'expressió visual i plàstica (dibuix).

Lloc de residència: Barcelona. Ella i el seu marit vénen a Gallecs els estius i caps de setmana (digué que, en aquest poble, s'hi troba molt bé).

Data de l'entrevista: 25-6-05.

Durada i condicions de l'entrevista: Conversàrem al llarg d'unes tres hores, asseguts al menjador de casa seva. Parlàrem de plantes i també ens explicà les seves vivències en relació amb diversos aspectes de la vida a Gallecs d'ara fa cinquanta o seixanta anys. En acabar l'entrevista ens ensenyà alguns dels seus quadres i retaules, i encara continuàrem conversant una estona a fora, abans de marxar, mentre fèiem alguna fotografia.

ENTREVISTA 12

Nom:

Salvi Safont i Estrada.

Edat:

60 anys (any de naixement: 1945).

Lloc de naixement:

Can Salvi, Gallecs.

Vicissituds: El seu pare era fill de Castelló d'Empúries (l'Alt Empordà), però als cinc anys ja va venir a Gallecs. Encara actualment tenen molta relació amb l'Empordà, ja que hi tenen família i també terres, que conreen (aquestes terres les van comprar al moment de l'expropiació, davant la incertesa del futur agrícola de Gallecs). Havien tingut una explotació de vaques força gran; l'any 1992 encara tenien cent caps. En l'actualitat, té diversa gent llogada ja que fan feina amb màquines per a altres pagesos (per exemple, a l'època de la sega van amb les màquines de segar a diver-

sos llocs de Catalunya i també de fora: Burgos, la Rioja). També treballen per a l'Institut Català del Sòl (Incasòl), fent feines com arreglar camins. Com a anècdota, col·labora en un programa d'Ona Catalana ("Trenquem el cuc") que s'emet els dissabtes de set a nou del matí (parla des de Gallecs, com a pagès del Vallès). La seva filla Gemma és enginyera agrònoma i ha treballat al Consorci de l'Espai Rural de Gallecs; una altra filla seva ha estat regidora de Medi Ambient a l'Ajuntament de Mollet.

Lloc de residència: Gallecs.

Data de l'entrevista: 10-8-05.

Durada i condicions l'entrevista: L'entrevista durà aproximadament dues hores. La férem a la cuina de casa seva i començarem mirant les fotografies d'un llibre de plantes. Després, la conversa es desvià cap al tema de la pagesia i la ramaderia al Gallecs dels anys seixanta i setanta. Digué que ell, llavors, era molt jove i no donava importància a les coses que sabien els avis (li resultava més atractiu portar el tractor i les màquines, les coses modernes). Eren propietaris d'una granja de vaques força gran, i aprengué molt del seu pare i del seu avi pel que fa a la gestió de la granja. Sempre li ha agradat parlar amb la gent del camp, per exemple, li agradava molt parlar amb la Magdalena de can Jornet, amb qui són veïns, i ella li havia explicat moltes coses de la història i de les tradicions de Gallecs, que potser poca gent sap. Actualment, valora molt aquests coneixements, tot i que hi ha coses, com els usos de moltes plantes que esmentàrem, que no les recorda prou, perquè de jove no s'hi fixava. El seu caràcter obert i optimista va fer que la conversa resultés agradable a part de molt interessant.

ENTREVISTA 13

Nom:

Francisca Butjosa i Banús (Cisqueta)
(13a).

Edat:

89 anys (1916-2006).

Lloc de naixement:

Filla de can Castellar de Gallecs.

Vicissituds: Havia anat a escola a Gallecs (en aquell temps n'hi havia). Es va casar als 26 anys amb Ramon Molist i Bayés i van venir a viure a

can Xambrers, que és a tocar de l'església de Santa Maria de Gallecs. Sembla que la casa és tan antiga com l'església. L'actual agrobotiga es troba ubicada a l'antic porxo de can Xambrers. Aquí a prop hi havia can Blanc i també can Rita, que van desaparèixer arran de l'expropiació.

Lloc de residència: Can Xambrers, Gallecs.

Data de l'entrevista: 12-11-05.

Durada i condicions de l'entrevista: Contactàrem amb ella i la seva família a través d'Isidre Molist, el qual ens acompanyà i ens hi presentà. Férem l'entrevista a l'interior de la casa, ja que la Cisqueta tenia dificultats per caminar. Iniciàrem la conversa amb ella i el seu fill Josep i posteriorment s'hi afegí també la seva filla Dolors. Parlàrem durant una hora i mitja o dues. Quan ja ens acomiadàvem, en Josep s'oferí a mostrar-nos l'església per dins, ja que ells en guarden la clau i en tenen cura. Ens explicà que fins a l'any 1955 encara hi havia capellà. Aquest mossèn es deia Enric i es va encarregar de picar l'església per dins, per fer sortir la pedra: ho van netejar amb sulfumant per treure unes pintures que hi havia i va quedar la pedra vista. Ell tenia uns quinze anys, i l'ajudava. A sota terra hi ha unes sitges per a gra (hi guardaven el gra en temps de guerra). Actualment, a l'església es fa missa el primer diumenge de cada mes.

Nom: Josep Molist i Butjosa (13b).

Edat: 61 anys (any de naixement: 1944).

Lloc de naixement: Can Xambrers, Gallecs.

Vicissituds: Fill de Francisca Butjosa. Nascut a can Xambrers. Primer era pagès; després va fer una altra feina (empresa de begudes). Ara tornen a portar la terra (quaranta quarteres, unes deu hectàrees), conreu de cereals.

Lloc de residència: Can Xambrers, Gallecs.

Data de l'entrevista: 12-11-05.

Durada i condicions de l'entrevista: Les que s'indiquen més amunt.

Nom: Dolors Molist i Butjosa (13c).

Edat: 58 anys (any de naixement: 1947).

Lloc de naixement: Can Xambrers, Gallecs.

Vicissituds: Filla de Francisca Butjosa i germana d'en Josep. Va viure a Gallecs fins a l'any 1971, en què es va casar i anà a viure a Caldes. Havia anat a escola aquí a Gallecs i també a Mollet, igual que el seu germà (a escola a Mollet hi anaven a peu o en bicicleta). Fins a l'any 1967 o 68 hi va haver escola a Gallecs; era al costat de l'església. Hi havia una mestra i un mossèn, Mn. Salvador, que feia de mestre.

Lloc de residència: Caldes de Montbui.

Data de l'entrevista: 12-11-05.

Durada i condicions de l'entrevista: Les que hem indicat abans.

ENTREVISTA 14

Nom:

Maria Ros i Malgà.

Edat:

71 anys (any de naixement: 1933).

Lloc de naixement:

Gallecs.

Vicissituds: Filla de la germana petita de Mn. Andreu Malgà i cosina de Magdalena Torras (veg. entrevista 1). La seva mare es deia Maria Malgà i Bonastre i era filla de Manresa. Amb el mossèn es portaven disset anys.

Lloc de residència: Martorelles.

Data de l'entrevista: 19-9-04.

Durada i condicions de l'entrevista: El motiu principal que ens portà a parlar amb ella fou obtenir informació referent a Mn. Andreu Malgà i Bonastre, del qual ens explicà coses, no del seu record, ja que no el va arribar a conèixer (Mn. Malgà va morir l'any 1919) sinó d'haver-ho sentit explicar. També ens facilità fotografies del seu oncle matern, com la que reproduïm a la introducció del llibre, i ens ensenyà alguns objectes personals seus, que conserven com a record.

La informació oral i gràfica recopilada en aquesta entrevista va servir per a l'elaboració de l'article: "*Nota biogràfica de Mn. Andreu Malgà i Bonastre (1873-1919), prevere i botànic*", publicat a la revista *Notes*, volum 20 (Bonet et al., 2005)

ENTREVISTA 15

Nom:

Josep Pou i Mundó (15a).

Edat:

70 anys (any de naixement: 1936).

Lloc de naixement:

Can Romeu (Parets del Vallès)

Vicissituds: La seva mare era filla de la Gleva (plana de Vic). Entre les aficions que esmentà, digué que li agrada molt anar a buscar bolets. La seva vinya és l'única que queda a Mollet.

Lloc de residència: Mollet del Vallès.

Dates de les entrevistes: 26-7-06, 1-9-06.

Durada i condicions de les entrevistes. El primer dia férem l'entrevista a Can Borrell de Mollet, la masia on ell ha viscut pràcticament tota la seva vida, avui convertida en centre cívic. Després de visitar la casa, recentment restaurada i reestructurada, conversàrem al llarg de més de dues hores, i convinguérem de trobar-nos un altre dia per continuar parlant, ja que encara quedaren moltes coses al tinter. En Josep és concís i detallista en les seves explicacions, cosa que féu la conversa molt interessant, tant pel que fa al tema de les plantes com als altres aspectes de cultura popular i d'història de la comarca tractats durant l'entrevista. El segon dia parlàrem amb ell i amb la seva senyora, i férem l'entrevista a casa seva; parlàrem també al llarg de més de dues hores. Ens proporcionaren mostres d'algunes plantes i ens ensenyaren la pomada per a les cremades elaborada amb nap de la qual havíem parlat el dia anterior. Participà també en l'entrevista l'etnobotànic Manel Niell.

Nom: Josepa Colomé i Busquets (15b).

Edat: 69 anys (any de naixement: 1937).

Lloc de naixement: Can Rigat (Mollet del Vallès).

Vicissituds: Ha viscut tota la vida a Mollet. Als 16 anys ja va posar la botiga (de comestibles, llet de vaca i verdures) que va regentar fins als 53 anys.

Lloc de residència: Mollet del Vallès.

Data de l'entrevista: 1-9-06.

Durada i condicions de l'entrevista. Les que hem esmentat per al segon dia, en què parlàrem amb ella i el seu marit.

ENTREVISTA 16

Nom: Llorenç Belmonte Reyes (“Carmelo”).

Edat: uns 75 anys.

Lloc de naixement: Un poble de la província de Múrcia.

Vicissituds: L'any 1950 vingué a viure a Mollet, on és conegut amb el nom de Carmelo. Li agrada molt la natura i també els temes històrics.

Lloc de residència: Santa Eulàlia de Ronçana.

Data de l'entrevista: 17-6-07.

Durada i condicions de les entrevistes: Parlàrem ocasionalment mentre ell i la seva senyora passejaven vora el riu Tenes, al barri de Sant Cristòfol de Santa Eulàlia, on resideixen des de fa ja alguns anys. En veure que ens interessàvem per les plantes i per temes històrics referents a Mollet ens explicà diversos remeis vegetals i ens comentà alguns aspectes de la història recent de Mollet.

ANNEX 2

Noms populars de les plantes i el seu corresponent nom científic

(*) Nom no documentat per al tàxon assenyalat.

Abrótano macho (nom castellà)	<i>Santolina chamaecyparissus</i> L.
Aglà (fruit)	<i>Quercus ilex</i> L. subsp. <i>ilex</i>
Agulles	<i>Erodium cicutarium</i> (L.) L'Hér. in Aiton <i>Erodium malacoides</i> (L.) L'Hér.
Albergínia (fruit)	<i>Solanum melongena</i> L.
Alfàbrega	<i>Ocimum basilicum</i> L.
Alfals	<i>Medicago sativa</i> L.
All / alls	<i>Allium sativum</i> L.
Àloe	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm fil.
Alzina surera	<i>Quercus suber</i> L.
Ametlla / ametlles (fruit)	<i>Prunus dulcis</i> (Mill.) D.A. Weeb
Ametller	<i>Prunus dulcis</i> (Mill.) D.A. Weeb
Angelets	<i>Taraxacum officinale</i> Weber in Wiggers
Anís	<i>Pimpinella anisum</i> L.
Anou / anous (fruit)	<i>Juglans regia</i> L.
Apagallums	<i>Taraxacum officinale</i> Weber in Wiggers
Arboç	<i>Arbutus unedo</i> L.
Arç blanc	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq
Arç negre	<i>Prunus spinosa</i> L.
Arenària	<i>Herniaria glabra</i> L.
Àrnica	<i>Pallenis spinosa</i> (L.) Cass.
Arròs	<i>Oryza sativa</i> L.
Atzavara	<i>Agave americana</i> L.
Avellana / avellanes (fruit)	<i>Corylus avellana</i> L.
Avellaner	<i>Corylus avellana</i> L.
Alzina	<i>Quercus ilex</i> L. subsp. <i>ilex</i>
Badabadocs	<i>Papaver rhoeas</i> L.
Belladona	<i>Atropa belladonna</i> L.
Berbena	<i>Verbena officinalis</i> L.
Blat	<i>Triticum aestivum</i> L.
Blat del diable	* <i>Hordeum murinum</i> L. subsp. <i>leporinum</i> (Link) Arcang.
Blat de moro	<i>Zea mays</i> L.

Blauet	<i>Centaurea cyanus</i> L.
Blet	<i>Amaranthus retroflexus</i> L.
Blet negre	<i>Chenopodium album</i> L.
Blet verd	* <i>Amaranthus retroflexus</i> L.
Bitxo	<i>Capsicum annuum</i> L.
Boga	<i>Typha latifolia</i> L.
Boix	<i>Buxus sempervirens</i> L.
Boixac	<i>Calendula officinalis</i> L.
Boixerola	<i>Arctostaphylos uva-ursi</i> (L.) Spreng.
Borraja / borrages	<i>Borago officinalis</i> L.
Borratja / borratges	<i>Borago officinalis</i> L.
Borratxa / borratxes	<i>Borago officinalis</i> L.
Borrissol	<i>Setaria verticillata</i> (L.) P. Beauv.
	<i>Stellaria media</i> (L.) Vill.
	<i>Veronica hederifolia</i> L.
Borrissol pelut	<i>Veronica persica</i> Poiret in Lam.
Bossa de pastor	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.
Bruc	<i>Erica arborea</i> L.
Cabell de la panotxa (estils/estigmes)	<i>Zea mays</i> L.
Cabell de l'espiga de blat de moro (estils/estigmes)	* <i>Zea mays</i> L.
Cabellera de blat de moro (estils/estigmes)	<i>Zea mays</i> L.
Cabellera de l'espiga de blat de moro (estils/estigmes)	* <i>Zea mays</i> L.
Cabellera d'espiga (estils/estigmes)	<i>Zea mays</i> L.
Cabellera de panolla (estils/estigmes)	<i>Zea mays</i> L.
Cabellera de panotxa (estils/estigmes)	<i>Zea mays</i> L.
Cabells d'espiga (estils/estigmes)	<i>Zea mays</i> L.
Cafè	<i>Coffea arabica</i> L.
'Cagamutxo'	<i>Euphorbia latyrus</i> L.
Calcida / calcides	<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop.
Calçot / calçots (grill de ceba blanca cultivat)	<i>Allium cepa</i> L.
Camamilla	<i>Matricaria recutita</i> L.
Camamilla borda	<i>Anthemis arvensis</i> L.
Cama-roges	<i>Rumex crispus</i> L.
	<i>Rumex obtusifolius</i> L.
	<i>Rumex pulcher</i> L.

Camot (tija, un cop segada l'espiga)	* <i>Zea mays</i> L.
Cànem	<i>Cannabis sativa</i> L.
Canya	<i>Arundo donax</i> L.
Canyella	<i>Cinnamomum zeylanicum</i> Nees
Canyota	<i>Sorghum halepense</i> (L.) Pers.
Carbassa (fruit)	<i>Cucurbita pepo</i> L.
Carbassa de cabell d'àngel (fruit)	<i>Cucurbita ficifolia</i> C.D.
	Bouché in Verh.
Carbassera	<i>Cucurbita pepo</i> L.
Carbassina	<i>Bryonia cretica</i> L. subsp. <i>dioica</i>
Carbassó (fruit)	<i>Cucurbita pepo</i> L. var. <i>oblonga</i>
Cardots	<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn.
Cardots petits	* <i>Galactites tomentosa</i> Moench
Card	<i>Cynara cardunculus</i> L.
	<i>Dipsacus fullonum</i> L.
Cardots	<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn.
Cardots petits	<i>Galactites tomentosa</i> Moench
Cards	<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop.
	<i>Echinops ritro</i> L.
Cascall / cascalls	<i>Papaver somniferum</i> L.
Castanyer	<i>Castanea sativa</i> Mill.
Castanyes (fruit)	<i>Castanea sativa</i> Mill.
Castanyer bord	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.
Castanyes bordes (fruit)	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.
Ceba / cebes	<i>Allium cepa</i> L.
Ceba borda	* <i>Allium roseum</i> L.
Ceballot / ceballots (grill nascut d'una ceba)	<i>Allium cepa</i> L.
Cep / ceps	<i>Vitis vinifera</i> L.
Cigrons	<i>Cicer arietinum</i> L.
Cirerer	<i>Prunus avium</i> (L.) L.
Cireres (fruit)	<i>Prunus avium</i> (L.) L.
Cireres d'arboç (fruit)	<i>Arbutus unedo</i> L.
Cirereta d'arboç (fruit)	<i>Arbutus unedo</i> L.
Citró / citrons	<i>Diplotaxis erucoides</i> (L.) DC.
Citrons bords	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.
Civada	<i>Avena sativa</i> L.
Claus de Crist	<i>Passiflora caerulea</i> L.
Clavell de moro	<i>Tagetes patula</i> L. (et hybr. pl.)
Clavells	<i>Dianthus caryophyllus</i> L.

Clavells de Crist	<i>*Passiflora caerulea</i> L.
Codony (fruit)	<i>Cydonia oblonga</i> Mill
Codonyer	<i>Cydonia oblonga</i> Mill
Cogombre (fruit)	<i>Cucumis sativus</i> L.
Col / cols	<i>Brassica oleracea</i> L.
Colissos	<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke
Colitxos	<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke
Cols gegantes	<i>Brassica oleracea</i> L.
Colza	<i>Brassica rapa</i> L. subsp. <i>oleifera</i> DC.
Comí	<i>Cuminum cyminum</i> L.
Conillets	<i>Antirrhinum majus</i> L.
	<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke
Coriandre	<i>Coriandrum sativum</i> L.
Corona d'espines	<i>*Passiflora caerulea</i> L.
Corretjola	<i>Convolvulus althaeoides</i> L.
	<i>Convolvulus arvensis</i> L.
Cosconilles	<i>Reichardia picroides</i> (L.) Roth
Créixem / créixems	<i>Apium nodiflorum</i> (L.) Lag.
	<i>Rorippa nasturtium-aquaticum</i> (L.) Hayek
Crespinells	<i>Sedum sediforme</i> (Jacq.) Pau
Crisantems	<i>Chrysanthemum</i> sp.
Cua de cavall	<i>*Bromus hordeaceus</i> L.
	<i>Equisetum telmateia</i> Ehrh.
	<i>Equisetum telmateia</i> Ehrh.
	<i>*Hordeum murinum</i> L. subsp.
	<i>leporinum</i> (Link) Arcang.
	<i>Avena barbata</i> Pott ex Link in Schrad.
	<i>Avena sterilis</i> L.
	<i>Avena barbata</i> Pott ex Link in Schrad.
	<i>Avena sterilis</i> L.
	<i>Dahlia pinnata</i> Cav.
	<i>Phoenix dactylifera</i> L.
	<i>Papaver somniferum</i> L.
	<i>Lactuca sativa</i> L.
	<i>Lactuca serriola</i> L.
	<i>Rubus ulmifolius</i> Schott
	<i>Scabiosa atropurpurea</i> L.
	<i>*Silybum marianum</i> (L.) Gaertn.

Escarola	<i>Cichorium endivia</i> L.
Escorretjola	* <i>Convolvulus althaeoides</i> L.
	* <i>Convolvulus arvensis</i> L.
Escarxofa	<i>Cynara scolymus</i> L.
Escarxofera	<i>Cynara scolymus</i> L.
Espàrrecs	<i>Asparagus acutifolius</i> L.
Esparreguera	<i>Asparagus acutifolius</i> L.
Espart	<i>Stipa tenacissima</i> L.
Espernallac	<i>Santolina chamaecyparissus</i> L.
Espígol	<i>Lavandula latifolia</i> Medik.
Estiravelles	<i>Polygonum aviculare</i> L.
Eucaliptus	<i>Eucalyptus globulus</i> Labill.
Fàbrega	<i>Ocimum basilicum</i> L.
Falguera	<i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott
	<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn
	<i>Thymus vulgaris</i> L.
Farigola	* <i>Thymus</i> × <i>citriodorus</i> (Pers.) Schreber
Farigola de llimona	<i>Vicia faba</i> L.
Favera	<i>Vicia faba</i> L.
Faves (planta, fruit, grana)	<i>Aristolochia pistolochia</i> L.
Felera	<i>Brachypodium phoenicoides</i> (L.)
Fenals	Roem. & Schultes
	<i>Anemone hepatica</i> L.
Fetgera	<i>Ficus carica</i> L.
Figa / figues (fruit)	
Figa de moro / figues de moro (fruit)	<i>Opuntia maxima</i> Mill.
Figuera	<i>Ficus carica</i> L.
Figuera de moro	<i>Opuntia maxima</i> Mill.
Flor de núvia	* <i>Euphorbia marginata</i> Pursh.
Flor de Sant Joan	<i>Helichrysum stoechas</i> (L.) Moench.
Florivies	<i>Centaurea calcitrapa</i> L.
Fonoll / fonolls	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.
Freres	<i>Orobanche crenata</i> Forssk.
Fulles de cremadura	* <i>Arum italicum</i> Mill.
Fumana	<i>Fumaria officinalis</i> L.
Fumària	<i>Fumaria capreolata</i> L.
Fumera	* <i>Fumaria officinalis</i> L.
Gallarets	<i>Lonicera implexa</i> Aiton
Galzeran / galzerans	<i>Ruscus aculatus</i> L.

Garrofa / garrofes (fruit)	<i>Ceratonia siliqua</i> L.
Garrofer	<i>Ceratonia siliqua</i> L.
Gatoses	<i>Ulex parviflorus</i> Pourr.
Ginebró	<i>Juniperus communis</i> L.
Ginesta	<i>Spartium junceum</i> L.
Gira-sol	<i>Helianthus annuus</i> L.
Gossos	<i>Xanthium spinosum</i> L.
Gram	<i>Cynodon dactylon</i> (L.) Pers.
'Gràtagos'	* <i>Pyracantha coccinea</i> M. Roem.
Herba de les olives	<i>Satureja montana</i> L.
Herba de les sangs	* <i>Agrimonia eupatoria</i> L.
Herba del 'garrotillo'	* <i>Agrimonia eupatoria</i> L.
Herba de Sant Joan	<i>Hypericum perforatum</i> L.
Herba felera	<i>Aristolochia pistolochia</i> L.
Herba fetgera	<i>Anemone hepatica</i> L.
Herba melsera	* <i>Polypodium vulgare</i> L.
Herba roquera	<i>Parietaria officinalis</i> L.
	subsp. <i>judaica</i> (L.) Bég.
Herba sabonera	<i>Saponaria officinalis</i> L.
Herbacol	<i>Cynara cardunculus</i> L.
Heura	<i>Hedera helix</i> L.
'Hierbabuena' (nom castellà)	<i>Mentha spicata</i> L.
Jonça	<i>Cyperus rotundus</i> L.
Joncs	<i>Scirpus holoschoenus</i> L.
Julivert	<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) Hill
Lavanda	* <i>Lavandula latifolia</i> Medik.
Liquen d'Islàndia	<i>Cetraria islandica</i> Acharius
Llapasses	<i>Arctium minus</i> Bernh.
Llecsons	<i>Sonchus tenerrimus</i> L.
Llecsons dels grossos	<i>Sonchus oleraceus</i> L.
Llecsons grossos	<i>Sonchus oleraceus</i> L.
Llecsons petits	<i>Sonchus tenerrimus</i> L.
Lledó (fruit)	<i>Celtis australis</i> L.
Lledoner	<i>Celtis australis</i> L.
Llet de cabra	* <i>Euphorbia helioscopia</i> L.
	* <i>Euphorbia peplus</i> L.
	* <i>Euphorbia serrata</i> L.
Lleteres	<i>Euphorbia helioscopia</i> L.
	<i>Euphorbia peplus</i> L.
	<i>Euphorbia serrata</i> L.

Llevamans	<i>Calendula arvensis</i> L.
Lli	<i>Linum usitatissimum</i> L. subsp. <i>usitatissimum</i>
Llimona (fruit)	<i>Citrus limon</i> (L.) Burm.
Llimoner	<i>Citrus limon</i> (L.) Burm.
Llinosa (grana)	<i>Linum usitatissimum</i> L. subsp. <i>usitatissimum</i>
Lliri blau	<i>Iris germanica</i> L.
Lliri d'aigua	<i>Zantedeschia aethiopica</i> (L.) Spreng.
Lliris d'aiguarent	* <i>Lilium candidum</i> L.
Llorer	<i>Laurus nobilis</i> L.
Maduixera	<i>Fragaria × ananassa</i> (Weston) Duchesne ex Rozier
Magrana / magranes (fruit)	<i>Punica granatum</i> L.
Magraner	<i>Punica granatum</i> L.
Malrubí / malrubins	<i>Marrubium vulgare</i> L.
Malva / malves	<i>Malva sylvestris</i> L.
Malví	<i>Althaea officinalis</i> L.
Mançanilla	<i>Matricaria recutita</i> L.
Marduix	<i>Origanum majorana</i> L.
Mareselva	<i>Lonicera implexa</i> Aiton
Margall	<i>Lolium rigidum</i> Gaudin
Margarida borda / margarides bordes	* <i>Anacyclus clavatus</i> (Desf.) Pers. * <i>Anacyclus valentinus</i> L. * <i>Anthemis altissima</i> L.
Marialluïsa	<i>Lippia triphylla</i> (L'Hér.) Kuntze
Mariselva	<i>Lonicera implexa</i> Aiton
Màstec / màstecs	<i>Chondrilla juncea</i> L.
Matafaluga	<i>Pimpinella anisum</i> L.
Melons	<i>Cucumis melo</i> L. subsp. <i>melo</i>
Menta	<i>Mentha × piperita</i> L. <i>Salvia microphylla</i> Humb., Bonpl. & Kunth <i>Mentha spicata</i> L.
Menta de les faves	<i>Mentha spicata</i> L.
Menta dels moros	* <i>Mentha × piperita</i> L.
Menta xerraire	* <i>Salvia microphylla</i> Humb., Bonpl. & Kunth
Mestall	<i>Secale cereale</i> L.

Mill	<i>Panicum miliaceum</i> L.
Mill del sol	<i>Lithospermum officinale</i> L.
Miraguano	<i>Araujia sericifera</i> Brot.
Mollera roquera	<i>Parietaria officinalis</i> L. subsp. <i>judaica</i> (L.) Bég.
Mongeta / mongetes (planta, fruit, grana)	<i>Phaseolus vulgaris</i> L.
Mongetera	<i>Phaseolus vulgaris</i> L.
Morella roquera	<i>Parietaria officinalis</i> L. subsp. <i>judaica</i> (L.) Bég.
Morera	<i>Morus alba</i> L.
Móres (fruit)	<i>Rubus ulmifolius</i> Schott
Móres de bardissa (fruit)	<i>Rubus ulmifolius</i> Schott
Morruts	<i>Senecio vulgaris</i> L.
Nap / naps	<i>Brassica napus</i> L.
Nielles	<i>Agrostemma githago</i> L.
Noguer	<i>Juglans regia</i> L.
Noguera	<i>Juglans regia</i> L.
Nou moscada (llavor)	<i>Myristica fragrans</i> Houtt.
Nouera	<i>Juglans regia</i> L.
'Nòvios' (nom castellà pronunciat amb fonètica catalana)	<i>*Avena barbata</i> Pott ex Link in Schrad. <i>*Avena sterilis</i> L.
Nyàmeres	<i>Helianthus tuberosus</i> L.
Oliva (fruit)	<i>Olea europaea</i> L.
Olivera	<i>Olea europaea</i> L.
Om	<i>Ulmus minor</i> Mill.
Ordi	<i>Hordeum vulgare</i> L.
Ordi cerveser	<i>*Hordeum vulgare</i> L.
Orella d'ós	<i>Ramonda myconi</i> (L.) Rchb.
Orenga	<i>Origanum vulgare</i> L.
Ortiga / ortigues	<i>Urtica dioica</i> L.
Ortiga blanca	<i>Lamium flexuosum</i> Ten.
Ortiga petita	<i>Urtica urens</i> L.
Pa-amb-vi	<i>*Borago officinalis</i> L.
Pa-i-vi	<i>*Oxalis debilis</i> Humb., Bonpl. & Kunth
Pa i tu vi	<i>*Oxalis debilis</i> Humb., Bonpl. & Kunth
Palma / palmes (fulla treballada)	<i>Phoenix dactylifera</i> L.

Palmó / palmons (fulla)	<i>Phoenix dactylifera</i> L.
'Palosanto' (nom castellà pronunciat amb fonètica catalana)	<i>Diospyros kaki</i> L. f.
Pampinella	<i>Sanguisorba minor</i> Scop.
Pàmula	<i>Hordeum distichon</i> L.
Panical	<i>Eryngium campestre</i> L.
Panissola	<i>Setaria viridis</i> (L.) P. Beauv.
Panolla (espiga)	<i>Zea mays</i> L.
Panotxa (espiga)	<i>Zea mays</i> L.
Panses (fruit dessecat)	<i>Vitis vinifera</i> L.
Pastanaga	<i>Daucus carota</i> L. subsp. <i>sativus</i> (Hoffm.) Arcang.
Patata	<i>Solanum tuberosum</i> L.
Patatera	<i>Solanum tuberosum</i> L.
Patates nyàmeres	* <i>Helianthus tuberosus</i> L.
Pebre (fruit)	<i>Piper nigrum</i> L.
Pebrot (fruit)	<i>Capsicum annuum</i> L.
Pebrotera	<i>Capsicum annuum</i> L.
Pèl del blat de moro (estils/estigmes)	* <i>Zea mays</i> L.
Pèl de panotxa (estils/estigmes)	<i>Zea mays</i> L.
Pèl d'espiga (estils/estigmes)	* <i>Zea mays</i> L.
'Pepino' (nom castellà pronunciat amb fonètica catalana)	<i>Cucumis sativus</i> L.
Pera / peres (fruit)	<i>Pyrus communis</i> L.
Perer	<i>Pyrus communis</i> L.
Perera	<i>Pyrus communis</i> L.
Pesolera	<i>Pisum sativum</i> L.
Pèsols (fruit, llavor)	<i>Pisum sativum</i> L.
Pi	<i>Pinus halepensis</i> L.
Pi bord	<i>Pinus halepensis</i> L.
Pinya (estròbil)	<i>Pinus pinea</i> L.
Pinyó / pinyons (llavor)	<i>Pinus pinea</i> L.
Pipes (fruit)	<i>Helianthus annuus</i> L.
Pi pinyer	<i>Pinus pinea</i> L.
Planta de la sort	* <i>Viscum album</i> L.
Plantatge	<i>Plantago lanceolata</i> L.
Plàtan	<i>Platanus orientalis</i> L. var. <i>acerifolia</i> Dyrand
Plataner	<i>Platanus orientalis</i> L. var. <i>acerifolia</i> Dyrand

Poliol	<i>Mentha pulegium</i> L.
Poma / pomes (fruit)	<i>Pyrus malus</i> L. subsp. <i>mitis</i> (Wallr.) Syme
Pomera	<i>Pyrus malus</i> L. subsp. <i>mitis</i> (Wallr.) Syme
Poncem (fruit)	<i>Citrus medica</i> (L.) Burm.
Poncemer	<i>Citrus medica</i> (L.) Burm.
Poniol	<i>Mentha pulegium</i> L.
Presseguer	<i>Prunus persica</i> (L.) Batsch
Promesos	* <i>Avena barbata</i> Pott ex Link in Schrad.
	* <i>Avena sterilis</i> L.
Prunes (fruit)	<i>Prunus domestica</i> L.
Prunera	<i>Prunus domestica</i> L.
Rabet de gat	* <i>Sideritis hirsuta</i> L.
Raigràs	<i>Lolium perenne</i> L.
Raim	<i>Vitis vinifera</i> L.
Rebentapedres	* <i>Artemisia campestris</i> L.
Regalèssia	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.
Rementerola	<i>Satureja calamintha</i> (L.) Scheele
Remolatxa	<i>Beta vulgaris</i> L. subsp. <i>vulgaris</i> var. <i>crassa</i> (Alef.) Helm
	<i>Arctium minus</i> Bernh.
Repalassa	* <i>Papaver rhoeas</i> L.
Republicans	<i>Galium aparine</i> L.
Rèvola	<i>Clematis vitalba</i> L.
Ridolta	<i>Coriaria myrtifolia</i> L.
Roldor	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.
Romaní	<i>Papaver rhoeas</i> L.
Rosella / roselles	<i>Rosa gallica</i> L.
Roses de jardí	<i>Centaurea collina</i> L.
Rotabou	<i>Quercus pubescens</i> Willd.
Roure	<i>Ruta chalepensis</i> L. subsp. <i>chalepensis</i>
Ruda	<i>Saponaria officinalis</i> L.
Sabonera	<i>Crocus sativus</i> L.
Safrà	<i>Satureja montana</i> L.
Sajolida	<i>Salvia officinalis</i> L.
Sàlvia	<i>Equisetum telmateia</i> Ehrh.
Sangnua	<i>Trigonella foenum-graecum</i> L.
Sanigrec	<i>Arum italicum</i> Mill.
Sarriasses	
'Sarsa' (nom castellà pronunciat amb fonètica catalana)	<i>Rubus ulmifolius</i> Schott

Saüc	<i>Sambucus nigra</i> L.
Saüquer	<i>Sambucus nigra</i> L.
Sègol	<i>Secale cereale</i> L.
Senigrec	<i>Trigonella foenum-graecum</i> L.
Servereta	<i>Agrimonia eupatoria</i> L.
Serverola	<i>Agrimonia eupatoria</i> L.
Síndria (fruit)	<i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Matsum. & Nakai
Sindriera	<i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Matsum. & Nakai
Soja borda	<i>Abutilon theophrasti</i> Medik.
Sorgo	<i>Sorghum bicolor</i> (L.) Moench
Tabaquera	<i>Nicotiana tabacum</i> L.
Taronger	<i>Citrus sinensis</i> (L.) Osbeck
Taronger agre	<i>Citrus aurantium</i> L.
Tarongina	<i>Melissa officinalis</i> L.
Taronja (fruit)	<i>Citrus sinensis</i> (L.) Osbeck
Til·la (bràctea amb flor)	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.
Til·ler	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.
Tomaquera	<i>Solanum lycopersicum</i> L.
Tomàquet (fruit)	<i>Solanum lycopersicum</i> L.
Tomaquera borda	<i>Solanum nigrum</i> L.
Travarades	<i>Centaurea aspera</i> L.
Trepadella	<i>Onobrychis viciifolia</i> Scop.
Trepadella borda	<i>Onobrychis supina</i> L.
Trèvol	* <i>Oxalis debilis</i> Humb., Bonpl. & Kunth
	<i>Trifolium pratense</i> L.
	<i>Trifolium repens</i> L.
Trèvol bord	* <i>Oxalis debilis</i> Humb., Bonpl. & Kunth
Tripó / tripons	<i>Verbascum thapsus</i> L.
Troana	<i>Ligustrum lucidum</i> Aiton
Valeriana	<i>Valeriana officinalis</i> L.
Veça	<i>Vicia sativa</i> L. subsp. <i>sativa</i>
Veces bordes	* <i>Vicia hirsuta</i> (L.) Gray.
	* <i>Vicia villosa</i> Roth
Verdolaga / verdolagues	<i>Portulaca oleracea</i> L.
Vesc	<i>Viscum album</i> L.
Vidriella	<i>Clematis flammula</i> L.
Vimeteres	<i>Salix fragilis</i> L.
Vímets	<i>Salix fragilis</i> L.
Vinya	<i>Vitis vinifera</i> L.

Violes	<i>Viola alba</i> Besser
Xerreix	<i>Setaria verticillata</i> (L.) P. Beauv.
	<i>Setaria viridis</i> (L.) P. Beauv.
Xicòria	<i>Cichorium intybus</i> L.
	<i>Taraxacum dissectum</i> (Ledeb.) Ledeb.
Xíndria (fruit)	<i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Matsum. & Nakai
'Zahareña' (nom castellà)	<i>Sideritis hirsuta</i> L.

ANNEX 3

L'alfabet Fonètic Internacional (AFI): símbols i exemples

SÍMBOL	EXEMPLE EN CATALÀ	EXEMPLE EN ESPANYOL
p	[p]anical (<i>Eryngium campestre</i>)	[p]erejil (<i>Petroselinum crispum</i>)
b	[b]oixac (<i>Calendula arvensis</i>)	[b]ojantina (<i>Artemisia barrelieri</i>)
β	llo[β]í (<i>Lupinus albus</i>)	cala[β]aza (<i>Cucurbita pepo</i>)
t	[t]imó (<i>Thymus vulgaris</i>)	[t]omillo (<i>Thymus vulgaris</i>)
d	[d]idalera (<i>Digitalis purpurea</i>)	[d]edalera (<i>Digitalis purpurea</i>)
ð	vi[ð]alba (<i>Clematis vitalba</i>)	a[ð]elfa (<i>Nerium oleander</i>)
k	[k]àde[k] (<i>Juniperus oxycedrus</i>)	[k]alabaza (<i>Cucurbita pepo</i>)
g	[g]alzeran (<i>Ruscus aculeatus</i>)	[g]andul (<i>Nicotiana glauca</i>)
ɣ	fi [ɣ]era (<i>Ficus carica</i>)	hi[ɣ]era (<i>Ficus carica</i>)
x	-	a[x]o (<i>Allium sativum</i>)
f	[f]onoll (<i>Foeniculum vulgare</i>)	adel[f]a (<i>Nerium oleander</i>)
v	[v]inya (<i>Vitis vinifera</i>)	[v]id (<i>Vitis vinifera</i>)
s	[s]aüquer (<i>Sambucus nigra</i>)	[s]aúco (<i>Sambucus nigra</i>)
z	ro[z]ella (<i>Papaver rhoeas</i>)	-
θ	-	a[θ]ufaifo (<i>Ziziphus lotus</i>)
χ	[χ]icoira (<i>Cichorium intybus</i>)	-
ʃ	[ʃ]onça (<i>Aphyllanthes monspeliensis</i>)	-
ts	barrete[ts] (<i>Umbilicus rupestris</i>)	-
dz	zi[dz]ània (<i>Lolium temulentum</i>)	-
tʃ	fa[tʃ] (<i>Fagus sylvatica</i>)	[tʃ]umbera (<i>Opuntia ficus-barbarica</i>)
dʒ	melcora[dʒ]e (<i>Mercurialis annua</i>)	-
l	[l]i[l]à (<i>Syringa vulgaris</i>)	[l]i[l]á (<i>Syringa vulgaris</i>)
ʎ	[ʎ]edoner (<i>Celtis australis</i>)	tomi[ʎ]o (<i>Thymus vulgaris</i>)
ɾ	pe[ɾ]icó (<i>Hypericum perforatum</i>)	lau[ɾ]el (<i>Laurus nobilis</i>)
ɹ	[ɹ]oja (<i>Rubia peregrina</i>)	ma[ɹ]ubio (<i>Ballota hirsuta</i>)

SÍMBOL	EXEMPLE EN CATALÀ	EXEMPLE EN ESPANYOL
y	gua[y]aber (<i>Psidium guajaba</i>)	gua[y]abo (<i>Psidium guajaba</i>)
m	ca[m]èlia (<i>Camellia japonica</i>)	ca[m]elia (<i>Camellia japonica</i>)
n	cà[n]em (<i>Cannabis sativa</i>)	Mejora[n]a (<i>Origanum majorana</i>)
ɱ	ca[ɱ]forer (<i>Cinnamomum camphora</i>)	alca[ɱ]forero (<i>Cinnamomum camphora</i>)
ɳ	mo[ɳ]getera (<i>Phaseolus vulgaris</i>)	-
ɲ	jo[ɲ]c (<i>Juncus acutus</i>)	ju[ɲ]co (<i>Juncus acutus</i>)
ɽ	ca[ɽ]a (<i>Arundo donax</i>)	ca[ɽ]a (<i>Arundo donax</i>)
h	-	volantine[h] (<i>Salsola genistoides</i>)
i	ll[i] (<i>Linum usitatissimum</i>)	l[i]no (<i>Linum usitatissimum</i>)
e	rom[e]r (<i>Rosmarinus officinalis</i>)	rom[e]ro (<i>Rosmarinus officinalis</i>)
ɛ	t[ɛ] (<i>Camellia sinensis</i>)	volantin[ɛh] (<i>Salsola genistoides</i>)
a	[a]ll (<i>Allium sativum</i>)	[a]jo (<i>Allium sativum</i>)
o	escanyall[o]ps (<i>Aconitum napellus</i>)	aj[o] (<i>Allium sativum</i>)
ɔ	magn[ɔ]lia (<i>Magnolia grandiflora</i>)	rosalic[ɔh] (<i>Lavatera maritima</i>)
u	c[u]gombre (<i>Cucumis sativus</i>)	j[u]nco (<i>Juncus acutus</i>)
ə	mat[ə] (<i>Pistacia lentiscus</i>)	-
j	desma[j] (<i>Salix babylonica</i>)	alba[j]da (<i>Anthyllis cytisoides</i>)
w	g[w]aiac (<i>Guaiacum officinale</i>)	g[w]aiaco (<i>Guaiacum officinale</i>)
	e[w]caliptus (<i>Eucalyptus globulus</i>)	e[w]calipto (<i>Eucalyptus globulus</i>)
	caca[w]et (<i>Arachis hypogaea</i>)	caca[w]ete (<i>Arachis hypogaea</i>)

Notes:

Alguns sons són restringits a una petita part d'un domini lingüístic. És el cas de [v], que en català només es troba en balear, alguerès i part del valencià i del dialecte occidental de Tarragona i en espanyol és localitzat en algunes zones castellanoparlants del País Valencià i, a més, es pot sentir en ocasions en altres dialectes a causa d'una pronunciació purista.

D'altres sons no existeixen en pronunciació estàndard, però sí en l'ús col·loquial d'alguns dialectes. És el cas de [ʒ], que no es troba en espanyol estàndard, però no és rar en andalus col·loquial (tomi[ʒ]o). També el de la «h» aspirada, [h], que es dona en alguns dialectes de l'espanyol (part de l'andalús i el murcià, per exemple) i que quan indica plural sol comportar el fet que les «e» i «o» de la paraula en qüestió es pronuncien obertes ([ɛ], [ɔ]).

La transcripció fonètica s'escriu entre claudàtors ([]).

Els noms propis són indicats en transcripció fonètica precedits d'un asterisc (*).

ANNEX 4

Glossari

Abortiu. Que provoca l'avortament.

Analgèsic. Que suprimeix el dolor.

Ansiolític. Tranquil·litzant.

Antiacneic. Medicament o substància útil per al tractament de l'acne.

Antiàlgic. Medicament o agent que combat el dolor. Analgèsic.

Antialopècic. Que combat l'alopecia, és a dir, la caiguda general o parcial dels cabells o del pèl.

Antiberrugós. Substància que serveix per eliminar les berrugues.

Antibacterià. Que actua contra els bacteris o que n'impedeix l'aparició.

Anticatarral. Medicament que actua prevenint o guarint el simple refredat.

Antidepressiu. Medicament emprat en el tractament de les síndromes depressives.

Antidiarreic. Que combat la diarrea.

Antiemètic. Que evita el vòmit. Antivomitiu.

Antiespasmòdic. Que evita els espasmes dels òrgans com l'estómac, la vesícula biliar o la vesícula urinària, i evita els còlics.

Antiestrogen. Dit de la substància que bloca o modifica l'acció dels estrògens.

Antiflogístic. Antiinflamatori.

Antifúngic. Que destrueix els fongs o en detura el creixement i la reproducció.

Antigotós. Útil per al tractament de la gota (malaltia caracteritzada per crisis inflamatòries molt doloroses de les parts fibroses i lligamentoses de les articulacions, en què es formen dipòsits de cristalls d'àcid úric).

Antihelmíntic. Que destrueix o elimina els cucs paràsits intestinals.

Antihipertensiu. Que disminueix la tensió arterial anormalment elevada.

- Antiictèric.** Útil per al tractament de la icterícia (augment de la bilirubina circulant, que provoca l'aparició d'un color groguenc a la pell, a les mucoses i a l'escleròtica).
- Antiinflamatori.** Que redueix la inflamació.
- Antiotàlgic.** Analgèsic apropiat per combatre els dolors de l'oïda.
- Antipirètic.** Bo contra la febre, febrífug.
- Antipiròtic.** Que actua contra les cremades.
- Antipneumònic.** Que s'utilitza en el tractament de les pneumònies.
- Antisèptic.** Que impedeix el desenvolupament dels microorganismes a la pell i les mucoses.
- Antitussigen.** Que combat la tos, bèquic.
- Aperitiu.** Que augmenta la gana, que augmenta les secrecions gàstriques i facilita la digestió.
- Astringent.** Que restreny els teixits de l'organisme. Que contreu les capes superficials de la pell.
- Antiuricèmic.** Que combat la uricèmia (concentració d'àcid úric a la sang).
- Bacteriostàtic.** Que detura el desenvolupament dels bacteris.
- Balsàmic.** Que conté olis essencials antisèptics i tonificants de l'aparell respiratori.
- Bèquic.** Que calma la tos.
- Bràctea.** Òrgan foliaci, situat vora les flors, d'estructura més simple que la de les fulles normals i de forma, de mida, de coloració, etc., diferents d'aquestes.
- Capítol.** Inflorescència de flors sèssils disposades sobre un receptacle comú, en forma de disc o de corn, i voltada d'un collar o involucre de bràctees.
- Cardiotònic.** Que reforça l'activitat del cor. Estimulant del cor.
- Carminatiu.** Que afavoreix l'eliminació dels gasos formats en la digestió.
- Carpel.** Fulla modificada que porta els primordis seminals i que, en les plantes angiospermes, sola o amb d'altres, forma el pistil.
- Colagog.** Que provoca l'evacuació de la bilis.

- Colerètic.** Que augmenta o estimula la producció de bilis.
- Còlic.** Dolor abdominal agut provocat pel mal funcionament d'un òrgan (nefrític-ronyó, hepàtic-fetge, etc.).
- Corimbe.** Inflorescència en què els pedicels neixen de punts diferents de la tija i eleven les flors fins a un nivell semblant.
- Decumbent.** Que s'aplana o mig s'ajeu; s'aplica especialment a la tija.
- Depuratiu.** Que facilita l'eliminació de substàncies tòxiques de la sang a través de la suor o de l'orina.
- Diaforètic.** Substància que provoca l'augment de la sudoració.
- Digestiu.** Que ajuda o facilita la digestió.
- Dioic.** Que té les flors masculines i les femenines en individus diferents.
- Discinètic.** Que provoca discinèsia (trastorn dels moviments voluntaris o aparició de moviments involuntaris anormals).
- Diürètic.** Que augmenta la producció d'orina.
- Emmenagog.** Que provoca o facilita l'aparició de la menstruació.
- Emol·lient.** Que té un efecte calmant o suavitzant sobre la pell i les mucoses inflamades.
- Espasmolític.** Que evita els espasmes dels òrgans com l'estómac, la vesícula biliar o la vesícula urinària i evita els còlics.
- Estomacal.** Que afavoreix la digestió.
- Estupefaent.** Substància tòxica que actua com a narcòtic o com a euforitzant, el consum de la qual és capaç de crear hàbit i dependència, de produir greus perturbacions físiques i mentals en l'individu i d'alterar-ne la personalitat.
- Expectorant.** Que facilita l'expulsió de les mucositats de les vies respiratòries.
- Fastigiat.** Que té les branques dretes i acostades al tronc de manera que la capçada esdevé llarga i estreta; s'aplica als arbres.
- Febrífug.** Que mitiga o guareix la febre.
- Fitoteràpia.** Branca de la medicina que emprava les plantes amb propietats terapèutiques per guarir determinades afeccions.

- Fitosanitari.** Que s'empra per controlar plagues o guarir malalties de les plantes.
- Fol·licle.** Fruit sec monocarpel·lar que s'obre per una sola fissura longitudinal, corresponent a la sutura ventral del carpel.
- Fotosensibilitzant.** Que produeix un augment anormal de la sensibilitat de la pell a les radiacions solars.
- Fungicida.** Dit de qualsevol producte emprat per combatre les afeccions fúngiques en els animals i les plantes.
- Galactagog.** Que afavoreix la secreció de la llet. Galactogen.
- Galactogen.** Galactagog.
- Hemostàtic.** Que detura les hemorràgies.
- Hipnòtic.** Que provoca el son.
- Hipolipemiant.** Substància que té la propietat de disminuir el nivell de lípids de la sang.
- Hipotensor.** Que disminueix la pressió arterial.
- Immunitat.** Resistència adquirida o congènita d'un organisme enfront d'una malaltia infecciosa o d'un antigen concret.
- Immunoregulador.** Que controla la resposta immunitària específica i de les interaccions entre limfòcits B, limfòcits T i macròfags.
- Imparipinnat.** Pinnaticompost i amb els folíols en nombre imparell, de manera que termina en un folíol; s'aplica a les fulles.
- Inflorescència.** Sistema de ramificació especialitzat i ben individualitzat que porta un conjunt de flors.
- Lacínia.** Segment estret en què es divideix un òrgan laminar.
- Lanceolat.** Que té forma de ferro de llança.
- Làtex.** Suc lletós ordinàriament blanc, que flueix de les ferides o incisions fetes en algunes plantes.
- Laxant.** Que facilita l'evacuació dels excrements de manera natural, que guareix el restrenyiment.
- Lígula.** Corol·la en forma de llengüeta que presenten de vegades les flors de la família de les compostes o asteràcies.

- Litotríptic.** Medicament o substància capaç de dissoldre càlculs.
- Mel·lífer.** Que porta o té mel.
- Narcòtic.** Substància que, administrada en dosis moderades, produeix un son profund i, en dosis més fortes, coma i convulsions.
- Oblong.** Dit de l'òrgan que és més llarg que ample (s'aplica sobretot a les fulles que són prou més llargues que amples).
- Oficinal.** Dit de la substància o planta que entra en els preparats farmacèutics.
- Pauciflor.** Amb poques flors.
- Pinnat.** Compost de parts o branques disposades a banda i banda d'un eix, com les barbes d'una ploma.
- Purgant.** Que estimula la sortida violenta de la femta.
- Resolutiu.** Que resol un dany o una lesió. Dit especialment dels emplastres i cataplasmes que s'apliquen sobre la pell per tal de resoldre un procés infecció subcutani, com ara un abscess, un furóncol, etc.
- Salutífer.** Favorable a la conservació, al restabliment de la salut. Saludable.
- Sedant.** Que calma l'excitació nerviosa.
- Sèssil.** Desproveït de peduncle, pecíol o altra mena de suport.
- Sudorífic o sudorífer.** Que provoca la secreció de suor. Diaforètic.
- Tònic.** Que tonifica, que posa a to un òrgan o tot l'organisme.
- Tranquil·litzant.** Substància que produeix una relaxació emocional, ansiolític.
- Umbel·la.** Inflorescència en què els pedicels arrenquen radialment d'un mateix punt i tenen sovint la mateixa longitud.
- Vasoconstricció.** Disminució del diàmetre dels vasos sanguinis.
- Vasoconstrictor.** Que provoca vasoconstricció.
- Vasodilatació.** Dilatació dels vasos sanguinis.
- Vasodilatador.** Que causa vasodilatació.
- Venotònic.** Que afavoreix la circulació sanguínia per les venes.

Verticil. Conjunt de fulles o altres òrgans que neixen al mateix nivell en una tija o eix.

Verticil·lastre. Conjunt d'òrgans que en aparença formen un verticil.

Vomitiu. Que provoca el vòmit.

Vulnerari. Dit del medicament d'ús extern emprat per al tractament d'úlceres i ferides.

Etnobotànica de Gallecs.

Plantes i cultura popular al Baix Vallès

L'objectiu fonamental d'aquest treball és establir els catàlegs de les plantes conegudes, apreciades i utilitzades per la gent que viu a Gallecs, amb l'especificació dels seus noms i usos. Gallecs, una mena de petit oasi de natura envoltat d'urbanització, preserva biodiversitat silvestre (pel que fa a les plantes, clapes de vegetació natural), agrobiodiversitat (camps, horts, vinyes, vergers) i etnobiobiodiversitat (sabers populars sobre les plantes). Així, s'ha recopilat un catàleg etnoflorístic d'aquest espai del Vallès Oriental, que se suma al dos que ja hi havia a la comarca, un sobre la vall del riu Tenes i un altre del massís del Montseny.

Aquest treball va obtenir l'accèssit a la V Beca de Recerca Vicenç Plantada l'any 2003.

Els autors

M. Àngels Bonet Galobart (Santa Eulàlia de Ronçana, Vallès Oriental, 1964) és doctora en Farmàcia (Botànica) per la Universitat de Barcelona. Va fer la seva tesi de llicenciatura sobre etnobotànica de la Vall del Tenes i la de doctorat sobre etnobotànica del massís del Montseny.

Mònica Roldán Molina (Barcelona, 1973) és llicenciada en Ciències Biològiques per la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment, treballa al Servei de Microscòpia de la mateixa universitat, on compagina la seva feina amb projectes d'investigació en el camp de la botànica.

Jordi Camprubí Amat (Barcelona, 1962) és tècnic superior en Arts Plàstiques i Disseny. Treballa en l'ensenyament i en el camp de l'escultura, la il·lustració i la fotografia.

Joan Vallès Xirau (Figueres, Alt Empordà, 1959) és doctor en Farmàcia (Botànica) i llicenciat en Filologia (Llengua catalana) per la Universitat de Barcelona, on és catedràtic de Botànica i duu a terme recerques en diversos camps d'aquesta disciplina, entre els quals hi ha l'etnobotànica.

